

Triumfen van het kruis : schetsen der christelijke zending van alle eeuwen en allerlei landen

<https://hdl.handle.net/1874/222211>

DR. H. BEETS
TRIUMFEN
VAN HET KRUIS

EERDMANS-SEVENSMA Co.
GRAND RAPIDS (MICH.)

mm 3542

GUNNING

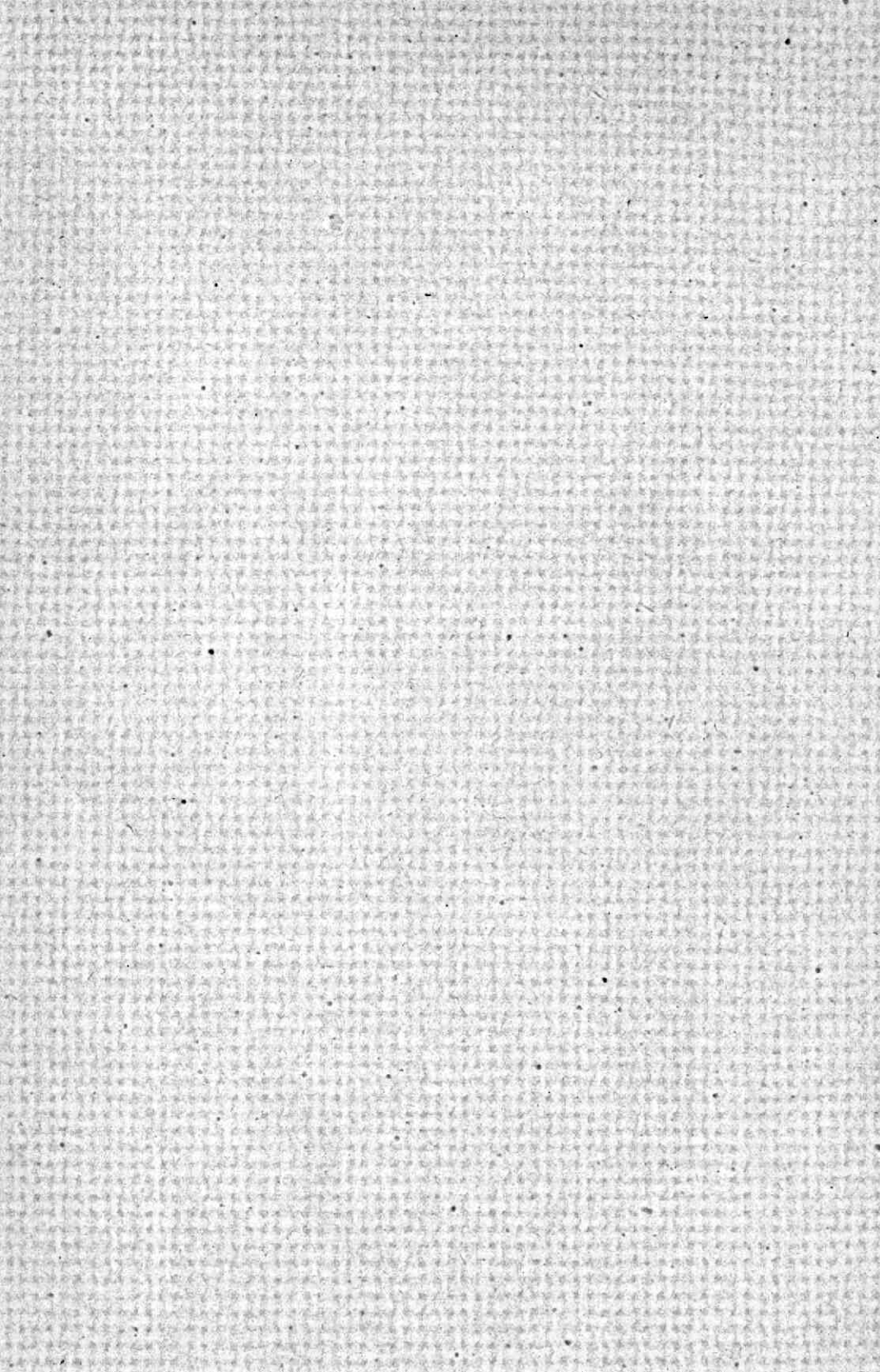
5

L

21

5
PRIJS LOC

TRIUMFEN VAN HET KRUIS

TRIUMFEN VAN HET KRUIS

SCHETSEN DER CHRISTELIJKE ZENDING
VAN ALLE EEUWEN EN ALLERLEI LANDEN

VOOR ONS HOLLANDSCH VOLK GETEEKEND DOOR

Dr. HENRY BEETS

TWEEDE VERMEERDERDE EN BIJGEWERKTE
UITGAVE MET MEDEWERKING VAN Ds. H.
DIJKSTRA - Dr. M. KOLIJN - Dr. L. S. HUIZENGA
EN EEN INLEIDEND ARTIKEL OVER „DE
ZENDING IN DE HEILIGE SCHRIFT“ - DOOR

□ Dr. H. BAVINCK □

EERDMANS—SEVENSMA Co.
GRAND RAPIDS (MICH.) U. S. A. 1914

EEN WOORD VOORAF.

In het „Woord Vooraf” van de eerste uitgave, gedateerd 9 Juni 1909 schreven wij o. a.:

„Om zendingsliefde te kweeken, zendingskennis te vermeerderen, zendingengebied te vermenigvuldigen, en het geven van geld en van kruost voor de heilige zaak der Missie te bevorderen, werd het hier volgend werk ter perse gelegd.

Uit den aard der zaak was het niet mogelijk, iets anders dan „schetsen” te leveren; hier en daar grepen te doen uit de historie der zending. Toch vormen ze een ten minste eenigszins afgesloten geheel.

Ten doel werd gesteld om vooral ons Hollandsch volk hiermede te dienen. Lectuur van dezen aard, heel het zendingsveld van alle landen en alle werelddelen dekkend, is zeer schaars in de Nederlandsche taal.

Met het oog op ons Hollandsch volk werd daarom juist uitgeweid over de geschiedenis der invoering van het christendom in Nederland. Daarom werden over de Oude zoowel als de Nieuwste Zending in Oost-Indië verschillende hoofdstukken geschreven.

Met datzelfde doel voor oogen werd er uitgeweid over wat de Gereformeerde Afrikaanders aan de zending doen in het Donkere Werelddeel.”

In deze tweede uitgave hebben wij een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan deze, zich gestadig uitbreidende missie der Afrikaansche Kerken. DR. M. KOLIJN heeft zijne schets van het buitenlandsch zendingswerk der Geref. Kerk in Amerika bijgewerkt en DR. L. S. HUIZENGA zijn artikel over Zuid Amerika. DS. H. DIJKSTRA te Smilde, Ned., was zoo goed om de hoofdstukken, gewijd aan de tegenwoordige Nederlandsche zending in Oost Indië, na te zien, te verbeteren en „up to date” te brengen. Voorts werden al de hoofdstukken over de zending van den jongsten tijd bijgewerkt met de nieuwste gegevens.

Speciale aandacht is geschonken aan wat de Gereformeerde Kerk in Amerika en de Chr. Geref. Kerk doen aan de zending onder de Indianen, gelijk de missie onder de Roodhuiden trouwens ook uitvoerig is behandeld in betrekking tot vroegere eeuwen.

Ten bate van het gemakkelijk nagaan van den inhoud als ook om tot vingerwijzing te dienen voor zendingsverenigingen, die dit boek als handleiding voor missie-studie zouden willen gebruiken, is er een resumé van wat elk kapittel bevat in de Inhoudsopgave afgedrukt.

Onze lezers zullen zeker ten hoogste waardeeren, dat DR. H. BAVINCK zoo vriendelijk was om zijn artikel over „De Zending in de H. Schrift” speciaal voor dit werk te pennen.

HENRY BEETS.

GRAND RAPIDS, 27 April 1914.

DE ZENDING IN DE HEILIGE SCHRIFT.

DOOR DR. H. BAVINCK.

Tegenover het in de Christenlanden steeds toenemend ongelooft en bijgeloof is het een verblijdend verschijnsel, dat de gemeente hoe langer hoe meer van hare roeping zich bewust wordt, de zending met kracht ter hand neemt en voor haar arbeid steeds warmer belangstelling en grooter offervaardigheid toont. In diezelfde mate echter ontwaakt er ook behoefte aan eene leer van de zending, welke de beginselen van dezen arbeid uiteenzet, een leiddraad bij het handelen biedt en de richting aanwijst, waarin de vele moeilijke problemen, die zich hier voordoen, tot oplossing kunnen worden gebracht. In de laatste jaren is hier dan ook veel studie aan besteed; zelfs werd er van Protestantsche en Roomsche zijde reeds aan sommige hoogeschoolen een leerstoel voor deze wetenschap opgericht. Over haar naam en gebied bestaat nog groot verschil, doch in ieder geval sluit zij de beide vakken van de geschiedenis en de leer of theorie der zending in. De laatste kan met de eerste haar winste doen, want wie het heden wil verstaan, moet zich op de hoogte stellen van het verleden. Maar de beginselen, die ten allen tijde voor de zending gelden moeten, zijn toch aan de H. Schrift te ontleenen. Daarom ga aan de schetsen der zending onder de Heidenen van alle eeuwen en in allerlei landen een kort overzicht van de zending in de H. Schrift vooraf.

De Zendingsgedachte is bij het Christendom niet van buitenaf ingedrongen, noch door eene vreemde macht opgelegd, maar zij ligt erin besloten van den aanvang af en komt er dus te harer tijd organisch uit voort. Men kan zelfs tot de openbaring in de dagen des Ouden Testaments teruggegaan en ze daar reeds langzamerhand tot ontwikkeling zien komen. Principieel is ze reeds begrepen in de eerste belofte, welke na den val aan het oudste menschenpaar

geschonken werd. Want als God daar vijandschap stelt tusschen het zaad der vrouw en het zaad der slang, duidt Hij het menschelijk geslacht gansch algemeen als zaad der vrouw aan en maakt van een bijzonder volk of ras met geen woord gewag. Trouwens het verbond der genade was in dien eersten tijd ook universeel; het werd opgericht met Adam en Eva en in hen met de kinderen, die uit hen geboren zouden worden; eerst door den schrikkelijken broedermoord van Kaïn en den vloek, die deswege over hem uitgesproken werd, kwam er scheiding en scheuring; van nu aan ging de menschheid in eene heilige en eene onheilige linie uiteen. Deze splitsing werd ook voor het geslacht van Seth een gevaar; want van de kinderen van Kaïn, die zich toelegden op de cultuur, ging eene voortdurende verzoeking op hen uit, eene verzoeking, die hen van hunne geestelijke voorrechten berooven en in eene algemeene vermenging oplossen wilde, en die ten slotte ook maar al te zeer gelukte. Dientengevolge werd het oordeel van den zondvloed, en later om dezelfde redenen de spraakverwarring bij Babel noodzakelijk. Indien de belofte gehandhaafd en bevestigd zou worden, moest zij om der zonde wil een particulier karakter aannemen en in de strenge afzondering van een gezin, een geslacht en een volk zich een weg tot hare vervulling banen. Kerk en wereld konden niet samengaan; zij moesten elk haar eigen richting volgen.

Alzoo geschiedde bij Abraham, die zijn land en maagschap verlaten en naar een ander land moest trekken, dat de Heere hem wijzen zou. Maar in die beperking van het genadeverbond werd de universaliteit van de heilsbelofte gehandhaafd. Abraham en heel het volk, dat uit hem voortsproot, werd niet verkoren ten koste, maar ten bate der menschheid. De stamvader van Israel zou immers niet alleen tot een groot volk worden en een grooten naam ontvangen, maar in hem zouden alle geslachten des aardrijks gezegend worden, Gen. 12 : 3. Ja, Abraham ontving deze belofte niet eerst *na* zijne besnijdenis, maar lang daarvoor, toen hij nog in de voorhuid was; en het teeken der besnijdenis kwam er slechts bij als een zegel van de gerechtigheid, welke hij tevoren reeds door het geloof bezat, Rom. 4 : 11. Aan deze tijdsorde hechtte de Apostel Paulus daarom zoo groote waarde, wijl eruit volgt, dat het Evangelie aan de wet, de belofte aan het gebod, het geloof aan de werken voorafging, want, zooals wet en werk, zoo behooren belofte en geloof bij elkaar. De genade-ordering is dus niet van de wets-ordering afhankelijk,

zij rust niet in het vleesch en in de werken des vleesches, en heeft haar grondslag niet in de besnijdenis en wetsonderhouding, maar zij komt enkel en alleen uit Gods vrije verkiezing voort, Deut. 7 : 6—8. Dit wordt ook nog daardoor bevestigd, dat de wet niet alleen voor zonden door dwaling een weg tot vergeving opende in de zond- en schuldoffers, maar ook na afval en bondsbreuk herstel in Gods gunst door zijne genade mogelijk achtte, Ex. 20 : 6, 34 : 7, Num. 14 : 18. Treffend kwam dit uit na Israëls kalverdienst in de woestijn, Ex. 32 : 7v, bij het ongeloof, waaraan het volk zich overgaf na de terugkomst der verspieters, Num 14 : 20, bij den schrikkelijken val in het Sittimdal, Num. 24 : 17 enz. Als Israel na afval terugkeert met schuldbelijdenis, neemt de Heere het weer in genade aan en hernieuwt zijn verbond ; Hij kon Israel niet verwerpen, om zijns naams wil, Dt. 32 : 26—43. De genadeordering is dus ook door de later ingekomen wet niet opgeheven of vernietigd ; integendeel, de wet kwam na de belofte en onderstelt de belofte, Gal. 3 : 17, want boven al hare geboden stond geschreven : Ik ben de Heere uw God, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb, Ex. 20 : 2. Hij was Israëls Gods van de dagen der vaderen af en daarom gaf Hij het zijne wet, zooals Hij ook reeds tot Abraham had gezegd : Ik ben God de Almachtige, wandel voor mijn aangezicht en wees oprecht, Gen. 17 : 1. De wet kwam er dus maar om eene bijkomstige, ondergeschikte reden bij, om der overtredingen wil, om de onmondige kinderen Israëls in bewaring te stellen, en hun een tuchtmeester tot Christus te zijn, Gal. 3 : 19, 23, 24. Zij diende als een middel in Gods hand, om de belofte te bevestigen en naar hare vervulling heen te leiden.

Opmerkelijk is het dan ook, dat de Mozaïsche wet, die toch een middelmuur des afscheidsels tusschen Israel en de volken vormde, Ef. 2 : 14, zulk eene groote ruimte liet voor hen, die in het verbond Gods wenschten te worden opgenomen. Reeds dit verdient de aandacht, dat Israëls volk, hetwelk zelf een vreemdeling eerst in Kanaan en later in Egypte was geweest, Gen 12 : 10, 15 : 13 enz., herhaaldelijk door den Heere vermaand werd, om den vreemdeling geen overlast aan te doen, noch hem te onderdrukken, Ex. 22 : 21, maar hem liefdehebben als zichzelf, Lev. 19 : 34. Deze vreemdelingen mochten wel is waar geen afgoderij bedrijven, Lev. 20 : 2, den naam des Heeren niet lasteren, Lev. 24 : 16, geen bloed eten, Lev. 17 : 12, geen gezuurd brood nuttigen in de dagen van het

paaschfeest, Ex. 12 : 19, geen werk doen op den sabbatdag, Ex. 20 : 10 enz., maar overigens genoten zij eene groote mate van vrijheid en hadden geene verdrukking of vervolging te lijden. Van nog grooter beteekenis is het, dat van de dagen der aartsvaders af, Gen. 17 : 27, 34 : 15, vele leden van andere volken in Israel werden ingelijfd en deel kregen aan zijne geestelijke en stoffelijke voorrechten, Ex. 12 : 38, 44, 48 enz.; zelfs zijn de geschiedenissen van *Thamar*, Gen. 38, *Ruth* 4 : 12, Matth. 1 : 3, *Rahab*, Joz. 6 : 25, Matth. 1 : 5, en *Ruth*, Matth. 4 : 17, 22, in de Schrift opgenomen, om te bewijzen, dat de God Israels ook Heidensche vrouwen zegenen en heiligen, en haar zelfs onder de voorouders van Christus eene plaats geven kon.

In deze zelfde richting bewogen zich de profeten, en te meer, naarmate in later tijd het volk zich op zijne verkiezing en voorrechten verheffen ging en daardoor voor alle gevaar beveiligd dacht te wezen. In het bezit van des Heeren tempel, meenden zij, dat hun geen kwaad kon overkomen, Jer. 5 : 12, 7 : 4, Jes. 28 : 15, en zij werden in dien waan door de valsche profeten gesterkt, Micha 3 : 5, Jer. 14 : 13, 14, 23 : 16, 27 : 15, 29 : 8, 9, 21. Toen werd dus reeds dat enghartige Jodendom geboren, dat, aan de Mozaïsche wet eene eeuwige beteekenis toeschrijvende, de hope koesterde, eens als zoodanig over alle volken te zullen heerschen, en dat daarom, in zijne afzondering binnen de omheining der wet, zich stelde tegenover en verheven achtte boven alle volken der aarde. Maar de profeten traden tegen die zelfverheffing op, en verkondigden op grond van de openbaring, die God hun schonk, dat de Heere zijn volk bezoeken en strengelijk straffen zou, juist omdat het zijn volk is, Am. 3 : 2, Hos. 3 : 4, dat Hij geen lust had aan hunne offeranden, Am. 5 : 21—25; Hos. 6 : 4, Micha 6 : 6 v., Jes. 1 : 11 v., 29 : 13, 43 : 23 v., 66 : 3, Jez. 6 : 20, 7 : 4, 21, 22, dat Hij evengoed de Filistijnen uit Caphtor en de Syriërs uit Kir had opgevoerd als Israël uit Egypte, Am. 9 : 7, en dat Hij in de toekomst ook de Heidenen in zijn heil zou doen deelen. Toch al is het, dat Hij zijn volk kastijden zal, Hij kastijdt het met mate, Jes. 27 : 7 v., Jer. 30 : 11; zijn toorn is voorbijgaande, en zijne goeder-tierenheid is eeuwig, Jes. 54 : 7, 8, Jez. 3 : 12. Hij heeft zijn volk lief met eene eeuwige liefde, en zal er zich daarom ook weder over ontfermen, Mich. 7 : 19, Jer. 31 : 3, 20. Hij kan zijn volk niet verderven, al schudt Hij het ook als in eene zeef, Am. 9 : 8, 9.

Want Hij is de trouwe en waarachtige God, die zijn verbond niet verbreken, Jes. 54 : 10, Ez. 16 : 60, zijn woord niet verijdelen, Jes. 40 : 8, zijn Sion niet vergeten kan, Jes. 49 : 14 v. In het laatste der dagen zal Hij met het overblijfsel des volks, Jes. 4 : 3, 6 : 13, 10 : 20, Zeph. 3 : 21, een nieuw verbond oprichten, waarbij Hij om zijns naams wil, de zonden vergeven, zijn Geest uitstorten en een nieuw hart schenken zal, Mich. 5 : 11—14, Joël 2 : 28, Jes. 43 : 25, 44 : 21—23, Jer. 24 : 7, 31 : 31—34, Ez. 11 : 19, 36 : 25—28, 37 : 14, Zach. 13 : 2 enz.

In dat verbond zullen ook de Heidenen worden opgenomen, want de Messias, dien de Heere zenden zal, zal niet alleen zijn tot een verbond des volks, maar ook tot een licht der Heidenen, om de blinde oogen te openen en de gebondenen uit te voeren uit de gevangenis, Jes. 42 : 6, 7, 49 : 6, en zijne heerschappij zal zich uitbreiden tot aan de einden der aarde, Mich. 5 : 3, Dan. 7 : 14, Ps. 2, 72 enz. Als Israël hersteld en Jeruzalem des Heeren troon zal zijn, zullen alle Heidenen aldaar om den naam des Heeren vergaderd worden, zich in den Heere zegenen en in Hem zich beroemen, Jes. 3 : 17, 4 : 2, 16 : 19—21, 33 : 9. Aan het einde zullen alle volken erkennen, dat de Heere God is, Ez. 37 : 28, 38 : 23, en in grooten getale henen gaan tot den berg des Heeren, tot het huis van den God Jakobs, Jes. 2 : 2—4, Mich. 4 : 3, Zach. 8 : 23. Daar zal de Heere voor alle volken een vetten maaltijd aanrichten, Jes. 25 : 6, zijn huis zal een bedehuis genaamd worden voor alle volkeren, Jes. 56 : 7, op Sion zal voor hen allen ontkoming zijn, want wie den naam des Heeren zal aanroepen, zal zalig worden, Joël 2 : 32; van den opgang der zon tot aan haar ondergang zal de naam des Heeren heerlijk worden onder de Heidenen, Mal. 1 : 11, alle knie zal voor Hem gebogen worden, en alle tong zal Hem zweren, Jes. 45 : 23.

Deze profetie ging ten deele reeds in de dagen des Ouden Testaments in vervulling. De naam van Israëls God drong ook toen menigmaal tot de Heidenen door en werkte er erkenning en vreeze, Ex. 14 : 25, 23 : 7; Num. 22 : 6, Joz. 2 : 10, 4 : 24, 5 : 1, 2 Kon. 5 : 15 enz. Maar vooral is opmerkelijk, dat de Heere zelf den profeet Jona opdraagt, om naar de groote stad Nineve te gaan en tegen haar te prediken, en dat Hij, toen zij op Jona's prediking zich bekeerden van hun boozen weg, berouw had over het kwaad, dat Hij gesproken had hun te zullen doen; zoude Ik die

groote stad Nineve niet verschoonen, waarin veel meer dan honderd-twintig duizend menschen zijn, die geen onderscheid weten tusschen hunne rechter- en hunne linkerhand, daartoe veel vee? In deze vraag, waarmede het boek Jona eindigt, spreekt zich op teedere wijze Gods barmhartigheid jegens de Heidenen uit.

Dat voorbeeld van Jona stond echter vrijwel op zichzelf; eerst na de ballingschap kreeg het Joodsche volk de gelegenheid, om missioneerend onder de Heidenen op te treden. In het jaar 722 toch viel Samaria in de handen der Assyriërs, die de inwoners des lands voor een groot deel transporteerden naar Mesopotamië en Medië. Anderhalve eeuw later, in 586, werd Jeruzalem ingenomen, de tempel verbrand, en het aanzienlijke deel des volks naar Babel gevoerd. Aan het einde der ballingschap keerden wel velen terug, maar een veel grooter deel bleef achter en zette te midden van de volken in het Oosten het Joodsche leven voort. In dienzelfden tijd trokken ook reeds vele Joden naar Egypte; uit de profetieën van Jeremia weten wij, dat de vrees voor den koning van Babel de overgeblevenen in Juda bewoog, om tegen den raad van den profeet in grooten getale naar Egypte te vluchten, en aldaar in Migdal, Tachpanhes, Noph, Pathros vrede en veiligheid te zoeken, Jer. 42, 43; en de Arameesche papyri, die in de laatste jaren op het eiland Elephantine in den Nijl tegenover Assuan (Syene) gevonden zijn en grootendeels dagteekenen uit de jaren 471—411 v. Chr., hebben aan het licht gebracht, dat daar reeds in de zesde eeuw eene militaire Joodsche kolonie bestond, welke in den tempel van Jaho haar geestelijk middelpunt had. Later nam het getal Joden in Egypte zoozeer toe, dat zij in Alexandrië eene eigene wijk vormden en vanwege hunne helleniseering behoefte kregen aan eene Grieksche vertaling van het Oude Testament, waarmede onder Ptolemaeus Philadelphus 284—247 een aanvang werd gemaakt. En zoo verbreidden zich de Joden ook langs de Noordkust van Afrika en door geheel Klein-Azië, naar Macedonië, Griekenland en de eilanden der Middellandsche zee, naar Italië, Spanje en Gallië. Omstreeks 140 v. Chr. kon reeds gezegd worden, dat ieder land en iedere zee vol van Joden was; ten tijde van Augustus werd het aantal Joden op zeven procent van de bevolking van het Romeinsche rijk geschat; en op de groote feesten kwamen Joden en Jodengenooten uit alle landen in Jeruzalem samen, Hand. 2 : 9—11.

Van deze Joden ging er een sterke invloed uit op de bevolking,

in wier midden zij leefden. Over het algemeen stonden zij niet hoog aangeschreven; ze werden door de beschaafden en door het volk gelijkelijk veracht, van dwaze bijgeloovigheden en gruwelijke practijken beschuldigd, op de ergerlijkste wijze bespot en belasterd. En toch was er in hun leer en leven veel, dat de ernstig gezinden aantrok en een diepen indruk op hen maakte. Want terwijl alle volken overgegeven waren aan superstitie en magie, stonden de Joden daar alleen met de belijdenis van den éénen God, die de Schepper was van hemel en aarde, die door geen beeld voorgesteld of gediend mocht worden, en wiens vereering in de synagogen uitsluitend bestond in het lezen van zijn woord, in gebed, gezang en zegening. En voorts had die God zich in de voorledene tijden in eene doorlopende historie van wondere daden en verhevene woorden geopenbaard, met zijn volk Israel een verbond gesloten en er eene wet aan gegeven, welke uitmuntte door haar geestelijk en zedelijk gehalte. Daarbij had Hij zich niet alleen doen kennen als een heilig en rechtvaardig, maar ook als een genadig en barmhartig God, die groot was van goedertierenheid, de zonden vergaf aan een iegelijk, die zich bekeerde en in zijne wegen ging wandelen, en die ten slotte de gansche geschiedenis van wereld en menschheid heenleidde naar een einddoel, dat in den triump van zijn rijk en de saamvergadering van alle volken onder den koning uit Israel bestond.

Eene gansch andere beschouwing over natuur en geschiedenis werd hier geboden, dan die bij de polytheïstische godsdiensten en de filosofische stelsels te vinden was, eene beschouwing, die eenheid aan het denken gaf en voldoening schonk aan de behoeften des gemoeds. En de Joden waren zich van deze groote voorrechten bewust; zij zonderden zich van de Heidenen af en verhieven zich hoog boven hen; zij beschouwden zichzelf als leidlieden, Rom. 2 : 19, 20, en voelden eene roeping tegenover de volken, die van het hun geschonken licht verstoken waren. Zij werkten op de Heidenen in niet alleen door hun stillen invloed in omgang en verkeer, maar zij dreven ook stelselmatige propaganda. Tal van geschriften kwamen uit hunne kringen voort, die eene apologetische strekking hadden en de Heidenen op de hoogte trachtten te brengen van Israels instellingen en wetten. Zij zonden zendelingen en leeraars uit, die de eigen volksgenooten moesten aansporen tot standvastigheid in het geloof der vaderen, en die ook onder de Heidensche bevolking hadden te arbeiden en zoovele proselieten moesten maken, als maar

mogelijk was. Matth. 23 : 15. Velen van die Jodengenooten gingen later tot het Christendom over, Hd. 2 : 9v. 10 : 2, 14 : 43, 17 : 4 enz., en in het algemeen baande de Joodsche diaspora den weg voor de Christelijke Missie.

Alsnu overgaande tot het Nieuwe Testament, zien wij ons aanvankelijk eenigszins teleurgesteld bij de waarneming, dat Jezus persoonlijk aan geen eigenlijke zending gedaan heeft. Evenals zijn voorlooper Johannes de Dooper, richtte Hij zich met zijne prediking alleen tot het volk Israels, en beperkte zijne werkzaamheid binnen de grenzen van Palestina. De ontmoeting met de Syro-Phenicische vrouw en de genezing harer dochter is eene uitzondering, die zeer sterk den regel bevestigt, want bij die gelegenheid verklaarde Jezus uitdrukkelijk, dat Hij niet gezonden was dan tot de verlorene schapen van het huis Israels, en dat Hij het brood der kinderen niet nemen en aan de hondkens voorwerpen mocht, Matth. 15 : 21—20. En evenzoo handelde Hij met zijne apostelen; toen Hij ze uitzond en hen later door de zeventigen liet volgen, gaf Hij hun de opdracht, om niet te gaan op den weg der Heidenen noch integaan in eenige stad der Samaritanen, maar veelmeer henen te gaan tot de verlorene schapen van het huis Israels, Matth. 10 : 6, Luk. 10 : 2.

Hierop alleen lettende, zou men kunnen meenen, dat Jezus om geene zending zich bekommerd heeft. Maar men zou, zoo oordeelende, toch tal van andere getuigenissen over het hoofd zien. Want ten eerste verdient het al de aandacht, dat Jezus evenals Johannes de Dooper den ingang in het koninkrijk der hemelen van geene Abrahamitische afstamming of Farizeesche wetsgerechtigheid afhankelijk maakte, maar enkel en alleen bond aan de zedelijke voorwaarden van geloof en bekeering, Matth. 4 : 17; de gerechtigheid, die Hij vermaande te zoeken, was de gerechtigheid Gods, en eene andere en betere, dan die door de schriftgeleerden werd geëischt, Matth. 5 : 20, 6 : 33. En ten andere zeide Hij, dat, ofschoon de zaligheid uit de Joden is, de ure zou komen, waarin men niet meer in Jeruzalem alleen zal aanbidden, maar waarin de ware aanbidders den Vader zullen aanbidden in geest en waarheid, Joh. 4 : 21—23. Hij heeft immers nog vele andere schapen, die van dezen stal niet zijn, en die Hij ook toebrengen moet, Joh. 10 : 16; in plaats van de kinderen des koninkrijks, die uitgeworpen zullen worden, zullen velen komen van Oosten en Westen en met Abraham, Izak en Jakob

aanzitten in het koninkrijk der hemelen, Matth. 8 : 11, 12. Daarom is de akker voor het zaad des koninkrijks dan ook de wereld, Matth. 13 : 38, ontwikkelt zich dit koninkrijk als een mostaardzaad, en als een zuurdeeg, Matth. 13 : 31, 33, komt Hij niet weder voordat het Evangelie gepredikt zal zijn in de geheele wereld tot een getuigenis allen volken, Matth. 24 : 14, en zal Hij eenmaal over alle volken oordeelen, Matth. 25 : 31.

Bij eene merkwaardige gelegenheid gaf Jezus ook de reden aan, waarom Hij zelf persoonlijk niet aan zending onder de Heidenen kon doen. Op het laatste Paaschfeest, dat Jezus bijwoonde, gaven eenige Grieksche proselieten, die gewoon waren bij gelegenheid van de groote feesten naar Jeruzalem te gaan, de begeerte te kennen, dat zij Jezus mochten zien. Zij hadden gehoord, dat Hij de Messias was en zoeven als zoodanig door de schare gehuldigd was. En nu wilden zij Hem gaarne ontmoeten en met Hem kennis maken, om zich te overtuigen, dat Hij waarlijk de Messias was. Er staat niet uitdrukkelijk opgeteekend, dat Jezus dit verzoek ingewilligd of afgeslagen heeft, maar Hij verheugde er zich over, zag er den aanvang zijner verheerlijking in en verklaarde daarbij, op wat wijze en in welken weg Hij alleen voor de Heidenen de Christus, de Zaligmaker kan zijn. Indien het tarwegraan in de aarde niet valt en sterft, zoo blijft het alleen; maar indien het sterft, zoo brengt het veel vrucht voort, Joh. 12 : 20—24; alleen door zijn dood heen kan Hij het licht der wereld worden en der wereld het leven geven, Joh. 8 : 12, 6 : 51; de gestorvene en verheerlijkte Christus moet de inhoud der zendingsprediking zijn. Daarom behoort het zendingsbevel ook tot „het Evangelie der veertig dagen;” het is het bevel van den gekruisigden en opgestanen Christus, die de zonden verzoend en de gerechtigheid aangebracht heeft, die alle macht heeft ontvangen in hemel en op aarde en die met de zijnen wezen zal tot aan de voleinding der eeuwen, Matth. 28 : 18—20. In die merkwaardige veertig dagen tusschen zijne opstanding en hemelvaart vaardigde Hij niet alleen dit zendingsbevel uit, maar voltooide Hij ook het onderwijs, dat Hij hun verstrekt had, door den naam Gods hen duidelijk te doen kennen als dien van Vader, Zoon en Heilige Geest, en door hen in te lichten aangaande het wezen van den doop, Mt. 28 : 19; Hij gaf hun eene Goddelijke volmacht voor hunne zending, want Hij zond hen, gelijkerwijs de Vader Hem gezonden had, Joh. 20 : 21, en Hij bekwaamde hen tot hunne taak

door eene bijzondere gave des Heiligen Geestes, Joh. 20 : 22.

Aan deze opdracht werd door de apostelen voldaan. Reeds de eerste prediking, welke door Petrus op den Pinksterdag gehouden werd, kan eene zendingsprediking worden genoemd, want zij strekte, om Joden en Jodengenooten te bewegen tot het geloof in Jezus den Nazarener, die zich onder hen betoond had door krachten, wonderen en teekenen, maar die, door den bepaalden raad en voorkennis Gods overgegeven zijnde, door de handen der onrechtvaardigen aan het kruis was gehecht en gedood, daarna echter door God opgewekt, tot een Heere en Christus verhoogd was, opdat in zijn naam gepredikt zou worden bekeering en vergeving der zonden. Toen de gemeente op dien gezegenden dag in Jeruzalem gesticht was en in de volgende weken en maanden zich in buitengewoon sterke mate uitbreidde, Hand. 2 : 47, 5 : 14, 6 : 7, hebben de apostelen haar niet aanstonds verlaten, om in andere plaatsen het Evangelie te verkondigen, maar zij zijn in haar midden werkzaam gebleven en hebben haar door onderlinge samenkomsten, door bediening van woord en sacrament, door het instellen van ambten en door persoonlijk huisbezoek, Hd. 2 : 42, 46, 5 : 42, 6 : 6, bevestigd en georganiseerd.

Eerst toen na den dood van Stephanus eene vervolging tegen de gemeente uitbrak en velen van hare leden verstrooid werden, gingen dezen het land door en begonnen in andere plaatsen, inzonderheid ook in Samaria, het Evangelie te verkondigen, Hand. 8 : 4. De apostelen Petrus en Johannes, die van Jeruzalem afgezonden werden om deze nieuwe gemeenten te bezoeken en ze nader te onderwijzen en in te richten, hechtten hieraan niet alleen hunne goedkeuring, maar verkondigden op hunne terugreis ook zelve het Evangelie in vele vlekken der Samaritanen, Hand. 8 : 25. Tengevolge van dezen zendingsarbeid werden de gemeenten door geheel Judea en Galilea en Samaria sterk vermenigvuldigd, zoodat eene tweede visitatiereis van den apostel Petrus noodzakelijk werd, Hand. 9 : 31, 32. Bij die gelegenheid kwam hij ook te Lydda, te Joppe en te Cesarea, verkondigde in deze laatstgenoemde stad het Evangelie ook aan Cornelius, den hoofdman van het Italiaansche garnizoen, die wel veel belang stelde in den godsdienst der Joden Hand. 10 : 2, maar toch nog een Heiden was, 10 : 28, 34 v., en nam hem door den doop in de gemeente op, 10 : 47, 48 ; de gave

des Heiligen Geestes bleek immers kennelijk ook aan de Heidenen geschonken te zijn en Petrus mocht den doop niet weigeren aan hen, op wie God zelf zijnen Geest uitgestort had. Daarmede was de zending onder de Heidenen ook practisch gerechtvaardigd, en toen de apostel naar Jeruzalem terugkeerde, verdedigde hij zich daarmede tegenover hen, die uit de besnijdenis waren. Wel keurden dezen het niet af, dat Petrus aan een Heiden het Evangelie gepredikt en na belijdenis den doop had bediend, maar zij hadden bedenking tegen de wijze, waarop de apostel dit gedaan had; hij was toch zonder eenig bezwaar te maken of eenige voorwaarde te stellen tot het onreine huis van den Heiden Cornelius ingegaan en had met hem gegeten, Hand. 11 : 2, 12, verg. Gal. 2 : 12. Hier stelde de apostel tegenover, dat de Heere blijkbaar aan deze handelwijze zijne goedkeuring had gehecht, door na de prediking de gave des Heiligen Geestes ook op de Heidenen uit te storten, zoodat hij hen, met groote vrijmoedigheid, zonder besnijdenis en alleen door den doop, in de gemeente opgenomen had. En daarmede waren de geloovigen uit de besnijdenis in Jeruzalem tevreden; zij verheerlijkten God en verheugden zich, dat God ook den Heidenen de bekeering ten leven gegeven had, Hand. 11 : 18.

Van nu aan ging de zending onder de Heidenen krachtig voort. Onder degenen, die vanwege de vervolging uit Jeruzalem verstrooid waren, bevonden zich ook eenige mannen uit Cyprus en Cyrene, Hellenistische Joden dus, die het vrije standpunt van Stephanus innamen, en die, te Antiochië in Syrië komende, hoegenaamd geen bezwaar koesterden, om, evenals Philippus dat ook reeds aan den kamerling, Hand. 8 : 26, en Petrus aan Cornelius gedaan had, aan de Grieken aldaar, dat is aan Heidenen zonder meer het Evangelie te verkondigen, Hand. 11 : 20. Hunne prediking werd rijk gezegend; de gemeente te Jeruzalem hoorde ervan en zonder Barnabas heen, een voortreffelijk man, vol des Heiligen Geestes en des geloofs, om de broederen in Antiochië te begroeten en van haar belangstelling te doen blijken. En deze Barnabas wist te bewerken, dat Paulus uit Tarsus bij hem kwam en een jaar lang met hem samenwerkte aan den opbouw en de uitbreiding van de gemeente te Antiochië. Deze gemeente is de eerste gemeente van geloovigen uit de Heidenen geweest; zij breidde zich zoover uit en kreeg allengs in de stad zulk eene beteekenis, dat de Heidenen ermede rekenen moesten, haar leerden kennen als eene zelfstandige, van

de Joden onderscheidene gemeenschap, en aan de geloovigen voor het eerst den naam van Christenen gaven, Hand. 11 : 26.

Van deze gemeente ging ook voor het eerst de eigenlijke zending onder de Heidenen uit. Er waren n.l. in die gemeente vele mannen met bijzondere gaven en krachten, profeten en leeraars, die in Hand. 13 : 1 ook met name worden genoemd ; en toen de gemeente eens samengekomen was en den Heere Christus diende en vastte, sprak de Heilige Geest door een van de genoemde profeten, dat zij, n.l. de leden der gemeente, Barnabas en Saulus zouden afzonderen tot het werk, waartoe Hij hen geroepen had. De gemeente voldeed aan dezen last van haar Heer, en zond deze beide mannen uit, nadat zij in een latere, bijzondere samenkomst met hen gebeden en gevast en door hare opzieners hun de handen opgelegd had. Zoo werd de moedergemeente uit de Heidenen de eerste zendingsgemeente, en werden Barnabas en Paulus de eerste zendelingen der Christelijke kerk, apostelen in den ruimeren zin van dat woord, Hand. 14 : 14, Rom. 16 : 7.

Bij den zendingsarbeid, dien de gemeente thans ter hand nam, deden zich verschillende moeilijkheden voor, waarvan althans enkele eene korte vermelding verdienen. In de eerste plaats kwam terstond het ernstig vraagstuk aan de orde, welke houding de Christenen uit de Joden en de Christenen uit de Heidenen tegenover de wet van Mozes en dus ook tegenover elkander hadden aan te nemen. Toen Petrus zijne ervaringen in Cesarea had medegedeeld, lieten diegenen, die uit de besnijdenis waren, zich daarmede tevreden stellen, Hand. 11 : 1—18, en de gemeente te Jeruzalem verheugde zich aanvankelijk ook over de zustergemeente, welke in Antiochië was ontstaan, Hand. 11 : 22 en 27. Maar onder de Christenen uit de Joden vormde zich toch spoedig eene partij, die zich in deze vriendschappelijke houding niet vinden kon. De vermeerdering en uitbreiding der gemeenten uit de Heidenen door den arbeid van Paulus en Barnabas, en de overgang der Heidenen tot het Christendom, zonder dat zij verplicht werden tot het onderhouden der Mozaïsche wet, was hun een doorn in het vleesch. Zij konden van hunne nationale bevoorrechtiging geen afstand doen, en traden daarom, het eerst te Antiochië, met den eisch op, dat de Christenen uit de Heidenen zich moesten laten besnijden en de wet van Mozes moesten onderhouden, wijl zij anders niet zalig konden worden,

Hand. 15 : 1, 5, Gal. 5 : 2, 6 : 13. Dit verschil greep zoo diep in, dat eene samenkomst te Jeruzalem onder leiding der apostelen noodzakelijk werd. Door samenspreking werd een resultaat verkregen, dat in velerlei opzicht merkwaardig is. De eisch der Judaïsten, of gelijk zij in Hand. 15 : 5 omschreven worden, der geloovigen uit de secte der Farizeën, werd beslist en eenparig afgewezen, Hand. 15 : 10, 19, 24. Wel is waar hebben dezen zich daaraan niet gestoord, zijn voortgegaan in hunne sectarische richting en hebben Paulus voortdurend in schier alle gemeenten, in Galatie, Corinthe, Rome enz. achtervolgd en tegengewerkt, doch zij konden zich niet beroepen op het gezag der apostelen; zij stempelden zichzelf tot valsche apostelen, ingeslopen broederen, kwade arbeiders, die de waarheid en de vrijheid des Evangelies aanrandden, Gal. 2 : 4, 2 Cor. 11 : 13 v. Phil. 3 : 2 enz. Voorts werd, bij wijze van compromis, aan de Christenen uit de Heidenen slechts een lichte last opgelegd, bestaande in onthouding van enkele dingen, welke in de Joodsche kringen grooten aanstoot gaven, Hand. 15 : 29, en werd ten aanzien van de houding, die de Christenen uit de Joden tegenover de wet hadden aan te nemen, niets bepaald. Het is niet onwaarschijnlijk, dat dezen althans voor een deel nog op Joodsche wijze bleven leven, Hand. 16 : 3, 18 : 21, 21 : 20, 24. De eenheid des geloofs, die alle gemeenten verbond, belette dus niet, om met de verschillende herkomst en opvoeding der Christenen rekening te houden en in ondergeschikte, schoon volstrekt niet onbelangrijke punten, de verscheidenheid en vrijheid te eerbiedigen.

Bij diezelfde gelegenheid had er nog eene andere overeenkomst plaats, die voor de zending geene mindere beteekenis heeft. De Judaïsten eischten niet alleen van alle Christenen onderhouding der Mozaïsche wet, maar zij vielen den apostel Paulus ook persoonlijk aan. Zij zeiden n.l., dat hij niet zelf rechtstreeks door Christus tot apostel geroepen was, maar dat hij het Evangelie van de apostelen in Jeruzalem ontvangen en het bovendien vervalscht en bedorven had, Gal. 1—2. Vandaar dat Paulus, als afgevaardigde van de gemeente te Antiochie naar het convent te Jeruzalem gaande, aan de gansche gemeente aldaar het Evangelie voorstelde, hetwelk hij predikte onder de Heidenen, en dit in het bijzonder, in eene private bijeenkomst, ook deed aan degenen, die in achtung waren, dat is aan de apostelen Petrus en Johannes benevens aan Jakobus, den broeder des Heeren, Gal. 2 : 2. Deze broederlijke samenspreking had ten

gevolge, dat de apostelen te Jeruzalem hem niets oplegden, dat is, hoegenaamd geene aanmerking maakten op zijne prediking, maar er hunne volkomene instemming mede betuigden en hem de rechterhand der gemeenschap gaven, Gal. 2 : 6, 9. Maar met onderling goedvinden kwam men wel tot verdeeling van het arbeidsterrein, in dien zin dat Petrus en de apostelen in Jeruzalem zouden werken onder de Joden, en dat Paulus met zijn Evangelie tot de Heidenen zou gaan, Gal. 2 : 7—9.

Deze verdeeling van het arbeidsveld moet echter goed worden verstaan. Zij kwam niet, gelijk soms beweerd is, voort uit een gewichtig verschil tusschen het Evangelie, dat Paulus, en het Evangelie, dat de apostelen predikten, alsof het eerste meer voor de Heidenen, en het tweede meer voor de Joden geschikt ware geweest. De treffende overeenstemming, die tusschen de apostelen en Paulus na de uiteenzetting van zijn Evangelie aan het licht kwam en door de broederhand der gemeenschap bezegeld werd, stelt het ongerijmde van zulk een tweërlei Evangelie in het volle licht. Ook is de verdeeling niet strikt als eene nationale bedoeld. Want Paulus, wien de verharding van Israel eene groote droefheid en zijn hart eene voortdurende smart was en die wel wenschte verbannen te zijn van Christus voor zijne broederen naar het vleesch, Rom. 9 : 2, 3, wendde zich op zijne zendingsreizen in den regel eerst tot de Joden en daarna tot de Heidenen, Hand. 13 : 5, 14, 14 : 1, 16 : 13, 17 : 17, 18 : 4, 19, 19 : 8, Rom. 1 : 16, 2 : 9, 1 Cor. 1 : 22 v. 9 : 20 enz. En de apostelen in Jeruzalem hebben hunne werkzaamheden niet tot de Joden beperkt, maar ze langzamerhand ook tot de Heidenen uitgebreid. De verdeeling van het arbeidsveld is dus van tijdelijken aard geweest en werd vooral in geographischen zin bedoeld. Zoolang het Joodsche volk in Jeruzalem nog een middelpunt bezat voor zijn nationale en religieuze leven, hadden de twaalf apostelen voornamelijk aan de bekeering van Israel te arbeiden, Matth. 10 : 6, 19 : 28, Luk. 22 : 30, Hd. 13 : 26. Maar met den val van Jeruzalem trad eene groote verandering in; het volk van Israel verloor alle zelfstandigheid en werd een balling op aarde, het zwaartepunt werd uit de Joodsch-Christelijke gemeenten in die uit de Heidenen verlegd, en de apostelen, ingaande tot den arbeid van Paulus, bouwden op de door hem gelegde grondslagen voort. Petrus bijv. vertoefde niet alleen een tijd lang in Antiochië, maar bezocht op zijne rondreizen verschillende plaatsen, 1 Cor. 9 : 5,

en landde ten slotte in Rome aan, vanwaar hij zijn eersten brief aan de voor een groot deel door Paulus gestichte Klein-Aziatische gemeenten schreef. Johannes verliet Jeruzalem waarschijnlijk eerst na de verwoesting en vestigde zich toen in datzelfde Efeze, waar Paulus zoo langen tijd gearbeid had, om van daar uit aan heel de kerk in Klein-Azië leiding te geven. De brieven van Paulus zijn het hoofdbestanddeel der apostolische litteratuur, en de algemeene zendbrieven komen daarbij, om in de verscheidenheid van vorm de eenheid van het Evangelie te doen uitkomen.

Dat Evangelie is naar de overtuiging van al de apostelen voor heel de wereld bestemd. Jezus had dit zelf duidelijk en beslist uitgesproken, Matth. 24 : 14, 28 : 19, Mark. 16 : 15, en daarmede aan zijne jongeren eene taak opgedragen, die ver buiten de grenzen van Palestina zich uitstreckte. Toch was het inzonderheid Paulus, die dit volstreckte universalisme van het Evangelie het eerst ten volle doorzag en er al de gevolgen uit trok, welke er principiëel in opgesloten lagen. Toen hij op den weg naar Damaskus tot bekeering kwam, bleef hij eerst geruimen tijd in deze stad arbeiden, vertoefde toen een vijftiental dagen in Jeruzalem, om met Petrus kennis te maken, en koos daarna in het derde jaar na zijne bekeering tot terrein van zijn arbeid de gewesten van Syrië en Cilicië, met zijne vaderstad Tarsus tot middelpunt, Hand. 9 : 30, Gal. 1 : 21. Hier stichtte hij in zijne eerste voorbereidende periode reeds verschillende gemeenten, zooals uit Hand. 15 : 23 kan afgeleid worden, maar hier ontving hij ook gedurende enkele jaren die practische opleiding tot het zendingswerk, welke hem later zoo uitnemend te stade zou komen. Hij kwam in zijne vaderstad dagelijks in aanraking met Joden en Heidenen, maakte kennis met al de richtingen en partijschappen, die zich onder hen gevormd hadden, en leerde de wapenen hanteeren, die hij noodig had om hen te bestrijden. Toen Barnabas hem opzocht en er bij hem op aandrong, om mede naar Antiochië te gaan en daar zijn arbeid in het Evangelie voort te zetten, toen was Paulus, menschelijk gesproken, voor het zendingswerk in de wereld der Heidenen gereed.

Van de ure zijner bekeering af stond deze roeping hem ook klaar voor den geest. Zijne bekeering en zijne roeping tot apostel der Heidenen vielen samen. Daartoe behaagde het Gode, zijnen Zoon in hem te openbaren, opdat hij dien door het Evangelie onder de Heidenen zou

verkondigen, Gal. 1 : 16, 2 Cor. 5 : 18, Hand. 9 : 15, 16, 22 : 15, 21, 26 : 16—21. Op zijne zendingsreizen drong hij dan ook steeds verder naar het Westen door; eerst wendde hij zich naar de „barbaren” in het Zuid-Oosten van Klein-Azië; op de tweede zendingsreis stak hij naar Europa over en ving hij zijn arbeid onder de Grieken aan; maar ook hiermede niet tevreden, nam hij zich voor, om nog verder westwaarts te gaan en ook aan de Latijnen het Evangelie te verkondigen. Reeds langen tijd toch brandde hij van begeerte, om Rome te zien, waar al sedert verscheidene jaren eene gemeente bestond en waar hij ook reeds vele kennissen had, Rom. 1 : 13, 15 : 22, 23, Hand. 19 : 21. En hij kwam er ook, maar anders dan hij eerst gedacht en verwacht had, als een gevangene. In zijne eigene gehuurde woning mocht hij echter allen ontvangen, die tot hem kwamen, en hij predikte hun het koninkrijk Gods en leerde hen van den Heere Jezus Christus, met alle vrijmoedigheid en onverhinderd, Hand. 28 : 31.

Met dit merkwaardig getuigenis sluit het boek van de Handelingen der apostelen. Als het Evangelie in Rome vasten voet heeft verkregen, als het doorgedrongen is tot die stad, welke de zetel des keizers, het hart van het wereldrijk en het centrum der beschaving was, dan is Paulus' arbeid ten einde en een allergewichtigst moment in de ontwikkeling van het Godsrijk bereikt. Van Jeruzalem uit heeft Christus zijn triumftocht over Antiochië en Efeze naar Rome voortgezet, om daar, als in het hart der vesting zelve, het Romeinsche wereldrijk te bestrijden en eene nieuwe orde van zaken te stichten. Of Paulus uit deze gevangenschap in Rome nog weder ontslagen is en de gelegenheid ontvangen heeft, om naar den wensch van zijn hart ook Spanje te bezoeken, Rom. 15 : 24, 28, is niet onwaarschijnlijk, ofschoon niet voldingend bewezen. Het is trouwens van ondergeschikte beteekenis, vergeleken bij den voortgang, dien het Evangelie in de toenmalige beschaafde wereld, met name in de groote steden, gemaakt had. Daarop ziende, kon de apostel in hyperbolische taal getuigen, dat het Evangelie bekend is geworden in de geheele wereld en gepredikt is onder alle creaturen, Rom. 10 : 18, Col. 1 : 6, 23, 1 Tim. 3 : 26, verg. ook Rom. 1 : 8, 15 : 19, Hand. 17 : 6, 21 : 20. Later werd er zelfs uit afgeleid, dat het Evangelie metterdaad reeds in de eerste eeuw aan alle volken verkondigd was, en dat de apostelen zelve het zendingswerk in de verschillende landen ter hand hadden genomen. Zoo

zou Philippus naar Phrygië, Thaddaeus naar Syrië en Mesopotamië, Mattheus naar Ethiopië, Thomas naar Indië gegaan zijn enz., om er de banier van het kruis te planten. Wat er in deze berichten betrouwbaar is, valt niet meer uit te maken, maar zij zijn toch in zoover belangrijk, als zij het besef der oudste Christelijke kerk vertolken, dat het Evangelie van den aanvang af voor heel de menschheid bestemd was.

Voor de methode der zending worden in het Nieuwe Testament eenige belangrijke wenken gegeven. Bij de uitzending der apostelen, in Matth. 10, en der zeventigen, in Luk. 10 verhaald, moet men in het oog houden, dat zij alleen bedoelde, de vele steden en dorpen in Galilea bekend te maken met het Evangelie van Christus. Jezus had reeds geruimen tijd in dit land gewerkt, maar zijn dag was kort en de arbeid omvangrijk. Zoo gaf Hij dus aan zijne apostelen en later ook nog aan de zeventigen last, om heen te gaan naar de verloren schapen van het huis Israëls en in hun midden zijn werk voort te zetten. Daarmede staat in verband, dat Hij hun niet alleen opdroeg, om het Evangelie van het koninkrijk te verkondigen, maar ook de macht gaf, om zieken te genezen, melaatschen te reinigen en zelfs dooden op te wekken. En wijl zij naar hun eigen volk gingen, waar de gastvrijheid in eere was, en omdat bovendien de arbeider zijn voedsel waardig is, moesten zij zich van alle uitrusting onthouden; zij mochten geen geld, geen reistasch, geen kleederen en sandalen boven die, welke zij droegen, medenemen, maar moesten leven van de gastvrijheid van dat huis, waar zij na zorgvuldig onderzoek hun intrek namen, om dan van daaruit de geheele plaats te bearbeiten. Elke poging, om van de bediening des woords en vooral van de gave der gezondmaking eene geldwinning te maken, wordt hier door Jezus in sterke woorden verboden; zijne dienaren hebben wel recht op onderhoud, maar wat zij ontvingen om niet, moeten zij ook geven om niet. En bij hun arbeid hebben zij vooral ook menschenkennis van noode, zij moeten verstandig zijn als de slangen, maar tegelijk, met vermindering van alle listigheid en bedrog, ook oprecht zijn als de duiven.

Het is de aandacht waard, hoe eng de apostel Paulus in zijn zendingsarbeid bij deze methode aansluit. Natuurlijk is er allerlei onderscheid, daaruit voortvloeiende, dat de apostelen onder hun eigen volk arbeidden en hij zelf uitgezonden werd tot de Heidenen.

Maar evenals de apostelen niet lang in ééne plaats zich ophielden, doch spoedig eene andere stad of dorp gingen bezoeken, zoo trok Paulus snel van de eene plaats naar de andere, en stelde hij de evangelisatie van heel de wereld zich ten doel. Langzamerhand en onder de leiding des Geestes ontwierp hij zich een program, waarnaar hij meer en meer naar het Westen doordrong, vooral in die steden ging arbeiden, waar Joden woonden, en die het middelpunt van eene landstreek vormden, en dan aan zijne medearbeiders en aan de door hem gestichte gemeenten overliet, om het Evangelie te bevestigen en van het centrum naar de omgeving uit te breiden. Evenals Jezus de zeventigen twee aan twee uitzond, Luk. 10 : 1, zoo voorzag de apostel Paulus zich voortdurend van jeugdige medearbeiders, die hem in zijn dienstwerk terzijde stonden of ook na zijn vertrek op den door hem gelegden grondslag voortbouwden (Barnabas, Markus, Lukas, Silas, Timotheus, Titus enz); leerzaam is het daarbij op te merken, dat Paulus van deze medearbeiders niet altijd de aangenaamste ervaringen opdeed, Hand. 15 : 37—39, en dat hij aan het einde van zijn leven over zijne verlatenheid klagen moest, 2 Tim. 4 : 10—16. Voorts weigerde de apostel in den regel wel, om van de gemeenten, die hij diende, ondersteuning te ontvangen, maar deze weigering sproot uit persoonlijke overwegingen, niet uit een beginsel voort, 1 Cor. 9 : 15—23; integendeel handhaafde hij met beroep op Jezus' woord voor de dienaren des Evangelies het recht, om van het Evangelie te leven, liet hij de andere apostelen in de gebruikmaking van dit recht volkomen vrij, en nam hij zelf soms eenige ondersteuning van de gemeente te Philippi aan, Hand. 18 : 3, 20 : 33, 34, 1 Cor. 4 : 12, 9 : 4—16, 2 Cor. 11 : 9, 12 : 13, Phil. 4 : 10, 15, 16, 1 Thess. 2 : 9, 2 Thess. 3 : 8, 1 Tim. 5 : 8.

De beide vereischten, welke Christus aan zijne apostelen stelde, om n.l. verstandig als de slangen en oprecht als de duiven te wezen, zijn in Paulus op zeldzaam harmonische wijze vereenigd. De inhoud van zijne prediking is altijd dezelfde: Christus en die gekruisigd, want een ander Evangelie is er niet, Rom. 1 : 16, 1 Cor. 1 : 23, 12 : 3, Gal. 1 : 7, 6 : 14, 2 Tim. 1 : 15 enz., en de onderstelling daarvan is, dat de gansche wereld onder Gods oordeel ligt, Rom. 1 : 18—3 : 19. Maar desniettemin zoekt hij voor de prediking van dat Evangelie een aanknoopingspunt in de gesteldheid zijner hoorders, in de natuurlijke Gods-

kennis, Rom. 1 : 19, 20, en het geweten, Rom. 2 : 14, 15, in Gods algemeene zegeningen, Hand. 14 : 17, en in de overdreven godsdienstigheid, Hand. 17 : 12; hij spreekt anders tot de Joden dan tot de Heidenen, bijv. tot Felix, Festus en Agrippa, Hand. 24—26, beroept zich op het Oude Testament, Hand. 13 : 16 v., 18 : 28, en haalt soms ook profane schrijvers aan, Hand. 17 : 28, 1 Cor. 15 : 33, Tit. 1 : 12; hij wordt den Joden als een Jood; dengenen, die onder de wet zijn, als onder de wet zijnde, dengenen, die zonder de wet zijn, als zonder de wet zijnde, den zwakken als een zwakke, en maakt zich allen dienstbaar, opdat hij er zooveel mogelijk, opdat hij de meesten winnen mocht, 1 Cor. 9 : 19—23. Deze aanpassing aan zijne hoorders kwam niet uit gebrek aan zelfstandigheid en laakbare zwakheid voort, maar was vrucht van zijne buitengewone toewijding, van zijne zelfverloochenende liefde, van zijne practische wijsheid. Paulus is het type van den zendeling; de liefde van Christus dringt hem, de nood is hem opgelegd, wee hem, als hij het Evangelie niet verkondigt, 1 Cor. 9 : 16, 2 Cor. 5 : 14. Langs verschillende wegen streeft hij altijd naar hetzelfde doel, n. l. om alle overleggingen terneder te werpen en alle gedachten gevangen te leiden tot de gehoorzaamheid van Christus, 2 Cor. 10 : 5.

Deze zendingsarbeid in de apostolische eeuw werd rijk door den Heere gezegend. Naar eene bij gebrek aan gegevens niet al te betrouwbare raming wordt het getal Christenen aan het einde der eeuw op tweehonderd duizend geschat. Hoe gaarne zouden wij iets meer willen weten van de wijze, waarop velen hunner uit Jodendom of Heidendom tot het geloof in Christus werden geleid! Zonder twijfel, alle bekeering is Gods werk. Of Paulus plant en Apollos natmaakt, Hij is het, die den wasdom geeft. Niemand kan zeggen, Jezus de Heere te zijn, dan door den Heiligen Geest. Toen Paulus en Barnabas van hunne eerste zendingsreis terugkeerden en verslag uitbrachten van hunne ervaringen, verhaalden zij aan de gemeente te Antiochië niet wat *zij* gedaan hadden, maar wat groote dingen *God* met hen gedaan had en dat Hij den Heidenen de deur des geloofs geopend had, Hand. 14 : 27. Dat neemt echter niet weg, dat de Heere de zijnen vergadert langs verschillende wegen en door onderscheidene middelen. De leidingen Gods met een Abraham zijn andere dan die met Izaak; Manasse wordt op andere wijze toegebracht dan Hizkia; Amos ontving zijne roeping tot profeet op andere wijze dan Jesaja of Jeremia. In

het Nieuwe Testament is er evenzoo veelvuldig verschil. Men denke slechts aan de scharen, die tot Johannes kwamen en zich van hem lieten doopen, belijdende hunne zonden, Mt. 3 : 6, en aan de drie duizend zielen, die op het Pinksterfeest werden toegebracht, Hand. 2 : 37 v., aan Nathanael, Levi, Zacheus, de Samaritaansche vrouw, den moordenaar aan het kruis, aan den Moorman, Cornelius, Lydia, den stokbewaarder te Philippi, aan Paulus en Timotheus. De waarachtige bekeering moge in het wezen der zaak steeds dezelfde zijn en in eene „zinsverandering” bestaan, er is toch groote verscheidenheid in de omstandigheden, waaronder, in den tijd en de wijze, waarop zij bij onderscheidene personen plaats grijpt. Nu eens is een uitvoerig Schriftbewijs, Hand. 8 : 35, 17 : 3, 18 : 38, dan weer eene aangrijpende rede, Hand. 2 : 14—16, of eene korte, eenvoudige prediking van het geloof in Christus, Hand. 16 : 31, het middel, waarvan God zich bedient, om het geloof in het hart te werken. En niet zelden werden door wonderen, die de opmerkzaamheid trokken en diepen indruk maakten, de gemoederen voor de ontvangst van het zaad des Evangelies voorbereid, Hand. 5 : 11 v. 8 : 6, 9 : 35, 42, 13 : 12, 14 : 11, 19 : 17, 18 enz.

Voorts waren ook de deugden der Christenen menigmaal voor Heidenen eene aanleiding, om in hun geloof belang te gaan stellen en naar hunne belijdenis onderzoek te doen. Als de ongeloovigen het heilig leven aanschouwden, dat de Christenen leidden, hoorden van de liefde, die zij onder elkander beoefenden, en van de barmhartigheid, welke zij bewezen aan de ellendigen; als zij getuigen waren van de lijdzaamheid, de trouw, de volharding, die de geloovigen betoonden tot op den brandstapel toe, als zij de moedige geloofsgetuigenissen vernamen, die van hun lippen vloeiden, en kennis maakten met de krachtige geloofsverdedigingen, die door de meer ontwikkelde Christenen geschreven werden en de dwaasheden van het Heidendom in het licht stelden, dan ging er van dat alles eene werking uit, welke de uitbreiding der gemeente ten zeerste bevorderde. Door opzettelijken zendingsarbeid mogen de gemeenten in den eersten tijd meestal gesticht zijn, door den stillen, geestelijken invloed, die van de belijdenis en het leven der geloovigen uitging, zijn ze versterkt en uitgebreid. Van geweld of dwang, van list of omkooprij was daarbij nimmer sprake; het Christendom kent geen „heiligen oorlog” en geen vleeschelijke wapenen, het triumpfeert alleen door het kruis, 2 Cor. 10 : 3—5, Col. 2 : 15.

Deze uitbreiding had niet alleen in de lagere standen, maar ook wel in de meer gegoede en hoogere standen plaats. Paulus zegt, dat de leden der Corinthische gemeente niet vele wijzen, niet vele machtigen, niet vele edelen waren, 1 Cor. 1 : 26, maar zulken werden er dan toch ook in aangetroffen. Op dezelfde wijze was het ook elders gesteld ; slaven, handwerkslieden, menschen uit de mindere standen mochten een groot bestanddeel in de gemeente vormen, het Nieuwe Testament zelf maakt er melding van, dat op het eiland Cyprus de proconsul Sergius Paulus, Hand. 13 : 7 v., in Thessalonica vele aanzienlijke vrouwen, Hand. 17 : 4, in Athene Dionysius de Areopagiet, Hand. 17 : 34, in Corinthe de rentmeester der stad, Rom. 16 : 23, en in Rome bedienden uit het huis des keizers en bij voorname familiën, Rom. 16 : 10, 11, Phil. 4 : 22, voor het Christendom gewonnen werden. Later nam dit getal gaandeweg toe ; geleerden en wijsgeeren, militairen en ambtenaren van hoogen rang, rijken en aanzienlijken voegden zich tot de arme gemeente van Christus. Er werd daarin een bewijs geleverd voor de catholiciteit van het Christendom ; het was van den beginne af voor alle standen en rangen der maatschappij bestemd.

Het laatste punt, waarbij wij nog even dienen stil te staan, betreft de organisatie der pas gestichte gemeente. Paulus bleef gewoonlijk slechts korten tijd op eene bepaalde plaats ; als hij enkele malen in eene synagoge of in eene andere zaal, Hand. 19 : 9, 20 : 8, in het open veld, Hand. 16 : 13, of in private woningen, Hand. 20 : 20, het Evangelie verkondigd had, trok hij verder en zette elders zijn arbeid voort. Maar hij noch de andere apostelen lieten de pas gestichte gemeenten terstond aan eigen lot over. De twaalven bleven jaren aaneen in Jeruzalem, organiseerden de gemeente, leidden hare samenkomsten, Hand. 2 : 42, bezochten de geloovigen aan huis, Hand. 2 : 46, 5 : 42, en stelden de ambten van ouderling en diaken in, Hand. 6 : 3, 11 : 30. Zoodra er elders gemeenten waren gesticht, gingen de apostelen er heen, om ze te bevestigen in het geloof, Hand. 8 : 14, 11 : 22, 27. En Paulus liet bij zijn vertrek steeds eenigen van zijne medearbeiders achter, om de pas gewonnenen verder in de waarheid te onderwijzen en daarna door den doop in de gemeente in te lijven, 1 Cor. 2 : 14—17. Soms, als het noodig was, bleef hij ook wel langeren tijd in eene bepaalde gemeente arbeiden, bijv. in Tarsus, Hand. 9 : 30, Antiochië, Hand. 11 : 26,

Corinthe, Hand. 18 : 11, Efeze, Hand. 19 : 8, 10; en op zijne volgende reizen bracht hij menigmaal een bezoek aan de vroeger gestichte gemeenten, om ze te versterken en te vermanen tot volharding in het geloof, Hand. 14 : 23, 18 : 23. Ook daarmede echter was zijne werkzaamheid ten behoeve dier gemeenten nog niet afge-loopen; hij bleef hare zorg op zijn hart dragen, 2 Cor. 11 : 28, schreef haar brieven, waarin hij haar beurtelings onderwees en vermaande, hanteerde nu eens den staf der vertroosting en dan weer de roede der kastijding, leefde als een vader met zijne kinderen in al hare omstandigheden en toestanden mede, en werkte aan hare bevestiging en opbouw, door ouderlingen aan te stellen, Hand. 14 : 23, of de behartiging van hare belangen aan een evangelist als Timotheus of Titus toe te vertrouwen. In dit alles bewees de apostel Paulus zich een man, die met buitengewone denk- en wilskracht een machtig organiseerend talent verbond.

Diezelfde eigenschappen komen ook aan het licht in het oplossen van de vele vraagstukken, welke zich bij de stichting der gemeenten onder Joden en Heidenen vanzelf moesten voordoen. Er zou hier zeer veel over te zeggen zijn, maar wij moeten ons tot enkele korte opmerkingen beperken. Paulus denkt er niet aan, om de geestelijke voorrechten van Israël te ontkennen of te verzwakken, Rom. 3 : 2, 9 : 4, 11 : 24 enz., maar de eenheid in Christus heft toch alle tegenstellingen op, want Christus heeft beiden, Jood en Heiden, in zichzelf tot éenen nieuwen mensch geschapen, vrede makende, en beiden met God in één lichaam verzoend door het kruis, Ef. 2 : 14—16, zoodat er nu in Christus geen Jood is en geen Griek, geen barbaar of Scyth, dienstknecht of vrije, maar alleen een nieuw schepsel, 2 Cor. 5 : 17, Gal. 6 : 15, Col. 3 : 11. Deze geestelijke eenheid en vrijheid kon er echter licht toe verleiden, om ook in het natuurlijke leven eene radikale hervorming van alle verhoudingen te eischen, om bijv. aan te dringen op afschaffing van het huwelijk, van de dienstbaarheid, van de overheid enz. Maar daartegenover handhaaft Paulus en heel het Nieuwe Testament zoo sterk mogelijk al de natuurlijke ordeningen, die bij de schepping of door de voorzienigheid Gods zijn ingesteld; de genade vernietigt niet, maar herstelt en vernieuwt de natuur.

Zoo blijft dan het huwelijk in eere, 1 Cor. 7 : 2, Hebr. 13 : 4, de man het hoofd der vrouw, Ef. 5 : 23, 24, het kind aan de ouders gehoorzaam, Ef. 6 : 1, het beroep gehandhaafd, 1 Cor. 7 : 24, de overheid

dienaresse Gods, Rom. 13 : 1 v. Tit. 3 : 1, 1 Petr. 2 : 13; zelfs de slavernij blijft in stand, 1 Cor. 7 : 21, Philem. 14 enz. Maar al die natuurlijke verhoudingen worden wel doortrokken van een nieuwen geest: man en vrouw moeten elkander goedwilligheid bewijzen en elkander liefhebben in den Heere, 1 Cor. 7 : 3, Ef. 5 : 25, 1 Petr. 3 : 7; ouders moeten hunne kinderen niet tergen en tot toorn verwekken, maar opvoeden in de leering en vermaning des Heeren, Ef. 6 : 4, Col. 3 : 21; heeren moeten hun dienstknechten recht en gelijk doen, wetende, dat zij zelven dienstknechten van Christus en de dienstknechten vrijgelatenen in Christus zijn, 1 Cor. 7 : 22, Col. 4 : 1; arbeid is niet als eene schande, maar als eene goddelijke roeping te beschouwen, Ef. 4 : 28, 1 Thess. 4 : 11, 2 Thess. 3 : 12; en de overheid heeft er zorg voor te dragen, dat de geloovigen een stil en gerust leven kunnen leiden in alle godzaligheid en eerbaarheid, 1 Tim. 2 : 2. Zoo wordt eenerzijds de vrijheid van den Christen gehandhaafd, ten opzichte van besnijdenis, Gal. 5 : 1, 2, spijze en drank, Rom. 14 : 2, Col. 2 : 16, 1 Tim. 4 : 3 v., feestdagen, Rom. 14 : 5, Gal. 4 : 10, offermaaltijden, Rom. 14, 1 Cor. 8, 10 : 23 v., den omgang met anderen, die buiten zijn, 1 Cor. 5 : 10, zelfs van de geloovige vrouw ten opzichte van den ongeloovigen man, die haar verlaat, 1 Cor. 7 : 15; maar anderzijds wordt even sterk gewaarschuwd tegen het gebruiken der vrijheid tot eene oorzaak voor het vleesch, Gal. 5 : 13; de sterke verdrage den zwakke, spare zijne conscientie en late het eten van offervleesch na, als het zijn broeder ergert, om wien Christus gestorven is, Rom. 15 : 1, 1 Cor. 8 : 9—13; aan alle armen en zieken, aan alle ellendigen en nooddriftigen worde barmhartigheid bewezen, Matth. 25 : 34 v., 2 Cor. 9 : 6 v. Hebr. 13 : 2, 3 enz., en de liefde binde allen samen, Rom. 13 : 8, Gal. 5 : 13.

Kennelijk wordt alles door het streven beheerscht, om het nieuwe leven, dat de geloovigen deelachtig zijn geworden, in de bedding der zedelijke ordinantiën te leiden; de glossolie is van minder waarde dan de profetie, 1 Cor. 14 : 1 v., en de liefde staat ver boven het wondergeloof, 1 Cor. 13; de geestelijke gaven dienen tot stichting der gemeente, 1 Cor. 14 : 12, en alle dingen moeten betamelijk en met orde geschieden, 1 Cor. 14 : 26, 40. Want God is geen God van verwarring, maar van vrede in alle gemeenten der heiligen, 1 Cor. 14 : 33, en de geloovigen zijn leden van één lichaam, die al hunne gaven ten nutte van elkander hebben aan te leggen, Rom.

12 : 4 v., 1 Cor. 12 : 12 v. Ook de gemeenten staan niet los naast elkaar, maar worden saamgebonden door één Geest, één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die daar is boven allen en door allen en in allen, Ef. 4 : 4—6; ze zijn alle plaatselijke openbaringen van de ééne, heilige, algemeene kerk, waarvan Christus het Hoofd is, Ef. 1 : 22, 23, 2 : 20, 5 : 25—27 enz.

Beperktheid van ruimte laat niet toe, uit dit overzicht van de zending in de H. Schrift al de beginselen af te leiden, welke voor den missioneerenden arbeid van Christus' gemeente gelden moeten, en nog veel minder, om ze uit te werken en op het heden toe te passen. In hetgeen de Schrift van de zending verhaalt, is er natuurlijk veel, dat een tijdelijk en voorbijgaand karakter draagt. Het uitgaan van Jezus' discipelen in het Joodsche land, twee aan twee en zonder eenige uitrusting, het korte verblijf van Paulus in vele plaatsen, om haastig verder te reizen, het compromis, dat in Hand. 15 voor den overgang van de geloovigen uit de Heidenen tot de gemeente gesloten werd enz., het is alles zeker niet als een bindend voorschrift bedoeld. De H. Schrift is ons in geen enkel vak van theologische wetenschap, en dus ook niet in de leer der zending gegeven, opdat wij haar woordelijk naspreken, maar opdat wij haar denkend verwerken en in het leven toepassen zouden. Maar indien wij dit in het oog houden, biedt zij ons een rijkdom van gedachten aan en doet zij ook voor den arbeid der zending beginselen aan de hand, die voor studie en practijk tot een vasten leidraad kunnen strekken. Men herinnere zich uit het boven gegeven overzicht, wat zij zegt over auteur en orgaan der zending, over haar beginsel, wezen en doel, over de vereischten der predikers en den inhoud en de wijze der prediking van het Evangelie, over de stichting en organisatie der gemeenten en zoo veel meer, om terstond te beseffen, dat zij over het gansche werk der zending, van haar allereersten aanvang af tot hare voleinding toe, een helder licht laat schijnen. Want dat gansche werk der zending is toch niet anders dan het werk van Christus zelve, die vernederd werd maar ook verhoogd is aan de rechterhand Gods, opdat Hij zijne volheid in de gemeente zou doen wonen en haar eens zonder vlek of rimpel aan den Vader voorstellen zou. Dat is de kracht der zending en, niettegenstaande alle teleurstellingen, de waarborg van hare zegepraal.

HOOFDSTUK I.

DE APOSTOLISCHE ZENDING IN HARE EIGENAARDIGHEDEN.

Vijf afdelingen der Zendingsgeschiedenis: 30—100 N. C.; 100—800; 800—1517; 1517—1793; 1793—heden. In Apostolischen tijd: veel ijver; heel de Kerk zendingsgemeente; groote uitbreiding; doel vergeleken met motto van heden; zendingsmethoden der Apostelen.

De Geschiedenis der Zending onder de Heidenen is de historie van de uitbreiding van Gods Koninkrijk onder degenen, die buiten den kring van het Genadeverbond ronddoelden in de duisternis der afgoderij. Deze zendingsgeschiedenis laat zich gevoegelijk verdeelen in vijf afdelingen: de Oudste, de Oude, de Midden-, de Nieuwe, en de Nieuwste historie der Missie.

De Oudste omvat de Apostolische eeuw, van 30 tot 100 na Christus. De Oude loopt van 't jaar 100 tot op Karel den Groote, (800). De Middeleeuwsche van Karel den Groote tot op de Kerkhervorming. De Nieuwe van de Kerkhervorming, 1517, tot op 1793, het jaar der uitzending van Carey. En de Nieuwste afdeling is van Carey's uitzending tot heden, een periode, waarin de Zending onder de Heidenen breeder dan ooit de vleugelen uitsloeg en in allerlei werelddeelen triumfen van het kruis deed aanschouwen, die het Rijk des Heeren deden komen tot aan de einden der aarde.

Daar de Apostolische Zending uitvoerig beschreven werd in het Woord Gods, met name in de Handelingen der Apostelen, is het niet om de eigenlijke *historie* daarvan te bespreken, waarom wij ons bepalen tot het noemen van de *eigenaardigheden van dit tijdvak* der Zendingsgeschiedenis.

Het allereerste wat ons in deze Oude Zending-periode in het oog valt, is de groote *ijver* der eerste christenen voor de uitbreiding van Gods Kerk op aarde.

Een Petrus, een Paulus, een Philippus in heel de Handelingen der Apostelen en Zendbrieven prediken luide, hoe zij als 't ware vervuld waren met heilige aandrifft en bezieling om hier en daar en overal — tot zelfs in verstafelegen oorden den Christus bekend te maken en zijn Kerk tot openbaring te brengen. Met beschaming over eigen lauwheid kan ieder zien, dat het hunne passie was om overal de blijde boodschap te brengen uit gehoorzaamheid aan het gebod huns meesters, uit liefde voor zijnen Naam en zaak, en uit medelijden met hunne naasten.

Het tweede, wat ons in deze Apostolische eeuw treft, is dat *heel de kerk* als 't ware eene *zendingsgemeente* was. Het waren niet slechts de Apostelen, die vroeg en laat gewaagden om Christus bekend te maken, hoewel dezen natuurlijk de hoofdrol vervulden. Onder die Apostelen en hunne helpers, de Evangelisten, was een breede schare van gemeenteleden, die evenzeer zendingswerk in den ruimen zin des woords verrichtte, door te prediken in hunne winkels, hunne smidse, hun timmermanswerkplaats, hun weverij en waar niet al. Een breede schare van geloovigen, die op haar eigen wijze de geschiedenis van Christus en zijn kruis verkondigde, de waarde van dat kruis voor haar eigen ziele schetste en den Zaligmaker met liefde en ernst ter aanneming aanbeval.

Het derde, wat ons in deze Apostolische eeuw in het oog valt, is de *schier ongeloofelijke uitbreiding*, die het Zendingswerk binnen den tijd van slechts 70 jaar kreeg. Van Petrus lezen we, dat hij heel in Babylon arbeidde. En van Paulus wordt ons in den breede beschreven, hoe zijn werk niet slechts in Arabië en Klein-Azië werd verricht, maar hoe hij zelfs in Griekenland, Illyrië en Italië het goede Woord Gods trachtte te zaaien als kostelijk zaad. Misschien is hij zelfs in Spanje geweest. En dat in een tijd, dat reizen zoo langzaam ging, met vele hindernissen bezet en betrekkelijk gevaarlijk! Aangaande de overige Apostelen deelt de overlevering ons mede, dat ook zij, vol zendingssijver, uittogen naar de einden der toen bekende aarde. Thomas arbeidde, zoo men wil, onder de Parthen, ja zelfs in Indië; Andreas onder de Scythen; Bartholomeüs in Achter-Indië; Phillippus in Boven-Azië; Mattheüs in Ethiopië; Simon Zelotes in Afrika, tot aan Cyrene, ja, naar men beweert zelfs in Groot-Brittanje. En evenzoo met de anderen. Nu is het wel waar, dat men op al deze overleveringen geen staat kan maken, maar zooveel is dan toch zeker, dat de Apostelschaar ernstig trachtte

om zooveel mogelijk *alle* volken te bereiken. En dat met zulken heerlijken uitslag, dat de handvol christenen van het jaar 30 of daaromtrent, in 't jaar 100, naar men berekent, reeds tot een *half millioen* belijders was aangewassen. Voorwaar, welk een heerlijk blijk der goedkeuring Gods!

Eene vierde zaak van beteekenis, die in dit tijdvak is op te merken, is het eigenaardig *doel*, dat de Apostelen in hunnen arbeid beoogden. In het motto van de bekende zendingsbeweging onzer dagen „the Students Volunteer en Laymen's Movements” „de Evangelisatie der wereld in onzen levendtijds,” en in werken van den zoo bekenden en talentvollen zendingsman, Dr. A. T. Pierson, wordt het telkens uitgesproken, dat het hoofddoel der zending is „evangeliseeren,” waaronder men verstaat eenvoudig de blijde boodschap in de ooren der menschen te doen weerklinken, te getuigen, en zooveel menschen als maar mogelijk is den Christus bekend te maken, en zoo voort te gaan van stad tot stad, zonder op het resultaat te wachten. Studie van het doen der Apostelen en hunne helpers echter leert, dat hun toelag anders was. Het doel was klaarblijkelijk, om in de voornaamste middelpunten van 't maatschappelijk verkeer gemeenten tot openbaring te brengen, dezelve te organiseeren op de best mogelijke wijze, en ze voortst tot zichzelf-regeerende, zichzelf-onderhoudende kerken te vormen, die op hare beurt weer in eigen kring Gods koninkrijk trachtten uit te breiden. En waar nu de Apostolische arbeid ook voor de Zending grondlegend en vormgevend is, d. w. z. het fundament legde, waarop de Kerk door alle eeuwen heen moet voortbouwen, en een standaard opzette, waarnaar al ons werk moet worden beoordeeld, daar zal de Gemeente Gods, en onze Kerk, wijs doen om zich den Apostolischen toelag telkens voor oogen te stellen.

Dat laatste kan ook gezegd van de Zending-methode of manier van arbeiden van de Apostelen. Zij dreven Zending door als prediker op te treden in de groote *middelpunten* der volkeren, opdat vanuit die centra de Kerk des Heeren zich mocht uitbreiden als een zuurdeeg, dat in steeds toenemende mate om zich grijpt, totdat al het meel doorzuurd is. Voorts gebruikten zij allerlei *helpers* voor verschillende hulpdiensten. Vooral ook door het verspreiden van gewijde literatuur, aangelegd op de bevatting der bekeerlingen. Met name werden de *inboorlingen* der streken, waarin de Kerk gevestigd werd, aan den arbeid gezet.

En van de gaven der *gezondmaking* der lichamen werd ruimschoots gebruik gemaakt om de boodschap des heils ingang te doen vinden. Hadden de missionarissen der volgende eeuwen deze methode steeds voor hunne oogen gehad en gevolgd, zekerlijk waren er dan in sommige oorden althans meer triumpfen van het Kruis gezien.

UIT DE OUDE GESCHIEDENIS DER ZENDING.

(100—800).

HOOFDSTUK II.

DE ZENDING TOT OP CONSTANTIJN.

Snelle uitbreiding, 100—312. Getal christenen. Factoren: Gods zegen, zinledigheid van het Heidendom, leven en sterven der christenen. Opleiding van zendelingen. Panténus. Bijbelvertalingen.

Het eerste tijdvak der *Oude Zendings-geschiedenis* loopt tot op Constantijn den Groote, van 100 tot 312 na Christus. Gedurende deze twee eeuwen breidde de Kerk des Heeren zich snel uit. Oostwaarts van Jeruzalem werden gemeenten gesticht in Mesopotamië, Perzië, Medië, Parthië en Bactrië. Te Edessa, thans Urfa, lang verkeerdelijk als Ur der Chaldeeën beschouwd, heerschte alreeds in het midden der tweede eeuw een christen-koning, Abgar. Ten zuiden van Jeruzalem ontstonden er al spoedig bloeiende gemeenten in Egypte, Abyssinië, Arabië en zelfs in Indië. En westwaarts van de hoofdstad der Joden — welk een uitbreiding! Door Klein-Aziatische volksplantingen en leeraars werden er in Gallië (Frankrijk) verschillende Kerken tot openbaring gebracht. Later kwamen er uit Italië zeven Evangelieboden naar datzelfde land en een uit hen, de heilige Dionysius, werd de grondlegger der gemeente Parijs. Zelfs over den Rijn vond men Christenen, en evenzeer in Groot-Brittanje — en dat alles bij 't midden of minstens tegen het einde der tweede eeuw. In Spanje was de uitbreiding zoo geweldig, dat er in 306 niet minder dan negentien Spaansche bisschoppen te Elvira in Synode konden samenkomen, en hoe ook de heidensche

keizers van Rome de gemeente zochten te verwoesten door vreeselijke vervolgingen, zij scheen te sneller te groeien. Het bloed der martelaren was telkens het zaad der kerk.

In 't jaar 200 kon Tertullianus reeds den heidenen toeroepen: „wij zijn slechts van gisteren, en toch vervullen wij reeds uwe steden, uwe eilanden, uwe legerplaatsen, uw paleis, senaat en gerechtshof. Wij hebben u alleen uwen tempel overgelaten.” Aan 't einde der derde eeuw waren er misschien reeds bijna tien miljoen christenen. Welk eene verwonderlijke vermeerdering, vergeleken met de half millioen aan 't einde der tweede eeuw.

En vanwaar nu deze heerlijke uitbreiding? Waaraan moet zij worden toegeschreven? Allereerst en bovenal aan den goddelijken zegen des Heeren, die zoo heerlijk betoonde, dat het Evangelie eene „kracht Gods ter zaligheid” is. Vervolgens aan de zinledigheid van het heidendom, dat verstand noch hart bevredigde, maar metterdaad bewees, dat het een zedelijk bankroet had geslagen. Ten derde werd de uitbreiding der Kerk zoo bevorderd door het heilige, zelfverloochenende leven der eerste christenen. Hunne innige broederlijke, hunne standvastigheid, hun geloofsvertrouwen en geloofsblijmoedigheid maakten een overweldigenden indruk op menig heidensch hart. Heerlijke voorbeelden ervan werden herhaaldelijk geleverd. De beul van menig martelaar werd meer dan eens diens naaste opvolger in den dood, ter wille van de goede belijdenis.

Daarbij kwam als vierde factor de veelszins voortreffelijke opleiding der christenzendingen, die naar verre gewesten werden gezonden. Reeds vroeg zag de kerk in, dat, waar de bijzondere genadegaven van de Apostolische eeuw ophielden, eene goede opleiding noodig was om met welslagen 't christendom te kunnen uitbreiden, vooral onder de hoogere, beschaafde kringen der heidenen. Ook tot het vervaardigen van Schriftvertalingen was dat noodig. En uit dit inzicht ontstond eerlang eene *Zendingenschool*, waarin we even een kijkje willen nemen. In de laatste helft der tweede eeuw werd zij opgericht te Alexandrië in Egypte, destijds een middelpunt van geleerdheid. De school heete Didaskaleion Catechumenorum, d.i. School voor Catechumenen of leerlingen. De waarschijnlijkste oprichter, in elk geval het eerste hoofd ervan, was *Pantenus*. Hij was in Europa geboren en eerst verward in de strikken van het Stoïcisme, eene Grieksche wijsgeerige school, die niets meer aannam dan wat de zintuigen hun bekend maakten, alle aandoeningen onderdrukte,

en koud, onverschillig en hooghartig de ellenden dezer wereld gadesloeg. De leer echter bevredigde hem niet. Zijn ziel dorstte naar iets anders en beters, en aan den voet des kruises vond hij het. Vervuld met ijver en liefde voor wat hem vrede en vreugde gaf, maakte hij een vermaarde zendingsreize naar Indië. Maar nog grooter vermaardheid verwierf hij, doordat hij op de Alexandrijnsche school een echt wetenschappelijk stempel drukte. Uit de geschriften van zijne leerlingen Clemens Alexandrinus en Origenes blijkt het, dat men te Alexandrië reeds vroeg een uitgebreiden leercursus had.

Men onderwees daar allereerst wat men later noemde het trivium en quadrivium; n.l. de spraakkunst, de redeneerkunst (logica), de redekunst (rhetorica), de rekenkunde, de meetkunde, de muziek- en sterrenkunde. Daarenboven de wijsbegeerte, bevordering van den tekst der Hellige Schrift, uitlegkunde, dogmatiek of stellige godgeleerdheid, zedekunde, wederleggende godgeleerdheid, en de christelijke verweerkunde (apologetiek). Daarbij kwam nog planmatige oefening in de godzaligheid (ascetiek). Wel een uitgebreid leerplan dus. Als wel geharnaste ridders kwamen de zendelingen uit deze leerschool te voorschijn, om lanssen te breken met de wijsgeerige Grieken, beschaafde Romeinen en voorts met hen, die in de afgelegene oorden allerlei tegenwerpingen maakten tegen het Christendom.

En in de vijfde plaats breidde de kerk zich uit door het verspreiden van de Bijbelvertalingen. De oudste hiervan is de Peschito of Syrische vertaling; dan de Memphitische, Thebaansche en Basmurische voor Egypteland, en de oude Latijnsche, gewoonlijk, naar Italië, de Itala genaamd. Ook dat geschreven woord droeg kostelijke vruchten voor meer dan één heidensch hart. Zoo dan reed de Heere voort op het witte paard des Evangelies, overwinnende en opdat Hij overwonne (Openb. 6 : 2). En toen de vierde eeuw kwam aanrollen, werd zelfs een machtig Keizer voor het Kruis gewonnen — Constantijn de Groote, over wiens bekeering het volgend hoofdstuk schrijft.

HOOFDSTUK III.

DE BEKEERING VAN EEN KEIZER.

Constantijn. Zijne moeder Helena; opvoeding. Saxa Rubra. „In dit Teeken overwin.” Schaart zich aan de zijde der christenen. Voor- en nadeel daarvan.

Het was in October van het jaar 312. In de nabijheid van Saxa Rubra, weinige uren van de stad Rome, in Italië waren twee machtige legers in slagorde geschaard. De aanvoeder van het eene was Maxentius, zoon van Maximianus.

Hij had zich opgeworpen als keizer van Italië in noordelijk Afrika. Sinds maanden had hij Rome geschokt door zijn liederlijkheid, maar in toom gehouden door zijn lijfwacht, de gevreesde Praetoriaansche benden. Doch vanuit noordwestelijk Europa was een mededinger naar de keizerlijke waardigheid over de Alpen Italië binnengedrongen, en hij zag zich genoodzaakt tegen dezen uit te trekken. Die mededinger was een man, schoon en innemend van gelaat, kloek van gestalte en lichaamsbouw, onversaagd en dapper in gevaar. Het was de zoon van Constantius Chlorus, onlangs als Caesar in Britannië gestorven, den naam Constantinus of Constantijn dragende. Constantijn was nog altijd een heiden. Wel had hij allerlei indrukken gehad, die hem ten gunste van 't christendom stemden. Zijn vader had omtrent dien godsdienst milde en verdraagzame gevoelens aan den dag gelegd, op meer dan eene wijze. Zijne moeder Helena was eene christin, die hem meer dan eens gewezen had op den Christus Gods. Aan het hof van keizer Diocletianus, waar Constantijn het grootste deel zijner jeugd had doorgebracht, was hij vaak met eerbied en bewondering vervuld door de christen martelaars, die liever des keizers grootste wreedheden ondergingen, dan hun Heer te verloochenen. Maar toch — dat alles had hem nog niet recht overreed, om zich bij den verachten hoop christenen te voegen.

Doch hier stond hij nu te Saxa Rubra. Vóór hem een leger, viermaal sterker dan het zijne. Zijn eigen armee, een samengeraapte bende, meest uit Kelten, Germanen en Britten bestaande, „barbaren” dus,

op wie hij zich niet onbepaald verlaten kon. Diep, levendig besefte hij het gevaarlijke van zijn toestand, het hachelijke der uitkomst. En bovenal besefte hij diep zijne behoefte aan goddelijke ondersteuning. Hij wendde zich in zijn nood tot den God der christenen, ook al had hij slechts een flauw, schemerend besef van dien God.

En toen? Hij sloeg het oog naar boven. Het was namiddag. De zon neigde zich reeds ter kimme. Constantijn richtte als werktuigelijk zijn oog naar dat hemellicht. En tot zijne groote verwondering aanschouwde hij boven den gloeienden vuurbol een helder glanzend teeken in de gedaante van een kruis en in leesbare letters van het randschrift omgeven, in de Grieksche taal, „*in dit teeken overwin.*” Verwondering, die geen grenzen kende vervulde Constantijn's gemoed. En die verwondering werd nog grooter, toen de Heiland hem des nachts in een droom verscheen en hem beval het kruis tot een veldteeken te kiezen, en het voor zijne legerscharen uit te dragen. Constantijn deed dat. Het heilige kruisvaandel, het *Labarum*, werd vervaardigd en met dat vaandel aan het hoofd trok men uit, den vijanden te ontmoet. De uitslag van den verwoeden kamp was, dat het vijandelijke leger werd verslagen. Maxentius zelf verdronk in den Tiber en zegevierend hield Constantijn zijn intocht binnen Rome, waar hij niet als de vijand of veroveraar, maar als een redder en beschermer juichend werd ingehaald en begroet. En ter vereeuwiging van deze luisterrijk behaalde overwinning, maar niet minder van het verschijnsel, waaraan hij deze uitkomst meende te moeten dank weten, zag men weldra te Rome het staadbeeld van Constantijn verrijzen, dat, inplaats van de gewone Romeinsche speer (*hasta*), een kruis met de rechterhand hield omklemd, dat ten onderschrift voerde: „Door dit heilaanbrengend teeken heb ik uwe stad van haren dwingeland verlost en raad en volk in hunnen alouden luister hersteld.”

Zoo luidt het oude geschiedverhaal der bekeering van keizer Constantijn. Dat alles precies gebeurd is als de oude overlevering zegt, willen wij geenszins beweren. Dat er een kern der historische waarheid in schuilt, gelooven wij vast. Constantijn zelf heeft op zijn sterfbed (Pinksteren 337) onder eede verklaard, dat het op deze manier is gebeurd. En als men op den eed van een stervend man, die zijn geloof in Christus pas beleeden had, niet aan kan, waarop zal men dan zijn geloof in de geschiedenis van lang vervlogen dagen bouwen?

Van den tijd af, dat Maxentius werd verslagen, schaarde Constantijn zich openlijk aan de zijde der christenen. Hij schafte zeer veel heidensche, goddelooze gebruiken af, moedigde den overgang tot het christendom op allerlei manieren aan en in velerlei opzicht handelde hij als een beschermer van het christelijk geloof. Wat natuurlijk zoowel zeer schadelijke als voordeelige gevolgen had voor de zaak van Hem, die eenmaal had beleden „mijn koninkrijk is niet van deze wereld.” Voor de zending had Constantijn's overgang echter dit onmisbare voordeel, dat voortaan geheel de toenmaals bekende wereld een open veld was, waarop de arbeiders des Heeren ongestoord konden ploegen en planten naar hartelust en sterk breidde de kerk zich uit in het eerstvolgende tijdvak. Helaas echter, toen het heidendom in den Romeinschen staat eerlang geheel ten val kwam, had de kerke Gods reeds veel van haar oorspronkelijke zuiverheid en zelfverloochenende liefde verloren.

HOOFDSTUK IV.

ST. PATRICK, DE APOSTEL VAN IERLAND.

Christelijke afkomst. Slaaf in Ierland. Terugkeer in 431. Dicho gedoopt. Kruistriumpfen in Ierland. Karakter der Kerk door Patricius gesticht.

Den 17den Maart van elk jaar vieren de Ieren in alle oorden der wereld een feest, een met enthousiasme gevierd feest. Dan ziet men hunne borsten prijken met groene lintjes en strikjes.

Zelfs hunne paarden en rijtuigen zijn er mede getooid. Men oreert dan ter eere van Ierland en Erins dappere zonen. Men houdt optochten en wedstrijden. Wat is de oorzaak van al dat gejubel? Omdat op den zeventienden van Lentemaand de geboorte plaats greep, zoo men geloof, van Saint Patrick, of zoo men hem in de Nederlandsche taal noemt: *Patricius*.

Hij was een groot zendeling, deze St. Patrick. Een der grootste van het *tweede tijdvak* der *Oude Geschiedenis der Zending* dat van Constantijn (312) tot Karel den Groote (800) loopt. Tamelijk veel

is ons van hem bekend, ook al is zijne historie natuurlijk niet vrij van het legendarische, d. i. van overleveringen, die niet alle volkomen betrouwbaar zijn. Laat ons zijne geschiedenis eens mededeelen, zooals die gewoonlijk wordt verteld.

St. Patrick werd aan het einde der vierde eeuw geboren. Waarschijnlijk in Boulogne aan de Fransche kust. Zijn grootvader, Potitus, was een Christelijk priester geweest. Zijn vader, Calpurnius, een Romeinsch ambtenaar en diaken der gemeente des Heeren. De jonge Patricius werd opgevoed in de vreeze Gods, en ontving menige vermaning om het hart aan den Heere te geven. Gelijk menig ander Verbondskind had hij daartoe echter geen lust en hij bewandelde met de lichtzinnige knapen zijner omgeving het pad der lichtzinnigheid en der ongerechtigheid, tot groote droefheid zijns vaders. Toen kwam de Heere evenals vroeger met Manasse om een harden weg te houden met zijn bondeling. Patricius werd door Iersche zeeroovers overvallen, naar hun eiland overgebracht en als slaaf verkocht. Welk een treurige verandering voor den zestienjarigen knaap.

Hij kwam als slaaf in dienst van een grondbezitter van Ierland, Milcho, een heiden, gelijk al zijne eilandgenooten destijds. Patricius werd gedwongen voor de schapen zijns heeren zorg te dragen, en eenzaam, bitterlijk bedroefd, bracht hij zijne dagen door op de groene velden van zijn Ierschen meester. Die eenzaamheid en droefheid hadden echter goede uitwerking op den knaap. De vermaningen van zijn kindsche jaren kwamen hem weder levendig voor den geest. Hij begon weder zijne knieën te buigen, tot God te roepen, met belijdenis van zijne ongerechtigheden. En de Heere hoorde hem genadiglijk, en de jonge slaaf werd een bevrijde des Heeren. Weldra was zijn leven een gestadig gebed, de weide werd zijn tempel, de hemel 't oord, waarnaar zijne ziel verlangde. En vol begeerte werd hij evenzeer om zijne ouders te vertellen van het heil, dat hij gevonden had. En ziet, na zesjarige slavernij wist Patricius Ierland te ontvluchten en terug te keeren naar 't vaderlijk huis. Niet lang echter was hij tehuis of eene vreemde, maar heerlijke begeerte maakte zich meester van hem. De begeerte om naar Ierland terug te keeren als heraut des kruises. Er wordt beweerd, dat hij 's nachts in een droomgezicht een man tot zich zag komen met een brief die het geschrift droeg: „Woorden van 't Volk van Ierland,” welke brief hem overhandigd werd. Vervuld met ver-

bazing meende de jongeling ook stemmen te hooren, die van de Iersche kusten tot hem kwamen met de boodschap: „Wij smeeken u, kind van God, kom en wandel weder onder ons.” En na veel worstelend gebed, en dege, langjarige opleiding toog Patricius naar Ierland in 't jaar 431. Aan wal gestapt zijnde in de noordelijke haven van Strangford of Dundrum, begaf hij zich met eenige vrienden op weg naar het binnenland. Op weg derwaarts zag hen een schaapherder, die hen voor zeeroovers hield en vol schrik vluchtte om zulks aan zijn heer bekend te maken. Dicho, zoo was de naam van dien heer, wapende zich snel en trok het gezelschap zendingen te gemoet om hen te verslaan. Ras echter zag hij, dat zij er heel niet als roovers uitzagen, en nam ze als gasten in zijne woning. Wie schetst echter Dicho's verwondering, toen Patricius na den maaltijd opstond en den gastheer in de Iersche taal den Christus begon te verkondigen? Hoe goed kwam den zending nu de taal te stade, die hij als slaaf had aangeleerd! Met gunstig gevolg werd deze eerste prediking gekroond. Dicho en de zijnen werden na korten tijd plechtig gedoopt. Bemoedigd door deze vrucht op zijnen arbeid, toog Patricius nu voort door het grootste gedeelte van Ierland. Jaren en jaren aaneen bereisde hij dat land in alle richtingen om Christus te verkondigen. Vaak riep hij het volk met trommelslag op het open veld te zamen, om voor hen te prediken. Soms ondervond hij heftigen tegenstand, vooral van de heidensche priesters, de Druïden, en van de volkszangers of barden, die voor de eer der oude goden opkwamen. Menigmaal was hij in doodsgevaar. Maar hij overwon telkens door zijn geloof in zijne zending en in zijnen Zender, door zijn gloeienden ijver, zijn machtig woord, zijne groote liefde en door de bezadigde kalmte, die hem zelfs in de hachelijkste omstandigheden bijbleef. Binnen den tijd van vijftig jaren hoogstens was het meerendeel der Ieren voor het Christendom gewonnen. Overal werden kerken en kloosters gesticht en toen Patricius in 493, op honderdjarigen leeftijd overleed, kon hij met dank aan God terugblikken op een arbeid, zóó wel geslaagd, als slechts aan zeer enkele zendingen ooit te beurt viel. En dat alles zonder het storten van zelfs één druppel bloeds, alleen door de macht des Woords.

De kerk, door den heiligen Patrick gesticht, was voor die dagen bijzonder zuiver. Verstand en hart beide trachtte Patricius te bereiken. Het was hem niet genoeg eenvoudig te kerstenen, te

doopen en wat gebeden te doen prevelen. St. Patrick trachtte zijne bekeerlingen de waarheid te doen verstaan. Overal opende hij scholen tot onderwijzing der jeugd en de bekwaamsten der jongelingen werden door hem speciaal opgeleid voor zendingsarbeid. Van het celibaat, d. i. den ongehuwden staat der priesterschap, wist Patricius niets af, evenmin als van onderworpenheid aan Rome's priesterheerschappij. En velerlei in leer en praktijk der Iersche Kerk was eeuwen lang overeenkomstig het voorbeeld der oude christelijke kerk der apostelen en oude kerkvaders. Veel goeds heeft dus St. Patrick mogen doen voor Ierland. En al gelooven we nu ook niet aan al zijne wonderen, waarvan de Ieren telkens spreken, bij voorbeeld dat hij hun eiland van slangen en padden bevrijdde, toch eeren ook wij Protestanten de gedachtenis van St. Patrick als den grooten Apostel van Ierland, dien de Heere als instrument gebruikte om velen te ontrukken aan het geweld der oude Slang en schoone triumfen te behalen voor het Kruis.

HOOFDSTUK V.

DE VECHTERSBAAS, DIE APOSTEL VAN SCHOTLAND WERD.

Columba's geboorte, afkomst; vergrijp aan Diarmid.
Boetedoening. Arbeid onder Picten en Schotten.
Het klooster op Jona. Invloed.

Zooals we in Hoofdstuk IV zagen, kweekte St. Patrick de bekwaamste der bekeerde Iersche jongelingen op tot zendelingen. Ook zijne opvolgers deden dit, b.v. St. Finnian. En de beroemste van Finnian's kweekelingen werd de man, over wien we nu hopen te schrijven, *St. Columba*, de apostel van Schotland.

In 521, op 7 December werd deze geboren te Gartan in Ierland. Zijn oorspronkelijke naam was *Crinthan* d.i. „wolf,” maar later noemde men hem gewoonlijk Columba — d.i. duif.

Hij was van prinselijke afkomst, en, hoewel christen, had hij nog heel wat overgehouden van den woesten geest en lust tot strijden, aan de oude Iersche opperhoofden eigen. In zijn hart was hij een echte vechtersbaas.

Dat kwam maar al te duidelijk aan den dag. Reeds had hij enkele jaren de voetstappen van Patricius gedrukt, had scholen gebouwd, kapellen opgericht en kloosters en gemeenten gesticht, reeds was hij een man van twee-en-veertig jaren, toen plotseling zijn oude vechtersaard naar boven kwam en hem overmeesterde.

Diarmid, een machtig Iersch vorst, had een zijner onderdanen zeer onrechtvaardig behandeld. Als Nathan weleer met David, bracht hij den vorst zijn zonde onder het oog, en drong vurig aan op herstel. Maar *Diarmid* was niet de zoon van *Isaï* door Gods genade. Hij verhardde zich en behandelde *Columba* met minachting. Dat was voor den man met prinselijk bloed te veel. Vergrimd verliet hij den vorst en snelde naar zijne dappere stamgenooten op de grenzen van wat thans *Ulster* heet. Hij riep ze saam ten oorlog tegen *Diarmid*, en te midden van het strijdgewoel vuurde hij zijn stamgenooten aan tot bloedigen kamp. Zij overwonnen en *Diarmid* en vele zijner christenpartijgangers sneuvelde.

Hun lijken waren nog nauwelijks verstijfd, of *Columba* kreeg reeds berouw over zijn onchristelijk handelen. „Deze dag bereidde mij een langdurige ballingschap!” zoo sprak hij, toen hij 't oog liet gaan over 't slagveld. En zoo was het. De Kerkelijke ban trof eerlang den priester Gods, die zich zoo zwaar had vergrepen.

Dat vervulde *Columba's* hart met zwaren rouw en hij werd recht vernederd. Zijn strijd lust werd nu een gruwel in zijne oogen. Hij wendde zich tot zijn vroegeren leermeester *Finnian*, opdat deze hem raad mocht geven hoe zijn misdaad uit te wisschen. „Het is betamelijk,” zoo sprak deze, „dat waar zooveel ongelukkigen omkwamen en ter helle voeren, een gelijk getal door uw voorbeeld voortaan naar den hemel worde getrokken!”

Dat was wel een ietwat vreemde raad, maar *Columba* ontving hem met dank. En tot opvolging ervan toog hij oostwaarts, naar het land der *Picten* en *Schotten*, wat nu *Schotland* heet. In gezelschap van enkele geestverwanten zette hij zich neder op het eilandje *Hy* of *Jona* der *Hebriden* en bouwde er een klooster en kapel.

Eerst trachtte hij den naburigen *Picten* het Evangelielicht te brengen. Toen begaf hij zich naar den oppervorst der *Picten* van het Noorden, *Koning Brude*, aan het beroemde meer *Loch Ness*. Eerst wilde *Koning Brude* niets van hem weten, maar *Columba's* heilig leven en aanhoudend vermaan en onderwijs, deden hem ten slotte buigen

en 't christendom aannemen. Vele onderdanen volgden nu zijn voorbeeld.

Op verschillende plaatsen in Schotland stichtte Columba nu broederhuizen, in werkelijkheid kleine christelijke volksplantingen, onderworpen aan de inrichting op Jona. Na een tamelijk lang en gezegend leven overleed hij op Pinksteren (9 Juni) 597.

Den dag vóór hij stierf, had hij den heuvel beklommen, die het klooster en de kleine hoeve op Jona overzag. Lang en peinzend had hij alles gade geslagen en toen zijne armen uitgebreid en alles gezegend. Tehuis in 't klooster gekomen, hield hij zich nog wat bezig met het afschrijven van de Psalmen tot aan Ps. 34 : 10, „Vreest den Heere, gij zijne heiligen, want die Hem vreezen hebben geen gebrek.” Als hij deze plaats had afgeschreven, legde hij zijn veder terneer en zeide : „Hier moet ik eindigen, wat volgt moet Baithene schrijven.” Baithene was een zijner discipelen, die hierdoor waarschijnlijk als zijn opvolger werd aangeduid.

Toen den volgenden morgen de bel de kloosterbroeders tot de metten opriep, was Columba de eerste, die zich naar de kapel begaf. Hij boog zich voor het altaar in gebed terneder — en daar werd de zilveren koorde ontketend. De kloosterlingen, die hem volgden, vonden hem stervende. Onbekwaam om te spreken, trachtte hij nog eenmaal zijn armen op te heffen om hen te zegenen, en toen stierf hij met glans van hemelsche vreugde op zijn aangezicht.

Zoo ontsliep Columba, de man des gebeds en des geloofs, en de Apostel van Schotland.

Hoe vreemd, dat zijn onchristelijke lust tot den strijd juist het middel moest worden, om hem naar de Picten en Schotten te zenden. Hoe wonderbaar zijn Gods wegen soms! Al was de Kerk, door Columba gesticht, niet meer zoo zuiver als die van Patricius op Ierland, toch moet erkend, dat zij veel goeds bevatte en zelfs tot zegen werd voor heel westelijk Europa.

Uit de scholen, door Columba gesticht, kwam een groot aantal begaafde, edele mannen die in Frankrijk, Duitschland, Zwitserland en in Nederland den Christus gingen verkondigen en een Evangelie brachten en kerken stichtten, veel zuiverder dan Rome.

HOOFDSTUK VI.

HOE DE FRANKEN CHRISTENEN WERDEN.

Oudste gemeenten in Gallië; koningin Clothilda's invloed. Slag bij Zurich. Clovis gedoopt, 496; gebrekkig christendom, vol Roomsche misbruiken.

Het is eigenaardig, als we de geschiedenis der Oude Zending bestudeeren, op hoe velerlei en soms wonderlijke manier de Heere de volkeren deed winnen voor zijne zaak.

Constantijn door een droomgezicht; de Ieren door een vrijgemaakten slaaf; de Schotten door een boetvaardigen vechtersbaas; de Gothen door een meegesleurd gevangene (Ulphilas); Abyssinië door schipbreukelingen, Frumentius en Aedesius.

Opmerkelijk is het ook, hoe vaak *vrouwen* gebruikt werden als instrument om Gods Rijk uit te breiden. In Iberië aan de Zwarte Zee won eene slavin, Nunia, de vorstelijke familie voor 't christendom. In Engeland werden de Angel-Saksen gedeeltelijk door vrouwen, (Bertha en Hilda) voor de kerk gewonnen. Later greep iets dergelijks in Rusland plaats. En zulks was ook het geval met de Franken en hunnen Koning, waarover wij hier wenschen te schrijven, om dan op Nederlandschen bodem over te stappen.

Gallië, later naar de bewoners ervan, de Franken, *Frankrijk* genaamd, bezat reeds van vroege tijden af christelijke gemeenten. Parijs, Lyon, Vienne waren de voornaamste. Maar die hadden slechts zeer weinig uitbreiding gekregen en luttel invloed uitgeoefend op de omringende heidenwereld. Ook St. Maarten van Tours, de krijgsman-monnik, had met twee zwaarden, de Schrift en zijn degen, de Franken niet voor de kerk kunnen winnen. Dat voorrecht was eene vrouw beschoren, *Clothilda*, een dochter van den Bourgondischen Koning Gimdobald, eene vrouw, die van harte den Heere vreesde, ook al was zij niet vrij van den Roomschen zuurdeeg. In het laatst der vijfde eeuw was zij gehuwd met *Clodowig* of *Clovis*, een Heiden, die sinds zijn vijftiende jaar regeerde over de Salische Franken en groote overwinningen op de Romeinen had behaald, zoodat Frankrijk voor een groot deel zijn grondgebied werd. Clothilda trachtte met

voorbeeldigen ijver haar man voor 't christendom te winnen. Maar zij ontmoette allerlei hinderpalen op haren weg. Haar oudste zoontje, dat zij met moeite gedoopt had gekregen, stierf jong en Clovis schreef dit toe aan de gramschap der goden zijns volks en aan de nietigheid van den God der Christenen. Ook een tweede kind, met nog grooter moeite gedoopt, werd krank ten doode toe, zoodat Clovis wederom raasde tegen den God zijner vrouw.

Toen dit zoontje echter, tegen alle verwachting in, op Clothilda's ernstig gebed genezen werd, maakte dit wel wat indruk op den heidenschen vorst. Maar zijn toebrenging had eerst later plaats.

In het jaar 496 hadden de Allemannen, Friezen en Saksen zich tegen Clovis verbonden en waren reeds tot Lotharingen doorgedrongen, eer deze zich tegen hen te weer kon stellen. Eindelijk stond hij bij Tolbiak (Zulpich) bij Keulen tegenover zijne vijanden. Groot was hun getal. Groot was hunne dapperheid. Met verwoedheid vochten zij tegen hun ervvijand, den Frank. Het scheen alsof Clovis ditmaal zou worden verslagen. Want zijne dappere Franken begonnen reeds terug te deinzen en de vijanden rukten steeds meer voorwaarts. Vergeefs riep de Frankische vorst tot zijne goden; vergeefs smeekte hij om bijstand, hun bloedige en kostbare offers belovend. Zij schenen doof te zijn en steeds hachelijker werd de kamp. Toen begon Clovis te denken aan Hem, van wien zijne gade hem zoo menigmaal had gesproken. Hij knielde op het slagveld neder en riep: „O Jezus Christus, van wien Clothilda mij verzekert, dat Gij de Zoon van den levenden God zijt, die hulp verschaft in nood, en overwinning aan hen die op U hopen, ik smee U ootmoedig Uwen bijstand af. Want Ik heb mijne goden aangeroepen, maar zij helpen mij niet. Help Gij mij en geef mij de overwinning, dan zal ik in U gelooven en mij in Uwen Naam laten doopen!” Zoo bad de koning der Franken. Daarna stond hij op, stelde zich aan 't hoofd der zijnen, rukte op de vijanden aan en ja, God lof, na een hevig gevecht trokken dezen met bebloede koppen af. Zoo ontving Clovis verzekering, dat der Christenen God de ware was.

Hij zou zijne belofte echter misschien spoedig hebben vergeten, want het zat niet heel diep met hem, ware het niet dat Clothilda, aan wie hij dit voorval verhaald had, daarvoor gezorgd had. Dadelijk ontbood zij Remigius, den bisschop van Rheims, om haar gemaal te doopen. Clovis had echter één groot bezwaar, nu het op de zaak aankwam. Wat zou zijn volk er wel van denken, wanneer hij

den voorvaderlijken godsdienst vaarwel zei? Zou het hem verwerpen gelijk hij zijne religie? Nu, dat laatste bezwaar werd gelukkig weggeruimd. „Wij verwerpen, o vrome koning,” zoo riep het volk eigener beweging, toen hij het raadpleegde, „wij verwerpen onze sterfelijke goden, en zijn bereid den onsterfelijken God, dien Remigius verkondigt, te gehoorzamen.” Hiermede viel Clovis een steen van het hart en op Kerstdag van 't jaar 496 werd hij door den bisschop van Rheims gedoopt. Toen Remigius het doopwater over hem uitgoot, riep hij uit met luider stem: „Buig uw hoofd in ootmoed, trotsche Sikambriër, verbrand wat gij placht te aanbidden, aanbid wat gij placht te verbranden!” Drieduizend Franken volgden op dienzelfden dag het voorbeeld huns konings en binnen korten tijd werd 't grootste deel hunner eveneens gedoopt.

Het was echter een zeer gebrekkig christendom, dat op zulke wijze werd ingevoerd. In plaats van het nauwkeurig onderwijs in de heilsleer, door mannen als Patricius en Columba en andere groote zendelingen biddend aan hunne catechumenen (doopscandidaten) gegeven, legde men hier allen nadruk op het Sacrament des Doops, geloovende in de Roomsche stelling, dat hetzelfde in hen, die het ontvingen, op miraculeuze manier wedergeboorte bewerkte. Dat was Rome's leer, dat was Rome's manier, zooals wij ook later nog meer dan eens zullen zien, ook hiermede betoonend, hoeveel Rome ten achter stond bij de Oude Kerk, zooals die ook nog in Ierland en Schotland werd voortgeplant. Met dat al maakte zulk een bekeeringsmethode slechte christenen. Ook Clovis was maar een pover figuur als een discipel van Hem, die gezegd had: „leert van mij, dat ik zachtmoedig ben.” Meer dan eens doopte hij zijn handen in het bloed der Arianen, die in Bourgondië woonden, gewis niet zoozeer uit liefde tot de eere van den Zoon Gods, als wel om dat rijke land aan zich te trekken.

In een ander voorval kwam zijn ruwe aard evenzeer voor den dag. Toen Remigius hem het laatste lijden des Heeren vertelde, riep Clovis vol toorn uit: „was ik daar met mijne Franken geweest, ik zou die Joden hebben getuchtigd!” Dat bewees, dat hij nog weinig van het mysterie van 's Heeren lijden verstond. Ietwat liefde tot den Christus zou men er echter uit kunnen opmaken, ware het, dat zijn leven dat ook eenigszins betoonde. Maar dat deed het bijster weinig. Veeleer was het eene opeenstapeling van wreedheden. En al gaf Rome hem ook den titel van „Oudste Zoon der Kerk,”

en al beschonk hij de geestelijkheid ook met rijke giften, wij hebben gansch geen hooge gedachten van de bekeering van Clovis. Doch in één opzicht was die verandering van groot gewicht voor de Zending: Voortaan konden Evangelieboden onder bescherming der Franken noordwaarts dringen om ook in België en Nederland den Christus te verkondigen.

HOOFDSTUK VII.

DE GOUDSMID, DIE NEDERLAND'S EERSTE GROOTE ZENDELING WERD.

Legenden van de eerste zendingen in Nederland. Amandus arbeidt in België; Eligius, goudsmid, muntmeester. Zijne zendingsmethode. Bisschop. Arbeid, sterven en leer.

De vraag, wie het eerst in de Nederlanden als zending optrad, is niet zoo gemakkelijk te beantwoorden. De oudste geschiedenis der zending in dat land ligt verscholen in nevelachtige overleveringen. De legenden vertellen, dat *Aegistus* en *Maternus*, die tot de zeventig discipelen des Heeren moeten behoord hebben, Christus 't eerst predikten in Nederland. Zij waren derwaarts getogen met twee voorname hoofden der Friezen, *Malorix* en *Verritus*, die in Rome vertoefden en daar door Petrus werden bekeerd. Aan deze legende slaat men echter weinig geloof.

Meer vertrouwen verdient de gedachte, dat christensoldaten van het Romeinsche leger, die in het begin onzer jaartelling en later in Nederland gelegerd waren, er het christendom hebben gebracht. Steenen, aschkruiken, ringen enz. uit den Romeinschen tijd in de omstreken der aloude Geldersche stad Nijmegen gevonden, schijnen aan te duiden, dat er althans in die nabijheid iets van Christus bekend was in die dagen.

Want meermalen hebben die voorwerpen een kruis of een lam of ander christelijk zinnebeeld er op afgedrukt of afgeschilderd.

Dan vermeldt men ook, dat onze voorvaderen in de vijfde eeuw, indien al niet in de dagen van Constantijn den Groote, eenige kennis

van den Heiland van uit Gallië ontvingen. En ook vinden wij in Wagenaar beschreven, dat koning Hermegiskel van de Warmers, een oude stam in Nederland, met een Frankische christelijke prinses was gehuwd. En laatstgenoemde heeft zeker ook wel iets voor de verbreiding der Evangelieleer gedaan. Maar het een zoowel als het ander kan niet beslist worden bewezen. Met zekerheid weten we echter, dat een zekere *Amandus*, die in 624 tot bisschop was gewijd, kort daarna aan de rivier de Schelde het Evangelie verkondigde. In het eerst had hij weinig zegen op zijn werk. De heidensche volkeren in den omtrek dier rivier werden zeer boos op den Evangeliebode, omdat hij hun vertelde, dat de koning der Franken hem macht had gegeven om de menschen te dringen 't christendom aan te nemen. In hunne woede sloegen zij hem soms en wierpen hem meermalen in de Schelde. Maar hij ontkwam telkens en hield aan met prediken. Toen hij op zekeren keer een voor dood gehouden gehangene weer had bijgebracht, gaven de menschen meer acht op zijne woorden en velen werden gedoopt. Afgodentempels werden gesloopt en kerken gebouwd, vooral in den omtrek van Gent (België). Ook te Antwerpen werd een christelijke kerk opgericht, gewijd aan Petrus en Paulus. *Amandus*, hoe vurig ook, deed echter weinig om de pasbekeerden goed in den godsdienst te onderrichten. Het opzeggen eener belijdenis en het verichten van wat kerkelijke plechtigheden was zoowat alles.

Veel meer dan *Amandus* deed een andere Evangeliebode, die eigenlijk de eerste zendeling van Nederland kan genoemd worden, omdat hij den Christus verkondigde onder de Friezen en Zeeuwen, die in Noord-Nederland woonden, terwijl *Amandus* immers alleen in Zuid-Nederland (België) arbeidde. Die man was *Eligius* of *St. Eloi*. In 588 was hij geboren in het dorpje Châtelat bij Limoges in Frankrijk. Van zijn jeugd af vreesde hij den Heere, evenals zijn vader *Eucherus*. Als jongeling was hij niet voor een kerkelijk ambt bestemd, maar leerde het vak van goudsmid. Hij werd daarin zeer bekwaam en daarom werd hij gekozen als muntmeester van den koning der Franken, *Dagobert I*, die van 629 tot 639 regeerde, en van diens opvolger *Chlodvig II*. Hij moest nu het aanmunten van het geld besturen — een tamelijk gewichtig ambt in die dagen.

Eligius vond echter in dat eervol werk zijn ideaal niet. Hij gaf niet om aardschen roem en evenmin om wereldsche schatten, maar begeerde veel meer om een schat in den hemel te vergaderen en

parelen voor zijn Meester. Die begeerte werd al sterker bij hem. Vooral naar het schijnt door invloed van Columbanus of Columba den Jongere, een geestverwant van Columba den Apostel van Schotland en uit diens school voortgekomen.

Op eigenaardige manier trachtte Eligius die begeerte zijner ziel te vervullen. In zijne dagen werden er vaak krijgsgevangenen verhandeld. En van die ongelukkigen kocht Eligius er vaak zooveel als de staat zijner kas toeliet. Soms wel twintig of dertig. Die menschen liet hij dan kiezen of ze naar hun land terug wilden gaan of bij hem blijven. Kozen ze te gaan, dan gaf hij hun reisgeld huiswaarts en dan vertelden ze aan hun volk wis van de vrucht van het christendom, dat gevangenen zoo deed behandelen. Heel anders dan het heidendom. Kozen ze bij hem te blijven, dan onderwees hij ze in de waarheid, en velen werden voor den Heere gewonnen. Zoo hielp Eligius, de muntmeester, dus het christendom verbreiden.

Maar nog veel meer deed hij zulks, toen hij in 641 tot bisschop van Noyon (Calvijn's geboorteplaats) werd gekozen. Geheel zijn leven ging toen op in arbeid om zielen te winnen. Heel het grondgebied, aan zijne zorg toevertrouwd, en daartoe behoorde geheel Zuid-Nederland, werd door hem bezocht en min of meer bearbeid.

Nog meer echter deed hij, en dat maakte hem juist voor Noord-Nederland zoo beteekenisvol. Hij bracht ook de boodschap des heils aan de Zeeuwen en Friezen. Eerst werd hij door onze woeste heidensche voorzaten bespot, gescholden en geslagen. Hij hield echter vol en door zijne kalmte, zachtzinnigheid en liefdevol handelen zoowel als door zijne doordringende en doorzettende prediking, mocht hij ten slotte eene tamelijk groote menigte onder de kruisbanier scharen. Vele altaren en beelden van afgoden werden afgebroken, vele heidenen gedoopt en enkele kerken gebouwd. Eligius arbeidde met ijver en liefde totdat de dood hem in 659 op zeventigjarigen leeftijd afloste. In vrede ging hij henen. Zijn laatste bede, zoowel als heel zijn leven doet ons hem kennen als een, die werkelijk God vreesde. „Heere,” zoo bad hij op zijn sterfbed, „laat thans uwen dienaar in vrede gaan, zooals Gij gezegd hebt! O, gedenk dat Gij mij uit stof gemaakt hebt en tred niet met uwen knecht in het gericht, want voor U is niemand, die leeft rechtvaardig. O Gij, die alleen zonder zonden zijt, Christus, Heiland der wereld, verlos mij uit het lichaam dezes doods. Doe mij behouden worden in uw rijk,

daar beide uw werk is, zoowel toen Gij wildet, dat ik deze aarde zou betreden. Gij waart steeds mijn behoeder. In uwe handen beveel ik mijnen geest. Ik verdien niet uw aangezichte te aanschouwen, maar Gij weet, dat mijne hoop gevestigd is op uwe barmhartigheid en dat ik volhard heb in het geloof. In de belijdenis van Uwen naam doe ik nu ook den laatsten ademtocht. Open mij de poort des hemels en laat de machten der hel mij niet ontrooven. Behoed mij met uwe rechterhand. Verdedig mij met uwe macht. Voer mij aan uwe hand naar het oord der verkwikking, al is het ook in de geringste woning, die gij voor uwe dienaren bereid hebt! — Amen.”

Zoo sprak de stervende Eligius. Was dat niet de taal eens godvreezenden? Met dat al is het echter zeer bevreedend en haast ongelooflijk, dat deze zelfde man een „goed christen” beschrijft blootelijk als zulk een, „die dikwijls ter kerke gaat en de gaven brengt, welke Gode op het altaar geofferd worden; die, zoo dikwerf de heilige plechtigheden naderen, eenige dagen tevoren de kuischheid bewaart om met gerust geweten tot des Heeren altaar te kunnen naderen; die eindelijk de geloofsartikelen en het Gebed des Heeren van buiten kent.” Maar beslist ongeloofbaar wordt het volgende, dat men hem als raad aan zijne bekeerlingen in den mond legt: „Bevrijdt uwe zielen van de straf, daar gij de middelen in uw vermogen hebt. Komt dikwijls ter kerke; bidt nederig om de voorspraak der heiligen. Indien gij dit waarneemt, zult gij in den dag des oordeels voor den rechterstoel des eeuwigen rechters gerust verschijnen, zeggende: „Geef Heer, omdat wij gegeven hebben.” Ongeloofbaar is zulk een raad. Een die werkelijk God vreest, zou zoo iets niemand durven toeroepen en daarom gelooven we, dat het Eligius ten onrechte wordt toegeschreven. Dit echter is zeker en wordt door verschillende zaken, die we uit die dagen weten, bevestigd: het christendom, dat Eligius in Nederland bracht, was niet van het zuiverste gehalte. Vandaar dat het na zijnen dood zoo goed als verdween.

HOOFDSTUK VIII.

DE ARBEID VAN WILFRID EN WIGBERT „ALS EENE
MORGENWOLK.”

Wilfrid, als aartsbisschop verjaagd; predikt in Friesland en Zeeland. Egbert en Wigbert. Verdreven in 690 door koning Radboud.

Bracht Eligius' werk dus weinig duurzame vrucht voort, zulks was evenzeer het geval met zijne meer of min onmiddellijke opvolgers, *Wilfrid* en *Wigbert*, zooals wij thans hopen te zien.

Wilfrid of Wilfried was een geboren Engelschman, een Angelsaks. De mishandelingen eener booze stiefmoeder moede, had hij als een veertienjarige knaap zijn toevlucht genomen in een klooster op een eiland bij Northumberland, in het hooge noorden van Engeland, dicht bij de Schotsche grenzen. Hier genoot hij van de monniken zooveel onderricht, dat hij tamelijk ontwikkeld werd en als leermeester van Alfred, koning van Deira, een deel van Northumberland, kon dienen. Door des konings invloed en door zijn ijver voor Rome's kerkgezag, werd hij in 670 tot aartsbisschop van York verkozen. Door zijn strijden voor Rome en tegen de oude Britsche kerk echter, en door zijn praallievend en heerschzuchtig karakter maakte hij zich in Engeland zeer gehaat. Ten slotte ontzette koning Elfrid en de Britsche geestelijkheid hem en men maakte het hem zoo benauwd, dat hij de vlucht nam. Zijn doel was te Rome bij den Paus herstel in ambt en eer te erlangen. De mensch echter wikt, maar God beschikt.

De zee overstekend, overvalt hem een storm uit het westen en drijft hem naar de Friesche kusten — sommigen zeggen, naar het eiland Walcheren in Zeeland. Wilfried beschouwt dit als een wenk Gods en begint te prediken. In den winter van 677 tot 678 dringt hij al verder en verder Friesland met de heilsboodschap binnen. Edelen en onedelen luisteren gretig naar het woord van den stamverwanten Engelschman, die hun veel welkomer is dan Eligius, de Franschman. Diens betrekking tot den koning der Franken had hen met grooten argwaan vervuld, omdat men vreesde, dat zijn

Christendom ook afhankelijkheid van den gehaten Galliër inhiel. Maar hier was nu een Angelsaks, in hoofdzak dezelfde taal met hen sprekend, zonder uitwendig machtsvertoon komend — dat was den Friezen veel meer aannemelijk. En zoo won Wilfrid velen van het Friesche volk. Zelfs prinsen van het koninklijk geslacht werden gedoopt. En *Adgild*, de koning, betoonde in velerlei opzicht, dat hij Wilfrid eerde en gaarne beschermde. Friesland scheen in korten tijd voor Christus te zullen worden gewonnen.

Helaas echter. 't Was bloot opwinding en zeer oppervlakkig. Toen Wilfrid na geen jaar arbeidens naar Rome vertrok om niet meer naar Nederland terug te keeren, kwamen de vogelen des hemels en pikten het zaad op. Het heidensch altaar triomfeerde weer heel spoedig over 't christelijk kruis. 't Was als een morgenwolk.

Met Wilfrid's opvolger *Wigbert* ging het nog slechter. — Deze kwam uit Ierland in Nederland door middel van een zekeren Egbert. Egbert was een Engelsch edelman, die in het jaar 654 door eene pestziekte aan den rand des grafs was gebracht. Benauwd voor dood en hel, beloofde hij den Heere zijn leven aan de bekeering der heidenen te wijden, indien hij mocht herstellen. Egbert werd beter. De bewoners der Nederlanden zal hij nu voor Christus winnen. Hij overreedt Wigbert, een Iersch anachoreet of kluizenaar, om met hem te tijgen en samen schepen zij zich in en stevenen oostwaarts. Vol ijver en vuur is Egbert. Had hij niet de Friezen in een gezicht hooren zeggen: „Kom over en help ons?”

Maar — wat gebeurt er? Een vreeselijke storm steekt op. De baren dreigen het scheepke met man en muis te verzwelgen. Met moeite ontkomt men op Engelschen bodem. Nu heeft de ijverige Egbert er genoeg van. De storm is hem het teeken, dat hij niet naar Friesland mag. Hij blijft thuis. Bijgeloovige man. Als een morgenwolk is zijn voornemen.

Anders is het echter met *Wigbert*. Die is minder geestdriftig wellicht, maar meer standvastig. Het gelukt hem de zee over te steken. Hij verschijnt in Friesland. Met ongemeenen ijver predikt hij twee jaren lang. Het volk neigt hier en daar het oor om hem te hooren. Hoopvol ziet Wigbert uit naar vrucht als Wilfrid weleer. Helaas echter — hij oogst niets dan teleurstelling.

Hoe dat kwam? De verdraagzame *Adgild* was in 679 opgevolgd door den bekenden Radboud. Deze was als jong man in de ge-

wijde bosschen van Denemarken vervuld geworden met geestdrift voor de goden zijner vaderen. Dat godendom, zoo eeuwenoud, zoo nauw verbonden aan allerlei gewijde plaatsen en gebruiken van zijne Friezen; dat godendom, naar hij meende als vereenzelvigd met de oude Friesche vrijheid, door de Frankische christenen zoo telkens belaagd — dat zal hij als kampioen voortaan met hand en tand verdedigen en als beschermheer en voorstander verbreiden. Dat was Radboud's ideaal. Dat beschouwde hij als zijn heilige levens-taak. Met kracht arbeidde hij daaraan in zijn rijk, dat destijds zijn grootste uitbreiding had, want de Lauwerzee, de Schelde en de Rijn waren zijne grenzen. En dat was het, wat Wigbert's werk op niets dan teleurstelling deed uitloopen. In 690 verdreef Radboud den prediker met geweld uit zijne landpalen en met gebroken hart toog Wigbert naar den grond zijner vaderen terug. Minder nog dan de morgenwolk van Wilfrid was zijn werk geweest in vrucht en toch — niet geheel vruchteloos. Want Wilfrid en Wigbert's arbeid ontgon den Frieschen bodem, waarin later het zaad van Willebrord en Bonifacius zoo gereedelijk inviel en zoo heerlijke vruchten droeg, gelijk we verder hopen te zien.

HOOFDSTUK IX.

WILLEBRORD, DE APOSTEL DER FRIEZEN.

Afkomst en opvoeding; in 690 met elf helpers in de Nederlanden. Utrecht. Radboud I verslagen; bisschop onder de Friezen. De vijf Hollandsche moederkerken; vlucht en overlijden.

De eigenlijke Apostel van Friesland — en dat beteekende, gelijk wij een vorig maal zagen, bijna geheel tegenwoordig Nederland — was *Willibrord*, of, gelijk men hem in Hollandsche boeken gewoonlijk noemt: *Willebrord*. Een veelbewogen leven heeft hij geleid. Zijn vrome vader Wilgis, een Neder-Sakser, in Northumberland woonachtig, had hem reeds van den beginne af den Heere gewijd en evenzeer zijne godvruchtige moeder. Zeer vroeg werd hij toe-

vertrouwd aan de monniken van het klooster „Rippon,” en als twintigjarig jonkman werd hij tot priester geordend. Zucht tot meerdere kennis voerde hem naar Ierland, en in het klooster van Egbert en Wigbert, waar hij nog twaalf jaren lang zich verder aan de studie wijdde. Egbert, nog steeds aan de overzeesche heidenen denkend, hoewel hij zelf, zooals wij vroeger zagen, zijn zendingsplan had opgegeven, blies het vuur van den zendingsijver in Willebrord's boezem gestadig aan, en ten slotte maakte hij zich op om als zendeling naar de Nederlanden te tijken. Dat greep plaats in het jaar 690. Een elftal mannen, vervuld met denzelfden lust tot het zendingswerk als Willebrord, vergezelden hem. De meest bekenden van hen waren Adelbert, de gebroeders Ewaldus, Suibert en Werenfrid. Van al deze mannen was Willebrord van den aanvang de erkende leider. Zijne goede ontwikkeling, zijn bedachtzaam oordeel, zijn opgeruimdheid, zijn geduld en ijver en moed duiden hem onwillekeurig daartoe aan.

Het eerst toog Willebrord met zijne medearbeiders naar Utrecht. Daar was reeds jaren te voren, in 631, door Dagobert I, koning der Franken, een christelijke kapel gesticht, aan den heiligen Thomas gewijd. Ook was er eene kleine gemeente tot stand gekomen. Radboud I, koning der Friezen, had er echter alles zoo goed als verwoest en hij liet Willebrord en de zijnen verstaan, dat hij hun geene vrijheid tot arbeiden gaf. En de toekomstige apostel der Friezen vertrok. Hij begaf zich naar Pepijn van Herstal, die toen over de Franken heerschte, en kreeg hem op zijn hand. Tot versterking van zijn aanzien toog hij ook naar Rome. De paus moedigde hem aan in zijn voornemen en gaf hem een schat van reliquieën mede. Dat zijn allerlei overblijfselen van gestorven heiligen, waaraan men in die dagen een soort tooverkracht toeschreef. Zoo toog Willebrord naar de Nederlanden terug. Eerst werkte hij wat ten zuiden van den Rijn. Toen Radboud in 692 te Dorestad of Duurstede aan den Rijn werd verslagen door Pepijn van Herstal, was hij gedwongen, den christelijken zendelingen de deur tot het Friesche volk te openen. Met goed gevolg predikte nu onze held.

Bij een tweede bezoek aan Rome ontving hij den titel van *Bischop onder de Friezen*. Op Pepijn's aandrang was dat gebeurd. Op zijne terugreis naar Nederland stapte hij te Walcheren, een Zeeuwsch eiland, aan land. Daar vond hij eene menigte volks aan het aanbidden van een beeld van Wodan. Men meent, dat dit het-

zelfde was als 't beeld van een afgod, dien men Mercurius noemde, een gedaante van een mensch met een hondenkop. Vol ijver en geloofsmoed drong Willebrord door de menigte heen en verkondigde, dat er slechts één waarachtig God was, Hij die niet door menschen kan worden afgebeeld. „Ik zal u toonen, hoe nietig uw afgod is!” riep hij uit en met zijn ijzeren vuist trof hij het beeld, en het viel in stukken aan zijne voeten. Verbolgen over zijne driestheid, trachtte een heidensch priester Willebrord's schedel te kloven maar bracht hem slechts een kleine wonde toe. En het grootste deel van Walcheren's inwoners, van de machteloosheid huns afgods overtuigd, werd voor het christendom gewonnen. Zoo ging het Willebrord in vele andere plaatsen. Men zegt, dat hij de vijf Hollandsche moederkerken stichtte: Vlaardingen, Kerkwerve (bij Zieriksee), Velzen, Petten en Heiloo. Te Heiloo, zoo leert de oude overlevering, ontstond op zijn vurig gebed een put, die tot op den huidigen dag naar hem genoemd wordt. En vele andere wonderen worden hem toegeschreven. Natuurlijk hechten we daar geen geloof aan. Dat er echter hier en daar in de harten der menschen wonderen van genade geschied zijn, daar kunnen we veel meer op aan. Toch moet men niet te hoog denken van het christendom, dat Willebrord bracht. Een geleerd man, die veel aan de historie gedaan heeft, schreef eenmaal: „Wie zich liet doopen, de opperhoofdigheid des Roomschen Bisschops erkende en niet langer tegenstand bood aan de predikers van het Evangelie, werd voor een bekeerling of christen gerekend, hoe onkundig hij anders was of hoezeer hij verkleefd bleef aan kwade zeden, of eene nieuwe soort bijgeloovigheden omhelsde, vlak strijdig met den aard van het Evangelie en den christelijken godsdienst.”

Wij vreezen, dat dit ook tot op zekere mate op Willebrord's werk toepasselijk was. Toch weten we ook, dat hij een ijverig en moedig zendeling was, vervuld met heilige geestdrift voor Christus' kerk, zooals hij die kende en voorstond en een man, van wien zeker niet zonder grond getuigd werd, dat hij „geheimen omgang met God had gezocht in gebeden en vasten en psalmen” en die zulks openbaarde in zijn wandel. Ook weten we, dat hij veel deed tot ontwikkeling der jeugd.

Bijna een halve eeuw arbeidde Willebrord in Nederland. Vooren tegenspoed zag hij ruimschoots. Toen b. v. Pepijn van Herstal in 714 stierf, moest hij vluchten voor Radboud's zegevierend voort-

trekkende Friezen. Later keerde hij weer terug, toen Karel Martel den Frieschen vorst weer eens had geslagen, en in zijne laatste levensjaren arbeidde hij ongehinderd, ook onder de Friezen. En met meer en meer zichtbaar welslagen, zoodat men hem niet te vergeefs den apostel van dit volk noemt. Den zesden November 739 stierf hij in vrede in zijne zetelstad Utrecht. Toen hij heenging, was het christendom voorgoed in Nederland gevestigd. De eerste standhoudende kerstening onzer voorzaten hebben we dus naast God aan den Engelschman Willebrord te danken. Aan hem en zijn elf medebroeders. Doch over hen in 't volgende hoofdstuk.

HOOFDSTUK X.

WILLEBRORD'S MEDEARBEIDERS.

Adelbert; gebroeders Ewaldus, Suidbert; Werenfrid; Engelmund; Wolfram. Mislukte doop van Radboud.

De geschiedenis der elf metgezellen van Willebrord, die hem tot grooten steun waren in zijn zendingswerk, ligt geheel verscholen in de nevelen van overlevering. Die overleveringen spreken van allerlei wonderen, door hen verricht ten behoeve van de uitbreiding der kerk. Natuurlijk, dat we die mirakelen beschouwen als opsiering van lateren datum. Ook zonder die verfraaiing echter is het leven dezer mannen, voor zoover 't bekend is, vol belangrijkheden. De voornaamste onder hen was *Adelbert*, een afstammeling der Engelsche koningen van Deira. Hij arbeidde vooral in dat deel van Noord-Hoiland, dat sinds eeuwen *Kennemerland* heet. Vandaar noemt men hem den apostel van die landstreek. Hij was ootmoedig en zachtzinnig en had veel ijver om zielen te redden. Overal predikte hij daar en vaak met veel zegen. Afgodsbeelden werden afgebroken, tempels gesloopt en kerken gebouwd. Het dorp Egmond aan de Noordzee was Adelberts woonplaats. Aldaar overleed hij in het jaar 740. Nog heden ten dage roepen de Roomsche Kennemers tot hem als hun beschermheilige. En meer dan één hunner ge-

looft er nog steeds in, dat Sinte Aalbert een kerkbalk, die eerst korter was, door zijn gebed langer kreeg dan al de andere balken, en hoe om zijnentwille uit de gebrande pitten van een appel spruiten en vruchten voortkwamen, om van nog kinderachtiger dingen niet te spreken.

De gebroeders *Ewaldus* moeten in Twente en Westphalen gearbeitet hebben. Zij waren in Engeland geboren en geleken veel op elkander. Alleen de een was blond en de ander zwart. In het geestelijke waren ze nog meer broeders dan naar het natuurlijke. Beider ziel was vervuld met liefde tot den Christus en zijne Rijkszaak — de Zending. Als onafscheidelijke metgezellen reisden en werkten zij. En met veel zegen. Beiden stierven als martelaar. Op het einde van hun leven zuidwaarts trekkende om aan den Rijn Christus te prediken, kwamen zij in 't huis van een heidensch vorst. Vriendelijk ontving deze hen en noodigde hen ten maaltijd. Naar gewoonte baden zij voor den eten, en dat vervulde den heiden met plotselinge woede. Hij riep zijn volk samen en vertelde, dat de vreemde gasten hem van zijn goden afvallig wilden maken. Dat wekte de hartstochten der ruwe menigte op en zij overvielen de Ewaldussen. De blonde kreeg dadelijk zijn schedel gekloofd en stierf. Den zwarte werd het eene na het andere lichaamsdeel met duivelsche wreedheid afgesneden, en ten slotte werden beider gekorven lijken in den Rijn geworpen. Zoo stierven de gebroeders Ewaldus, die beminden en lieflijken in hun leven, ook in hunnen dood niet gescheiden.

Suidbert, een Engelschman, was abt in Ierland en een man van aanzien, toen hij naar Nederland toog. Gelderland werd zijn arbeidsveld, en aan de Lek en de Waal, te Tiel, Bommel, Heusden, Arkel en vele andere plaatsen, stichtte hij vele kerken. „Apostel van Teisterbant” werd zijn titel. Hij stierf als bisschop in het door hem opgerichte klooster te Kaiserswerth in Deutschland.

Werenfrid arbeidde evenzeer in Gelderland. Omstreeks het jaar 720 overleed hij te Westervoort en werd in de door hem gestichte kerk te Elst begraven.

Van de overige metgezellen van Willebrord is ons zoo goed als niets bekend, behalve dat ook zij met min of meer zegen aan zijne zijde arbeidden. Dat was ook het geval met andere Engelschen, die Willebrord's voetspoor drukten en onder hem werkten. Met name is *Engelmund*, de patroon van Velzen, in Noord-Holland be-

kend en nog geëerd. Nederland heeft dus veel aan Engeland te danken, wat de invoering van het christendom aangaat.

En ook aan Frankrijk. We spraken reeds vroeger van Amandus en Eligius. *Wolfram* of *Vulfram* was een derde geboren Franschman, die gezegend in Nederland arbeidde juist in den tijd, dat Willebrord en de zijnen er waren. Daarom noemt men hem gewoonlijk in één adem met deze Engelsche zendelingen. Hij was monnik te Fontanelles, toen eene goddelijke openbaring hem, zoo hij meende, naar Friesland riep tot bekeering van koning Radboud. Dat was een heele opdracht. Maar gesteund door de wereldlijke macht van Pepijn van Herstal, ging hij tot den Frieschen vorst en verkondigde hem de nietigheid zijner afgoden en de heerlijkheid des levenden Gods en van zijnen hemel. Met bezieling, met kracht, met aandrang sprak hij, en Radboud, o wonder, luisterde met belangstelling. Het woord scheen indruk op hem te maken. Hij werd overreed om zich te laten doopen, gelijk hij trouwens al aan Pepijn had beloofd dat Sacrament te ontvangen. De doop stond in die dagen steeds op den voorgrond, omdat men meende, dat hij den ontvangers wedergeboorte en zondevergeving bracht. Wat beter middel dus dan dit, om de menschen tot „christen” te maken? *Wolfram* was blijde, toen Radboud zijn toestemming gaf. Nog blijder, toen deze in doopsgewaad naar het doopvont trad. Reeds stond de koning met den eenen voet erin. Doch juist toen *Wolfram*'s blijdschap ten toppunt zou stijgen, verdween zij plotseling en gaf aan bittere teleurstelling plaats: Radboud bedacht zich. Reeds, zooals we zeiden, met den eenen voet in het doopvont staande, kwam hij met de vraag tot *Wolfram*, waar toch wel zijne koninklijke voorzaten waren. „Dwaal niet, o vorst!” riep de zending, „uwe voorgangers, de vorsten der Friezen, die zonder het Sacrament des doops zijn gestorven, hebben voorzeker het vonnis der verdoemenis ondergaan!” Op dat woord trok Radboud zijn voet terug. Liever was hij met zijne vaderen in hunne plaats dan met de arme christenen in den hemel, verklaarde hij en voortaan had *Wolfram*'s woord geheel geen invloed meer op hem. Hij stierf als vijand van het geloof drie dagen later (719) te Medemblik, alwaar, of in Hoogwoud, niet verre van daar, de mislukte doopplechtigheid voorviel. Bitterlijk teleurgesteld en zekerlijk thans overtuigd, dat zijne roeping tot Radboud's bekeering slechts inbeelding was, verliet *Wolfram* de Friesche kusten. Het volgend jaar overleed hij te Fontanelles. En toch was hij niet vergeefs naar de

Nederlanden getogen, want vele voorname Friezen, zelfs, zoo men meent, een van Radboud's zonen, waren op zijne prediking tot het christendom toegetreden. En de kerstening dezer edelen beteekende heel wat voor de toebrenging van het gewone Friesche volk.

HOOFDSTUK XI.

BONIFACIUS.

Apostel der Duitschers. Geboorte en opvoeding in Engeland. In 716 in Friesland. Roomsch. De Thor-eik te Geismar; Aartsbisschop; Duitsche Synode van 742; gebrekkig christendom; zendingreis naar Noord Nederland; dood nabij Dokkum.

Hij droeg een schoonen naam, de man, van wien wij ditmaal wat hopen te vertellen en die als *Apostel der Duitschers* eene voorname plaats inneemt in de geschiedenis der zending. Zijn naam was oorspronkelijk Winfrid of Wynfrith — vredevol heil of geluk. Verlatijnscht werd dit Bonifacius, van bonus (goed) en facio (doen). Omstreeks het jaar 680 werd hij te Kleton, in Devonshire, Engeland, uit voorname Angelsaksische ouders geboren. Die ouders bestemden hem voor een staatkundige loopbaan. De Heere echter had hem tot zendeling geordineerd. Reeds vroeg openbaarde hij lust om den Heere te vreezen en zijne waarheid te onderzoeken. Die lust voerde hem in het klooster Nutescelle in Hampshire. Door ijverige studie en een nauwgezet leven verwierf hij zich een goeden naam en faam onder zijne mede-monniken, gelijk later duidelijk bleek, toen zij hem als abt begeerden. In Bonifacius' hart was echter een heel ander verlangen. En dat was om onder de stamverwante Friezen en Duitschers aan de overzijde der Noordzee den Christus te prediken — Christus, hemzelve dierbaar geworden. Dat verlangen werd telkens aangewakkerd. Ter eener zijde door eene natuurlijke passie of hartstocht voor reizen, en ter anderer zijde door de berichten van Willebrord's worstelingen en triomfen in 't rijk van Radboud. In 716 landde hij in Friesland aan. Eerst echter werd hij teleurgesteld. Hoewel Radboud, de koning der Friezen, hem

geene moeite deed, omdat hij de handen vol had met het bevechten van Karel Martel, den hofmeier des Frankischen konings, toch kon Bonifacius niet goed voet aan wal krijgen, wellicht door den onrustigen toestand des lands. Daarom ging hij een wijle naar zijn vaderland terug. In 't voorjaar echter van 718 verliet hij ten tweeden male en voor goed zijn geboorteland om zich der zending te wijden. Allereerst toog hij naar Rome om van Paus Gregorius II een aanstelling te erlangen om in Duitschland zending te drijven. Met eenen voorraad reliquieën trok hij toen naar Thüringen en was daar ijverig werkzaam om het heidendom uit te roeien. Tot onzen spijt moeten we echter mededeelen, dat hij niet minder ijverig bezig was om de priesters en monniken, vroeger door de oude Britsche kerk in die streken gezonden, te verdrijven. Het huwelijksleven dier geestelijken beschouwde hij als hoererij en hunne weigering om Roomsche gebruiken bij den doop en christelijke feestviering te volgen, was in zijn oog Godonteerende rebellie. Dat was, omdat Bonifacius door en door Roomsch was. In 723, na ijverigen arbeid, zoowel in Hessen en Friesland, als in Thüringen, begaf hij zich ten tweeden male naar Rome, en boven het voorgegeven graf van Petrus bezwoer hij openlijk en plechtig de stiptste getrouwheid aan den zoogenoemden opvolger van dezen Apostel — den Paus van Rome, en de gebruiken der Roomsche kerk.

In Duitschland teruggekeerd, merkte hij tot zijne smart, dat velen zijner bekeerlingen weer heidensch waren geworden. De dienst van Thor, den Noorschen God des donders, trok vooral velen hunner aan. Verontwaardigd zoowel als bedroefd toog nu Bonifacius naar Geismar nabij Fritzlar in Hessen. Daar stond een eeuwenoude eik, aan Thor gewijd. Die eik was het middelpunt der vereering van dien afgod. Die dien heiligen boom durfde schenden, zoo geloofden de heidenen, zou door den bliksem van Thor doodelijk worden getroffen. „Ik zal u bewijzen, dat uw god ijdelheid is!” riep Bonifacius en ten aanschouwe van duizenden heidenen legde hij zijn bijl aan den wortel des booms, en hieuw en hieuw, tot deze met donderend gekraak ter neder stortte. Den zendeling trof geen bliksemstraal, gelijk het volk had geloofd. Moedig stond hij met zijn bijl voor hen. Het volk geloofde zijne bewering, dat Thor en heel hun godendom ijdelheid was. Als Israëel van ouds riep het nu luidkeels: „De Heer, Hij is God!” en vol ijver hielp het nu Bonifacius om een kerkje te bouwen van het hout des booms.

Duizenden werden nu gedoopt. Berichten hiervan kwamen in Engeland aan. Geestdriftig togen nu scharen van Angelsaksische mannen en vrouwen over het kanaal, om hun landgenoot te helpen in zijne missie. En velen, die te huis bleven, steunden hem met geschenken, zoowel als beloften, voor zijn welslagen te bidden. Na tienjarig worstelen met heidenen en de oude Britsche kerk beloonde de nieuwe Paus Gregorius III den zendeling, door hem in 732 tot aartsbisschop van de geheele Deutsche kerk te benoemen.

Bonifacius nam die benoeming aan, hoewel hij vroeger had geweigerd, bisschop van Utrecht te worden als opvolger van Willebrord. Zeker omdat hij uitgebreider werkkring begeerde. En dien kreeg hij nu. Geheel Deutschland werd nu door hem bereisd. Overal predikte hij en stichtte gemeenten. Min of meer gekerstende streken deelde hij tot bisdommen in. Terugvallen in 't heidendom trachtte hij te voorkomen door 't onderwijs des volks in de waarheid. Vooral voor de ontwikkeling der jeugd droeg hij zorg, door aan de voorname kerken scholen te verbinden.

Nadat hij van den Paus nog meer autoriteit had ontvangen, riep hij eene Deutsche Synode samen (742). Later hield hij nog twee dergelijke vergaderingen, die veel goeds teweeg brachten. De besluiten dier Synoden zoowel als andere bescheiden, geven ons een duidelijk inzicht in den staat der kerk in die dagen. Sommige priesters waren zeer onkuisch. Andere offerden zoo nu en dan, ten believe van 't volk, aan Jupiter, den oppergod der Romeinen. Sommige christenen (?) verkochten hunne slaven aan heidenen om als offers te dienen. Paardevleesch en rauw spek was voor hen een lekkernij. Eén priester verstond het Latijn zóó slecht, dat hij gedoopt had in den naam van Filia (dochter) inplaats van Filii (des zoons). Vele bisschoppen deden meer aan jacht en krijgsdienst dan aan arbeid in 's Heeren wijngaard. Een enkele leerde Origenes' leer van een herstel van alle dingen. Heel wat misstanden dus, die Bonifacius handen vol werk gaven, en hem weinig tijd lieten om zich aan de bekeering der heidenen te wijden. Dat laatste was echter steeds zijn lievelingswerk en op zijn ouden dag besloot hij bij vernieuwing, zich daar dan geheel aan te wijden. Hij stelde zijn leerling Lullus aan als zijn opvolger in het primaatschap der Deutsche kerk en als grijsaard van 70 jaren toog hij naar het noorden van Nederland. Te Attingohem, (wellicht Achttienhoven), aan de Vecht, vestigde hij zijne woonplaats. Van daar uit bereisde hij de landen rondom het meer Almari (Zuiderzee).

Duizenden werden allerwege door den grijzen kruisgezant voor zijnen Heer en voor Rome's Kerk gewonnen. In 't midden van 't jaar 755 sloeg hij in 't hartje van Friesland, nabij Dokkum, zijn tent op. Dat was op den vijftien Juni. Op dien dag zou hij velen zijner bekeerlingen het vormsel toedienen — een Roomsch sacrament. Doch — nauw was de zon boven de oosterkim gestegen, of eene menigte heidensche Friezen kwam pijlsnel opdagen. Zijne bedienden wilden hem met hun wapentuig verdedigen. Een bloedbad scheen onvermijdelijk. Dat wilde Bonifacius echter niet en hij gebood den zijnen de wapenen neer te leggen. Dit deden zij. Zonder eenige bescherming van menschen trad de grijsaard zijnen vijanden te gemoet. Met bevende stem en eerbiedwaardige houding maande hij ze tot bekeering. Vergeefs. De woestelingen vielen op hem aan en doodden den zendeling en zijne metgezellen — drie-en-vijftig in getal. Murmurwoude — Moordwoud — heet tot op heden de plaats, waar Bonifacius als martelaar zijn leven liet. Te Fulda werd later zijn lijk ter aarde besteld.

Zoo stierf de apostel der Duitschers. Zijn dood echter was ook de dood van het Heidendom in Friesland. Langzamerhand stierf het uit. En in heel Duitschland is Bonifacius' nagedachtenis tot heden in zegening, al was hij helaas te veel een dienstknecht van Rome.

HOOFDSTUK XII.

DE EERSTE FRIES, DIE EEN GROOT ZENDELING WERD.

Ludger, geboren nabij Dokkum; Lotgevallen zijner ouders; Opvoeding te Utrecht en York; Arbeid onder Saksers en Friezen; in Westfalen. Mirakelen?

Het Nederlandsche volk kan maar op weinig groote zendingen bogen. Bij Engeland en Duitschland vergeleken, maakt het een pover figuur op dit gebied. Het schijnt dat er niet zooveel enthousiasme, heilige, geestdriftige bezieling voor de missie in ons woont als in de zoeven genoemde stamverwante volkeren. Daarover mogen we ons wel ernstig schamen.

Toch zijn enkele Nederlanders zulke zendelingen geworden, dat we nog tot op heden trotsch op en dankbaar voor hen zijn. En de grootste onder hen, schoon niet het best bekend, is hij, over wien we ditmaal schrijven — *Ludger* of *Ludgerus*, de eerste Fries, die een groot zending werd. Hij was ongeveer 745 geboren te Wierum, noordelijk van Dokkum. Hij woonde aldaar, toen Bonifacius in 755 te Murmerwoude als slachtoffer der heidensche Friezen viel. Wellicht heeft hij den Apostel der Duitschers zelf gehoord en gezien. In ieder geval werd hij diens groote opvolger in het zendingswerk onder de Friezen en hunne naburen. Hij noch zijne ouders waren echter bekeerlingen van Bonifacius. Want reeds Ludger's grootouders kenden en dienden den Heere. Koning Radboud was zeer op hen verbitterd, omdat zij de door hem vervolgte en verarmde christenen zeer hielpen en steunden. Iets, wat hun groot vermogen en adellijke stand hun toeliet om te doen. Radboud wilde hen daarom dooden. Maar intijds ontvluchtten ze naar Frankrijk, waar Ludger's vader, Triatgrim, geboren werd. Later, toen Radboud II in Friesland heerschte, kwam de familie weder terug en zoo kwam het, dat onze Ludger in Friesland, te Wierum, het levenslicht aanschouwde. Zijne ouders bestemden hem voor den dienst des Heeren en vertrouwden hem reeds vroeg toe aan den Abt Gregorius van Utrecht, een vroom en ijverig man van hooge Frankische afkomst, aan wien na Bonifacius' dood de bekeering der Friezen door den Paus was opgedragen geworden. Na voorbereidende studie toog Ludger naar Engeland en studeerde te York een tiental jaren lang. Een zijner leermeesters aldaar was de beroemde Alcuinus, die later Karel den Groote tot onderwijzer diende. Te York was wat wrijving tusschen de Engelschen en Friezen, naar het schijnt. Waarom is onbekend. Maar in ieder geval, er ontstond twist tusschen die stamverwanten en Ludger achtte het 't best naar het vaderland terug te keeren. Eerst werd hij tot de Saksen gezonden om hun het Evangelie te verkondigen. Daarna was hij zeven jaren werkzaam onder zijn eigen volk. Vooral in Dokkum's omstreken. Op de plaats, waar Bonifacius gevallen was, richtte hij eene kerk op. Toen belette een strijd tusschen de Franken en Saksen zijnen arbeid en hij trok naar Italië, waar hij zijnen tijd meest doorbracht in de Benediktijner abdij te Monte Cassino. De roep zijner vroomheid en bekwaamheid bereikte na een paar jaren de ooren van Keizer Karel en nu werd Ludger wederom naar het land der Friezen en inmiddels overwonnen Saksen gezonden.

Tusschen Eems en Lauwers arbeidde hij nu ijverig om het verwoeste weder op te bouwen en het nog woeste arbeidsveld te beploegen en te bezaaien. Hij sprak tot en met de Friezen zoowel persoonlijk als in 't openbaar over den weg des levens. Bemoedigende vruchten droeg dat soms. Te Delfzijl vond hij eens een blinden man in eene woning, die hij binnentrad. Het was de zanger Barnlef, een heiden. „O,” dacht Ludger, „als die man eens bekeerd mocht worden en dan zijne stem den Heere kon wijden, wat zou dat heerlijk zijn.” Hij sprak ernstig met Barnlef, herhaalde malen. En hij bad nog meer voor hem. En ja, tot zijne vreugde mocht Ludger de bekeering des blinden aanschouwen, en voortaan werd hij een zanger der blijde boodschap.

Eenigen tijd daarna moest Ludger wederom zijn geliefd Friesland verlaten. De Saksen waren andermaal tegen Karel den Groote ten strijde opgetrokken, plunderend en brandend. Op last des Keizers werkte de Friesche missionaris nu in westelijk Duitschland, in Westphalen. Daar leed en streed hij zestien jaren lang als trouw krijgsknecht des Heeren en won velen voor zijnen Heiland. Hij stichtte vele kerken en kloosters en leidde zelfs jongelingen op voor 't priesterambt. Karel beloonde hem met den bisschopszetel van Mimigarderode, later bekend als Munster, waarvan hij de eerste bisschop was. Hij predikte tot den dag zijns doods toe. Op Zondag 26 Maart 809 had hij nog hêt Evangelie verkondigd op twee verschillende plaatsen, in de nabijheid van Munster. Dien avond zeeg hij, na zijn terugkeer in zijne woning, uitgeput neer. Na enkele uren blies hij in vrede den laatsten adem uit.

Onder een boom in de nabijheid werd hij begraven. Alzoo had hij uitdrukkelijk verlangd. Onder dien boom toch placht hij in zijne laatste jaren bij voorkeur te bidden. De legende zegt, dat er bij dien boom een wonder was gebeurd. Ludger had namelijk besloten, om op de plaats, waar die boom stond, toen nog deel van een dicht woud, een klooster te bouwen. Zijne leerlingen gingen dus aan het neerhouwen der reusachtige stammen. Maar toen de eerste avond daalde, hadden ze nog maar één van die woudreuzen geveld. Zijn leerlingen klaagden bitter over hun zwaar werk. Hoe lang zou het niet duren eer alles gekapt was? Ook Ludger begreep, dat de zaak zwaar was. Daarom ging hij dien nacht onder den zoo straks genoemden boom bidden, dat de Heere hen mocht helpen. En o wonder, dienzelfden nacht stak een zware storm op,

die al de boomen in den omtrek ontwortelde, behalve dien, waaronder hij had gebeden. Geen wonder, dat hij dien woudreus telkens opzocht als zijn bidvertrek en onder zijn schaduw wilde begraven worden. Nu, dat wonder zullen we maar voor rekening der overlevering laten, evenals vele andere verhalen, die mededeelen, hoe lammen, blinden en stommen genezen werden, door op Ludgers graf te knielen. Ook zonder die opsiering erkennen wij in hem een groot zending, wiens arbeid rijk gezegend was. Wel mogen alle Friezen trotsch zijn op hun landsman, die zooveel voor 's Heeren rijk deed! En wij allen mogen dankbaar voor hem zijn.

UIT DE MIDDELEEUWSCHE ZENDING.

(800—1507).

HOOFDSTUK XIII.

ANSGAR DE DROOMER, DE APOSTEL VAN HET NOORDEN.

Verandering door droomgezicht; vergezelt koning Harald Klak naar Denemarken; verdreven. Naar Zweden. Aartsbisschop van Hamburg; berooid zwerver, in 845; groote zegen op arbeid in Zweden. Overlijdt als Bremens bisschop.

Willebrord was alreeds in 't jaar 700 naar Denemarken getogen om er den Christus te prediken. Maar teleurstelling was 't eind. *Ludger* had Karel den Grooten vergeefs gebeden om verlof om naar dat land te trekken. De Keizer weigerde, omdat hij de bekeering der Denen onmogelijk achtte. Zekerlijk, omdat ze zoo wild en woest waren. Alsof de Heere de meest ontaarden niet kon bekeeren! Waar menschen echter eene zaak zoo goed als onmogelijk achten, daar treedt de Heere soms op ongedachte manier op, om hen te doen zien, dat voor Hem niets te zwaar of te wonderlijk is. Zoo was het ook hier. Want Hij verwekte een man, die niet alleen een menigte Denen tot den Heere leidde, maar evenzeer een zeer aanzienlijk getal Zweden, zoodat hem de eernaam van *Apostel van het Noorden* werd gegeven. Die man was *Ansgar*, een der aantrekkelijkste persoonlijkheden uit de geschiedenis der *middeleeuwsche Zending*, die *als 't ware met het jaar zijner geboorte begon, en tot 1517 duurde*. In 801 namelijk werd hij geboren uit Frankische ouders. Zijne wieg stond in de nabijheid van Amiens, in noordelijk Frankrijk. Zijn naam beteekent God's Speer. Hij had eene godvreezende

moeder, die veel voor haar zontje bad, maar helaas reeds vroeg door den dood werd weggerukt. De vader vertrouwde toen den jongen Ansgar toe aan de zorg der monniken van het naburig klooster Corbie. De bekende Paschasius Radbertus, een groot taalgeleerde voor die dagen, werd een zijner leermeesters. Eerst scheen Ansgar een heel gewone knaap te zijn. Hij was los en luchtig en speelziek en meer dan eens schudde Radbertus het hoofd over zijn lichtzinnigen scholier. Maar eensklaps werd het uiterlijk en het gedrag des jongens veranderd. Een ernstige trek kwam op zijn gelaat, boeken werden geliefde metgezellen, en in plaats van de genoegens zijner medeleerlingen zocht hij bij voorkeur zijn bidcel op en de kapel der monniken. Wat was de oorzaak van dezen plotselingen, opvallenden ommekeer? Een droom! Op zekeren nacht droomde Ansgar, dat hij op reis was. Hij bewandelde een pad, dat zeer moerassig was en glibberig en 't voortgaan uiterst moeilijk maakte. Naast zijn pad liep een welgebaande weg. En daarop zag hij eene groote schare in het wit gekleede vrouwen wandelen. Het geleken engelen Gods. Eén vooral was schitterend van glanzende schoonheid. Zij scheen de gebiedster der overigen te zijn. En onder die overigen, o wonder — zag Ansgar de bekende gelaatstrekken zijner lieve gestorven moeder. Vol liefde en verlangen tot haar poogde hij haar te naderen. Helaas, de drassige bodem zijns wegs verhinderde hem. Toen sprak zij, die de gebiedster der overigen scheen te zijn, Ansgar aan. Het was de Moeder des Heeren. „Mijn zoon!” zoo sprak zij, „wenscht gij bij uwe moeder te komen? Wilt gij deel aan onze gemeenschap hebben? Nu dan, ontvlied alle ijdelheid en de zonden der jeugd. Want wij hebben een afkeer van alles, wat ijdel en boos is en niemand komt tot ons die daarin nog genot heeft.” Zoo droomde Ansgar. En die droom transformeerde hem.

Herhaalde malen daarna had Ansgar heerlijke droomgezichten. Eens beleed hij den Heere zijne zonden, zoo droomde hij onder anderen, en de Zaligmaker stortte zijnen vrede uit in zijne ziel. „Heere, wat wilt gij, dat ik doen zal?” vroeg hij met overgegeven en liefdevol hart. „Ga heen en verkondig het Woord Gods aan de heidenen!” was het antwoord. Ansgar verborg dit in zijn hart, studeerde zeer ijverig en na verloop van enkele jaren, toen hij monnik was in het klooster *Korvey* in Westphalen, opende de Heere zelf den weg voor hem om zendeling te worden.

In de dagen van Ansgar's jeugd regeerde er over een deel van Denemarken een koning, die Harald Klak heette. Door verschil over opvolging met verdrijving bedreigd, zocht hij steun bij den vorst der Franken, Keizer Lodewijk den Vrome, den zoon van Karel den Groote. Hierdoor kwam hij in aanraking met het christendom; 826 liet hij zich, met zijne gemalin, plechtig doopen in de kathedraal (bisschopskerk) te Mainz in Duitschland. Of die bekeering echt was, betwijfelen we zeer, maar — en dat maakt haar voor ons zoo gewichtig — zij werd het middel tot Ansgar's uitzending. De keizer, die instrumenteel was in deze toebrenging, wilde de nieuwe bekeerlingen niet alleen naar hun heidensch land laten terugkeeren. Hij zag om naar een geestelijk leidsman om hen te vergezellen en in Denemarken het kruis te planten. En hij vond dien man in Ansgar. Deze was eerst 25 jaren oud destijds. Het was heel wat, zich te begeven onder de woeste Denen. Niemand wilde daarom met Ansgar mede behalve een enkele — zijn boezemvriend Abt *Autbert*, en die nog alleen schoorvoetend. Per schip togen ze met den koning naar Duurstede, toen een voorname stad in Nederland, en van daar naar Denemarken. Te Habebij in Sleswijk richtten de beide zendelingen nu een school op, verlostten christelijke krijgsgevangenen en predikten in den omtrek. Helaas, het volgend jaar verdreef men den koning en ook Ansgar en Autbert. De laatste stierf niet lang daarna (829). Maar nu had de Heere ander werk voor zijn knecht. Koning Bjoern van Zweden vroeg den keizer om een zending en hij zond Ansgar. Op reis werd deze door zeeroovers uitgeplunderd. Onder vele ellenden bereikte hij echter ten slotte Bjoern's residentie, de stad Birka. Met zegen werkte hij aldaar twee jaren. Toen benoemde de keizer Ansgar tot aartsbisschop van Hamburg, den eerste die dat ambt bekleedde. Heel het Noorden, Denemarken en Zweden, zoowel als een deel van Noord-Duitschland, was nu aan zijne zorgen toevertrouwd. Met ijver bouwde hij nu kerken en scholen en kloosters en alles ging voorspoedig een jaar of wat. Maar toen liep alles weer mis. Harald Klak werd afvallig. De keizer, die hem financieel zeer hielp, ontviel hem en daarmede zoo goed als alle zijne inkomsten. De Zweden verdreven de mannen, die Ansgar had achtergelaten, en tenslotte kwamen de woeste Noormannen en brandden Hamburg plat (845). Ansgar was nu feitelijk een van alles beroofd bedelaar. Zijn buurman, de bisschop van Bremen, wees hem liefdeloos en ruw de deur, toen hij bij dezen om hulp aanklopte. Eene adellijke

weduwe alleen erbarmde zich over hem en gaf hem onderdak. In 848 werd het echter weer beter. Hij werd opvolger van den boozen Bremer bisschop, die inmiddels gestorven was. Ook verkreeg hij de gunst van een Deenschen koning en vermocht zeer veel te doen voor de uitbreiding der kerk in dat land. En voor Zweden werd hij evenzeer wederom ten zegen. In 850 toog hij ten tweeden male naar dat rijk. Door geschenken en een prachtig gastmaal kreeg hij den koning, die Olaf heette, op zijne hand. Volle toestemming om het Evangelie te prediken durfde deze vorst echter niet geven. Eene volksvergadering, zeide hij, moest daarover beslissen. Die kwam dan te zamen. Met het lot zou er beslist worden, of Christus al dan niet in Zweden mocht gepredikt. Ansgar bad veel en vurig, en ja, het lot besliste ten zijnen gunste. Dat verwekte vreugde in zijn hart, maar veel gemompel onder de schare. Het scheen, dat de meerderheid der Zweden zich niet aan deze beslissing wilde onderwerpen. Toen stond een grijsaard op in de vergadering. Hij verhaalde allerlei machtige daden van der christenen God, die hij te Duurstede en elders had gezien, en hij overreedde het volk Ansgar vrij spel te laten. Met grooten zegen werkte deze nu tot het jaar 854, toen hij naar zijn bisdom terugkeerde om aldaar tot het einde zijns levens te arbeiden. Op 3 Februari 865 stierf hij in Bremen in grooten vrede. Zijne laatste woorden waren: „Heere wees mij zondaar genadig. In uwe handen beveel ik mijnen geest.” Een biddend leven had hij geleid, armen en kranken liefderijk verzorgd. Duizenden mocht hij met den Heere bekend maken zooals hij zelf dien Heere had leeren kennen. Zonder praal had hij geleefd. Een grof haren hemd was zijn kleed. Onder lezen en zingen placht hij menigmalen netten te breien. Verzoeken om wonderen te doen, wees hij steeds van de hand. Het grootste wonder, dat ik van God begeer, zeide hij vaak, is, dat Hij mij werkelijk godvreezend make. Koning Erik van Denemarken verklaarde, dat hij nimmer zulk een goed man als Ansgar had ontmoet. En gewisselijk — hij was een edel, ijverig, Godvreezend man, deze Apostel van het Noorden. God geve zijnen knechten ook nu veel van zijnen geest.

HOOFDSTUK XIV.

EENE GROEP UIT DE MIDDELEEUWEN.

Kerstening van oostelijk Europa. De Bulgaren. Bogaris. Methodius. Cyrillus naar Moravië. Bijbelvertaling in het Slavisch. Boheme. Ludmilla. De Polen en prinses Dombrowka. Rusland en de vorstinnen Olga en Anna. Koning Stefanus van Hongarije. Adelbert van Pruisen. Franciscus van Assisi. Raymond Lullus, zendeling onder de Mohammedanen.

Toen het Christendom, door Ansgar gebracht, meer en meer de volkeren van 't hooge Noorden doorzuurde, doortrok het ook de natiën in *oostelijk Europa*. Het aandeel, dat Godvreezende vrouwen hadden in die kerstening der oostelijke volken, is vooral opmerkelijk. Het eerst werden de *Bulgaren* toegebracht. De zuster van Bogaris, een hunner vorsten, werd als krijgsgevangene naar Constantinopel gevoerd en werd aldaar bekeerd. Dat was in ongeveer 850. Uit hare gevangenschap teruggekeerd, deed zij haar best om haren broeder tot het Christendom over te brengen, maar het was alles vergeefs, totdat een verschrikkelijke pestziekte en hongersnood hem in andere stemming brachten. Op zijn verzoek kwam een godvruchtig en ijverig zendeling tot hem: *Methodius*, van Thessalonica. Deze predikte trouw, maar het hielp niet veel, totdat Bogaris op zekeren tijd toch het Christendom toeviel, maar door een heel ander middel dan Methodius zich had voorgesteld. De prediking door een penseel veranderde zijn zin. Bogaris wist, dat de zendeling tamelijk goed kon schilderen. Daarom droeg hij hem op wat jachttafereelen te vervaardigen. Maar in stede daarvan bracht de ernstige Methodius de verschrikkelijke tooneelen van den Oordeelsdag en de Verdooemenis, zocals hij zich die voorstelde, op het doek. Dit maakte diepen indruk op den lichtzinnigen vorst. Hij liet zich doopen. Zijn volk volgde hem later, gedeeltelijk vrijwillig, maar meestal helaas met geweld er toe gedrongen. Toen het werk onder de Bulgaren eenigszins zijn beslag had, toog Methodius naar *Moravië* (863). Zijn broeder *Cyrillus* vergezelde hem. Deze was even ijverig maar veel geleerder en had onder de Chazaren, een Tartaarsch volk,

reeds met zegen gearbeid. In de Slavische taal predikten de beide zendelingen. In die zelfde taal zetten zij den Bijbel over — wat een reuzentaak was — en enkele formulieren. Velen werden toegebracht, ook trots den tegenstand van Duitsche geestelijken, die het niet dulden wilden, dat het gewone volk een bijbel in handen had en de liturgie in de landstaal. Maar Methodius en Cyrillus zetten hun arbeid met veel liefde en ijver voort tot den dag huns doods. Cyrillus stierf in 869. Methodius overleed in ongeveer 885, nadat hij enkele jaren aartsbisschop was geweest.

Vanuit Moravië plantte zich het Christendom kort daarna in *Boheme* over. De hertog van dat land, Borsiwoi, had zich reeds in 871 door Methodius laten doopen. Zijn volk volgde echter eerst later. Des vorsten gade, de heilige *Ludmilla*, was daartoe een zeer ijverig en gezegend instrument. Eene andere vrouw werd een eeuw later het middel om *Polen* toe te brengen. Het was de Boheemsche prinses *Dombrowka*, die in 966 met den hertog van dat land was gehuwd. Ook de Polen kregen den Bijbel en de liturgie in hunne eigen taal tot groot verdriet der Duitsche priesters, die zeer ijverden voor het Roomsche gebruik van de Latijnsche taal in den eeredienst en onthouding der H. Schrift.

Twee andere vrouwen verrichtten zeer gezegenden arbeid in de kerstening van *Rusland*. De grootvorst Wladimir van dat land, die aldaar in 't laatste deel der tiende eeuw regeerde, had eene godvruchtige gade, de Grieksche prinses *Anna*. En ook *Olga*, zijn grootmoeder vreesde den Heere, dien zij in Constantinopel had leeren zoeken en vinden. Door hun invloed werd Wladimir overtuigd van de nietigheid zijner afgoden en in 988 liet hij zich met zijne twaalf zonen te Kiew doopen. De afgod Peroun werd in de wateren van de rivier de Dnieper geworpen en geheele scharen Russen lieten zich doopen.

De heilige *Stefanus*, koning der *Hongaren*, mocht in de elfde eeuw het voorrecht hebben, zijn volk meerendeels tot Christus te leiden. Zoo werd de kerk onder de Slavische volkeren van oostelijk Europa gesticht. Te bejammeren is het, dat de bekeering dier stammen niet meer degelijk was. 't Gebrek aan het echte, zinsveranderend karakter, dat de eerste uitbreiding der Kerk eigen was, valt ook hier zeer te betreuren. En de jammerlijke gevolgen ervan zijn wellicht tot op heden nog onder hen te aanschouwen.

Niet alle zendelingen der middeleeuwen oogstten echter welslagen in dezelfde mate als de bovengenoemde. Het leven en streven van enkelen hunner scheen zelfs eene mislukking te zijn. Toch zijn eenigen onder hen niet minder waardig, in gezegend aandenken te blijven. Een der meest waardigsten hunner is *Adelbert van Pruisen*. In 982 was hij bisschop van Praag en Boheme geworden. Liefde tot der heidenen zieleheil deed hem naar Dantzig, toen aan de grens van Polen en het nog heidensch Pruisen, stevenen. Zijn schip stuurde hij terug, opdat hij zonder verzoeking tot terugkeer, zich geheel aan zijn werk mocht wijden. Slechts twee broederen vergezelden hem. Telkens en telkens werden ze mishandeld. Maar zij trokken voort langs de Pregel-rivier, nu eens 't Evangelie in liederen zingend, dan weer hetzelfde predikend en de arme blinde heidenen bezwerend, toch den Heere te zoeken. Maar alles maakte hunne vervolgers nog meer verbitterd en in 997 doorstak een heidensch priester hem met een lans. Biddend voor het heil zijner tegenstanders stierf Adelbert.

De heilige *Franciscus van Assisi* (1182—1226) was evenmin voorespedig in zijn werk om hen, die buiten waren, toe te brengen. Zijne begeerte was om de Mohammedanen te bekeeren. In 1219 begaf hij zich naar Damiette in Egypte, waar een Saraceensch leger door de christelijke kruisvaarders was opgesloten. Hoewel de Saracenen een prijs op elk christenhoofd hadden gesteld, trok Franciscus toch de stad binnen in zijne grijze monnikspij, middelerwijl Ps. 23 zingend. Men bracht hem tot den Sultan. „Ik ben niet door menschen, maar door God gezonden om U den weg ter Zaligheid bekend te maken,” sprak hij tot dien vorst. Zijn moed maakte zooveel indruk op de Mohammedanen, dat ze zijn leven spaarden en hem met eerbewijzen naar de christenen terugvoerden. Verder kwam er niets van zijn werk, hoewel hij Egypte boet-predikend doortrok.

Nog ongelukkiger liep het af met een anderen zendeling onder de volgelingen van den valschen profeet. Dat was *Raymond Lullus*. In 1236 werd hij te Palma op de Majorca-eilanden, niet ver van Spanje, geboren. Midden in een zeer zondig leven werd hij plotseling en krachtig bekeerd onder het schrijven van een zinnelijk minnelied. Hij verliet alles om zich den Heere geheel toe te wijden. Met groote moeite leerde hij Arabisch. Hij ontwierp een heel eigenaardig plan om de Mohammedanen te overtuigen van de waarheid

des Christendoms, de „*Ars Magna*” of groote kunst, eene soort Apologetiek, zeer vernuftig uitgedacht. Driemaal begaf hij zich onder de Mohammedanen in Noord-Afrika. De gevangenis en allerlei mishandeling was telkens zijn deel. Maar slechts enkelen mocht hij overreden. Toen hij 78 jaren oud was, begaf hij zich ten laaststen male naar Afrika, naar Bugia, waar hij enkele bekeerlingen had achtergelaten. Ernstig riep hij het volk toe om Mohammed te laten varen en Christus te kiezen. Hun woede nam echter bij den dag toe en 30 Juni 1315 steenigden zij den moedigen en ijverigen Lullus ten doode.

In een tijdperk, toen Christen en Mohammedaan door het zwaard van ijzer en staal menschen bekeerde, trachtte hij zulks te doen door liefde en door overreding. Zulk een leven en streven was niet ijdel in den Heere, ook al droeg het weinig zichtbare vrucht. Zij zijn heerlijk motto het onze: „Die niet liefheeft, leeft niet; hij die leeft door het Leven, kan niet sterven.”

UIT DE NIEUWE GESCHIEDENIS DER ZENDING.
(1517—1793).

HOOFDSTUK XV.

COLIGNY EN CALVIJN'S ZENDINGSONDERNEMING.

Zoowel Roomschen als Hervormden bezig in de zending. Werk der Reformatie-kerken planloos en gering. Coligny en Calvijn zenden Villegagnon naar Brazilië, tot planting een Hugenoten-kolonie en tot bekeering der inboorlingen. De predikanten Richer en Chartier, Villegagnon's verraad. Ellende der kolonisten. De Léry. Jean de Boles. Jammerlijk einde der onderneming.

De *Nieuwe Geschiedenis der Zending*, waartoe we thans gekomen zijn, loopt van 1517, 't jaar der Reformatie, tot 1793, toen Carey werd uitgezonden, een jaar, vooral berucht door 't volle uitbarsten der Fransche Revolutie.

In de Nieuwe Geschiedenis vinden we een bemoedigend aantal van mannen, zoowel uit de Roomsche als de Protestansche kerk, die vol ijver en zelfverloochening de kruisbanier geplant hebben in de verste deelen der aarde. De arbeid der Reformatie-kerken was echter weinig planmatig en evenmin zeer uitgebreid. De moeiten van binnen verhinderden veel arbeid naar buiten. Daarenboven was de consciëntie des volks tamelijk werkeloos in betrekking tot des Heeren eisch om 't Evangelie allen creaturen te prediken. Velen meenden, het was de Voorzienigheid vooruit te loopen om naar afgelegen streken der wereld te trekken. Sommigen meenden, het was parelen voor de zwijnen werpen. Te meer moeten we dus hen bewonderen, die dien eisch min of meer trachtten te vervullen.

De Nederlander *Desiderius Erasmus* (1467—1536) had een jaar voor zijnen dood de Kerke Gods duidelijk op haar plicht gewezen in een werk over de *Predikkunst*. Daarin vinden we treffende passages, die herinneren aan de krachtige roepstemmen van Carey, Duff en Livingston.

Aan *Coligny en Calvijn* komt de onsterfelijke eere toe, dat ze de eerste Protestanten waren, die Erasmus' woord, en vooral dat huns Heilands, ter harte namen en een Zendingsonderneming begonnen. Deze hopen we thans te bespreken.

In het midden der zestiende eeuw vatte de Franschman Gaspard de Chatillon, *admiraal de Coligny*, het plan op, zijn vervolgden Gereformeerden landslieden, gewoonlijk Hugenoten genoemd, een vreedzaam tehuis te verschaffen in de pas ontdekte Nieuwe Wereld. Van uit dat tehuis konden ze dan arbeiden aan de bekeering der heidensche inboorlingen. Hij richtte daartoe het oog op Brazilië, in Zuid-Amerika. Van dat plan hoorde een zekere Nicolaas Durand te *Villegagnon*, destijds vice-admiraal van Bretagne in Frankrijk. Door ongenoegen met den gouverneur dezer provincie was zijne gelukster wat aan het dalen geraakt en hij meende in Coligny's kolonisatie-plannen het middel te zien, om haar weer te doen stijgen. Daarom gaf hij zich uit als voorstander der hervorming. Hij trad weer in vriendschapsbetrekking met Calvijn, met wien hij vroeger gestudeerd had aan de Universiteit te Parijs, en wist Coligny te overreden, om hem aan het hoofd te stellen der eerste expeditie naar 't verre Brazilië. De Fransche admiraal stelde vertrouwen in hem en zoo verliet Villegagnon in Juli 1555 de stad Hâvre met twee schepen vol Hugenoten-kolonisten, soldaten en arbeiders.

In November kwamen ze aan op een eiland, dicht bij wat thans Rio de Janeiro heet. Dat eiland ontving den naam Coligny. Dadelijk zette Villegagnon het volk aan 't bouwen van een fort en liet ze zeer hard arbeiden, daarenboven slecht voedsel aan hen uitdeeland. Dat beviel den kolonisten niet zeer best, maar door den schijnbaren ijver van hun aanvoeder voor de leer der Hervorming lieten zij zich alles welgevallen. Op Villegagnon's verzoek kwamen in Maart 1557 300 nieuwe Hugenoten-nederzetters aan. Calvijn had dezen twee predikanten medegegeven, *Richer* en *Chartier* en een dozijn studenten. Op den dag van zijn aankomst, 7 of tien Maart, predikte Richer reeds — de eerste evangelische leerrede in de Nieuwe Wereld uitgesproken.

Elken werkdag werd er voorts door een der leeraars eene predikatie gehouden en des Zondags twee, wel een bewijs, dat de kolonisten liefde tot en honger naar de waarheid hadden. Van den beginne af arbeidden ze ook onder de inboorlingen en meermalen grepen bekeeringen plaats. Dat bemoedigde hen zeer. Bij de eerste avondsmaalsviering, die men hield, werd echter alles anders. Een zekere Cointa, die aan de Sorbonne, de godgeleerde school te Parijs, had gestudeerd, begon met de Calvinistische predikanten te twisten over de manier van avondsmaalsviering. Hij eischte, dat er water in den wijn moest worden gedaan, dat de predikanten een priesterlijk gewaad moesten aanhebben enz. en voorts viel hij de Geneefsche kerkenordering, waarnaar de Kolonie was ingericht, scherp aan en noemde Calvijn een ketter. Dat verwekte veel wanorde en ontgoocheling voor de arme Hugenoten. Villegagnon koos de zijde van den paapschen Cointa. Nu werd Chartier afgezonden naar Calvijn om advies te vragen. Nauwelijks was hij weg, of Villegagnon wierp zijn masker geheel af en verklaarde zich een aanhanger van Rome. Hij meende zoo te meer de gunst te erlangen van het Fransche hof, dat juist toen streng Roomsch was. Hard behandelde hij die kolonisten, die hunne Protestansche belijdenis getrouw bleven. Toen velen hunner op een koopvaardijship wilden terugkeeren naar Europa, verklaarde hij alle hunne goederen verbeurd en zette ze als ballingen op het vaste land midden onder de wilden. Hun wreed lot als bestuur des Heeren beschouwend, begonnen die godvruchtige mannen toen aan de bekeering dier inboorlingen te arbeiden. *Jean de Lery*, een der bovengenoemde studenten, maakte een woordenlijst op van de taal der Topinamboe's, zoo heetten die wilden, de vrucht van slechts twee maanden lange studie. Blijk van bewonderingswaardige vlijt.

De inboorlingen stelden echter hun liefdewerken op weinig prijs, en voor alles wat ze voor de blanken deden, eischten ze loon, zoodat de arme bannelingen ten slotte zelfs schier al hunne kleedingstukken moesten afstaan. Ze zagen, zóó kon het niet langer. Het gelukte hun op de een of andere manier, om aan boord te komen van een schip, dat naar Frankrijk koers zette. Dat vaartuig was echter zeer slecht en vijf der Hugenoten waagden zich liever in een open boot, dan langer op dat schip te varen. En zoo staken ze op goed geluk af — helaas, om slechts kort daarop in de handen van Villegagnon te vallen, die vier hunner als kettters deed ombrengen. Van een

hooge rots werden ze in een diepen afgrond neergeslingerd. De overigen kwamen, na een zeer gevaarvolle reis, waarop veel gebrek geleden was en muizen en ratten, zelfs schoenen door hen verslonden waren, in Frankrijk aan. Villegagnon's toeleg om hen daar door het gerecht te doen vervolgen, werd gelukkig niet uitgevoerd. Doch wel gelukte het hem, om de kolonisten, die op zijn eiland Coligny gebleven waren, wreed te behandelen. Enkelen hunner vluchtten naar het vasteland. Onder hen was een zekere *Jean Boles*, die in een van de oudste Portugeesche nederzettingen zijn toevlucht vond. Daar predikte hij met veel stoutmoedigheid, geleerdheid en welsprekendheid. Dat beviel den Roomschen Portugeezen natuurlijk niet en zoo wierp men hem in een kerker, waarin hij acht jaren lang smachtte. In 1567 werd hij om wille van zijn geloof te Rio de Janeiro opgehangen. Toen hij stierf, was echter de kolonie van den verraderlijken Villegagnon reeds opgebroken. De kolonisten waren of daar gedood of naar Frankrijk teruggekeerd en het fort viel in de handen der Portugeezen. Villegagnon wist naar zijn vaderland terug te keeren, maar stierf op ellendige manier in 1571. Met bebloede handen, als een duivelsche verrader der zake des Heeren, ging hij de eeuwigheid in. Vreeselijk! En jammer, driewerf jammer, dat de eerste zendingsonderneming van Gereformeerden alzoo afliep. Ware zij gelukt, wellicht was Brazilië Protestantsch geworden. Nu ligt het schier vier eeuwen reeds in 't halfduister van 't Roomsche geloof. Gods wegen zijn soms zoo diep en wonderlijk. Gelukkig, dat wij weten, dat ze desnietteenstaande wijs en goed zijn. Zoo ook hier. Want door deze mislukking werden de Hugenoten voor half Europa en voor heel Noord-Amerika een groote zegen.

HOOFDSTUK XVI.

XAVIER, DE GROOTE ROOMSCHE ZENDELING.

Voorbeeld der Roomsche zendingsmethode. Geboorte in Navarre. Te Parijs in Calvijn's tijd. Door Loyola gewonnen voor het Jezuïtisme. Ar-

heid in Voor-Indië: op Amboina en de Molukken. In Japan. Voor de poort van China. „O Rots, rots, wanneer zult gij u ontsluiten?”

In een vorig hoofdstuk deelden we mede, dat ook zendelingen uit de Kerk van Rome in de Nieuwe Geschiedenis heel wat deden voor de Missie. Dat gebeurde vooral kort na de Hervorming. In Azië en Amerika trachtten de Roomschen te herwinnen, wat ze in Europa hadden verloren. Vooral de Jezuiten waren zeer ijverig in dien arbeid en onder hen is de meest bekende zekerlijk *Franciscus Xavier*, over wien we ditmaal wat hopen te vertellen. En om zijns zelfswille, èn om een staaltje te leveren, hoe Rome meestal *Zending* dreef. Tot op onze dagen toe!

In 1506 werd Xavier geboren in Navarre in de Pyreneeën, het gebergte, dat Spanje van Frankrijk scheidt. Hij was van edele afkomst en verstandelijk en lichamelijk zeer begaafd. Op zeventienjarigen leeftijd begon hij te studeeren aan de Hoogeschool te Parijs, en muntte vooral in de wijsbegeerte uit. Later werd hij lector (hulpprofessor) in de filosofie van Aristoteles. Dat was in denzelfden tijd, toen Calvijn in 't zelfde Parijs bezig was, zijn „Instituut” te schrijven. Het was een kort tijdperk van verdraagzaamheid, zoodat Calvijn en Cop, de Rector der Universiteit, hunne leerstellingen durfden verkondigen in 't gezicht der Sorbonne, de godgeleerde faculteit der Hoogeschool. Velen werden voor de Reformatie-beginselen gewonnen. Ook op Xavier oefenden die beginselen invloed uit. Reeds van der jeugd af. Navarre toch was eene heerlijke kweekplaats der Hervorming. Bevruchtend werkte dit op zijne geestelijke ervaring. Toch werd Xavier niet voor de Reformatie gewonnen, maar bleef vurig aanhanger van Rome tot zijnen dood. Dat kwam vooral door den invloed van den bekenden *Ignatius Loyola*, den stichter der Jezuiten-orde. Te Parijs werd hij met hem bekend. Eerst gevoelde Xavier afkeer tegenover hem. Maar langzamerhand werd hij overmeesterd en als betooverd door de magnetische persoonlijkheid van dezen merkwaardigen man. In 1535 kon hij schrijven, dat „broeder Loyola” hem had „gered van de bejammerenswaardige gevaren, die voortvloeiden uit zijne gemeenzaamheid met mannen, die ketterij uitademden.” Toen Loyola zijne „Sociëteit van Jezus,” zoo noemen de Jezuiten hunne orde, te St. Denis bij Parijs stichtte, was Xavier een zijner zes medeoprichters. Met geestdrift vervuld voor Loyola's opvatting van den

werkkring der nieuwe orde: *Zending* in binnen- en buitenland, gaf hij zich geheel en al aan de Missie over. In April 1541 zeilde hij als zendeling naar Goa in *Voor-Indië*. Hij was overladen met eerbewijzen en voorzien van allerlei volmacht door den koning van Portugal, tot wiens rijk Indië toen grootendeels behoorde. In Goa aangekomen, werd hij ruw wakker geschud uit zijne droomen om Indië te evangeliseeren door het goddeloos gedrag der Portugeesche nederzetteren. Met ijver predikte hij echter vijf maanden lang boete en bekeering en bewerkte eenige verbetering. Toen zond de gouverneur hem naar de parelvisschers aan de *Coromandelukst* van Voor-Indië. Die visschers waren half en half gekerstend reeds, maar zeer diep gezonken. Xavier zag, dat ze opnieuw bekeerd moesten worden. Daartoe liet hij de XII artikelen, 't Gebed des Heeren, de Tien Geboden en 't Ave Maria in hun taal overzetten en leerde die zelf van buiten. Toen, met een schel in de hand, ging hij door de visschersdorpen en troepen menschen, vooral kinderen, verzamelden zich uit nieuwsgierigheid om hem heen. Ten hunnen aanhoore zeide hij dan zijne vertalingen op. Na elk artikel der Apostolische Belijdenis vroeg hij de scharen of zij geloofden, wat hij zeide. Die toestemden, vermaande hij daarna kortelijk en doopte ze dan. Hij meende, als het doopsel ze maar bereikte, waren ze gewonnen, want ook hij geloofde van ganser harte in de verderfelijke Roomsche leer, dat de doop iemand wederbaart *ex opere operato*, d. i. door de kracht, die in het Sacrament schuilt en het altijd begeleidt.

Met zulk eene bekeeringsmethode is 't geen wonder, dat Xavier kon schrijven: „Het gebeurt mij vaak, dat mijne handen doodmoede worden van het doopen, want ik heb een heel dorp in één dag gedoopt, en door het telkens herhalen der XII artikelen en andere zaken begaf mij mijne stem.” Zijne bekeerlingen toonden echter weinig verbetering des levens. Daardoor werd Xavier moedeloos en ging naar *Travancore* om den koning en zijn hof „christen te maken.” Hij meende, dat zou betere vruchten afwerpen. Of deze voorgestelde bekeering gelukte, weten we niet, maar wel wordt bericht, dat hij ook te Travancore weer op groote schaal doopte. Tienduizend in één maand!

Doch ook hier zag hij geen vrucht en na driejarigen arbeid in Indië verklaarde hij: „Indien gij in de gedachte geheel Indië doorzoekt, vindt ge er slechts heel enkelen, hetzij blank of zwart, die den hemel bereiken.”

Nu begaf de ijverige man zich naar *Macassar*, *Amboina*, de *Molukken* en *Mauriciae*, thans gedeeltelijk tot Nederlandsch-Indië behoorend. Hij arbeidde hier van 1545—1548 te midden van groote gevaren, worstelend met allerlei ellenden des levens. Maar altijd ijverig en zelfopofferend, hoe verkeerd zijne methode ook was. Soms kon hij weer naar hartelust doopen. Vaker echter oogstte hij bittere teleurstelling. Xavier had geen vertrouwen in het Evangelie als een kracht Gods ter zaligheid. Hij wilde christenen maken. De heidenen zelfs *dwingen* desnoods om zich te laten doopen. Daartoe zocht hij vaak steun bij de Portugeesche regeering. In een brief aan den koning, gedateerd Januari 1548, schreef hij, dat de overheid de Missie moest ter hand vatten en die regeerders, welke niet genoeg bekeerlingen maakten, straffen met gevangenschap en verbeurdverklaring!

Van de *Specerij-Eilanden* ging Xavier naar *Japan*. Hij meende, onder dat schrandere volk zou het beter werken. In 1549 kwam hij in dat land aan. Dun gekleed en barrevoets bereikte hij midden in een kouden winter de hoofdstad. De koning van Japan zocht juist toen handelsbetrekkingen met Portugal aan te knooien en dat kwam den zendeling te stade. Ook hier won hij in ruim tweejarigen arbeid een aantal „bekeerlingen.”

Nu toog de rustelooze man op reis naar *China*. Ook daar wilde hij de kerk stichten en misschien van daar haar uitbreiden naar Palestina, het voorwerp zijner allereerste zendingsliefde. Hij zocht het land binnen te trekken aan het hoofd van een schitterend gezantschap. Maar dat mislukte door de weigering des Portugeeschen gouverneurs, dien hij toen eenvoudig in den ban deed. Vergezeld van een tolk en bediende kwam hij eindelijk op het eiland Sint Jan aan de Chineesche kust nabij Canton. Maar aanlanden in dat land der uitsluiting zelve, ging niet. Te vergeefs bood hij schatten aan, indien men hem wilde binnensmokkelen. Telkens riep de teleurgestelde Missionaris uit: „O rots, rots, wanneer zult gij u ontsluiten?” Toen overviel hem de koorts. In eene ruwe hut werden zijne levenskrachten gesloopt. Hij was nu zes-en-veertig jaren oud. Zijn haren waren grijs. Van ontbering en kommer meer dan van ouderdom. Verre van vriend en maag stierf hij daar 2 December 1552. Het laatste, wat hij stervend uitte was het roerend woord: „Op U, Heere, hoop ik; laat mij niet beschaamd worden tot in der eeuwigheid.” Zoo stierf Xavier. Rome prijst hem luide als den apostel van Indië en

verklaarde hem heilig. Wij Protestanten bewonderen zijnen ijver en zijne zelfopofferende liefde. „Hadde het Gode behaagd dat gij, zijnde wat gij waart, een der onzen waart geweest!” riep een protestansch geschiedschrijver uit. En wel mogen wij hartelijk bidden om zijn ijver en vuur. Maar — zijn manier van kerstenen keuren wij ten sterkte af, als zielen-verleidend en vloekend met den geest des Evangelies. „Niet door kracht, noch door geweld, maar door mijn Geest zal het geschieden,” sprak de Heere (Zach. 4 : 6). En onze Heiland gebood, de heidenen te onderwijzen vóór 't doopen.

HOOFDSTUK XVII.

ONZE VADEREN EN DE ZENDING IN OOST-INDIË.

Erasmus. Hugo de Groot. Hoornbeek's boek over de bekeering der heidenen. De Oost-Indische Compagnie zendt predikanten uit, gedeeltelijk tot arbeid onder de inboorlingen. „Luye dienst-knechten.” Flonkersterren. Walacus' Seminarie te Leiden. Bijbelvertalingen in het Maleisch. Psalmen, preeken en vraagboekjes vertaald. Schoolmeesters. Gebrekkig werk.

Het doet een Nederlander goed, wanneer hij merkt, zelfs in Engelsche werken over de zending, hoe zijn voorzaten onder de allereerste Protestanten waren, die zich met de Missie bemoeiden. Hoe de voorlooper van het Protestantisme, de Rotterdammer *Erasmus*, alreede in Luthers dagen voor de Zending pleitte in zijn werk over de Predikkunst, zagen we reeds in een vorig hoofdstuk. Hij werd daarin opgevolgd door den vermaarden *Hugo de Groot*. Kort na zijne bekende ontsnapping uit Loevestein gaf hij in 't Nederlansch en op rijm een boek uit, getiteld : „Bewijs van den waren Godsdienst.” Hij bepleit daarin allereerst, dat God bestaat, dat onze ziel onsterfelijk is, dat de christelijke godsdienst de eenig ware en de H. Schrift van God is ingegeven. En daarna bestrijdt hij met allerlei argumenten het heidendom, de nieuwere Joodsche leer en den godsdienst der Mohammedanen. Door menig zendeling is dit werk als handboek gebruikt en 't werd zelfs in 't Arabisch vertaald. Na De Groot

schreef de man, die onder ons Gereformeerd volk meer geliefd is dan de voorgaande, Prof. *Johannes Hoornbeek*, een kweekeling van Voetius. Zijn werk over de „de Bekeering der Heidenen” werd lang een standaardwerk geacht.

Onze voorzaten deden echter meer dan over de Zending te schrijven. Ze namen ze ook feitelijk ter hand. En ook hierin waren ze onder de allereersten. Slechts twee pogingen van protestantsche zijde waren vóór hen aangewend: Calvijn's en Coligny's onderneming in Brazilië (Hoofdstuk XV), en een poging, kort daarna door koning *Gustaaf Wasa* van Zweden ondernomen, om de Lappen tot Christus te leiden.

De aanleidende oorzaak, die onze vaders tot zendingswerk voerde, was hunne scheepvaart en hun handel in de Oost-Indië. In 1595 zeilden ze derwaarts het allereerst henen. *Cornelis Houtman* was de leider dier onderneming. Spoedig na Houtmans terugkeer ontstonden er allerlei handelsmaatschappijen, „Compagnieën van Verre” geheeten, en om nadeelige concurrentie te voorkomen werden al deze lichamen samen vereenigd in 't jaar 1602 tot eene *Groot Oost-Indische Compagnie*. En dat later zoo machtig lichaam werd het instrument, waardoor de Nederlanders allereerst zending begonnen te drijven onder de heidensche en Mohammedaansche volkeren in 't verre Indië. Reeds in 1603 besloot het bestuur der Compagnie, de Heeren XVII, om „om te zien naar twee bekwame mannen om den volkeren in Indië Gods Woord voor te dragen en hen tegen alle superstitiën en verleidingen der Mooren en Atheïsten uit de H. Schrift te vermanen.” Dozijnen van predikanten werden in den loop der volgende jaren door hen naar Indië gezonden. Ook liet dat machtige handelsgenootschap verschillende jongelieden voor zijne rekening opleiden voor den dienst des Woords in 't verre Oosten. In 1621 werd de bekende en godzalige professor *Walaeus* te Leiden zelfs aangesteld als hoofd van een *Seminarium Indicum*, eene soort Theologische School, speciaal om jongelieden voor den Evangeliedienst in de Oost op te voeden. Twaalf jaren lang had *Walaeus* geregeld zes studenten in zijn woning, die onder zijn toezicht studeerden; en meer dan één, die de kerk later met eere diende, werd door hem opgeleid. Nadat dit Seminarie helaas in 1633 was opgeheven, werden later een paar dergelijke scholen gesticht op *Ceylon* en een te *Batavia*, en verschillende predikanten en proponenten en schoolmeesters, die tot taak kregen, het rijk Gods uit te breiden,

werden in die scholen voor rekening der O. I. Compagnie opgeleid.

Nu moet men echter niet meenen, dat deze predikanten en proponenten en schoolmeesters uitsluitend en speciaal werden uitgezonden om de *heidenen* in Oost-Indië met den Zaligmaker bekend te maken. Neen, hoofdzaak was met hen om de Europeanen te dienen, die zich op verschillende plaatsen daar hadden neergezet om handel te drijven. Doch *naast* dien arbeid kregen ze ook de opdracht om de heidenen te bearbeiten met het Woord. Dat ze dit alles gedaan hebben, dit evangeliseeren onder heidenen, kunnen we helaas echter niet van hen zeggen. Er waren heel wat predikanten in Indië, die derwaarts gingen, omdat het hun in Nederland te benauwd was. Sommigen, die in grove zonden gevallen waren, togen naar de Oost, liever dan in Nederland ambteloos te zijn. Van enkelen lezen we, dat ze er heengingen, omdat ze met hunne vrouwen in onmin leefden. Van anderen laat zich vermoeden, dat ze er uitsluitend heenvoeren om lotsverbetering. Van dergelijke lieden kan men geen ijverigen dienst voor 's Heeren rijk verwachten. Van enkelen wordt het met name genoemd, dat zij luie dienstknechten waren. Zelfs wordt van sommigen gezegd, dat zij dronkaards waren en wat al meer. Indië werd een soort vuilnisbak van het kerkelijk Nederland dier dagen. Toch, en dat verblijdt allen, die Zion en den Nederlandschen stam liefhebben, was er eene reeks van godvruchtige, ijverige en bekwame mannen, die met lichaam en ziel zich hadden overgegeven aan het werk des Heeren in die verre gewesten. Zoo noemt men als flonkersterren aan den Indischen Kerkhemel de namen van Seb. Danckaerts, Justus Heurnius, Antonie Hambroek, Robertus Junius, Baldaens, M. Leydekker, F. Valentijn, J. Vertrek, Candidius en anderen, te veel om op te noemen. Deze mannen waren het vooral, die zich om het werk des Heeren onder de heidenen bekommerden. De meesten hunner leerden spoedig Maleisch of andere talen en predikten daarin op verschillende plaatsen. *Valentijn* vertaalde heel den Bijbel in 't Laag-Maleisch, dat is de taal, zooals die verbasterd is door inmenging van allerlei vreemde elementen. *Melchior Leydekker* heeft het grootste deel der H. Schrift in 't Hoog-Maleisch vertaald, d.i. in de onverbasterde spraak. Tot op heden gebruikt men zijne vertaling op 't eiland Ambon. *Ds. van der Vorm* gaf in 1706 vijf-en-twintig Psalmen uit in Maleischen rijm, en evenzeer werden de Catechismus, 't Kort Begip en de formulieren vertaald. Alles ten behoeve der inboorlingen. Van *Ds. Wiltens* van Amboina,

een van de eerste predikanten, kwam reeds in 1648 een preekbundel uit in 't Maleisch, en van Ds. *Caron* in 1678 een veertigtal leerredenen. Ook vielen aan de vraagboekjes van St. Aldegonde en Borstius reeds vroeg de eere van vertaling te beurt.

De predikanten werden in hunnen arbeid geholpen door *schoolmeesters*, van wie er heel wat door de Oost-Indische Compagnie werden uitgestuurd. Vooral echter kwamen er *inboorling-onderwijzers* van de bovengenoemde scholen op Ceylon en in Batavia. Dezen hadden in last gekregen om de kinderen van Christen, Heiden en Mohammedaan het Onze Vader te leeren, de Tien geboden, de Twaalf Artikelen, enkele gebeden, en 't Kort Begrip of den Catechismus. De kinderen lokte men naar de school met de dagelijksche uitdeeling van rijst. Natuurlijk deed dit vele ouders hunne kinderen getrouw sturen. Waren er echter, die niet door de rijstuitdeeling daartoe bewogen konden worden, men overreedde dezulken met geldboete.

Het werk der predikanten en schoolmeesters onder de heidenen liet echter veel te wenschen over. Dat was gedeeltelijk omdat er lang niet genoeg leeraars en onderwijzers waren, om in al de behoeften te voorzien. Waar één leeraar was, behoorden er wel een half dozijn of meer te wezen. En voor elken schoolmeester evenzeer. Op enkele plaatsen gingen scholen uit gebrek aan onderwijzers te niet. En waar ze waren, hadden ze de handen veel te vol. Zoo lezen we, dat één onderwijzer 700, zegge zevenhonderd, scholieren had! Hoe kan zulk een man goed werk leveren? In 1723 werd er bepaald, dat elk „meester” niet meer dan 200 leerlingen zou hebben. Dat was alreeds een enorm getal. En toch bleef ook dat slechts een doode letter. Waar nu de onderwijzers juist als 't ware voorbereidend werkten voor de predikanten, daar is 't niet te verwonderen, dat ook het werk der laatstgenoemden zeer gebrekkig was. Daarbij kwam, dat vele inboorling-schoolmeesters maar met een dun laagje kennis, en wat erger is, een dun laagje christendom overdekt waren. In hart en leven bleven ze grootendeels heidensch. Ook dit had ellendige gevolgen.

De bespreking van de *schaduwzijden* van het Zendingswerk onzer vaderen in de Oost zullen we echter moeten uitstellen tot een volgend hoofdstuk, wanneer we ook over de lichtzijden ervan hopen te spreken.

HOOFDSTUK XVIII.

LICHT- EN SCHADUWZIJDEN DER OUDE NEDERLANDSCHE
ZENDING IN OOST-INDIË.

De Dordtsche Synode over de heidenzending. Vruchten : gemeenten allerwege, op Java, Ceylon, Formosa, in Voor-Indië enz. Geringe eischen tot het toetreden. Ongeoorloofde middelen. Concurrentie der Roomschen. Geschillen over Doop- en Avondmaalsbediening. Onder massa's doopleden weinig belijders.

In de zitting der Synode Nationaal van Dordrecht, op 27 Mei 1619, schreef dat eerwaardig lichaam o. m. aan de Staten-Generaal : „En aangesien alle opregte christenen van wegen de liefde, die se schuldig zijn tot harer naasten saligheyd en van wegen den ijver om Godts eere onder de menschen te verbreyden, gehouden zijn, alle middelen aan te wenden, die daer toe dienen ; en Godt ons in dese Landen een weg geopend heeft tot verscheyden ver afgelegene Landen in de Indiën en elders, die van de kennisse des waren Godts geheel ontbloot zijn ; Versoekt de voorgeseyde Synodus ook ootmoediglich, dat u Hoog Mog. met een christelijken ijver dese heylige saeke gelieven ter herten te nemen en met allen ernst daer op toe te leggen en tot dien eynde sodanige middelen te ordeneren en te besorgen, die allerprofytelijkst en bequaemst zijn tot voortplantinge des H. Euangeliums in die landen.”

Hoe de groote Oost-Indische Compagnie het instrument werd, om deze begeerte der Synode te vervullen, door 't zenden van leeraars en schoolmeesters, door Bijbelvertalingen en preekboeken en stichtelijke werkjes, zagen we in ons vorig hoofdstuk.

En wat was nu de vrucht van dat alles in de dagen, toen de Compagnie nog bloeide, het werk, naar de *lichtzijde* bezien ? De vrucht was, dat er allerwege in de Oost gemeenten werden gesticht, waartoe duizenden van inboorlingen behoorden. Een nauwkeurige statistiek uit dien tijd is ons niet in handen gekomen en bestaat misschien niet. We weten echter, dat er te Batavia en in de naburige plaatsen ruim honderdduizend belijders waren. Op het

eiland Ceylon, waarover later meer, (hoofdstuk XX), waren er vele honderdduizenden; sommigen zeiden zelfs dat „derzelver menigte onberekenbaar” was. In één jaar (1776) werden er op dat schoone eiland 1600 inlanders gedooft. Op het eiland Formosa, bij China, dat van 1622—1662 aan Nederland behoorde, werden er duizenden tot het Christendom gebracht, vooral door den trouwen dienst van Dss. Candidius en Robertus Junius (Hoofdstuk XIX). Voorts ontstonden er gemeenten op het schiereiland Malakka en te Paliamkotta aan de zuidpunt van Voor-Indië. Dan waren er gemeenten op de Banda-eilanden, op Soematra, Timor, Menado, Ambon, Ternate, enz., enz. Op het laatstgenoemde eiland werden er in 1687 niet minder dan 1440 menschen op belijdenis tot den H. Doop toegelaten. Uit dit alles blijkt, dat er dus groote scharen tot het christendom werden toegevoegd in het tijdperk, waarover wij het nu en in 't vorig hoofdstuk hebben.

Alle deze lieden werden aan de Kerk toegevoegd, gedeeltelijk door de directe prediking van 't Woord door „taalkundige” predikanten en proponenten. Maar voor het grootste deel was het schoolonderwijs het middel tot deze toebrenging. Nu moet men echter geene te hooge gedachte krijgen van het gehalte dezer inlandsche belijders. Want dat was verre van hoog en geenszins naar den eisch van den eersten Zondag van den Catechismus. De gewone eischen, die men aan de volwassen candidaten voor den Doop stelde, waren, dat ze het Onze Vader van buiten kenden en de Twaalf Artikelen des Geloofs. Ook deed men zijn best om ze de Tien Geboden te doen opzeggen, wat echter door lang niet allen kon gedaan worden. Van een onderzoek naar kennis van de leer en den weg der zaligheid was zoo goed als geen sprake en nog minder onderzocht men naar de bevinding van de Doop-candidaten.

Ook spoorde men de inlanders vaak nog aan, om zich toch te laten doopen, door middelen, die den toets van Gods Woord lang niet kunnen doorstaan. Zoo gaf men op zekeren tijd te Batavia de som van tien rijksdaalders en twee kleedjes aan elke vrouw die zich den Doop liet toedienen, wat natuurlijk velen aanlokte. Vooral trachtte men door allerlei wettelijke bepalingen velen tot het omhelzen van 't Christendom te brengen. In Ceylon bijv. werd in 't laatst der zeventiende eeuw een ongedoopte, die met een gedoopte samenleefde, bedreigd met zes maanden kettingarbeid,

indien hij zich niet bij de eerste de beste gelegenheid liet doopen. Wat natuurlijk velen overhaalde. Niemand, die ongedoopt was, mocht voorts eenige betrekking onder de Compagnie vervullen. Dit deed velen „om den broode” het sacrament des doopsels begeeren.

Iedereen begrijpt, dat de op deze manier „toegebrachten” lang niet waren, wat ze naar de eischen van Gods Woord hoorden te zijn om het zegel des Verbonds op volwassen leeftijd te ontvangen. Wel was dit enkelen getrouwen liefhebbers van Zion een oorzaak van bittere smart. Ook bepaalde bijv. de Kerkenorde van Amboina in 1673, dat niemand tot den doop mocht worden toegelaten, alvorens blijken gegeven werden van „waare boetvaardigheid.” Wel werden dergelijke bepalingen telkens gemaakt, maar meest werden zij een doode letter. Gedeeltelijk doopte men maar alles, wat den Doop vroeg. Eensdeels om ze toch maar onder den band en geregelde bearbeiding te krijgen. Anderdeels uit zucht om proselieten te maken. En 't laatste niet het minst uit concurrentie tegen Rome, dat ten dage van Xavier, toen de Portugeezen in Indië vele plaatsen bezaten, vasten voet aan wal had gekregen. Het ongereformeerde „nuttigheids-systeem” was aan onze gereformeerde vaders in Indië lang geen onbekende. Trouwens, ook in Nederland was het geen vreemd ding, zoo min in wereldlijke, als, wat nog erger is, in kerkelijke kringen.

Ook het doopen der jeugd ging lang niet naar den eisch des Woords. Den doop van zuigelingen moedigen enkelen aan door min of meer bedektelijk de inboorlingen den indruk te geven, dat er kracht zat in het doopsel zelf — op ietwat Roomsche manier.

Op Ceylon was een wet, die bepaalde, dat wanneer iemand zijn kind niet aan een predikant ten doop aanbod, dezulke met vier maanden dwangarbeid gestraft zou worden. Vele heidensche kinderen ontvingen den Doop door middel van getuigen. De Dordtsche Synode had in 1618 dienaangaande bepaald, „dat de kinderen der heidenen, al is 't, dat ze in de familie der christenen zijn overgegaan, door aanneming, adoptie of anderszins *niet* mogen gedoopt worden, al is het, dat een christin voor hen gelofte doet.” De Dordtsche vaders hielden dus de rechte lijn vast, dat alleen de geloofsbelijdenis der ouders het kind de deur ontsloot tot het ontvangen van het zegel des Verbonds. Maar in Indië stoorde men zich bitter weinig aan deze verordening en doopte er velen uit heidensche

ouders indien een gereformeerde maar als getuige optrad. In Batavia trachtte men in 1624 de Dordtsche bepaling na te komen door eene soort bemiddelende handeling, naar men meende. Men legde daar n.l. heidensche kinderen, die men niet mocht doopen, de handen op en zegende ze. Dit duurde echter maar kort en van lieverlede ging men den ouden en lossen weg op.

Met het Avondmaal was men echter gewoonlijk veel strenger dan met het andere Sacrament. Men eischte bijv. in de Kerkorde van 1643, dat bejaarden, die gedoopt waren, niet toegelaten mochten worden tot den Verbondsdisch dan na onderzoek van geloof, en met getuigenis van vromen wandel. In Nederland keurde men deze onbijbelsche scheiding der Sacramenten luide en herhaaldelijk af. Maar toch ging men er mede voort, wat tengevolge had, dat men gemeenten kreeg, die bijna uitsluitend uit doopleden bestonden. Op Banda-Neira waren er bijv. in 1754 onder 1088 christenen slechts 72 lidmaten. Op Rotti waren er in 1741 onder 964 christenen slechts 4 lidmaten, ja op eene plaats, Kisser, had men onder de 425 gedoopten geen enkele, die den Dood des Heeren verkondigde.

Waar dus nominaal vele vruchten werden voortgebracht door den arbeid der zending in Indië, daar was verreweg het grootste deel ervan lang niet, wat het behoorde te zijn. De arbeid onzer vaders had vele en zeer donkere schaduwzijden. Toch moet men niet vergeten, dat de toestanden min of meer beter waren dan boven geschetst in die plaatsen, waar godvruchtige leeraren en vrome schoolmeesters, van den ernst van hun arbeid doordrongen, onder de Heidenen werkten. Er was dus veel kaf, er waren ook goede korrels. En dit weten we, dat de Heere ook in 't verre Indië, door den zendingsarbeid onzer voorgelachten zondaren heeft gevormd tot paarden voor de kroon des Middelaars. Leere hun gebrek ons beter te arbeiden.

HOOFDSTUK XIX.

DE OUD-HOLLANDSCHE ZENDING OP FORMOSA.

Zending van den grond op. Ds. Candidius, Ds. Junius. Groote zegen op werk. Junius' catechismus, wat romantisch ingekleed. Gravius' vertaling van Mattheüs, nog in gebruik. Hambroek's zelfop-offering.

Negentien mijlen van 't vasteland, zuid-oostelijk van China, ligt een langwerpig eiland, dat vooral voor hen, die belang stellen in het zendingswerk van onze vaders, van groot belang is. Het is het eiland Formosa. Sinds eeuwen behoorde het bij China. Na den jongsten Japansch-Chineeschen krijg is het 't eigendom van Japan. Van 1622 tot 1662 woei de vlag van Nederland er over. Het was op dit eiland, dat ons gereformeerd voorgelicht zending dreef *van den grond op*, zonder dat men ook zelfs eenigermate voortbouwde op den grondslag, door Roomsche voorgangers gelegd, gelijk in Oost-Indië gemeenlijk het geval was. Door dit fundamentlegend karakter van 't werk onzer vaders is 't wel de moeite waard, om in dit hoofdstuk speciaal stil te staan bij de Oud-Hollandsche Zending op Formosa.

In 1627 werd de eerste „bedienaar des goddelijken Woords onder de heidenen,” zoo wordt hij speciaal genoemd, naar Formosa gezonden. De eerste bedienaar was Ds. *Candidius*, die reeds vroeger op Ternate had gearbeid. Er was destijds geen enkel inlandsch christen op het schoone Chineesche eiland. De taal van deszelfs inwoners was den zendeling volkomen onbekend.

Candidius toog met zeer voorbeeldigen ijver aan den arbeid en binnen een jaar kon hij zich in het Sincken dialect tamelijk verstaanbaar uitdrukken. Tegen het einde van 1628 waren er door zijn ijver reeds 128 personen op Formosa in staat op vragen over de voornaamste punten der christelijke waarheid goede antwoorden te geven. Waarlijk, dat was bemoedigend.

Nog veel grooter vorderingen werden er gemaakt toen Ds. *Robertus Junius* in 't jaar 1629 op Formosa kwam om Candidius te helpen. Met grooten ijver legde ook Junius zich toe op het veelbelovend

werk en heerlijke vruchten werden in ruime mate geoogst. Overal waar de gelegenheid goed was, werden door de zendelingen scholen geopend tot onderwijs der jeugd. Enkele daarvan telden meer dan 600 leerlingen. Veel van het schoolonderwijs werd door Junius persoonlijk gegeven. 's Avonds en 's morgens verzamelde hij de dorpsbewoners om zich heen en zeer roerend wist hij hen toe te spreken. Van het volk van Formosa wordt dienaangaande verhaald, dat „zij naar zijne predikatiën met aandrang kwamen hooren en aan zijn woord hingen, niet anders als jonge kinderen aan de borst hunner moeders.” In Maart 1631 werd de H. Doop bediend aan de eerste Formosanen, een vijftigtal. Spoedig daarna werden de afgoden openlijk weggeworpen.

Van tijd tot tijd werden er honderden gedoopt. Toen Junius in 1644 om gezondheidsredenen zijn arbeidsveld moest verlaten, werd er van hem getuigd, dat hij „bijna twaalf jaren met Gods zegen de inwoners van vele dorpen niet slechts van de afgoderij, maar ook van hunne barbaarsche zeden bevrijd en eene christelijke gemeente onder hen gesticht had, met zooveel vrucht, dat hij eenige duizenden zielen tot Christus heeft gebracht. Maar ook heeft hij door zijn godvruchtigen wandel aan de inlanders een voorbeeld gegeven.” Als een aartsvader regeerde Junius onder de lieden, die hij tot den Heiland had mogen leiden en het volk droeg hem als 't ware op de handen. Hij was dan ook trouwens een voortreffelijk man, die ook later in Nederland tot zijnen dood (1655) voornamelijk predikantsplaatsen vervulde.

Junius leidde verschillende jongelieden tot zendelingen op en schreef twee vraagboeken voor zijn Formosanen. De catechismussen bevatten veel, dat voortreffelijk is. Maar een deel der bijbelsche geschiedenis is op zoo romantische manier ingekleed, dat het werkelijk over de schreef gaat. Als hij b. v. er in spreekt over de schepping van Eva's lichaam komt hij met de volgende :

Vraghe. „Als het lichaam van Adam opstingh, wat seyde hij ?

Antw. „Dese vrouw is van mijn ribbe van mijn vleesch.”

Vr. „Wat seyde vrouw ?” Antw. „Van sijne ribbe is mijn lichaam,” seyde Eva.

Vr. „Wat heeft Eva tot Adam geseyt ? Heeft sij oock wederom gesproocken ?” Antw. „Jae sij. Adam, heeft si geseyt, ick be- minne u. U lichaam is gelyck mijn lichaam ; ick en sal niet stout tegen u wesen ; ick sal u gehoorzaam sijn, al ist dat ick mijn vader en mijn moeder verlaete, soo sal ick u niet verlaeten.”

Vr. „Sijn sij oock getrouwt?” Antw. „Jae si, Godt heeft haer de handen malcanderen doen geven en heeft se getrouwt.”

Na den val sprak God tegen Eva, volgens de voorstelling van Junius, „als hij quaedt was”: „Ick sal u in den put, in 't vuur werpen, omdat ghij gesondicht hebt.”

Ook andere voorbeelden in deze twee leerboeken pleiten meer voor de fantasie dan voor de historische nuchterheid van den vervaardiger. In een ander gedeelte van zijn grootsten catechismus stelt Junius de kracht des H. Doops voor op bijna Roomsche manier. Hij leert daarin, dat Christus de zielen der christenen wascht met zijn bloed „als den predicant haer doopt en haer het water aan 't voorhoofd doet.”

Vr. 205. „Als nu de kleine kinderen gedoopt zijn en sterven, waer gaet haer siele dan?” Antw. „De kinderen der christenen, als sij van den predikant gedoopt sijn, als sij sterven, soo sal Godt hare sielen tot sich in den Hemel nemen.”

Wel jammer, dat zoo iets het werk ontsierde van den overigens zoo voortreffelijken arbeider in 's Heeren wijngaard. Want al was deze opsiering der bijbelsche historie en ietwat Roomsche voorstelling van den Doop ook goed bedoeld, om gereeder ingang te doen vinden, dat alles rechtvaardigt nog dit doen niet.

Korte jaren, nadat Ds. Junius Formosa verliet, stapte er een ander dienaar des Woords aan land, die een werk verrichte van oneindig veel meer letterkundige en blijvende waarde dan Junius' kleine en groote „Vraagstukken.” Deze missionaris was Ds. *Daniel Gravius*. Slechts vier jaren bleef hij op het eiland, maar toch lang genoeg om de talen ervan meester te worden. In Nederland teruggekeerd, vertaalde hij 't Evangelie van Mattheüs in 't Sinckansch. Terwijl het boek ter perse was (1661) viel er echter op Formosa een noodlottige verandering van omstandigheden voor. De Chineesche zee-roover Coxinga n.l. overviel onverhoeds de Nederlandsche sterkten en bemachtigde ze ten slotte alle. Het laatste fort dat hem in handen viel, was Zeelandia. Zooals elk Nederlander weet, onderscheidde zich bij de belegering van het fort de predikant *Hambroek*. Met vrouw en twee kinderen in Coxinga's handen gevallen, werd hij naar Zeelandia gezonden met bevel om tot de overgave te overreden. Bleef hij in het fort, waar nog andere zijner kinderen waren, dan zouden Hambroeks' gade en kroost gedood worden op wreede wijze. Kwam hij terug zonder de boodschap, dat het fort zou overgegeven

worden, dan zou hijzelf onthoofd worden. Alleen zoo hij de overgave wist te bewerkstelligen, kon hij op lijfsbehoud rekenen. Elk weet, wat de edele Nederlander deed. Hij ried aan om ten einde toe den strijd vol te houden. Toen keerde hij terug en stierf den marteldood. Vier zijner medebroederen in de bediening waren reeds vóór hem door Coxinga gedood. In 1662 viel ook het fort Zeelandia. Al de inboorling-christenen werden nu wreedaardig gedood en al wat aan 't christendom herinnerde werd verwoest.

Op heden herinneren slechts twee dingen op Formosa aan de vroegere Nederlandsche heerschappij — de berg Hambroek en het meer Candidius, beide namen ontleend aan de Missie. En ja — beter dan alles — nog iets anders van deze oud-Hollandsche zending leeft voort — Gravius' vertaling van 't Evangelie van Mattheüs.

Toen de Engelsche Presbyteriaansche Kerk in 1865 zich weer erbarmde over 't arme heidensche Formosa, vatte Ds. *Wm. Campbell* het schoone denkbeeld op om de Hollandsch-Formosaansche vertaling van Gravius te herdrukken. In 1889 geschiedde dit te Londen en zoo werkt tot heden nog een vrucht der missie onzer vaderen op Formosa. En heerlijke oogsten werden er reeds binnengehaald. De een zaait, de ander maait soms. Wel hem, die doet, wat hem op de handen gezet is, aan den Heere de uitkomst overlatend.

Maar toch — jammer, driewerf jammer, dat de veelbelovende zending van ons voorgelacht op Formosa zoo moest vernietigd worden.

HOOFDSTUK XX.

WAT ONZE VADEREN OP CEYLON AAN DE ZENDING DEDEN.

Een schoon land. Arbeid der Roomschen. Geforceerde formatie. Oppervlakkig werk. Ergerlijke toestanden. Dss. Baldaeus, Cat en De Mey. De kweekschool te Nalloer. Verplaatsing naar Colombo. Droef einde van den arbeid. Overblijfselen van Hollandsche kerken tot op heden.

„Gij zijt schoon, Trapobane, boven andere eilanden, die den Oceaan

omgorden, zijt gij schoon!" Het was het eiland Ceylon, waaromtrent een zendeling eens vol bewondering dit uitriep. Zooals men weet, ligt dit eiland zuidoostelijk van Voor-Indië. In 't begin van 1500 kregen de Portugeezen het in bezit. In 1568 werd het Nederlandsch en in 1796 Engelsch.

Op dit heerlijk specerijen-eiland hebben onze vaderen heel wat gedaan aan de Zending. Met name in betrekking tot opleiding van onderwijzer en predikant. Ze vonden Ceylon feitelijk „christelijk”, toen zij er bezit van namen. Portugeesche monniken hadden er bijna al het volk, vooral in 't Noorden, gedoopt. Goud en de schitterende ceremoniën der Roomschen hadden de meesten overreed, om zich christen te laten maken. Toen de Oost-Indische Compagnie de Portugeezen had uitgedreven, werden de priesters verbannen, de Roomsche plechtigheden verboden op straffe des doods en 't volk geboden om protestantsch te worden. Eerlang betuigden honderduizenden, dat zij „gereformeerd” waren geworden. Natuurlijk, men kan wel nagaan, wat het gehalte was van lieden, die op commando van godsdienst veranderden! Het bleek binnen korten tijd, dat de lieden slechts christenen waren in naam, maar inderdaad nog steeds het heidensch geloof van vroeger vasthielden en de oude plechtigheden nog altijd in stilte verrichtten.

En waren onze vaderen nu maar biddend en ijverig aan den arbeid getogen om door voorbeeld, door onderwijs en prediking de arme menschen beter in te lichten — maar helaas, daar kwam bijster weinig van. Gedeeltelijk door gebrek aan arbeiders, maar vooral door het slechte gehalte van wat in het werk des Heeren bezig was. Vele der predikanten op dat schoone eiland waren lui en heerschzuchtig, benevens geldgierig. Twee malen per jaar, soms maar eenmaal, deden ze een rondreis door de binnenlandsche gemeenten. Als vorsten reisden ze vaak. De schoolmeesters hadden tegen den tijd van hunne aankomst een aantal doop-candidaten, soms twee- of driehonderd, gereed. Na de verklaring van den onderwijzer, dat de doopelingen het gebed des Heeren konden opzeggen, de Twaalf Artikelen en enkelen de Tien Geboden, werd het doopsformulier door den meester voorgelezen, omdat de predikanten de taal der inboorlingen vaak niet verstonden, en na afloop daarvan werden ze dan door den leeraar gedoopt, zonder eenig nader onderzoek. Evenmin volgde er recht onderwijs op. In het boekje „Leven en Lotgevallen van M. C. Vos”, onder ons volk welbekend, vindt men

allerlei staaltjes van den ergerlijken toestand op godsdienstig gebied op Ceylon, in het begin der negentiende eeuw, toen Ds. Vos aldaar arbeidde. Van het christendom wisten velen niets af, behalve dat het de „godsdienst der Hollandsche Compagnie” was.

Gelukkig echter waren er op sommige plaatsen en tijden ook leeraars en onderwijzers van beter gehalte. Ds. *Baldaeus* b.v., die reeds in 1660 op 't eiland was, arbeidde er op veelszins loffelijke wijze. Zoowel onder de jeugd als onder ouderen van dagen was zijn werk zeer gezegend. Ds. *Cat* van Colombo is evenzeer met lof bekend. Deze arbeidde vooral om eene kweekschool voor predikanten en schoolmeesters op te richten. In 1690 werd een dergelijke inrichting te Nalloer geopend. Ds. *Abraham de Mey* werd de eerste rector en arbeidde er voorspoedig en ijverig. Hij onderwees in de Nederlandsche taal en de gronden van den chr. godsdienst. Burman's „Synopsis” en Van den Honert's „Waaragtige Wegen” dienden als leerboeken voor de godgeleerdheid. Enkele studenten maakten goede vorderingen in kennis aangaande God en Zijne eigenschappen en waren goed „gedrild” om 't heidendom te bestrijden. Rechte kennis van den Christus Gods en den weg ter zaligheid ontbrak echter bij verreweg de meesten. Zonder te zien naar godsvrucht in het binnenste nam men de knapste Singaleesche jongelingen maar in de school op, verwachtende, dat men ze wel tot christen zou kunnen „opvoeden”. Natuurlijk, dat mislukte. Velen konden wel als papegaaien allerlei stellingen voordragen en verdedigen, maar in 't geheim bedreven ze allerlei boevenstukken. Sommigen leidden zelfs een onzedelijk leven. Ds. *Van der Vriest*, die in 1701 rector werd, gaf allen moed op en deelde mede, dat er van zulke kweekelingen geene verwachting was „tenzij God hunne harten breke en bekeere!” De man had recht gezien.

Enkele jaren daarna stierf het Nalloersche Seminarie. In 1723 werden de laatste acht leerlingen ervan naar een nieuwe inrichting verplaatst — te Colombo. Het had een aantal schoolmeesters afgeleverd en een klein getal proponenten, van welke laatsten één later weer heiden werd en de anderen niet zeer ijverig arbeidden.

De zoeven genoemde inrichting te Colombo heeft eene geschiedenis, die grootendeels eene herhaling is van die van Nalloer. Van 1703 tot het einde der achttiende eeuw bestond dit seminarie. Soms bloeide het, dan kwijnde het weer, en ten slotte stierf het aan verval van krachten. Het leverde echter meer en betere vruchten dan

de school te Nalloer, omdat men bij de opneming van kweekelingen meer zag op den vromen wandel der inlandsche jongelieden. De besten hunner werden naar Nederland gezonden tot voltooiing hunner opleiding en dienden de Kerk en hun volk met eere.

Over het algemeen echter was de arbeid onzer vaderen op Ceylon eene mislukking. Grootendeels, omdat men het volk met geweld Protestantsch had gemaakt. En gedeeltelijk door traagheid of zelfs verregaande luiheid in de kweeking en de leiding der gemeenten. 't Christendom was bij verreweg de meesten slechts een zaak van vorm, van voordeel, maar niet van 't hart. Tegen het einde der Hollandsche heerschappij op Ceylon, toen de Oost-Indische Compagnie steeds kariger werd in 't beloonen van belijders en predikers door eigen geldelijken achteruitgang, nam het aantal „christenen” reeds af. Toen de Hollandsche vlag in 1796 werd neergehaald, hield alle steun op.

De schoolmeesters en catechiseermeesters werden aan hun lot overgelaten, wat natuurlijk tot verloopen van vele scholen en gemeenten leidde. Verschillende Hollandsche kerkgebouwen werden verkocht. Eén werd zelfs gesloopt, opdat het materiaal kon dienen tot het bouwen van een Hindoe-tempel. De slechts oppervlakkig gekerstende inboorlingen vielen grootendeels tot het heidendom terug. Hoe kon het anders. Vandaar dat het Boeddhisme thans op Ceylon bloeit.

De Roomschen alleen waren wijzer dan de Protestanten. Toen Rome zag, dat de Hollanders waren verdreven en de „christenen” aan hun lot overgelaten, gedacht zij eraan, dat die lieden vroeger tot haar kerk behoorden. Zij zond opnieuw scharen van monniken naar Ceylon om den arbeid te hervatten. En dit had tengevolge, dat op heden op Ceylon eene krachtige Roomsche kerk is.

Toch ging niet alle vrucht teloor van den arbeid der vaderen op Ceylon. Er bleven heel wat Hollanders over, die weigerden het schoone Ceylon te verlaten. Volgens den census van 1901 waren er nog 23482 „burghers”, zooals de lieden van Hollandsche afkomst worden genoemd. Velen hunner bekleedden plaatsen van eer en invloed. En nog zijn er drie Gereformeerde kerken in Colombo, collegiaal vereenigd, nl. Wolvendaal, Bambalapitiya en Malegakande. Ook te Galle en Matara zijn nog „Dutch” gemeenten, de eerste voorzien van een leeraar, gelijk elk der drie kerken te Colombo een eigen predikant heeft. Natuurlijk, dat de Engelsche taal in de godsdienstoefeningen wordt gebruikt. De Nederlandsche taal bleef in kerkelijk gebruik tot 1851.

HOOFDSTUK XXI.

DE OUDE GEREFORMEERDE KERKEN IN BRAZILIË EN HARE HEIDENZENDING.

Planting van Gereformeerde kerken te Pernambuco, enz. Een classis Brazilië. Arbeid onder de Aldeën. Dss. Van Dooreslaer en Eduardi. Ds. Soler's „Onderwijsingh." De Portugeezen nemen de kolonie in.

In hoofdstuk XV spraken we over Coligny's en Calvijn's poging om in Brazilië, het grootste rijk van Zuid-Amerika, te koloniseeren en te evangeliseeren. Wellicht is het meer dan één lezer onbekend, dat aan onze vaders de eere toekomt van een tweede poging, om in dit land de Gereformeerde religie voort te planten. En toch is dit het geval. Het gebeurde, doordat de Hollanders in de eerste helft der zestiende eeuw een groot gedeelte van noordoostelijk Brazilië van Bahia tot Maranhao, in hun bezit hadden. Ze hadden 't aan de Portugeezen ontweidigd. In 1623 namen ze Bahia, de toenmalige hoofdstad, in, en in 1630 Pernambuco en vele naburige plaatsen. Pernambuco noemden onze vaders „het Recief." En in deze laatste plaats, benevens te Gojana, Tamarica, Cabo, St. Augustin, Porto Calvo en St. Anton'o de Cabo werden binnen korten tijd gemeenten georganiseerd. Alle deze gemeenten vormden te zamen eene classis, die van Brazilië. De Nederlandsche classes van Walcheren en Amsterdam lieten zich vooral aan deze gemeenten in 't „prachtige avondland" gelegen liggen en door hare zorgen werden er predikanten en ziekenbezoekers heengezonden. In December 1636 hielden de Braziliaansche kerken haar eerste classicale vergadering.

Natuurlijk waren deze gezondenen allereerst verplicht om den Kolonisten het Evangelie te brengen. Toch legden de ijverigsten hunner zich toe op de bekeering van de Roomsche inwoners des lands, menschen van Portugeesche afkomst, en evenzeer, ja nog meer, op die der Indianen. Deze oorspronkelijke bewoners van Brazilië werden Aldeën genoemd en velen hunner luisterden met belangstelling naar de boodschap des heils. Het bood zooveel

beters dan zij bezaten. Hun godsdienst toch beteekende bitter weinig, wat wezen en vorm aanging, terwijl tovenaars en bezweerders hen op allerlei wijze onder hunne macht hadden.

Bemoedigd door der Indianen geneigdheid tot het Evangelie, trachtte de classis Brazilië hen meer rechtstreeks te bearbeiten. De predikanten *D. Van Dooreslaer* en *Johannes Eduardi*, sommigen spreken zelfs van acht predikanten, werden speciaal voor den arbeid onder de Aldeën afgezonderd. Aan hunne zijde stelde men naar oud-Hollandsche gewoonte twee schoolmeesters, die het Portugeesch machtig waren, om oud en jong „te leeren lezen en schrijven en in de fondamenten der christelijke religie te onderwijzen.” *Ds. Joachim Soler* werd in 1637 opgedragen, een kort begrip van den chr. godsdienst te vervaardigen ten dienste der inboorlingen. Hij zette zich ijverig aan het werk en vervaardigde een boekje, getiteld: „Een eenvoudige en korte Onderwijsingh uit Gods Woord in de Braziliaansche, Nederduytse en Portugeesche talen, gesteld en uitgegeven uyt laste en name der classis Amsterdamsche Vergadering in Brazilië, met bijgaande formulieren voor Doop en Avondmaal.” Dit werkje werd echter nooit gedrukt, dewijl de classis Amsterdam 't niet kon goedkeuren omdat er te veel „afwijkingen” in voorkwamen. Misschien op de manier van *Ds. Junius'* vraagboeken in 't Formosaansch! (Hoofdstuk XIX). De arbeid onder de arme Indianen slaagde tamelijk goed. Wij lezen althans, dat de kinderen toenamen in kennis en dat enkele honderden ouderen tot het heilig Avondmaal konden worden toegelaten.

Ook besloot de classis om de regeering der kolonie te verzoeken om op kosten der handelscompagnie, (de West-Indische,) eenige Braziliaansche jongelingen op 't Recief te laten studeeren om straks het Evangelie onder hunne stamgenooten te verkondigen. Zoover wij weten, is hier echter niet veel van gekomen. Dat kwam, doordat de schoone koloniën aan de Nederlanders ontvielen. Aan 't einde van 1642 begon het verval dezer nederzettingen. Nederland had hart en hand zoo vol met de Oost-Indiën, dat men Brazilië verwaarloosde. Een Portugees, *De Vielra*, rustte in stilte een leger uit en bestreed de Nederlandsche sterkten van 1645 tot 1654. De eene na de andere plaats viel in zijne handen en in 't laatstgenoemde jaar werd de laatste sterkte door hem ingenomen. In 1661 werd heel de kolonie formeel aan Portugal afgestaan tegen betaling van slechts acht millioen gulden. Met de Hollandsche vlag weken de

Hollandsche missionarissen en de bekeerlingen vielen weer in de handen van Rome, en terug in 't halfduister der Roomsche leer en gebruiken, waarin Zuid-Amerika heden ten dage nog ronddoelt, behalve enkele zendingsondernemingen, die eerst in de negentiende eeuw begonnen, waarover in het hoofdstuk: „Zuid Amerika, het verwaarloosd werelddeel”, en „de Zending in Spaansch Amerika”.

Weemoedig doet het iemand aan, die zijn stam bemint en de Gereformeerde religie, te denken, dat het gezag van Nederland aldaar zóó roemloos eindigde, en dat, wat nog erger is, de Gereformeerde kerken aldaar alzoo ten onder gingen en spoorloos verdwenen. Hopen we, dat in het boek des Lams nog enkele namen staan van Brazilianen, door den dienst onzer vaderen toegebracht.

HOOFDSTUK XXII.

WAT MEN IN NIEUW-ENGELAND AAN DE INDIANEN-ZENDING DEED.

Reeds vroeg pogingen tot kerstening. Winthrop, de gouverneur, wijst op roeping. „Eerstelingen.” Roger Williams arbeidt met toewijding veertig jaren lang. De Mayhew-familie. John Elliot bracht twee-duizend en vijfhonderd Roodhuiden toe. Het dorp Nonantum en andere christen-Indianen-dorpen. Zijn godzalig sterven, 86 jaren oud. „Apostel der Indianen.”

Op het gebied der Indianen-zending zijn vooral in Nieuw-Engeland schoone triomfen behaald en zijn velen als ijverige strijders des Heeren werkzaam geweest. Van den beginne af gevoelde men daar de verplichting, om den inboorlingen het woord Gods te brengen. *Winthrop*, de gouverneur van Massachusetts-Kolonie, (overleden in 1649) noemde als de eerste en voorname reden, waarom Nieuw-Engeland gekoloniseerd werd: „de voortplanting des Evangelies onder de Indianen . . . tot uitbreiding van het koninkrijk van Jezus Christus, het lokken van hen uit de strikken des Satans, en om anderen door middel van hen te bekeeren.” Door het kommervolle worstelen om het bestaan in de vroegste jaren na de nederzetting

kwam er eerst niet veel van, om zending te drijven. Toch gebeurde er iets. En wel met zulke gevolgen, dat er in 1634 een boekje kon worden uitgegeven, getiteld „*Nieuw-Engeland's Eerstelingen.*” Verschillende voorbeelden worden daarin genoemd van Indianen, die „in hope” tot den Heere waren toegebracht. De Puriteinen waren voorzichtig in het beslist erkennen van iemand als een christen! Van een paar bekeerlingen echter wordt zonder aarzelen medegedeeld, dat zij in den Heere waren ontslapen, n.l. een „Blackmore,” maagd te Dorchester en een Indiaan genaamd Wequash. De eerste vruchten wellicht van het Indiaansch zendingsveld in de Ver. Staten, in de hemelschuur verzameld! Van Wequash wordt verder gemeld, dat hij vrijmoedig den Christus predikte, zoodat wij dus reden hebben om hem den eersten Indiaanschen prediker te noemen. Het pas genoemde boekje meldt ook, dat er verschillende jongens en meisjes der roodhuiden werden opgevoed in christen-huisgezinnen. De eerste kostscholen dus!

De man, die zich het eerst wijdde aan het werk der zending onder de Indianen, is de bekende prediker en stichter van den staat Rhode Island, *Roger Williams*. Toen hij hulpprediker was te Plymouth, van 1631 tot 1632, leerde hij hunne taal, en verkeerde herhaaldelijk in hunne hutten. Jaren lang oefende hij een grooten invloed op hen uit. De roodhuiden waardeerden zijn arbeid der liefde zeer. Toen hij later, in 1635, in den barren winter, uit de kolonie werd verdreven, hoofdzakelijk omdat hij te veel ijverde voor godsdienstvrijheid, vond hij een gastvrij verblijf in de hut van het opperhoofd Massaoit aan Narragansett-Baai. Het volgend voorjaar verkochten de roodhuiden hem blijmoedig eene uitgestrektheid land, om er eene nieuwe kolonie (Providence) aan te leggen. Ook in Providence en omstreken arbeidde Roger Williams aan het zieleheil der inboorlingen. Veertig jaren aaneen wijdde hij zich aan dit werk. Eenmaal begaf hij zich in de wildernis van Rhode Island, twintig mijlen van Providence, en woonde daar zes jaren lang, arbeidende aan hunne bekeering. Verscheidenen werden den Heere toegevoegd. O.a. de straks genoemde Wequash. Vele anderen gaven hope, dat zij overtuigd werden van zonde en afval. In 1643 gaf Roger Williams een „*Sleutel tot de Talen van Amerika*” uit, dat veel belangstelling wekte in Engeland,

De mantel van Roger Williams viel klaarblijkelijk op de *Mayhew*-familie. Niet minder dan vijf opeenvolgende geslachten dezer familie arbeidden 160 jaren aaneen (1646—1806) onder de inboorlingen te

Martha's Vineyard en op Nantucket Eiland. Thomas Mayhew Jr., de zoon van den eersten Mayhew, verzamelde binnen tien jaren tijds eene Indiaansche gemeente van 280 leden! Toen de jonge Mayhew op zee verdronken was, nam de grijze vader den arbeid op en werkte met kennelijken zegen. Tegen het jaar 1670 waren er 3000 volwassen bekeerlingen op Nantucket eiland. Experience Mayhew, kleinzoon van Thomas Mayhew Jr., bewerkte de Psalmen en het Evangelie van Johannes in de Indiaansche taal. Ook gaf hij een boek uit, getiteld „*Indiaansche Bekeeringen*,” waarin hij levensschetsen geeft van 30 Indiaansche predikers en 39 andere merkwaardige bekeeringen! De Heere had de Zending onder de Indianen in Nieuw-Engeland dus wel gezegend!

Elliot werkte veel langer en gezegender onder de Indianen. In 1604 werd hij geboren in Nasing, Essex Co., Engeland. Zijne ouders waren zeer godvruchtig en voedden hem in de vreeze des Heeren op. Te Cambridge ontving hij eene zeer degelijke opleiding. Later kwam hij in het huisgezin van Thomas Hooker en zag hier, zooals hij zelf schrijft, beter dan ooit de kracht der godzaligheid. Dit leidde tot zijne bekeering. Toen Hooker wegens vervolging van de zijde der Staatskerk naar Nieuw-Engeland, het noordoostelijk deel onzer Unie gevlucht was, volgde Elliot hem in 1631. In het volgend jaar werd hij bevestigd als leeraar in Roxbury in Massachusetts, welke gemeente hij bijna zestig jaren lang, tot aan zijnen dood bediende. Gedurende deze bediening was het, dat hij zich beijverde om den armen Indiaan den rijken Christus te prediken. Hij nam een jeugdigen Pequot-roodhuid bij zich in huis en leerde van hem de taal zijns stams. Na betrekkelijk korten tijd vertaalde hij de Tien geboden, het Gebed des Heeren, en enkele teksten en gebeden in 't Indiaansch, zooals het in de nabijheid van Roxbury gesproken werd. In 1646 achtte hij den tijd gekomen om mondeling tot den roodhuid te spreken over de boodschap des heils. In October van dat jaar ging hij met drie vrienden naar een kamp nabij Brighton en predikte in de wigwam of hut van Waban, het opperhoofd. De dienst duurde drie uren, en de Indianen overstelpten hem met vragen. Twee weken later kwam hij terug en predikte andermaal. Een oud krijger vroeg hem nu met tranen in de oogen, of het niet te laat was voor hem om den Heere te zoeken. Bij een derde bezoek openbaarden verschillende wilden hunne belangstelling in des predikers boodschap. Elliot hield vol met geregeld prediken en onderwijzen. Hij verzamelde

de „biddende Indianen” in een dorp nabij Boston, *Nonantum* of verheuging genaamd, om ze beter te kunnen onderrichten en beschaven. Van verschillende groepen roodhuiden kwamen roepstemmen tot Elliot om hen te onderwijzen en hij reisde heinde en verre om hen te bereiken. Allerlei ontberingen leed hij. Op eene reis moest hij b.v. drie dagen lang met doornatte kleederen voortgaan. Ook ondervond hij veel vijandschap van de Indiaansche wonderdokters. En wat nog erger is: zijne medechristenen in Nieuw-Engeland werkten hem liefdeloos tegen en bazuinden uit, dat hij alles deed ter wille van het geld en dat de bekeering der roodhuiden een fabel was. Vanuit Oud-Engeland kwam echter sinds 1649 meer of minder hulp. Nu legde Elliot nog een dozijn andere dorpen uit waar de bekeerlingen op beschaafde wijze zouden kunnen leven. Eerst in 1660 begon hij met het doopen en toelaten tot het Avondmaal. Hij meende zijne bekeerlingen eerst degelijk te moeten onderwijzen en op de proef stellen, degelijk Puritein als hijzelf was, voor hij de sacramenten wilde uitdeelen. Tweeduizend en vijfhonderd Indianen werden door Elliot's bediening toegebracht. Hij leidde verschillende Indiaansche jongelieden op tot predikant of onderwijzer, en dezen arbeidden naast of na hem met min of meer zegen op hun werk. Ook vertaalde Elliot de Heilige Schrift in 't Mohikaansch, Indiaansch, Baxter's „Roepstem tot de onbekeerden” en verschillende tractaatjes. Hij schreef ook een Catechismus, eene Indiaansche Psalmberijming en een Spraakkunst. Het laatstgenoemde boek eindigde hij met de schoone woorden: „Gebet en Inspanning, door het geloof in Jezus Christus, vermag alles”. Toen ouderdom hem verhinderde tot zijne Indianen te gaan, vroeg hij verschillende blanken om hunne slaven naar hem te zenden, opdat hij ze mocht bekend maken met Christus. Hij stierf, 86 jaren oud, op 20 Mei 1690. Zijne laatste woorden waren: „Wees welkom, Vreugde!” Later is door oorlog, vervolging en ziekte de stam uitgestorven, waaronder hij vooral gezegend arbeidde. Maar de hemelschuur bevatte vele garven, verzameld als instrument in Gods hand door hem, dien Southey een van de meest buitengewone mannen van eenig land noemde, dien Richard Baxter bijzonder eerde, en dien heel de christenheid ook nu nog huldigt als den Apostel der Indianen.

HOOFDSTUK XXIII.

EEN HOLLANDER EN EEN AMERIKAAN, DIE GEZEGEND
ARBEIDEN IN NIEUW-NEDERLAND.

Een vroegere Hollandsche kolonie, thans de staten New-York en New-Jersey. Pogingen der nederzeters om de Indianen tot Christus te brengen. Vooral Ds. Joh. Megapolensis daarin bezig. Zijn lotgevallen en betreurd sterven. Grafschrift. David Brainerd, veel meer bekend en gezegend in den arbeid. Vroegtijdig sterven na groote opoffering. Invloed, door zijn levensbeschrijving uitgeoefend.

Vroeger, in Neerlands glorie-tijdvak, toen de Trompen en De Ruyters nog leefden, bezat Oud-Holland eene zeer schoone kolonie in Noord-Amerika: Nieuw-Nederland, aan de boorden van Hudson en Raritan. Het tegenwoordig New-York en New-Jersey. Onder de stoere nederzeters daarvan werd meer dan één christen vervuld met medelijden met de roodhuiden dier streken en herhaaldelijk werden er pogingen in het werk gesteld om ze tot den Heiland te leiden. In meer dan één geval is dat ook gelukt, zoodat er van de oorspronkelijke inwoners van Noord-Amerika werden ingeboekt in het lidmatenboek van enkele Hollandsche Gereformeerde kerken in de staten New-York en New-Jersey.

Natuurlijk waren het vooral de leeraars, die zich aan de zaak gelegen lieten liggen. Onder die is *Johannes Megapolensis* de man, die het meest verdiende om met name te worden genoemd in een werk over de zending onder de Indianen. Zijn naam was eigenlijk eigenlijk Mekkelenburg, naar de gewoonte van vroegere dagen ver-griekscht tot Megapolensis. Een nauw bloedverwant, misschien wel de vader van onzen held, was predikant te Koedijk in Noord-Holland. In 1601 werd Johannes geboren. Hij studeerde eerst in Roomsche scholen, onder anderen te Keulen. In 1624 werd hij gereformeerd en diende kort daarna de Hervormde gemeenten te Wieringerwaard, en te Bergen en Schoorl in Noord-Holland. In 1642 werd hij predikant in de kolonie Renselaarswijk, thans Albany, N.Y. Zeven jaren lang arbeidde hij in die gemeente en gedurende dien tijd was het, dat hij zich toeleigde op de toebren-ging der Indi-

anen in den omtrek. Met veel ijver bestudeerde Ds. Megapolensis de taal der Mohawks, en kwam zoover, dat hij er vloeiend in spreken en prediken kon. Verschillende roodhuiden werden bekeerd en als leden der Gemeente ingeschreven. In 1644 zond de ijverige man een „Kort Ontwerp van de Mohakase Indianen, haer Landt, Tale, Statuur, Dracht, Godsdienst en Magistrateur”, naar Nederland. Te Alkmaar werd het gedrukt. Ook schreef hij een werkje, getiteld: „Onderzoek en belijdenis, ten behoeve van degenen, die aan 's Heeren Avondmaal wenschen te gaan.” Of dit ook in de Indiaansche taal vertolkt werd, is onbekend. Zeker is het, dat later de Tien Geboden en het Doops- en Avondmaalsformulier in 't Mohawksch werden overgezet. In 1649 vertrok Megapolensis naar Nieuw-Amsterdam en arbeidde daar tot zijnen dood (1670). Of hij in zijne nieuwe gemeente iets deed voor den armen inboorling onzes lands, is ons onbekend. Wel weten we, dat zijn ontslapen diep betreurd werd. Ds. Selijns, een der oudste Hollandsche dichters in Amerika schreef over hem het volgende :

„Nieuw Nederlander schreyt,
 En spaert geen tranen, want
 Megapolensis leyt
 (Zuyl van Nieuw Nederland)
 Hier uyt zijn volle leden.
 Zijn onvermoeyde werck
 Was bidden dag en nacht
 En ijveren voor Godts Kerk.
 Nu rust hij en belacht
 Des weerdts ydelheden !”

Veel meer bekend dan deze geboren Hollander is een Amerikaan, die in hetzelfde grondgebied werkzaam was onder de roodhuiden en wiens arbeid ook grooter en heerlijker vrucht afwierp. Wij bedoelen den helaas zoo vroeg gestorven *David Brainerd*. In 1718 was hij te Haddam in Connecticut geboren uit geachte familie. Op veertienjarige leeftijd was hij reeds een wees. Van kindsbeen af had hij diepe godsdienstige indrukken en het verhaal zijner zieleworstelingen eer hij tot licht kwam, is hoogst merkwaardig. Als jongeling kwam hij onder den invloed der „Nieuw-Lichters,” zooals de volgelingen van Whitfield, den Calvinistischen Methodist, en

Tennent, een Presbyteriaan, genoemd werden ten tijde der „Groote Opwekking.” Brainerd studeerde destijds aan Yale College. Een liefdelooze opmerking, dat een zijner professors niet meer genade had dan een stoel, was de oorzaak zijner verwijdering uit die school. Later beleed hij, dat hij te ver was gegaan. In 1742 ontving Brainerd verlof 't Evangelie te verkondigen. Het volgende jaar begaf hij zich als zendeling naar Kavkam, een Indiaansch dorp tuschen Stockbridge en Albany.

Hier woonde hij in eene kleine hut, door hemzelf gebouwd. Zijn bed was een bos stroo. Zijn voedsel bestond uit gekookt Indiaansch koren, wat „hasty pudding” (troet) en eene soort maïspap, (somp). Een geheel jaar lang leefde hij daar op die wijze. Verschillende gevestigde gemeenten riepen hem. Maar vergeefs. In 1745, nadat hij geordend was als missionair predikant der Schotsche Zendings-vereening, (Society for Propagating Christian knowledge), begon hij zendingswerk onder de Indianen nabij Freehold, N. J. Hier werkte hij met grooten zegen. In alles was hij een heerlijk voorbeeld van godzaligheid, ijver en toewijding. Hij predikte meest, of misschien uitsluitend, door middel van een tolk. Maar op zeer gezegende wijze, zoodat er te Freehold binnen anderhalf jaar tijds niet minder dan 72 konden gedoopt worden. Noch moeite, noch gevaren hielden Brainerd terug in zijnen arbeid. En dat alles deed hij als een man, die letterlijk den dood met zich omdroeg — als een teringlijder. Alle deze ontberingen putten hem alras geheel uit. In 't voorjaar van 1747 moest hij zijn arbeid nederleggen en meer dood dan levend kwam hij ten slotte aan in de pastorie van Jonathan Edwards. met wiens dochter hij verloofd was. Edwards woonde destijds nog te Northampton, Mass. Brainerd's krankheid werd steeds erger. Maar hoe meer hij lichamelijk achteruit ging, hoe meer bliken hij gaf van wonderlijke godzaligheid, zelden gezien in een jong man van nog geen dertig jaren. Het welzijn van 's Heeren Kerk, vooral van zijne Indiaansche bekeerlingen, drukte hem zwaar op het hart. Gode te behagen en hem te verheerlijken was zijn gestadig zuchten. Met blijdschap begroette hij de voortteekenen zijner naderende ontbinding. „O de heerlijke tijd komt nu,” riep hij eens. „Ik heb lang begeerd, God volmaakt te dienen; nu zal God die begeerte vervullen!” En de Heere deed zulks tamelijk spoedig. Na groote lichaamssmartten ging David Brainerd op 9 October 1747 de ruste in, die er overblijft voor Gods moede die-

naren. Zijn broeder John zette zijnen arbeid voort onder de Roodhuiden. Jonathan Edwards beschreef zijn leven in „*Memories of the Rev. David Brainerd.*” Dat werk vuurde honderden aan tot ijveren voor de Zending. Met name *Henry Martyn*, een der grootste zendelingen der nieuwste geschiedenis der Missie. Een ander geschrift uit Jonathan Edward's vlugge pen gevloeid, eene predikatie, oefende tamelijk grooten invloed uit op een ander man van naam, op den man, die „de vader der nieuwste zending” is genoemd geworden, *William Carey*. (Hoofdstuk XXXII.)

HOOFDSTUK XXIV.

EENE BEKEERING UIT VIRGINIË, PRINSES POKAHONTAS.

Eerste arbeid in de kolonie Virginië. Manteo. Heriot. Pokahontas en kapitein John Smith. Haar leven als vredemaakster. Haar tragisch overlijden.

Ook in het zuidelijk gedeelte van de tegenwoordige Vereenigde Staten werd er wat, hoewel helaas niet zeer veel, gedaan aan zendingswerk onder de inboorlingen gedurende het koloniale tijdperk der volksplantingen in die streken. Zelfs droegen de verschillende charters of stichtingsoorkonden der verschillende koloniën het werk der zending aan de kolonisten op. Zoo bijv. in de Virginia Charter van 1609 en het „New England Patent” van 1620. Ook Sir Walter Raleigh, de stichter van de eerste koloniën in ons land, had opdracht, om de uitbreiding der kerk te bevorderen. In het jaar 1584 verkreeg deze bekende, ja beroemde man, een patent om eene Engelsche kolonie te vestigen in Amerika. Virginia zou zij heeten, ter eere van de maagdelijke koningin (Elizabeth) die destijds op den troon zat. Maagd is, zooals men weet, in 't Engelsch „*Virgin*,” waarvan Virginia is afgeleid. Onder de eerste kolonisten, die Raleigh herwaarts bracht, was een zekere *Thomas Heriot*, een wijsgeer en geleerde, die wel de eerste Engelsche zending in Amerika kan genoemd worden. Want men verhaalt van hem, dat hij naar verschillende Indiaansche dorpen ging en den inwoners den hoofd-

inhoud des Bijbels mededeelde. De kolonie van Raleigh ging eerlang te niet. Heriot's werk was ook zeker vruchteloos. Maar met de terugkeerende kolonisten was een inboorling, *Manteo* genaamd, die in 1587 was gedoopt geworden te Roanoke, aan de kust van Noord-Carolina. Hij wordt de eerste mannelijke bekeerling in Virginië genaamd. Als eerste vrouwelijke bekeerlinge wordt genoemd de bekende prinses *Pokahontas*, aan ieder kind, dat iets van de Amerikaansche geschiedenis weet, wel bekend. Hoewel wij niet veel van hare toebrengring weten, is haar levensloop toch zeer merkwaardig en wekt de sympathie op voor haar ras, dat zulk eene nobele jonge vrouw kon voortbrengen. We geven hier hare geschiedenis.

In 't jaar 1607 werd aan de James-rivier in Virginië, de kolonie Jamestown, dat is Jakobus-stad, gesticht, zoo genoemd naar Jakobus I, den toenmaligen koning van Engeland. De aanvoerder der kolonisten was Johan Smith, een dapper, ondernemend man, die 't spoedig waagde, dieper 't land binnen te dringen, dat toen nog geheel door Indianen bewoond was.

Powhatan, een hunner hoofdliden, wantrouwde den blanken man. Daarvoor bestond maar al te veel reden: de Europeanen behandelden de Roodhuiden niet, zooals 't christenen betaamde; zij plaagden, verdrukten en vermoordden hen, ontnamen hun land en drongen hen steeds verder naar 't binnenland terug. En nu moesten de goeden 't met de kwaden bekoopen. Smith werd met de zijnen door Powhatan overvallen, zijn metgezellen gedood en hij zelf gevangen genomen.

Hij hield zich echter, ofschoon zeker zijn hart wel geklopt zal hebben, alsof hij geenerlei vrees gevoelde. Hij nam zijn kompas uit zijn tasch en liet den Indianen de merkwaardige eigenschap der naald zien, hij vertelde hun van de aarde en de hemellichamen en zij hoorden met verbazing naar alles, wat de blanke man hun mededeelde. Hij verzocht hun een brief naar Jamestown te mogen schrijven en dit werd hem toegestaan. Met verwondering zagen zij, wat hij deed: zij hadden nog nooit iemand letters op het papier zien zetten en toen hij hun nu duidelijk maakte, dat hij op deze wijze aan zijn vrienden te Jamestown zijn gedachten over kon brengen, begonnen zij hem bijna als een hooger wezen te beschouwen. Zij voerden hem van 't eene dorp naar 't andere, en iedereen was even nieuwsgierig om den vreemdeling te zien. Maar juist

omdat zij hem voor een wezen van hooger orde hielden, vraagden zij zich af: is hij onze vriend (en dan een machtig vriend!) of onze vijand (en dan een machtig vijand!)? Dat moest door middel van tooverij uitgemaakt worden, maar, ofschoon zij zich in een der dorpen drie dagen daarmee bezig hielden, konden zij er blijkbaar niet achter komen. Doch overal werd hij met eerbied behandeld en gastvrij ontvangen.

Ten laatste werd hij bij Powhatan teruggebracht en deze zou zijn lot bepalen. De vrees, dat hij hun kwaad zou doen, behield bij de Indianen de overhand, en hij werd ter dood veroordeeld. Hij werd met 't hoofd op een paar steenen gelegd en zou met knotsen doodgeslagen worden. Reeds hielden een paar Indianen zich gereed, hem den doodelijken slag toe te brengen, toen plotseling Pokahontas, de dochter van Powhatan, door de menigte heendrong, den gevangen man om den hals greep en haar hoofd op 't zijne legde, zoodat men Smith niet treffen kon, zonder haar te dooden.

Met verwondering zagen de Roodhuiden wat 't meisje deed, en zij beschouwden haar handeling als 't teeken, dat de vreemdeling niet moest gedood worden, maar als vriend opgenomen. Doch nu eischten zij van hem, dat hij hen helpen zou in een strijd tegen de blanken. Daarvan wilde Smith natuurlijk niet weten en 't gelukte hem de Indianen van hun plan af te brengen en hem in vrede tot de zijnen te laten wederkeeren. Hij vond de kolonie in heel treurigen toestand, door gebrek aan levensmiddelen. Maar de goede Pokahontas bracht korven met spijze voor de hongerigen. Toen eenigen tijd later de Europeanen met haar vader in twist geraakten, wist zij den strijd te voorkomen en 't geschil bij te leggen. „Zalig zijn, die vrede maken” heeft de Heere Jezus gezegd.

Doch de blanken waren geen beminnaars van den vrede. Nadat Smith naar Engeland vertrokken was, maakten zij zich aan trouweeloosheid jegens de Indianen schuldig en weder dreigde de krijg, doch een jonge Engelschman, John Rolfe, die veel van de goede Pokahontas was gaan houden, maakte, dat er een nauwer verbond tusschen beide volken tot stand kwam. Hij liet 't meisje in de christelijke waarheid onderwijzen en de Heer opende haar hart, zoodat zij acht leerde geven op Zijn woord. In April 1613 — zij was toen achttien jaar — werd zij, met goedkeuring van haar vader, de vrouw van Rolfe.

Drie jaar later deed zij met hem een reis naar Engeland. Zonder

moeite had zij zich de taal van haar man eigen gemaakt en door iedereen werd zij met de grootste vriendelijkheid ontvangen. Zij kwam in de hoogste kringen te Londen, ja zelfs aan 't koninklijk hof, maar zij bleef 't eenvoudige, kinderlijke vrouwtje, dat zij was, zonder zich door al de eer, die zij genoot, tot trotschheid te laten verleiden.

Nadat zij moeder geworden was, keerde zij naar haar vaderland terug, maar helaas! zij mocht 't niet wederzien. Aan boord van 't schip, dat haar over zou brengen, stierf zij, nog slechts twee-entwintig jaar oud, als de eerste christin uit haar volk, een bloempje uit de wildernis, overgeplant in Gods Paradijs.

Van haar zoon stammen eenige der aanzienlijkste familiën in Virginië af.

HOOFDSTUK XXV.

EEN JEZUIET-MARTELAAR DER ZENDING IN
FRANSCH AMERIKA.

„Nieuw Frankrijk.” IJverige arbeid van monniken, overal rondreizende. Isaac Jogues, bewonderingswaardig voorbeeld van opofferingsgezindheid. Onder de Hurons en Ojibways. Met Goupil en Conture overvallen door de Mohawks. Foltering en verminking. IJver in het doopen. Door Megapolensis bevrijd. Gehuldigd in Frankrijk. Vermoord in Amerika.

Onder Fransch-Amerika verstaan wij heel de uitgestrekte streek, die door de Mississipi-rivier en hare zijtakken wordt bespoeld, m. a. w. al het land, dat er ligt tusschen het Rotsgebergte ten Westen en de Alleghenybergen ten Oosten. Het zoogenaamd Louisiana-grondgebied. Daarenboven behoorde tot Fransch-Amerika ook het oostelijk deel van het tegenwoordige Canada. Welk een ontzaglijk groot grondgebied werd dus vroeger door Frankrijk als het zijne opgeëischt! In dat uitgestrekte land nu, menigmaal „Nieuw-Frankrijk” genaamd, hebben de Franschen allerlei zendingswerk verricht. Ze deden dat door middel van monniken, meest de Francis-

kaner- en Jezufetenorden. Die monniken dreven natuurlijk zending geheel op Roomsche manier. Zij doopten vele kinderen en onderwezen de grooten meestal slechts in het opzeggen van formuliergebeden en het maken van het kruisteeken. De vrucht van zulken arbeid was zeer gering, en werd nog geringer, doordat bekeerde Indianenstammen, zooals b.v. de Hurons, soms werden uitgeroeid. Toch is er tot op dit oogenblik nog vrucht aanwezig. En wel in enkele gekerstende stammen in Canada. Moeiten, gevaren, allerlei ontberingen, hebben zeer vele dezer Roomsche zendelingen zich getroost om de roodhuiden te bereiken. In hunne grijze of zwarte mantels, met houten sandalen aan de voeten, trokken zij de Amerikaansche wildernissen soms in; op de borst een groot crucifix, op den rug een draagbaar altaar. Meestal gingen zij in ranke bootjes stroomopwaarts naar het Westen en stroom-nederwaarts naar het Zuiden. Op hunne zendingstochten deden zij allerlei gewichtige aardrijkskundige ontdekkingen. Aan de monniken van Nieuw-Frankrijk dankte de wereld een paar eeuwen geleden schier alles, wat zij wist van het groote Westen met zijn uitgestrekte zeeën, reusachtige stroomen en onafzienbare grasvlakten. Het gaat niet aan om al de zendingspogingen dezer mannen in Fransch Amerika te schetsen. Zelfs hunne namen kunnen wij niet noemen. Wij noemen uit alle deze slechts een paar. De eene, vooral voor Michigan en Illinois van beteekenis, is — *Père Marquette*. Over hem in het volgende hoofdstuk. En den andere kiezen wij bij name uit, omdat hij in aanraking gebracht werd met onze stamgenooten in het Oosten. Vooral echter, omdat hij een bewonderenswaardig voorbeeld is geweest van groote liefde tot zielen, van brandenden ijver tot uitbreiding der Kerk en van zulke opofferingsgezindheid, dat hij zijn leven gaarne veil had voor wat hij meende Gods zaak te wezen. Die man is *Isaac Jogues*.

Jogues was in 1607 te Orleans in Frankrijk geboren. Hij had een goed voorkomen, een klein maar vlug lichaam, hoewel verre van sterk; hij was een geleerd man en daarenboven iemand met een zeer nauwgezet geweten. In 1636 was hij in Canada gekomen als zending, behorende tot de orde der Jezufieten. Reeds spoedig zond men hem naar de Hurons en de Tabaknaties, bij het Huronmeer, noordoostelijk van Michigan. Te Sault St. Marie, in het hooge Noorden van dezen staat, predikte hij voor 2000 Ojibway-Indianen. In Augustus, 1642, toog Jogues na een bezoek aan Quebec, de hoofdstad van Canada, naar het Westen terug. In enkele ranke

vaartuigjes, Indiaansche canoe's, voer hij met twee Fransche leekbroeders, Goupil en Conture en enkele Huron-Indianen langs de St. Lawrence rivier. Sommige dezer roodhuiden waren gedoopt, de meesten waren doop-candidaten, nog voortdurend onderwezen in de Roomsche leer. Plotseling werden Jogues en zijne tochtgenooten overvallen door de woeste Mohawks, de doodsvijanden der Hurons en der Franschen. De Huron-Indianen vloten terstond. Jogues verdedigde zich dapper, maar zag, dat hij het niet kon uithouden en vluchtte toen evenzeer. Toen hij echter zag, dat vele der Huron-bekeerlingen en ook Goupil in handen der Mohawks waren, kon hij het niet over zijn hart krijgen, dezen aan hun lot over te laten en gaf zich aan zijn doodsvijanden over. De leekbroeder Conture schoot een Indiaan dood. Toen werd hij gegrepen. En wat deden de roodhuiden met hem? In duivelsche woede en vervuld met wraakgierigheid, namen zij de handen van Conture vast en trokken hem de nagels uit de vingers, folterende en schier onuitstaanbare pijn veroorzakend! Alsof dat niet genoeg was, knaagde men nu ook zijne vingers af, één voor één. Jogues kon het niet verdragen dat zijn vriend alzoo werd mishandeld. Hij snelde naar Conture toe en wierp zijne armen om diens hals om hem te beschermen. Arme man! Men sloeg hem eerst bewusteloos en toen hij weer bijkwam, werden ook zijne eigen vingers afgeknaagd! Goupil werd evenzoo gemarteld. En toch — na zulke marteling — wie bewondert niet den ijver van den Jezuiet? — ging Jogues nog rond en met de stompen zijner vingers doopte hij die Hurons, die op sterven lagen. Nu werd Jogues genoodzaakt, de Mohawks te volgen naar hunne dorpen aan de Mohawk-rivier, wat thans de staat New-York is. Soms moest hij zware lasten torsen en allerlei beleedigingen ondergaan. Het eenige voedsel, dat hij genoot, bestond uit wilde bessen.

Na een moeilijken tocht kwam men aan de eerste der Mohawk-dorpen. De wilden schaarden zich nu in twee rijen, als gelederen van soldaten. Elk had een knods of stuk ijzer in de hand. En nu dwong men de arme krijgsgevangenen om langs die rijen heen te loopen, ze onbarmhartig geeselend en mishandelend. Vooral Jogues als de aanvoeder, moest het ontgelden. Het bloed stroomde dan ook letterlijk langs zijn lichaam. Toen werd zijn linkerduim afgezaagd en wel met een mosselschelp. Als ware dit niet duivelsch genoeg, zoo werden Jogues en zijne vrienden op den grond uitgestrekt en aan palen vastgemaakt, zoodat zij zich niet verroeren konden.

En nu vermaakten de kinderen der Indianen zich er mee, om den hulpeloozen de haren uit te trekken, een voor een, ja zij legden heete asch en stukjes vuur op hunne naakte en bloedende lichamen, zonder dat de gemartelden in staat waren, het van zich af te schudden ! En zoo werd Jogues mishandeld niet in één, maar in alle dorpen der Mohawks, waar men hem als in triomf rondvoerde. Wat wonder, dat hij niet bezweek ! Maar neen. Veeleer sprak hij zijnen lotgenooten moed in en doopte dezulken onder hen, die den doop begeerden. Eén werd er gedoopt met een paar druppelen water, die Jogues tot zijn vreugde ontdekte op een groene korenaar, hem tot voedsel toegeworpen.

Toen hij mettertijd wat vrijheid kreeg en als slaaf werd gebruikt, doopte Jogues menigmaal de stervende zuigelingen der Mohawks en onderwees de kinderen in het maken van het teeken des kruises. Dat laatste kostte hem bijna zijn leven. Want eenige Hollanders, die bij de Mohawks waren, vertelden den wilden, dat het kruisteeken van den duivel was en onheil zou brengen. Men trachtte meer dan eens hem te dooden en mishandelde hem herhaaldelijk.

Na jaren van moeite, ellende en foltering brachten de Mohawks Jogues op zekeren dag naar Renselaarswijk — thans Albany, eene Nederlandsche kolonie. De nederzetteren aldaar waren met de Mohawks bevriend. Ds. Johannes Megapolensis, die te Renselaarswijk stond (Hoofdstuk XXIII), Megapolensis en enkele anderen, de aanwezigheid van den Franschen priester vernemend, trachtten hem aan de wilden te ontrukken met list. Want met geweld, dat ging niet. Maar tot groote verwondering der Hollanders wilde Jogues eerst niet ontvluchten. Hij meende, dat zoolang hij nog zielen kon redden van het verderf, zijn plicht gebood om te blijven, zelfs ten koste van zijn leven. Na een nacht van biddend worstelen besloot Jogues den raad zijner Nederlandsche vrienden op te volgen. Eerst vluchtte hij op een Hollandsch schip, dat zeilvaardig in de Hudsonrivier lag. Daar niet veilig zijnde, bleef hij zes lange weken op een zolder schuil, elk oogenblik in levensgevaar. Ten slotte was er kans, hem naar Nieuw-Amsterdam te zenden. Vandaar toog hij naar Frankrijk. Met bewondering werd hij ingehaald als martelaar. Berichten van zijn gruwelijk lijden waren reeds lang te voren in zijn vaderland verspreid. Maar Jogues had geene rust noch duur in Europa. Reeds het volgende voorjaar ging hij weer naar Canada terug. Weer arbeidde hij met moed en opoffering. Op bevel van zijne oversten

ging hij in 1646 naar de Mohawks terug om er een zendingspost te openen. Hij gevoelde, dat hij niet levend zou terugkeeren. En hij bedroog zich niet. Nog nauwelijks was hij weder onder zijn vroegere beulen, of zij brachten hem verraderlijk met een tomahawk om het leven. Zoo stierf een man, die letterlijk alles had opgeofferd voor redding van zielen en uitbreiding der Kerk, zooals hij die zaken inzag. Wel mag men hem een martelaar noemen.

HOOFDSTUK XXVI.

PÈRE MARQUETTE, DE REIZIGER-ZENDELING.

In 1637 geboren. Veel liefde tot den Heiland en Diens moeder. Naar de Groote Meeren rondom wat thans Michigan heet. Bevaart de Mississippi tot Arkansas. Ontvangen als „een engel Gods.” Paaschfeest onder de Roodhuiden te Kaskaskia. Groote liefde tot zielen. Hoe de Roomschen veel meer in het hart wonen der Indianen dan de Puriteinen.

Een van de grootste spoorwegen in den Staat Michigan draagt sinds enkele jaren den naam Père Marquette. Deze naam is voor velen slechts een ijdele klank. En toch behoorde hij dat gansch niet te zijn. Het is de naam van een persoon, die als zending en ontdekkingsreiziger zichzelf onvergankelijken roem heeft behaald.

Père is Fransch en beteekent vader. Jacques Marquette met andere woorden was een priester en daarom père of vader, of zooals de Nederlanders gewoonlijk zeggen, pater genoemd. Hij was in 1637 in het Noorden van Frankrijk geboren. Op zeventienjarigen leeftijd voegde hij zich bij de Jezufeten, naar het schijnt louter uit godsdienstig motief. In 1666 werd hij naar Canada gezonden. Marquette was een man met een gevoelig hart, hij beminde God en den naaste op voorbeeldige wijze. Hij was echt Roomsch in dien zin, dat de maagd Maria zeer veel van zijn hart en gedachten in beslag nam. Hij was een man van groote taalkundige bekwaamheid. Binnen zeer korte jaren leerde hij niet minder dan zes Indiaansche talen met gemak spreken. In 1668 werd Marquette naar de Groote Meren

gezonden. Dat was juist een kolfje naar zijne hand, want hij hield veel van onderzoekingsreizen en van het bekend maken van den Christus, waar zulks nog nooit gedaan was. En de groote meren boven Michigan waren nog slechts door zeer enkele blanken bezocht destijds. Te Point St. Ignace aan de straat van Mackinac onderwees Marquette de Hurons en Ottawas twee jaren aaneen. Vijfhonderd Indianen kwamen geregeld naar zijn kapel, soms twee malen per dag. Zij werden veel zachtzinniger dan vroeger en ontvingen zijne onderwijzingen met schijnbaar genot. Toen ging hij met den reiziger Joliet om nieuwe landstreken te winnen voor Frankrijk en voor de Kerk. Marquette begeerde de Mississippi te bevaren en aan de stammen op hare oevers den Christus te prediken. Men voer naar Green Bay en droeg daarna de bootjes over naar de Fox-rivier en vervolgens naar de Illinois-rivier. Toen kwam men in de Mississippi en voer langs deze machtige rivier tot aan Arkansas toe. Hier en daar trof Marquette Indiaansche dorpen aan en vertelde er van de leer der zaligheid. Meestal luisterde men gewillig naar zijne woorden. Hij beloofde, tot hen terug te keeren om hun nader onderricht te geven. Vele dagen en zwaren arbeid kostte het, om nu de Mississippi weer op te roeien. Na veel moeite kwam men ten slotte weer te Green Bay aan en zond bericht van al de ontdekkingen naar den gouverneur van Canada. Marquette hunkerde er naar, om tot zijne Indiaansche vrienden terug te keeren. Maar helaas, hij werd krank aan eene slepende ingewandsziekte. Het volgende najaar echter (1674) begon hij zijne reize zuidwaarts. Aan den mond der Chicago-rivier moest hij overwinteren. Zoo was hij dus feitelijk de eerste bewoner der groote stad, die naar die rivier genoemd is. Marquette leed er veel koude en ontbering. Maar zijn ijzeren wil en aanhoudend gebed schonk nieuwe krachten naar het scheen en in 't voorjaar van 1675 bereikte de ijverige man de stad Kaskaskia, in den tegenwoordigen Staat Illinois. Hij had dus eenigszins zijn woord gehouden.

En nu gebeurde er iets zeer merkwaardigs in de geschiedenis der zending onder de Indianen. Marquette, zoo wordt er bericht, werd ontvangen „als een engel Gods.” Hij ging rond van wigwam tot wigwam, den samengedrongen nieuwsgierigen vertellende van God, de maagd Maria, het Paradijs, de hel, engelen en duivelen. En toen hij ze alles had ingeprint, riep hij ze samen tot eene groote vergadering. Tot zijne blijdschap kwamen de Indianen getrouw op.

Vijfhonderd opperhoofden en ouden van dagen zaten in een kring. Achter hen stonden vijftienhonderd dapperen, en achter deze al de vrouwen en kinderen van de stad. Marquette vertoonde groote portretten van Maria en verklaarde wederom de artikelen van het Roomsche geloof, hun smeekende om het aan te nemen. Tot zijne vreugde bemerkte hij, hoe zijne woorden in goede aarde vielen. Met aandacht werd er geluisterd en men bad hem, toch te blijven om hen verder te onderrichten. Helaas, Marquette kon niet bij hen blijven. Hij gevoelde, dat hij al zwakker en zwakker werd. Alleen door eene heldhaftige poging had hij zijne krachten nog kunnen verzamelen, om de wilden toe te spreken.

Hij vierde het Paaschfeest nog te midden van de Indianen. Toen liet hij zich terugroeien. De roodhuiden deden hem uitgeleide tot aan het Michiganmeer toe. Zeker een toonbeeld van waardeering van zijn liefdevollen arbeid, dat zeldzaam is. Marquette werd bij den dag kranker en zwakker. Aan den mond van de St. Joseph-rivier begeerde hij aan wal te worden gebracht. En daar stierf hij den volgenden nacht. De laatste woorden, die hij murmelde waren Jezus en Maria. Men begroef hem ter plaatse, waar hij stierf. Later namen de Indianen zijn gebeente op en wieschen het en brachten het met groote plechtigheid naar St. Ignace. Zoo ging pater Marquette heen in 1675. Nog geen veertig jaren oud! De liefde der Indianen tot hem toont, hoe zijn karakter en manieren innemend moeten zijn geweest. Zijn ijver is beschamend en evenzeer de drang zijns gemoeds om Christus overal bekend te maken, wat men overigens ook moge denken van zijne Roomsche beginselen en gevoelens.

En bij alles, wat wij afkeuren in de Roomsche zending, ook in Fransch-Amerika, zouden wij God ernstig kunnen danken, indien de Protestanten hem slechts waren nagevolgd in hunnen arbeid, hun zelfverloochenenden ijver en liefde tot de zielen. Tot onzen spijt echter moet beleden, dat de Protestanten in die dagen verre achterstonden in zendingsijver bij de soms zoo verachte Roomschen. Zij zochten meer het goede *van* den Indiaan dan het goede *voor* hem. Dat onderscheid bemerkten ook de roodhuiden. Vandaar, dat zij de voorkeur gaven aan de Fransche geestelijken en hen aanhingen, ook toen Frankrijk Canada verloor en het Louisiana-grondgebied verkocht.

Wij besluiten met een kenmerkenden brief van een Indiaansch

opperhoofd, toen de gouverneur van Massachusetts aanbood, hem een Protestantsch zendeling te sturen.

„Toen gij (puriteinen) hier eerst kwaamt,” zoo luidde de brief, „zaagt gij mij, lang vóór de Franschen zulks deden. Maar noch uwe voorgangers, noch uwe predikanten, spraken ooit tot mij van gebed of van den grooten Geest. Gij zaagt mijne vellen, en die alleen zocht gij, zóó ijverig, dat ik er niet genoeg heb kunnen verschaffen. Wanneer ik veel had, waart gij mijne vrienden en dan alleen Maar nauwelijks was ik te Quebec gekomen of een der zwartrokken kwam om met mij te spreken. Ik had eene vracht vellen bij mij, maar de Fransche zwartrok versmaadde het om er naar te zien. Hij sprak tot mij van den grooten Geest, van den hemel, van de hel, en van gebed Ik hoorde hem met genot en had zooveel genoegen in zijne woorden, dat ik bij hem bleef, onderwezen en gedoopt ben. Zóó hebben de Franschen gehandeld. Behoud gij daarom uwe mannen, uw goud en uwe predikanten, ik ga naar mijn Franschen vader.”

HOOFDSTUK XXVII.

DE VROEGERE ROOMSCHE ZENDING IN SPAANSCH AMERIKA.

Spanje schuldig aan vele gruwelen in Amerika. Zond ook nobele zendingen, onder welke vooral De la Casas behoort genoemd. „Apostel der West-Indiën.” Hoe zijn onthullingen de vaderen hielpen in den Tachtig-jarigen oorlog. De Nobrega in Brazilië. Anchieta's bewonderenswaardige ijver voor de zending. Reichler. Vieira, de hofprediker. Veel doopelingen. Paraguay en de Ortega. Peter Claver in Columbia. Bertrand in Nieuw Granada. Pieter van Gent in Mexico. Reden, waarom de resultaten niet blijvend waren.

Aan Spanje behoorde vroeger, zooals men weet, ruim drie-vierde van geheel de Nieuwe Wereld. Zuid-Amerika, Centraal-Amerika, en geheel het Westen, zoowel als eene streek in het Zuiden van de tegenwoordige Vereenigde Staten. In dat reusachtig grondge-

bied heeft Spanje vele gruwelen bedreven. Ten hemel schreiende gruwelen. Honderd-duizenden, ja millioenen der inboorlingen werden vermoord, als slaven gebruikt, vervolgd, schandelijk mishandeld. De edelsten onder de Spanjaarden hebben echter hierin niet mede gedaan. Veeleer hebben geheele scharen hunner getracht om de zegeningen des christendoms, zooals zij dat verstonden, aan de bevolking van Amerika te brengen. Reeds Columbus was hier gekomen met het doel om er den Christus bekend te maken. Allerlei pogingen stelde hij daartoe in het werk. Bij voorkeur schreef hij zijn voornaam Christopher voluit, nl. als Christum ferens, d. i. drager van Christus. De oudste en meest beroemde der Roomsche zendelingen is *Bartolomeo de la Casas*. In 1502 kwam hij na voltooide studiën in Amerika en vestigde zich op Cuba. In 1510 werd hij daar priester. Op dat eiland, gelijk elders, waren de inboorlingen verdeeld onder de Spaansche planters. Dat was gedaan met het doel, dat zij beide den arbeid en den godsdienst der blanken zouden aanleeren. Feitelijk echter gebruikte men de arme Indianen alleen voor uitputtenden arbeid. Van christianiseeren kwam zoo goed als niets. Ook aan La Casas vielen een aantal inboorlingen ten deel. Hij behandelde hen menschelijk. Maar toch klaagde zijn geweten hem aan, dat hij geen recht had, zijnen medemensch tot slaaf te maken. Na veel strijd stelde hij zijne onderhoorigen in vrijheid. Helaas, dat verwekte veel haat onder de overige blanken. Herhaaldelijk moest La Casas zijne zaak bepleiten bij de Spaansche vorsten. Men ondersteunde hem in zijne handelingen en jaren lang mocht hij zich, door andere Dominicanen geholpen, wijden aan de kerstening der Indianen van Cuba, San Domingo, Porto Rico, Venezuela, Nicaragua, Guatamala en Mexico. In den laatsten tijd zijns levens was hij bisschop van Chiapa in Mexico. Hij stierf op tweeën-negentig-jarigen leeftijd. Onvermoeid en met grooten ijver had hij gearbeid. Hij verdient inderdaad den titel „Apostel der West-Indiën.” Zijne herhaalde uiteenzettingen der Spaansche gruweldaden in Amerika kwamen ook onzen vadersen nog ten goede, doordat zij gedurende den tachtigjarigen oorlog veel in Nederland werden verspreid, om het volk te meer op te zetten tegen Spanje.

In Brazilië werd in 1549 zendingswerk begonnen te San Salvador. *Manuel de Nobrega* heette de leider der eerste zes missionarissen. Dezen hadden tamelijk veel succes in hun pogen om de inboorlingen te gewennen aan vrede en orde. Maar ze te verlossen van

hunne neiging tot menscheneten ging het moeilijkst. Ze bevonden, dat de wilden gaarne luisterden naar muziek en maakten ruimschoots gebruik hiervan in hunne godsdienstoefeningen.

Joseph Anchieta was een Jezuietisch zendeling in Brazilië, die zich grooten naam heeft gemaakt door zijn zelfverloochenend leven. Hij was een schoenmaker voor zijne medebroeders, hoewel hij zelf steeds barrevoets ging. En barrevoets, in zijn mantel gehuld, met rozenkrans en staf, en op zijne schouderen allerlei altaar-benoodigdheden, drong hij door in de woeste binnenlanden. Hij zwom de breedste stroomen over en beklom de ruwste bergen, om toch inboorlingen op te sporen. Zoodra hij er een gewaar werd, begaf Anchieta zich tot hem, vaak met bebloede voeten. Hij strekte zijne armen tot hem uit en bezwoer hem in Christus te gelooven. Vaak wierp hij zich voor de wilden op de knieën en met heete tranen trachtte hij ze te bewegen tot het geloof. Hij arbeidde voor hen, deelde in hun lijden en ellende, en had het genoeg een groot aantal te doopen en verder in 't christendom op te voeden.

Henricus Reichler was een ander zendeling van hetzelfde gehalte. Gedurende twaalf jaren ondernam hij veertig moeilijke tochten naar de binnenlanden, ook barrevoets, ja half naakt. Hij wist verschillende Indiaansche talen machtig te worden en verkreeg vele volgelingen. Een ander zendeling, dien men den La Casas van Brazilië heeft genoemd, was *Antonio Vieira*. Hij was hofprediker van den koning van Portugal en raadgever van de koninklijke familie, maar verliet alles om zich te wijden aan het werk der missie in Brazilië. Door zijne groote welsprekendheid wist hij de planters van dat rijk te bewegen, hunne slaven met meer liefde te behandelen, 't welk ook gedurende enkele jaren geschiedde. Ook Vieira was een Jezuiet. Gedurende de eerste 75 jaren van de geschiedenis der Roomsche Zending in Brazilië volgden hem 222 andere leden dezer orde. Later volgden er honderden anderen. En tot op zekere hoogte hadden zij veel succes. Zelfs van blijvenden aard. Een eeuw nadat de Jezuieten uit Brazilië waren verdreven, waren er nog 800.000 Indiaansche christenen overgebleven.

Met nog grooter welslagen arbeidden de Jezuieten in Paraguay. *Manuel de Ortega* wordt wel eens de apostel van dat land genaamd. Zóógoed slaagden zij hier in hun werk dat Paraguay een christelijke staat werd, die in vele opzichten een model werd voor andere rijken. In Columbia werd *Peter Claver* vooral beroemd door

zijne groote liefde voor de neger-slaven, die hier in grooten getale werden ingevoerd. Bijna veertig jaren lang zorgde hij voor die ellendige wezens als eene teedere, liefhebbende moeder en mocht er velen tot de belijdenis van Christus brengen.

Van *Louis Bertrand*, die in Nieuw-Granada arbeidde, wordt getuigd, dat hij er in drie jaren tijds 10.000 onder het juk van Christus bracht.

In Mexico schittert, als een ster van de eerste grootte, *Pieter van Gent*, zeker een Nederlander van afkomst. Vijftig jaren aaneen onderwees hij de Mexicanen in de leer van Christus, zooals hij die verstond. Velen werden door zijne bediening aan de Roomsche Kerk toegevoegd. Hij weigerde om een hooger rang in te nemen dan dien van leekbroeder, maar volgens het getuigenis van den aartsbisschop van Mexico was broeder Pieter van Gent feitelijk het hoofd der Kerk in dat land.

Wij hebben geene ruimte om nog verder uit te weiden over den zendingsarbeid der Roomschen in Spaansch-Amerika. Die er eene schets van leest staat verwonderd over de groote liefde en opoffering van talloze broeders der verschillende monnikenorden. Toch heeft het werk van deze ijverige mannen op den duur weinig gedaan om de Indianen *blijvend* te beschaven en waarlijk te *kerstenen*. De redenen daarvoor liggen voor de hand. Rome legde veel meer nadruk op het Sacrament dan op de prediking van het eeuwig blijvend Woord Gods. De monniken meenden, als de wilden maar toestemden zich te laten doopen, dan wrocht de Heere het wonder der wedergeboorte in hen. Natuurlijk, zij kwamen bedrogen uit. Waar zij echter zoo maar trachtten voort te bouwen op zoo'n verondersteld maar afwezig fundament, daar kon het niet anders, of heel de opperbouw van het christendom werd eene mislukking. Dat Rome het toch mocht leeren, dat enkele druppels water geen verandering des harten begeleiden of bewerken! En mocht de Geest des Heeren toch eens komen wonen en krachtig werken onder de millioenen van naamchristenen in Spaansch-Amerika!

HOOFDSTUK XXVIII.

VON WELZ EN DE DEENSCHÉ ZENDING IN INDIË.

Von Welz' geschriften over de zending. Een „droomer.” Overlijdt in Suriname. Stem eens roependen in de woestijn? Dr. Luetken. Frederik van Denemarken. Franke leidt Ziegenbalg en Plütschau op tot zendeling. Hun arbeid te Tranquebar bemoeilijkt. Onderwijs van slaven. Het N. T. vertaald. Ziegenbalg in de gevangenis. Drie-honderden-vijftig bekeerlingen.

Toen Megapolensis, Elliot, benevens andere kruishelden in Amerika arbeidden aan het heil der heidenen, en door de Nederlanders in Oost-Indië gewonnen werd, wat in Brazilië was verloren geraakt, verwekte God in Duitschland een man, die zou trachten zijne natie voor het eerst wakker te schudden uit haar geestelijke lusteloosheid in 't zendingswerk. Die man was Vrijheer *J. E. von Welz*. In 1664 publiceerde hij twee geschriften over de Missie, uit drang des harten opgesteld. Hij deed aan de Gemeente Gods de volgende ernstige vragen: „Is het recht om 't Evangelie voor onszelf te houden?” „Is het recht, dat studenten in de godgeleerdheid alleen in parochiën in eigen land dienen?” „Is het recht voor Christenen om zooveel uit te geven voor kleeding, eten en drinken en zich niet te bekommeren voor verbreiding van het Evangelie?” Hij trachtte eene Zendingfaculteit in elke Protestantsche Hoogeschool in 't leven te roepen en wekte met het woord zoowel als met de pen het christenvolk op, om de Missie toch eens ter hand te vatten. Vergeefs echter. Zijn stem was die eens roependen in de woestijn, er kwam geen antwoord. Men noemde Von Welz een „droomer” en de heidenen „honden en zwijnen”, voor welke men de paarden des Evangelies niet mocht werpen. De vrijheer, ontmoedigd, hield nu op met getuigen in 't vaderland. Maar niet met arbeiden voor de hem zoo dierbare zaak der zending. Hij deed afstand van zijnen titel, liet zich ordenen als „apostel tot de heidenen” en 36.000 mark in geld medenemend begaf hij zich naar Nederlandsch Guyana (Suriname). Hij vond daar spoedig een eenzaam graf. Toch had hij niet vergeefs geleefd. Niemand leeft te vergeefs, die zulk een heerlijke zaak bepleit.

Veel aangenamer echter is het, wanneer goede uitslag ons bepleiten volgt. Dit laatste was het geval met een ander kind des Heeren, *Dr. Luetken*, hofprediker van Koning Frederik IV van Denemarken. In 1704 wees hij den vorst op den christelijken plicht, om de Hindoes die in Tranquebar (Voor-Indië) aan Denemarken aanhoorig waren, met Christus bekend te maken. De goede koning gaf zijn hofprediker dadelijk last om naar godvreezende en bekwame mannen om te zien om de Oostersche talen te leeren en stond daar geld voor af. Luetken richtte nu in Kopenhagen, de hoofdstad van Denemarken, eene school voor zendelingen op. Ook verzocht hij den beroemden Duitschen Piëtist Franke, om een paar zendelingen uit te kiezen, die dadelijk konden afreizen. Het gevolg was, dat *Bartholomeus Ziegenbalg* en *Hendrik Plütschau* reeds in 1706 de kust van Tranquebar bereikten om er hun arbeid aan te vangen. Zij maakten bij den gouverneur der kolonie hunne opwachting. Maar die heer was er niet op gesteld om mannen als de zendelingen zoo dicht in zijne nabijheid te hebben en liet ze enkele dagen wachten, eer hij ze tot zich toeliet. En toen sprak hij hen ruw toe. Herhaaldelijk betoonde hij hun bittere vijandschap. Ook de overige kolonisten, die niet wilden vermaand of zelfs gadesgeslagen worden in hun losbandig, goddeloos leven dat ze leidden, deden zulks. Ziegenbalg en zijn medearbeider leerden met groote moeite de Tamil-taal. Na acht maanden studie konden zij er zich zoowat verstaanbaar in uitdrukken, maar hun onderwijzer werd, als straf voor zijn onderricht aan hen, in ketenen geklonken. Nu kregen ze met moeite verlof om wat heidenslaven te mogen onderwijzen. Binnen een jaar konden vijf hunner gedoopt worden. Toen bouwden ze eene kerk (1707) en doopten kort daarna negen Indoes. In 1708 bezocht Ziegenbalg het rijk van Negapatman, toen aan Nederland behoorend en de regeering schreef gewillig eene Conferentie uit tusschen de zendelingen en de heidensche opperhoofden, waarop de eersten veel licht verspreidden over het geloof, hun dierbaar.

Ongeveer 1711 had Ziegenbalg het Nieuwe Testament vertaald en een groot deel van het Oude, en had heinde en verre gereisd om Christus te verkondigen. Hij had zich oorspronkelijk verbonden, drie of vier jaar op het zendingsveld te vertoeven, maar besloot nu om in Indië te blijven, heel zijn leven. Plütschau moest ter wille van zijne gezondheid in 1711 naar 't vaderland terug, maar Ziegenbalg bleef te midden zijner steeds vermeerderende bekeerlingen-

schaar. De gouverneur werd door dat blijven nog grimmiger dan vroeger en betichtte hem van 't aanrichten van een opstand. Toen de zendeling over het bevel des Heeren sprak om overal Christus bekend te maken, sloeg de gouverneur hem en liet hem in eene gevangenis opsluiten. Vier lange maanden smachtte hij in een nauwe cel, gekweld door ondragelijke hitte, zonder dat zijne vrienden tot hem werden toegelaten of zelfs schrijfbehoeften werden uitgereikt. Toen hij ten slotte den kerker verliet, waren zijne bekeerlingen verstrooid. Sommigen waren in de gevangenis, anderen verbannen, enkelen wreed geslagen en een aantal gedood. De overigen waren uit schrik weggevloten. Ook nu plaagde de overheid hem herhaaldelijk en meer dan eens leed hij geldgebrek. In 1714 gelukte het hem zijn Nieuwe Testament en drie-en-dertig andere werken, benevens enkele liederen, te laten drukken. Toen begaf hem zijne gezondheid en van het volgende jaar tot 1719 was hij in Europa, overal liefde voor de Zending wekkend. Toen keerde hij naar Indië terug, maar stierf er spoedig, slechts zes-en-dertig jaren oud. Driehonderd-en-vijftig bekeerlingen beweenden zijn vroegtijdigen dood. De kern dus eener gemeente des Heeren. Later werd deze kern door Duitsche Zendingsverenigingen verzorgd.

HOOFDSTUK XXIX.

HANS EGEDE, GROENLAND'S APOSTEL.

Gehuwd met Geertruda Ras. Ongewillig. Naar Groenland. Spot en hoon geoogst. Na 15 jaren 15 Eskimo's gedooft. Hulp in 1732 van de Broeder-gemeente. Paul Egede. Vrucht tot op heden.

In hoofdstuk XXVIII zagen we, hoe de hofprediker van koning Frederik IV van Denemarken te Kopenhagen eene zendingsschool stichtte. Uit diezelfde Deensche hoofdstad toog enkele jaren later een man uit naar de heidenwereld, die een der grootste zendingen der wereld is geworden — *Hans Egede*. Zijne geschiedenis is zeer leerzaam en leert ons den man hoogachten en liefhebben. Egede was in Noorwegen geboren in 't jaar 1686. In Kopenhagen ontving hij

zijne opvoeding en op een-en-twintig-jarigen leeftijd werd hij bevestigd als predikant van het eenvoudig visschersdorpje Vaagen. Hij trad in het huwelijk met eene vrouw, die eene der nobelste figuren is in de geschiedenis der Missie, *Geertruide Ras*. Egede was nog niet lang getrouwd en werkte met ijver en zegen in zijn bescheiden arbeidskring, toen hem berichten in handen vielen omtrent oude Deensche nederzettingen op het eiland *Groenland*, ten noorden van Canada. Eric de Roode, van IJsland verbannen, had aldaar in 985 koloniën gesticht. Diens zoon Seif Ericson, dien velen voor den eersten ontdekker van Amerika houden, was er in geslaagd, die kolonisten tot het christendom te brengen. In de veertiende eeuw moeten er op Groenland 280 Scandinavische nederzettingen zijn geweest met twee steden, veertien kerken en een bisschoppelijke hoofd-kerk. Maar sinds eeuwen had men niets van die Groenlandsche christenen gehoord en men vreesde het ergste voor hun geestelijken toestand.

Omtrent deze menschen nu werd Hans Egede met begeerte vervuld, om hen op te zoeken, hun Christus te prediken, en van hunne nederzettingen uit de inboorlingen met het Evangelie bekend te maken. Dertien jaren lang liep hij met deze zaak om en peinsde en bad er over. Toen kon hij het niet langer voor zich houden en gaf een geschrift uit, getiteld: „Een plan voor Groenland's Bekeering en Verlichting.” Zijne gemeente en vrienden en verwanten noemden zijn plan dwaas en hem een dreamer. Zijne eigen vrouw was eene bittere tegenstandster van zijn voornemen. Zes jaren lang bleef zij zich verzetten tegen het plan van haren man om naar Groenland te trekken. Egede liet zich bijna van zijn voornemen afbrengen, maar de Heere drukte hem het woord van Matth. 10 : 37 zwaar op het hart, dat wie vader of moeder liefheeft boven Hem, zijns niet waardig is, en hij gaf zich geheel den Heere en zijne leiding over. Moeiten in de gemeente brachten zijne vrouw tot nadenken en gebed, en ziedaar, ook zij werd overreed en werd vervuld met geestdrift om naar Groenland te vertrekken. In 1717 legde Egede zijn werk te Vaagen neer en ging naar Kopenhagen om middelen te verschaffen en zijn plan uit te voeren. Twee jaren nog worstelde hij daarvoor. Ten slotte gelukte het hem, vooral door hulpe des konings, om genoeg geld te verzamelen en met vrouw en vier kinderen en enkele kolonisten stak hij de zee over. Welk een teleurstelling! Hij vond er geen enkelen Noor, laat staan nederzettingen! Alleen enkele

duizenden Eskimo's. En Groenland was ver van groen, maar een dor en woest land op de meeste plaatsen en bitter guur. De inboorlingen waren even woest en bar. Zij bespotten en bestalen Egede en zijn lotgenooten herhaaldelijk.

Maar met grooten ijver en bewonderenswaardig geduld vatte de godvreezende man zijn arbeid op. Hij bezocht de vuile hutten der Groenlanders om hun vertrouwen te winnen en hunne taal te leeren. Door middel van geschenken en het spelen zijner kinderen met de inboorlingen gelukte het hem om hunne taal meester te worden. Hij vertaalde nu enkele stukken uit de Schrift. Maar met groote moeite door de armoede der Eskimo-taal en den toestand des lands. Voor vele geestelijke zaken, b.v. namen Gods en stukken der heilsorde, kon hij hoogst moeilijk namen vinden. En hoe kon hij bijvoorbeeld den tekst: „Zie het Lam Gods!” duidelijk maken aan een volk, dat nimmer een schaap had gezien? Teekeningen hielpen echter om ten minste iets van die onbekende zaken duidelijk te maken. Maar ook dit droeg bitter weinig vrucht. Velen verstoorden telkens zijne prediking door spottende opmerkingen en allen bleven verhard naar 't scheen. Egede's mede-kolonisten werden moedeloos en spraken van terugkeer. Later gingen ze ook werkelijk heen, toen koning Frederik IV gestorven was en diens opvolger zijn steun aan de Groenlandsche onderneming onttrok. Geheel alleen met zijn gezin en één bekeerling, bleef Egede op Groenland over. Zijne gade echter was hem nu en al den tijd tot grooten steun in zijn moeilijk werk. Op heldhaftige wijze bemoedigde zij haren man. Maar nog was er niet genoeg bitters in hunnen beker. De pokken braken nu onder de Eskimo's uit. En niet alleen was de bekeerling, die hem reeds tot hülpe was, een van de eersten, die aan die vreeselijke krankheid stierf, maar honderden der inboorlingen vielen als slachtoffers. Van twee-honderd huisgezinnen bijv. nabij Egede's woonplaats, bleven er slechts drie over. En van heel deze onbekende bezoeking gaf men Egede de schuld, zoodat hij nog minder ingang vond voor zijne boodschap dan vroeger. Edoch, toen de toestand het allerdonkerst was, kwam de dageraad van een dag vol Evangelie-zegen. Egede en de zijnen namelijk bezochten en verzorgden de zieken getrouw en begroeven de dooden, terwijl de familieleden der Groenlanders de slachtoffers zelfzuchtiglijk aan hun lot overlieten. Het zelfverloochenend werk van Egede opende veler oog voor zijn goede bedoeling en veler hart, onder Gods

zegen, voor zijne boodschap. Na ongeveer vijftien-jarigen arbeid had Egede ruim twintig volwassenen en ruim honderd jeugdigen waardig geacht het Sacrament des Doops te ontvangen. Dat was wel niet veel, maar de kern eener gemeente was daar. Het fundament was gelegd, en dat is zulk een allermoeilijkst werk. In 1732 ontving Egede hulp, doordat drie zendelingen hem kwamen bijstaan. Het waren mannen der Broedergemeente. Zij kwamen juist intijds om het werk van Egede en zijne gade voort te zetten. Want hijzelf was na al zijnen arbeid in dat klimaat geheel uitgeput. En — erger nog — zijne trouwe levensgezellin ontsliep in den Heere.

Met haar stoffelijk overschot reisde de trouwe dienstknecht des Heeren naar Europa terug. Gebroken in kracht was hij — maar niet in liefde en ijver voor de Zending. Aan het hoofd der Kopenhagensche Zendingsschool geplaatst, deed hij nog wat hij kon voor het werk in Groenland. Maar ook nu had hij er soms verdriet van, dewijl de uitgezondenen niet steeds den rechten ijver voor de zaak hadden. Na enkele jaren arbeids trok hij zich terug van den arbeid en op drie-en-zeventig-jarigen leeftijd stierf hij in vrede te Stubbekjoping (15 November 1758). Algemeen geacht en bemind daalde hij ten grave. *Groenland's Apostel* noemde hem het nageslacht. Had hij bij zijn vertrek van Groenland in 1736 gepredikt over Jes. 49 : 4: „Ik heb te vergeefs gearbeid, ik heb mijne kracht onnuttelijk en ijdelijk toegebracht”; dat woord was toch niet ten volle toepasselijk op zijn werk, want hij had althans iets inge oogst. En de Heere heeft wis aan hem vervuld wat het laatste deel van datzelfde vers uit Jesaja zegt: „gewisselijk, mijn recht is bij den Heere en mijn werkloon is bij mijnen God.” Zijn zoon *Paul Egede* volgde zijn vader op als hoofd der zendingsschool en later als missionair predikant op Groenland, waar hij later zelfs bisschop werd. En in de eerstvolgende jaren na Hans Egede's dood werd geheel Groenland gekerstend, ofschoon het volk ook nu nog aan vele gebruiken, die niet naar de reinheid des heiligdoms zijn, „vasthoudt.” Nog steeds houdt Denemarken door middel van het Deensche Zendingsgenootschap de hand aan het werk aldaar en onderhoudt er een zending en verschillende helpers.

HOOFDSTUK XXX.

DE HERNHUTTERS IN HUN GEZEGEND ZENDINGSWEKK.

De Broeder-gemeente en graaf Zinzendorf. Zijne Godsvrucht. Reizen voor de Missie. Dober en Nitschmann in West-Indië. David en de Stachs op Groenland. Onder de Creek Indianen. Rauch onder de Mohikanen. Schoone vrucht verwoest. Zeisberger, de apostel der Delaware-Indianen. Zesen-negentig christen-Indianen vermoord in 1782.

In 1731, toen de goede koning Frederik IV van Denemarken stierf en diens opvolger zijn steun aan de Groenlandsche zending onttrok, zoodat het er donker uitzag voor Egede en de zijnen, toen juist opende de Heere den weg tot veel grooter uitbreiding van 't Zendingswerk. De uitbreiding zou geschieden door den bekenden graaf *Zinzendorf* en de *Broedergemeente*, de z.g.n. *Moravische kerk*. Deze Moraviërs waren afstammelingen der Protestantische volgelingen van Johannes Huss, den voorlooper der Hervorming. Na herhaalde vervolging en velerlei ellende waren twee hunner huisgezinnen, geleid door *Christiaan David*, uit hun vaderland gevloten en hadden in 1722 eene toevlucht gevonden op het landgoed van graaf Zinzendorf nabij Berthelsdorf in Saksen. Binnen zeven jaren tijds waren 300 andere broeders uit Boheme hen gevolgd en samen hadden zij een plaatsje gebouwd dat ze *Herrnhut* (Hoede des Heeren) noemden. De reeds twee malen genoemde graaf, Nicolaas Lodewijk van Zinzendorf was in 1700 geboren. Van der jeugd aan was hij onder den invloed eener godvruchtige grootmoeder en tante, volgelingen van den bekenden Piëtist *Spener*. Letterlijk van kindsbeen af vreesde Zinzendorf den Heere. Op vierjarigen leeftijd had hij zich reeds aan Hem verbonden met de woorden: „Wees gij mijn lieve Heiland en ik zal de uwe zijn.”

Soms schreef hij brieven, waarin hij heel zijn hart voor den Heere uitstortte en die hij het venster uitwierp met het kinderlijk vertrouwen, dat de Heere ze zou ontvangen.

Te Halle op school zijnde als leerling van den Godvruchtigen Franke, had hij reeds Bidgezelschappen gevormd en eene vereeniging,

„het Mosterzaad”, gesticht tot bekeering van anderen. Bij dit alles was hij gansch niet achter in zijne studiën. Later op reis zijnde om de groote steden der wereld te bezien om zijne opvoeding te voltooien, bleef hij te midden van allerlei verzoeking den Heere getrouw en loyaal aan zijn levensmotto: „Ik heb maar één hartstocht en die is Hij, slechts Hij” (Christus). Het zien van een schilderij van den Heiland aan 't kruis met het onderschrift: „Dit deed ik voor u; wat doet gij voor Mij?” deed hem op die reizen (te Dusseldorf) zijn verbond met den Heere vernieuwen. In Erdmuth Dorothea, zuster van den graaf van Reuss, vond hij eene gemalin, even innig aan des Heeren dienst verbonden. Toen de Moravische vluchtelingen zich op zijne goederen hadden nedergezet, verwelkomde hij ze hartelijk. Maar voorts liet hij zich weinig met hen in. Langzamerhand kreeg hij er echter oog voor, dat zijne levenstaak was, zich die kleine kudde toe te wijden, als de gemeente, hem van eeuwigheid beschikt. Daarom legde hij in 1727 zijn ambt als geheimraad te Dresden neder en vestigde zich te Berthelsdorf nabij Herrnhut. In Augustus 1727 had er te Herrnhut eene wondervolle uitstorting des Heiligen Geestes plaats. Zinzendorf werd nu de leider dier gemeente. Hij organiseerde haar naar eene oude kerkenorde van die Boheemsche broederen. In 1737 werd hij als haar bisschop geordend. Velerlei reizen deed hij nu, overal broedergemeenten in het leven roepend. In 1739 ging hij zelf naar de West-Indiën en in 1741 naar Noord-Amerika en arbeidde een jaar lang in Pennsylvania. Zijn doen veroorzaakte veel opspraak. 't Verwekte zelfs bittere vijandschap. Allerlei lasterschriften gaf men tegen hem uit. Voor eenige jaren werd hij zelfs uit zijn vaderland, Saksen, gebannen. Later echter werd dit vonnis herroepen, vele vijanden werden in vrienden veranderd, en na een rijk gezegend arbeidzaam leven stierf hij in vrede in Herrnhut, 9 Mei 1760.

Van gebreken was hij geenszins vrij. Hij was te veel gevoelsman, om in leer en tucht altijd het Bijbelsche midden te bewaren. Zijne liefde maakte hem soms te zacht, zijn ijver bij tijden te streng. Zijne godgeleerdheid maakte veel te veel van den Christus het middelpunt en van zijn bloed en wonden werd soms op dwepende, onbijbelsche wijze gesproken en gezongen. Maar trots dat alles was hij een man vol des geloofs en der liefde, een man Gods in den heerlijken zin des woords, de vader der Broedergemeente.

Op eigenaardige wijze werd de kudde des Heeren ingeleid in

't werk der heidenzending. Toen de opvolger van Frederik IV, bovengenoemd, gekroond werd n.l., was Zinzendorf in Kopenhagen. Daar ontmoette hij twee Eskimo's van Groenland, door Hans Egede gedoopt, en hoorde met smart, hoe de zending op dat eiland zou worden opgegeven. Een van Zinzendorf's bedienden hoorde daarenboven van een neger, hoe de slaven op *St. Thomas*, een van de West-Indische eilanden, zoo pas aan ons land verkocht, mishandeld werden. Zinzendorf deelde dit alles mede aan de broederen te Herrnhut. Hun hart werd nu vervuld met liefde en ijver om zich als gemeente voortaan vooral aan de Missie onder de heidenen te wijden. En dat geschiedde en gebeurt tot op heden. In het volgende jaar reeds (1732) begaven *Dober* en *Nitschmann* zich naar *West-Indië* en werden letterlijk slaven om Christus' wille om de arme negers daar te kunnen bereiken en voor hun Heiland te winnen. In dat zelfde jaar togen *Christiaan David*, *Mattheis Stach* en diens neef *Christiaan Stach* naar het barre Groenland om Egede te helpen. Met ontzettend veel ontberingen en teleurstellingen kampen zij, vooral toen de in ons vorig hoofdstuk genoemde pokziekte heerschte. Maar zij hielden moed, trots alle ellende op allerlei gebied. Toen Egede hen verliet, wenschte hij den broederen des Heeren zegen toe en sprak zijn vertrouwen uit, dat de Heere 't werk op Groenland toch nog tot een heerlijk einde zou brengen. En dat vertrouwen werd niet beschaamd, hoewel de Moraviërs vreeselijke ontberingen moesten verduren en veel spot en vijandschap droegen, eer zij vruchten zagen.

In Zuid-Afrika werkten zij met zegen en tot op heden hebben zij er verscheidene zendingsstations. Zelfs tot Thibet, in het hart van Azië, drongen gezondenen der Broedergemeente door.

In Lapland, onder de Samoeden in Algerië, Perzië, Ceylon, de Oost-Indiën, Guyana, Genua, onder de Kalmukken, in Abessynië, in Tranquebar, Labrador, op de Mosquito-kust in Duitsch Oost-Afrika, in Kasimir, Australië, overal arbeidden de Moravische broeders.

Ook naar het vasteland van Noord-Amerika trokken Hernhuttersche zendelingen. Alreeds in 1735 begonnen de Herrnhutters hier te werken. En onder allerlei stammen in Oost en West, in Zuid en Noord, werd er gewrocht. Soms met voorbeeldigen ijver en heerlijke vrucht, hoewel er helaas weinig blijvende resultaten zijn. Allereerst werd er zending gedreven onder de Creek-Indianen in Georgia. In 1735 begon men hiermede, door op een eilandje in de Savannahrivier

een schooltje te bouwen voor Creek-kinderen. Maar ook ouden van dagen kwamen om „het groote Woord” te hooren verklaren. Helaas, eer nog de vrucht kon rijpen, werd men genoodzaakt den arbeid te staken. Men wilde de Hernhutters dwingen, om de wapens op te vatten en daartoe waren de vreedzame broederen niet te vinden. Zij vertrokken toen naar Pennsylvania, waar zij een nieuwe nederzetting begonnen. Bethlehem werd de naam er van. Tot op heden is het de hoofdzetel der Moravische Kerk. Met ijver begon men aldaar van stonde aan de inboorlingen te bewerken.

In 1740 ontving de Moravische zending een bekwaam medearbeider in een jong man, genaamd *Henry Rauch*. Op Spangenberg's hulpgeroep om zendelingen voor de arme Indianen in Noord-Amerika was hij herwaarts gestevend. Hij was gereed om den Heere te volgen, waar Hij hem heen mocht leiden. Toen Rauch hier kwam, werd hij echter niet zeer bemoedigd. Waar Roomsche en Protestantsche nu al ongeveer een eeuw onder de Roodhuiden hadden gearbeid, maar weinig vrucht ingezameld, daar begon men reeds te wanhopen aan gunstige resultaten. „Heidenen zijn zij en heidenen zullen zij blijven,” had iemand uitgeroepen, die zes jaar lang te vergeefs onder hen had gewerkt. Maar Rauch liet zich niet ontmoedigen. Hij lette nauwkeurig op de wenken des Heeren. Op zekeren dag ontmoette hij te New-York twee Indianen van den Mohikanenstam. Zij kwamen met de regeering onderhandelen. Hij vroeg dezen om verlof, met hen mede te gaan naar hun stam en voor dezen als onderwijzer op te treden. De Roodhuiden stemden er in toe. Maar spoedig vergaten zij hunne belofte, of wilden er niet aan denken, en zij gingen naar hun volk terug, eer Rauch het wist. Doch deze liet zich zoo maar niet beetnemen. Hij vulde zijn knapzak en reisde zijn vrienden achterna door de wildernis, tot de plaats Shekomeho in New-York, waar de stam zich had gevestigd. Gelukkig, hij vond de Indianen niet onwillig om zijn woord te hooren. Terwijl Rauch in zijn onderhoud voorzag door als huisonderwijzer bij een blanken nederzetter in de buurt op te treden, besteedde hij al zijn vrijen tijd aan 't opzoeken en onderwijzen der Mohikanen. Maar hij vond ze in ellendigen toestand, wat de zedelijkheid aanging. Dronkenschap, onthucht, gewelddrijverij waren aan de orde van den dag. Voor den Geest des Heeren is echter geen hart te hard, geen volk te diep gezonken. Langzamerhand kreeg het woord des Heeren ingang. Sommige der goddelooste Indianen werden krachtig bekeerd. Eerlang

werd er een kleine gemeente gevormd, die gestadig toenam in aantal en in genade. In Februari 1742 werden de eerste drie bekeerlingen gedoopt. Vóór het jaar ten einde was, waren er een-en-dertig als leden in volle gemeenschap aangenomen. En graaf Von Zinzendorf, die hen destijds bezocht, stond grootelijks verbaasd, toen hij het groote werk Gods onder deze wilden zag en hoorde.

Doch ook hier zou Satan weer verwoestend optreden. De handel in sterken drank en andere goddelooze handel leed er onder, dat er zoovele Roodhuiden bekeerd werden en de regeering van den staat New-York werd overreed om den zendeling, die zooveel succes had behaald, uit te wijzen. In 1746 werd Rauch verdreven. Zijne bekeerlingen volgden hem. Men toog naar Bethlehem en een weinig later stichtte men, 30 mijlen vandaar, eene nieuwe nederzetting, die men Genadehut noemde. In het jaar 1749 had men aldaar reeds verschillende molens gebouwd, scholen geopend, en enkele honderden Indianen werden tot de gemeente toegevoegd. Toen in 1754 de Fransch-Indiaansche oorlog uitbarstte, werden de arme Indianen om beurten aangevallen door Franschen en Engelschen. Na herhaalde aanvallen werd de geheele stad ten slotte verbrand. In 1757 bouwden de christelijke Indianen eene stad nabij Bethlehem, die ze Nain noemden. Ook die bloeide eerst, naar het maatschappelijke en geestelijke beide. Maar toen het opperhoofd Pontiac begon te rebelleeren in 1763, en in geheel het toenmalig Westen de harts-tochten der blanken tegen Indianen opwekte, leden ook de christenen te Nain er zóó onder, dat ze moesten vluchten. Na het doorstaan van veel ellenden bouwden zij nu eene stad aan de Susquehannarivier in westelijk Pennsylvania. Hun leider derwaarts was *David Zeisberger*. In 1721 geboren en in Duitschland en Engeland opgevoed, had hij zich met hart en ziel overgegeven aan het werk des Heeren onder de Indianen. Vol moed bouwde hij het stadje Vredeshut aan de oevers der Susquehanna.

Helaas, ook daar zouden de christen-Indianen geen rust vinden voor het hol van hun voet. Men had hen bedrogen met de eigendomsbewijzen der landerijen en dwong hen eerlang om te verhuizen. Nu voerde Zeisberger zijne christenschare nog verder westwaarts, tot over de Ohio-rivier. Dit gebeurde in 1771. Het volgend jaar begon men in wat thans de staat Ohio is, een dorp te bouwen. Men noemde het Schoonbron. Eerlang telde het dertig huizen, een zendingsgebouw en vele hutten. Kort daarop werd nog een der-

gelijk dorp, Genadehut, aangelegd. Tegen 1776 telden deze dorpen 400 christen-Indianen. Telkens werden er aan hun getal toegevoegd. Doch ook nu zou de vijand weer verwoesten. In 1781 kwamen er 300 Huron-Indianen, opgehitst door de Engelschen, die beweerden, dat de bewoners van Schoonbron en Genadehut de Amerikanen hadden geholpen in hun vrijheidsoorlog. Of zij al hun onschuld betuigden, het hielp niet. De dorpen werden verwoest en de arme roodhuiden werden verdreven en met geweld naar noordelijk Ohio gevoerd. Hunne zendelingen stonden te Detroit voor het gerecht. Krankheid en honger dreven eerlang een honderdtal Indianen naar hunne verwoeste dorpen om er nog wat koren te verzamelen. Maar ach, hoe duur kwam hun dit te staan! Amerikaansche soldaten, onder aanvoering van kolonel Williamson, beschouwden de uitgehongerden als Britsche spionnen en vielen op 8 Maart 1782 op hen aan, terwijl zij te Genadehut waren. En nu gebeurde er iets, waarover wij ons altijd diep moeten schamen. *Zes-en-negentig der arme christen-Indianen, waaronder zeven-en-twintig vrouwen en vier-entertig kinderen, werden koelbloedig vermoord* door Williamson en zijne Amerikaansche vrijwilligers. Helaas, de oogst is lang niet zoo groot als de veelvuldige arbeid der Hernhutters kon doen verwachten.

HOOFDSTUK XXXI.

KARAKTER EN METHODE DER VROEGERE ZENDING.

Niet langer zending door de gemeente als zoodanig. Door de kerkelijke of wereldlijke overheden of door kringen van geloovigen. Roomsche zending zocht sterkte in doopsleer en den arm der overheid. Protestanten meer in het Woord. Nog geen Medische zending of arbeid, speciaal door en voor vrouwen. Afwezigheid van een vast plan. Ontrouw aan des Heeren bevel.

Aleer we de *nieuwste* geschiedenis der Zending bespreken, moeten we nog even een blik slaan op het reeds doorwandelde veld der vroegere historie der Missie, om na te gaan, wat het karakter en

de methode der Zending vóór deze eeuw was. Dat doende valt het ons *allereerst* op, dat het niet langer, (behalve de Moraviërs) de gemeente *als gemeente* was, die Zending dreef, evenals ten tijde der Apostolische eeuw. Het werk ging uitsluitend uit: óf van de kerkelijke overheden, gelijk met de Roomsche zending, óf van de wereldlijke, gelijk met de Scandinavische missie en die in de Nederlandsche bezittingen, óf, zooals het gewoonlijk ging onder de Protestanten, van enkele beperkte Godvreezende kringen of enkele bepaalde personen. De Kerk zelve, als geheel genomen, het gros der gemeente, nam niet langer werkdadig deel aan den heerlijken arbeid der Missie. Dat was eensdeels zeker door inzinking van het godsdienstig leven, gelijk voor en na de Hervorming, en anderdeels door te groote worsteling in eigen boezem, zooals ten tijde der Reformatie. Maar in ieder geval te betreuren. Het *tweede*, wat ons oog trekt, is, dat men veelal zending dreef zonder het rechte motief, of de drangreden er voor te beseffen. Men arbeidde soms tot meerdere glorie en uitbreiding der Kerk, gelijk Rome veelal deed. Onder de Protestanten was het vaak liefde tot het zieleheil der arme heidenen. Maar dat de *eere Gods* het vorderde en dat het gehoorzamen aan zijn zendingsbevel onze duurste plicht was, werd door de meesten, naar 't schijnt, niet recht gevat. Twee karaktertrekken der vroegere Missie, die zeer te bejammeren zijn en schadelijk op den arbeid hebben ingewerkt. Mogen wij ons in dezen spiegelen aan het voorgeslacht, door meer als gemeente te leven in en voor de Missie en meer te zien op Gods eer en gebod. Het zal goede uitwerking hebben. En 't is geenszins overbodig, er op te wijzen.

Wat de *methoden*, d.i. de wijzen van doen, betreft in 't drijven der Zending, merken we allereerst groot verschil op tusschen Rome en de meeste Protestanten. De *Roomsche* missionarissen trachtten meest te kerstenen door uitwendige dingen. Optochten, plechtige symbolen en handelingen, bediening van doop en vormsel, waren de hoofdinstrumenten, door Rome gebezigd. Men „maakte” christenen door er uitwendig het stempel der Kerk op te drukken. En *hoe* men volwassenen en vooral kinderen tot het doopsel bracht, deed er niet toe. Omkooprij, geweld der burgerlijke overheid, of lokken door de leer, dat de Doop wedergeboorte bracht door magische kracht, alles werd aangewend om, zooals een Jezuïet het uitdrukte: „mensen naar 't doopsel te drijven, gelijk beesten naar

't water worden gedreven." Xavier schreef eenmaal: „zendelingen zonder musketten (der overheid) maken nimmer bekeerlingen." En een ander schreef: „noch in Brazilië, Peru, Mexico, Florida, de Philippijnen, noch op de Molukken, zijn bekeerlingen gemaakt zonder de hulp der wereldlijke machten." En een apostolisch vicaar van China trachtte den rijken geld voor zijne zending te ontlokken door te zeggen: „door middel van vier pond sterling, aan onze doopende priesters gegeven, kunnen wij drie- of vierhonderd kinderen wederbaren." De bittere gevolgen van zulk een ten hemel schreiende methode is overal gezien en zelfs door Roomschen met smart beleeden. Bijna niets dan zeer oppervlakkig naam-christendom was het gevolg.

Het karakter der *Protestantsche* zending was veel verhevener. Wel is waar werd er soms uitwendige dwang gebruikt en omkoopning of bevreesd maken der ouders gebezigd, gelijk door onze vaders in Oost-Indië, maar toch, als regel was het zwaard des Woords het groote zendingsinstrument en de verandering der heidenen was dieper, hoewel niet zoo snel en talrijk als wat Rome aanbood als zendingsvrucht. Maar de vrucht was des te meer blijvend en heerlijk.

Zouden we nu nog even een vergelijking maken tusschen de methoden van vroeger en van thans, dan valt het in 't oog, dat er vóór de negentiende eeuw nog heel geen sprake was van *Medische Zending*. De idee, dat men als de Heere vroeger, zou uitgaan om de lichamen te genezen zoowel als de zielen, hebben we nergens in de historie aangetroffen. Ook het zoogenaamde Zenanawerk onder de *vrouwen* der hogere klassen ontbrak in die dagen. En stelselmatige *opvoeding* van de kinderen der heidenen om ze door middel der kweeking tot den Heere te leiden, was wel niet geheel afwezig, gelijk b.v. in de Nederlandsche Oost, maar toch lang niet zoo uitgebreid en systematisch als thans. Vrouwelijke zendelingen, d.i. vrouwen, speciaal voor het zendingswerk uitgezonden, vond men in vroegere dagen evenmin. Waar enkele christinnen iets deden ter uitbreiding van 's Heeren rijk, was dit louter op wat we thans eigen initiatief zouden noemen, eenvoudig door drang van het eigen hart, zonder zich bepaald voor dat werk over te geven.

In 't algemeen treft ons voorts nog de afwezigheid van plan en bestek in de zending van vroegere dagen. Er was weinig of geen verdeling van arbeidsveld of samenwerking der verschillende zen-

delingen. Men werkte meer op goed geluk af, om zoo te zeggen, nu hier, dan daar, nu al en dan niet. Gelukkig, dat de Heer der Gemeente ook de Koning was om alles onder zijn opperbeleid te nemen.

Nog één opmerking en we eindigen. En die is: hoe bitter weinig er sedert de eerste christeneeuwen gedaan werd voor de *uitbreiding* van 't Godsrijk, beide wat geldelijke opofferingen en 't getal der arbeiders aanging. Ach, ware des Heeren Kerk getrouw geweest aan 't bevel des Heilands, ja, hadde zij slechts geregeld gearbeid gelijk de Kerk in de negentiende eeuw, de evangelisatie der wereld ware, menschelijker wijze gesproken, reeds een voldongen feit. Nu kleeft het bloed van duizenden en millioenen, die verloren gingen door de ongehoorzaamheid en lauwheid der belijders, aan de vingers der gemeente. God geve, dat wij ons in 's Heeren kracht van onze taak mogen kwijten met gepasten ijver.

UIT DE NIEUWSTE GESCHIEDENIS DER HEIDENZENDING.

(1793 tot heden).

HOOFDSTUK XXXII.

EEN SCHOENMAKER, DIE NIET BIJ ZIJN LEEST BLEEF EN TOCH EEN GROOT MAN WERD.

W. Carey, de schoenmaker. Door een Afgescheidene tot den Heere gebracht. Baptist. Grootte studielust. Veeltalig. Zijn groote zendingskaart. Zijn zendingsrede te Leicester. „Ga zitten, jonge man !” Hoe Carey ging zitten. Zijn groot zendingsgeschrift. Bezielende prediking in 1792 over Jesaja 54 : 2 en 3. „Gaat gij wederom heen zonder iets te doen, Ds. Fuller ?” De groote vergadering te Kettering, 2 October 1792 en de stichting der Calvinistische Baptisten Zendingsvereniging. John Thomas en Carey gaan sloop. Wederom aan land gezet. Carey gaat naar Calcutta. Een ongewillige gade, die berouw kreeg. Voorziet in eigen behoeften, als Paulus. In de Sunderbunds. Broodsgebrek. Naar Thibet. Marshman, Ward en Carey te Serampore als een drievoudig snoer. Een half millioen dollars voor de missie bespaard. Carey bearbeit 24 vertalingen. Een nederig groot man. De vader der nieuwste zending. Calvinist.

Iemand heeft eens een boek geschreven over „Beroemde Schoenmakers.” Nu, hij had er stof voor, want er zijn in den loop der eeuwen verschillende mannen van dat ambacht geweest, die van groote beteekenis in de geschiedenis zijn geworden. Onder hen is ook een man, die na het verlaten van zijn leest een zeer groot

zending is geworden. Inderdaad, *de Vader der Nieuwste Zending*. Die man was *William Carey*. Den 17en Augustus 1761 was hij geboren te Paulespury in Northampton, zoo ongeveer in 't midden van Engeland. Zijn grootvader was er schoolmeester, later ook zijn vader, een man met een edel karakter. William was de lieveling van een zijner ooms, een tuinman, en het was door diens arbeid, dat hij zich bijzonder toelegde op plantkunde en bestudeering van den akkerbouw, wat hem later bijzonder te stade kwam. Een godvruchtige grootmoeder waakte vooral over de ziel van den jongen William en van der jeugd af kende hij den Bijbel tamelijk goed, vooral ook door het overluid opzeggen van gedeelten der Heilige Schrift in de dorpskerk, naar de gewoonte der Episcopalen, tot welke kerkengroep de Carey's behoorden.

Al deze goede invloeden verhinderden echter niet, dat de knaap naar zijn eigen getuigenis in allerlei zonden viel van liegen, vloeken, zondige gesprekken, op de manier van John Bunyan. Op zestienjarige leeftijd werd William schoenmakersleerling. En een eenvoudig gezelschap in dat vak, die den Heere vreesde en tot de Afscheidenen (Dissenters) behoorde, werd vier jaren later het middel tot zijne bekeering. Nu kon Carey 't niet langer uithouden in de staatskerk en werd lid van de Particuliere (Calvinistische) Baptistengemeente. Op twintigjarige leeftijd trad hij in het huwelijk met eene vrouw, die hem helaas meer tot last dan tot lust is geweest en beschreven wordt als „twistziek, wispelturig en halsstarrig.” Carey droeg dit echter gelaten en evenzeer den tegenspoed en de armoede, die soms in zijne tente intrek nam in zijn eerste huwelijksleven. Te midden van dat alles hield hij echter één ding vol, dat hij van der jeugd had beoefend: studie — vooral van talen. Hij had een onverzagbare dorst naar wetenschap. En hoe het ook ging, te midden van zorgen, in snipperuren en met gebrekkige leermiddelen, hield hij vol met „blokken,” gelijk hij 't gewoon was te noemen, totdat hij niet minder dan vijf vreemde talen machtig werd, n.l. 't Latijn, Grieksch, Fransch, Hollandsch en Hebreeuwsch. Een vijftal, dat slechts eene kleinigheid zou gelijken bij het aantal talen, dat hij later nog zou leeren spreken en schrijven. Een man van eenvoudige godsvrucht en ijverige studie als hij, kon niet lang onopgemerkt blijven, zelfs in zijne armoedige omgeving. De broeders van zijne gemeente verzochten hem eerlang om een stichtelijk woord tot hen te spreken. Dat werd gezegend en na verloop van tijd werd

William Carey geordend als leeraar der Baptisten (1785). Eerst predikte hij in zijne geboorteplaats en Barton. In 1787 werd hij bevestigd als predikant te Moulton. De toestanden der Afscheidenen in die dagen waren echter niet zoo, dat Carey in betrekking tot zijne tijdelijke behoeften „zonder zorg” behoefde te zijn. Zijn jaarlijksch tractement toch was niet meer dan vijftien pond sterling, d.i. f 187.50 of vijf-en-zeventig dollar! Hij zag zich daarom genoodzaakt om op andere manier zijn inkomen te vermeerderen. Hij deed dit door overdag school te houden en 's avonds en tot in den nacht schoenen te lappen. En dan 's Zondags voor zijne kleine kudde optreden! Wie bewondert niet de kracht, den volhardenden moed van dezen man, die daarenboven ook de studie gansch niet varen liet! In zijn schoenlapperswinkel had hij een groote kaart hangen — door hem zelf gemaakt — van de geheele wereld. En die kaart had hij ingevuld met allerlei opgaven over de getalssterkte der verschillende volkeren en hunnen godsdienstigen toestand. En voorts allerlei informatie omtrent wat alreeds gedaan was tot evangeliseeren der wereld, en wat er nog al te doen was. Drie dingen hadden hem vooral oog en hart gegeven voor de zending: de reisverhalen van Cook, een preek van Ds. Fuller over: „het Evangelie aller aanneming waardig” en een tractaat van Jonathan Edwards, Gods volk opwekkend tot gemeenschappelijk gebed tot verlevendiging van den godsdienst en uitbreiding van Christi koninkrijk op aarde (Hoofdstuk XXIII). Telkens en telkens sprak Carey over de zending. Men verhaalt, dat hij geen enkel gebed deed in zijne kerk, of hij bepleitte daarin de behoefte der heidenen voor den troon der genade. Vele zijner ambtgenooten wilden niet naar zijn pleiten luisteren of veroordeelden hem als een droomer en een ijveraar. Maar Carey hield vol met bidden en pleiten. Op een predikantenvergadering bracht Carey destijds te Leicester de vraag in het midden: „Of het bevel aan de Apostelen om alle volkeren tot discipelen te maken niet verplichtend was voor alle dienaren des Woords.” Dat verwekte opspraak en tegenspraak. Zóó zeer had het christendom dier dagen zijn heilige roeping vergeten! Een oude leeraar riep Carey toe: „Ga zitten, jonge man, ga zitten. Gij zijt een miserabele ijveraar om zulk eene vraag te doen. Wanneer God de wereld bekeeren wil kan Hij dat best doen zonder uwe hulp. En ten minste kan er niets gedaan worden tot eene tweede Pinksterdag de gaven der wonderen terug brengt!” Dat was toch wel zeer ontmoedigend, niet waar? Nu,

Carey ging „zitten,” maar in heel anderen zin, dan die oude predikant het bedoeld had.

Namelijk aan de tafel met een pen in de hand, om de zaak, die zijn hoofd en hart zoo zeer vervulde, op papier te zetten, te bedeneeren en te bewijzen. Wat kwam zijn kaart en al zijn lezen van vroeger hem nu te stade! Met groote helderheid en volheid en overtuigingskracht stelde hij een overzicht op van de grootte, bevolking en godsdienstigen toestand van de volkeren der Oude en Nieuwe Wereld.

Hij betoogde verder, dat 't gebod des Heeren om alle volkeren te onderwijzen, voor alle eeuwen bedoeld was en somde op, wat er in den verloopenen tijd al gedaan was in gehoorzaamheid er aan. Dit geschrift, door sommigen „het eerste en nog steeds het grootste zendingsgeschrift in de Engelsche taal” genoemd, besloot Carey met een ernstige, welsprekende oproeping aan de christenheid om de uitbreiding van Gods rijk tot een gebedszaak te maken. En ook om nog meer te doen, opdat het gebed alleen geen spotten mocht gelijken. En dat was om elke week een penning ter zijde te leggen voor wegen en middelen om overal Evangelieboden heen te zenden. Heel zijn hart en ziel had Carey in dit geschrift gelegd. Helaas echter, uit gebrek aan belangstelling in anderen en door eigen armoede was hij verhinderd, zes lange jaren, om dit geschrift ter perse te leggen. Wat al een ontmoediging voor den ijverigen man! Hoe vreemd, dat dit telkens zoo gaat in den arbeid voor het rijk Gods! Den laatsten Mei van het jaar 1792 zou echter de stonde aanbreken, dat Carey vooruitgang zou zien in de zaak, hem zoo dierbaar. Het was zijn beurt om op een predikantenvergadering te prediken. Hij koos als tekst Jesaja 54 vers 2 en 3:

„Maak de plaats uwer tente wijd en dat men de gordijnen uwer woningen uitbreide, verhinder het niet; maak uwe koorden lang en steek uwe pinnen vast in.

Want gij zult uitbreken ter rechter- en ter linkerhand; en uw zaad zal de heidenen erven, en zij zullen de verwoeste steden doen bewonen.”

Zijn verdeeling was heel eigenaardig: „Verwacht groote dingen van God,” „Onderneemt groote dingen voor God.” Met zeldzame bezieling sprak Carey. Heel zijn ziel, zijn worstelen, bidden, zuchten en verlangen zocht en vond uitdrukking in die ure. Zoo gevoelvol, zoo overtuigend sprak Carey, dat in menig oog tranen be-

gonnen op te wellen. Waar hij drukte op het bestraffenswaardige verzuim der Kerk des Heeren in 't zendingswerk, daar ware het, zegt een toehoorder, geen wonder geweest, indien heel de vergadering, evenals Israël te Bochim, de stem had opgeheven en ge-weend vanwege die nalatigheid.

Bij vele hoorders ontstond er nu iets, dat op sympathie geleek. Maar niet genoegzaam. De vergadering scheen uiteen te zullen gaan zonder nog iets te hebben gedaan. Vol hartvermeesterende angst en vreeze greep Carey nu den arm van een der voornaamste leeraars, Ds. Fuller. „Gaat gij wederom heen zonder iets te doen?” vroeg hij met van aandoening trillende stem. Toen, om den ijveraar eenigermate te bevredigen, kwam men overeen om vijf maanden later eene vergadering te beleggen over deze zaak. Inmiddels zou Carey zijn geschrift over de zending, straks genoemd, ter perse leggen, waartoe hem zeker hulp werd verschaft. Ter rechter tijd kwam het in het licht, getiteld: *„Onderzoek naar de verplichtingen der christenen om middelen te gebruiken ter bekeering van de heidenen.”* Met beschaming over nalatigheid zoowel als opwekking tot zendingsarbeid, werd het gelezen. Ter bepaalder tijd, 2 October 1792, hielden twaalf Baptistenpredikanten een vergadering te Kettering, in het huis eener weduwe en de „Particuliere (Calvinistische) Baptisten Zendingsvereniging” werd gevormd. De aanwezige leeraars brachten de allereerste gaven — ruim dertien pond sterling. De wereld spotte er mede, dat een handvol eenvoudige predikanten het durfde wagen om met zoiets een aanvang te maken. Zelfs christenen lachten er over.

Maar de zaak was ter hand gevat en door Gods zegen kwamen er langzamerhand gelden in.

Maar nu was de vraag: wien zullen wij zenden en waarheen? De Heere gaf raad. Carey bood aan, zelf te gaan. En wel naar een der Stille Zuidzee-eilanden. Maar kennismaking met een zekeren *John Thomas*, die als schrijver in Britsch-Indië wat aan zendingsarbeid had gedaan en te Londen naar hulp omzag om onder de Hindoes te arbeiden, leidde er toe, om Indië als arbeidsveld te kiezen.

Eerst wilde de gemeente te Leicester Carey niet laten gaan. Echter werd zij gewillig gemaakt om hem los te laten door de gedachte: wij hebben zoo lang gebeden voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk, dat wij gebonden zijn, dit offer te brengen.

Nu echter wilde Carey's vrouw niet met hem medegaan. Na veel worstelen besloot hij ten laatste om dan maar alleen af te reizen.

Ten slotte gingen Thomas en hij aan boord van een Engelsch schip, dat hen naar Indië zou brengen. Het had moeite gekost om een schip te vinden, omdat men Carey en Thomas geen „license” of vergunning wilde geven om naar de Engelsche bezittingen te gaan. Maar een goedhartig kapitein had een oogje dicht gedaan om hen als passagiers mede te nemen. Wat zullen Carey en zijn reisgenoot blijde geweest zijn, toen zij aan boord waren en de haven uitstevenden! Nieuwe teleurstelling wachtte hen echter reeds. Zwarte stormen hielden het schip op onder de Engelsche kust. Een van Thomas' schuldeischers hoorde van zijn voornemen om naar Indië te reizen. Hij schreef den kapitein en bedreigde hem met openbaarmaking, dat hij mannen zonder „license” naar Indië medenam. De gezagvoerder werd beangst, en — Carey en Thomas werden weder op Engelschen bodem gezet als geweigerde passagiers en dat met verlies van bijna al hun overtochtsgeld. O, die teleurstellingen; zal daar dan nooit een einde aan komen? We zullen zien.

Wanneer eene zaak des Heeren soms het meest ontmoedigend lijkt, is vaak verandering ten goede nabij. Zoo ging het ook met Carey. Enkele dagen na zijn aanlandzetting vond hij een Deensch Oost-Indië-vaarder, die gewillig was, hem naar het begeerde land te brengen. En op het laatste oogenblik werd de wispelturige gade gewillig om met Carey mede te gaan, tot groote blijdschap zijns harten. Op 13 Juni 1793 zeilden ze eindelijk uit. In November van datzelfde jaar landden ze te Calcutta aan. Welk een gewichtig jaartal, dat bekende 1793. Het jaar der Fransche Revolutie, waarin koning Lodewijk XVI en koningin Marie Antoinette door den beul werden terecht gesteld. Welk een omwenteling bracht dit teweeg in de wereld! De afreize van een predikant-schoenlapper en gezin met een verlopen chirurgijn scheen er niets, letterlijk niets bij te zijn. En toch bracht ook die afreize eene omwenteling te weeg, voor den hemel van grooter, veel grooter belang dan heel de Fransche Revolutie.

Van het begin af trachtte Carey in zijn eigen onderhoud te voorzien. Dat was een zijner beginselen, van Paulus geleerd. Had Carey vroeger te Moulton niet door handenarbeid zijn brood verdiend? In Indië was echter alles zoo heel anders dan in Engeland. Wat

kon hij, zoon van het koele Noorden, doen in het verzengend Zuiden? Het gevolg was, dat Carey en zijn gezin letterlijk honger leden een geruimen tijd, en zonder dak hadden gezeten, hadde een medelijdend inboorling in Calcutta hun zijne hut niet afgestaan. En toch — te midden van al die ontberingen kon Carey zeggen: „Ik heb God. En zijn Woord is zeker. Gods zaak zal triomfeeren en ik zal uit al deze beproevingen komen als goud, gelouterd door het vuur.” Wie bewondert niet den geloofsmoed van dezen Calvinist? Zeven maanden lang beproefde Carey om in de tijgermoerassen van Sunderbunds, oostelijk van Calcutta, door landbouw zijn brood te verdienen.

Ten slotte moest hij dit opgeven uit broodsgebrek. Gelukkig gaf de Heere uitkomst door hem eene betrekking te geven aan eene Indigo-fabriek, waar hij een goed salaris kreeg. Nu trachtte hij den duizenden inboorlingen, die aan de fabriek arbeidden, met het Evangelie te bereiken; daarenboven wist hij veel kennis op te doen van de talen, in dien omtrek gesproken, zoodat hij eene spraakkunst schreef om het Bengaalsch aan te leeren, het Nieuwe Testament in die taal overzette en het Sanskriet aanleerde.

Ook stichtte hij verscheiden zendingsposten op verschillende plaatsen in de omgeving. En ten bate der zending reisde hij heel naar Thibet! De onkosten betaalde hij alle zelf! Nu schreef hij naar Engeland om nieuwe medearbeiders. Er kwamen er vier, van wie Marshman en Ward de meest bekende werden (1799). Carey liet nu zijne betrekking, waarin hij vijf jaren lang gearbeid had, varen, en met zijne ambtgenooten Marshman en Ward vestigde hij zich te Serampore, destijds eene Deensche bezitting. Hier kochten zij eene woning, die ze inrichtten voor kerk, woonhuis en drukkerij. Ook bouwden zij een kostschool. Daarenboven kreeg Carey een professoraat aan het College Fort Williams te Calcutta om er het Bengaalsch, Sanskriet en Marathisch te onderwijzen — alweer een blijk van zijne wonderbare gave om talen spoedig aan te leeren.

De broederen hadden alle dingen gemeen. Zij gebruikten voor levensonderhoud allen te zamen niet meer dan honderd pond sterling per jaar — ongeveer 500 dollar. En al wat zij van hunne inkomsten overhielden, besteedden zij ten bate der zending. Door deze broederschap werd er gedurende de vele jaren, die zij duurde, niet minder dan 450,000 dollars opgebracht voor de Missie! Bijna een half miljoen dollars! Carey's ideaal was om iederen volksstam in Indië den Bijbel in hun eigen taal in handen te geven. Maar welk eene

reuzentaak voor Indië met zijn driehonderd millioenen. Aan het welslagen ervan zou men wanhopen. En toch — welk een wonder! Voor en na kwamen er van hunne drukpers in Serampore de eerste volledige of gedeeltelijke vertalingen van den Bijbel, gedrukt in veertig talen en dialecten van Indië, China, Centraal-Azië en naburige landen, tegen den prijs van 80,143 pond sterling (over 400,000 dollar!) *Carey zelf bearbeidde*, hetzij alleen of met medewerking van anderen, *vierentwintig dezer verschillende vertalingen!* De Pinkster-Geest, die de eenvoudige Apostelen deed spreken in verschillende talen, woonde en werkte op wonderlijke wijze in dezen man Gods! En bijbelvertalen was niet zijn eenig werk! Met lof nam hij zijn professoraat waar. En daarenboven publiceerde hij verschillende tractaten in 't Engelsch en Indisch en vertaalde nimmer te voren overgezette letterkundige werken uit het zoo moeilijk Sanskriet in zijne moedertaal. De wereld begon hem langzamerhand te eeren als een man met groote gaven. Carey echter bleef op zijn God steunen en met ootmoed zijn pad bewandelen. Nimmer schaamde hij zich zijne geringe afkomst. Eens ten hove van den gouverneur-generaal zijnde, hoorde hij een generaal aan den gastheer de vraag doen, of Dr. Carey vroeger geen schoenmaker was geweest. „Neen, generaal,” antwoordde de zending zelf — „ik was vroeger slechts schoenlapper.”

Rijkelijk rustte des Heeren zegen op den arbeid van Carey en zijne medebroeders.

In 1813 was de zending der Engelsche Baptisten in Indië reeds zoo uitgebreid, dat zij dertig zendingsposten hadden met drie-en-zestig arbeiders.

Ook gelukte het Carey om van regeeringswege een verbod te zien uitvaardigen tegen de gewoonte der suttee, d.i. het verbranden der weduwen na den dood van een echtgenoot.

Ruim veertig jaren lang arbeidde deze knecht des Heeren in den dienst des Meesters. Toen — op drie-en-zeventig jarigen leeftijd — werd hij opgeroepen, naar huis toe. Hij overleed op 9 Juni 1843 en werd begraven op de gronden der zending in Serampore.

De wereld had hem meer dan eens bespot als den toegewijden schoenlapper (consecrated cobbler). Christenen hadden hem meer dan eens ontmoedigd. Teleurstelling en ontbering waren vaak zijn loon geweest. Maar de Heere God had hem ten slotte wonderlijk gezegend en tot onberekenbaren zegen gesteld. Zelf geniet hij nu

de vreugde zijns Heeren, En heel de christenheid roemt hem als den vader der *Nieuwere Zending*. Ook wij, die daarenboven met dank aan God bemerken, dat het Calvinistisch geloof, zoo vaak een hinderpaal voor Zendingswerk geacht, juist voor Carey het machtig motief was om hem te doen arbeiden zonder ophouden.

HOOFDSTUK XXXIII.

EEN VUURBRAND DIE EEN FAKKEL WERD.

J. T. van der Kemp. Vreemde bekeering van een goddelooze. Richt het Nederlandsche Zendingsgenootschap op. Naar Zuid-Afrika. Ijver, gemengd met onverstandige wijze van doen. Bethelsdorp gesticht. In 1810 200 christenen. Verheerlijkt en streng gelaakt.

In den namiddag van 27 Juni 1791 was een 43-jarig man in een bootje aan 't zeilen op de Maas tusschen Zwijndrecht en Dordrecht. Hoog gewelfd was zijn voorhoofd, ernstig zijn blik — een denker verradend. Maar groeven en trekken op het gelaat verrieden ook iets anders — een losbandig leven. Die man was Dr. *Johannes Theodorus van der Kemp*. Met vrouw en kind verlustigde hij zich in 't spelevaren.

Een donkere geschiedenis had hij reeds achter zich. Kleinzoon was hij van Johannes van der Kemp, bekend door zijn Catechismusverklaring. Door zijn vader, Prof. Cornelius van der Kemp, was de jonge Johannes Theodorus in de vreeze des Heeren opgevoed. En eerst beloofde hij veel goeds. Begaafd met een zeer scherp verstand, kon hij reeds als vijftienjarige knaap te Leiden aan de Hoogeschool worden ingeschreven als student in de letteren, wijsbegeerte en godgeleerdheid. Maar plotseling kwam er een ommekeer in het leven van den jongeling. Hij kwam onder den invloed van de ongeloofsleer dier dagen. Twijfel vervulde hem eerst. Toen liet hij heel het geloof, van kindsbeen hem voorgehouden, los. En hij gaf zich der zonde roekeloos over. Zóó erg, dat hij later beleed, schier iedere denkbare zonde te hebben bedreven. Aan de Akademie

werd het hem te eng. Hij werd dragonder en eerlang kapitein in Nederlandschen dienst en gaf zich nog meer aan goddeloosheid over. Een vuurbrand, midden in het vuur! Van hartzeer over zijn gedrag daalde zijn grijze vader ten grave.

Eerlang keerde nu Van der Kemp tot het burgerlijk leven terug. Liefde tot een eenvoudig Leidsch meisje, dat hij eens had hooren zingen, zóó dat het zijn hart trof — bracht hem hier toe. Hij huwde haar en toog naar Schotland, om er in de medicijnen te studeeren. In 1782 keerde hij als doctor in de medicijnen naar Nederland terug en vestigde zich te Zwijndrecht. Van daaruit was hij dien Juninamiddag aan 't zeilen gegaan. Plotseling stak er toen een storm op. De boot sloeg om. Vrouw en kind verdrongen voor Van der Kemp's oogen. Met moeite kon hij zelf zich vasthouden aan de kiel van 't vaartuig. Een half uur lang was hij zoo ten prooi aan wind en golven, en met den dood voor oogen. En in 't gezicht hiervan zag hij 't heillooze in van al zijn ongeloof, het God-onteerende van zijn vroeger leven. Beving en angsten der hel grepen hem aan en schokten zijne ziel op het diepste. Na gered te zijn van een dood in de golven kon hij die diepe verontrusting niet kwijt worden. Maar 't christendom omhelzen en tot den Christus vlieden — dat kon, dat wilde hij nog niet. Te diep zetelde het ongeloof in zijne ziel. Doch enkele dagen later, op 4 Juli 1791, werd hij, zooals hij zelf later schreef: „door de barmhartigheid des Heeren Jezus Christus, 's morgens, op 't onverwachtst in de woede zijner vijandschap tegen Hem gestuit en genoodzaakt zich aan Hem, zonder bepaling, over en gevangen te geven.” Van dat oogenblik af werd een geheel ander levensideaal het zijne: den Heere te dienen in volkomen overgave van zichzelf en anderen voor Hem te winnen. De vuurbrand was uit het vuur gerukt. En hij werd veranderd in een fakkel.

In Engeland was in 1795 het *Londensch Zendelings-genootschap* opgericht. Zijn roepstem om arbeiders onder de heidenen in Zuid-Afrika trof het oor en het hart van Van der Kemp. Spoedig werd hij nu geordend als predikant bij de Presbyterische Kerk. Eerst stichtte hij in zijn vaderland het *Nederlandsche Zendings-genootschap* in 1797 (Zie hoofdstuk XLIII). Toen ging hij naar het zuidelijk punt van het Donker Werelddeel. Reeds vroeger hadden de Moraviërs daar gearbeid onder de Hottentotten. Enkele leeraars der Hollandsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika hadden evenzeer iets van dien aard gedaan. B.v. Ds. Overney. Van der Kemp wendde

zich tot de Kaffers: een diep gezonken ras. Zijn tocht naar hun land leverde hem vele moeilijkheden op. Ook zijn verblijf. Kaffers ontstalen hem soms zijne ossen. De Boeren wantrouwden en bemoeilijkten hem veelszins. Zijn leer was niet volkomen vrij van Deïstische inmengselen. Zijn beschouwing van de wilden was te gunstig. Zijn toeleg was om ze met de blanken gelijk te stellen op maatschappelijk terrein. Voorts daalde hij te veel tot de wilden af door als zij te leven en zich te kleeden. Bovenal maakte het een slechten indruk, dat hij in 't huwelijk trad met een slavenmeid. Reden dus overvloedig, waarom de Boeren tegen hem gekant waren.

Zeer te bejammeren is het voorwaar, dat Van der Kemp zooveel aanleiding gaf tot achterdocht en tegenwerking. Hij had beter gedaan, minder met de z.g. „natuurkinderen” te dwepen en wat meer te raadplegen met zijne stamgenooten, de Boeren, die veel beter dan hij wisten, hoe de inboorlingen moesten behandeld worden. Doch, al was het soms onverstandige ijver — we kunnen Van der Kemp niet den lof onthouden, dat hij met heel zijn hart en ziel en alle zijne krachten het welzijn zocht der Kaffers en Hottentotten en zich door niets, zelfs niet door doodsgevaar, liet weerhouden, voor hen te arbeiden. Groote resultaten mocht hij echter niet aanschouwen. Wel stichtte hij Bethelsdorp en mocht er 1810 een tweehonderdtal christenen tellen — het dorp echter beteekende niet veel en op zijne bekeerlingen was nog heel wat aan te merken. Spoedig na het pasgemelde jaar werd Van der Kemp van zijn post afgelost. Op een Decembermorgen van het jaar 1811 werd hij plotseling krank. Een vriend vroeg hem, hoe het er bij stond met hem. Het antwoord was: „alles wel.” Toen hem wat later, toen hij reeds stervende was, gevraagd werd: „Is het licht of duister met u?” was zijn antwoord „licht.” Het was zijn laatste woord. Spoedig daarna ging hij heen. Van Engelsche zijde werd en wordt hij nog zeer geroemd. Uitbundig zelfs. Veel meer dan wij als Gereformeerden kunnen doen. Toch kunnen ook wij niet ontkennen, dat zijn ijver ons tot bewondering dringt en zijne geheele toewijding aan het werk der Zending roept om navolging.

HOOFDSTUK XXXIV.

DE PIONIER DER CHINEESCHE ZENDING.

Robert Morrison van Schotland. Hardleersch maar leergierig. Zending naar keuze. Naar China. Te Canton. Gekleed als Chinees. Een reuzenwerk met de taal. Na zeven jaar, doop van Tsai-a-ko. Grondlegger in China.

Vlug in het leeren was hij niet, de jonge Robert, de in 1782 geboren jongste zoon van den heer Morrison in Morpeth in Schotland, vroeger een landbouwer, maar nu een maker van leesten en een ouderling in de Schotlandsche Kerk. Maar twee dingen waren toch duidelijk zichtbaar in den knaap: hij had *lust* in het leeren. En, als hij 't eenmaal in 't geheugen had, dan bleef het er in. Toen Robert dertien jaar oud was, kon hij den geheelen 119den Psalm naar de oude Schotsche berijming van buiten opzeggen en waar men ook begon met het opzeggen, voorin, achterin of in 't midden — het bracht hem nooit van streek.

Wat zou er van den jongen worden? Zijn vader liet hem het leestenmaken leeren. En dat ging wel heel goed, maar Robert scheen wat anders in 't oog te hebben: tot verre in den nacht studeerde hij. En dat hield hij maar vol, hoe vaak hoofdpijn hem ook tot last was. Van kindsbeen af had Robert Morrison indrukken van geestelijke waarheden. Helaas, toen hij als jongeling met zijn ouders naar Newcastle verhuisd was, werd hij in dat drukke steenkolenstadje verleid tot zondige gewoonten, tot vloeken — en eenmaal tot dronkenschap. Spoedig echter kwam hij door Gods genade tot hartelijk berouw. „De zonde,” zoo schreef hij later, „werd mij tot een last. Ik verliet mijne goddelooze metgezellen en begaf mij tot lezen, overdenkingen en gebed. Het behaagde God om Zijnen Zoon in mij te openbaren.” Nu begon Robert Morrison een soort biduur te houden in zijn vaders werkplaats. En ijveriger dan ooit te voren studeerde hij. In zijn Bijbel bovenal. En voorts in boeken over het Latijn, Grieksch, plantkunde, sterrenkunde, rekenkunde en — de zending. Zelden liep hij over de straat of in zijn tuin zonder boek. Eerlang ging hij naar een school in Londen om er de

oude talen te leeren en zich voor den dienst des Woords voor te bereiden. Onder die studie leefde hij zeer dicht bij den Heere.

Gedurende dezen tijd koos hij de zending als zijn levenstaak. Maar — waarheen zou hij tijgen? De nieuwste zending was nog maar in hare kindsheid. Daar riep het Londensch Zendelings-genootschap een man op om naar China te gaan om daar de taal te bestudeeren en den Bijbel te vertolken. Tot hiertoe was er nog maar een klein gedeelte der H. Schrift in het Chineesch overgezet. En nimmer iets uitgegeven. Slechts zeer enkele Europeanen verstonden de spraak der gestaarte kinderen van het „Hemelsche Rijk.” En geen wonder. Om het Chineesch te leeren, heeft men gezegd, moet men een hoofd van ijzer hebben, een borst als een eik, zenuwen van staal, het geduld van Job en de jaren van Methusalem. Men moet weten, dat de Chineesche taal geen woorden vormt door letters, zooals wij, maar voor elk woord heeft men een verschillend letterteeken. En die letterteekens zijn veelal een soort beeldschrift. Een man bijvoorbeeld wordt aangeduid door twee strepen, die een paar beenen beteekenen. Een rijstveld is een beeld van zulk een stuk land, door greppels en sloten doorsneden en op een raam gelijkend. Een paar beenen naast zulk een beeld van een rijstveld beteekent een boer. Een gevangene wordt aangeduid door een paar beenen in een vierkant. Het oog is een figuur, dat wat op dat lichaamsdeel lijkt, maar vierkant. Een paar strepen hieronder — het oog op beenen — beteekent te zien. En zoo voort, zoodat elk woord een verschillend figuur heeft. En soms zeer ingewikkeld. Men begrijpt, hoe moeilijk het moet zijn, dit alles te leeren. En dan die uitspraak, die in de verschillende deelen van China en onder verschillende klassen des volks zeer uiteenlopend is! Dat was genoeg om iemand af te schrikken! Maar niet Robert Morrison. Nog op school in Londen nam hij al les van een Chinees. In 1807 vertrok hij als geordend zendeling naar Canton in China. Wist hij, hoe Xavier hier had gezucht: „O rots, rots, wanneer zult gij u ontsluiten?” (Hoofdstuk XVI). In elk geval, Morrison kwam binnen. Als in 't verborgen moest hij daar de taal bestudeeren.

De Chineezzen, die zich tot lesgeven lieten overreden, werden als verraders huns volks beschouwd. Om niet te veel in 't oog te loopen, kleepte Morrison zich als een Chinees en at als zij, en met hen, totdat zijne gezondheid er onder leed. Eene kleine, benauwde woning was het eenige, wat hij als tehuis kon huren. En

dat nog oogluikend verhuurd. Meer dan eenmaal maakte men hem het leven zoo lastig, dat hij zijne woonplaats moest verlaten. Maar Morrison bleef maar voortploeteren aan het Chineesch. In 1810, drie jaren na zijne aankomst, gaf hij het eerste stuk eener bijbelvertaling uit, de Handelingen. Vier jaar later heel het Nieuwe Testament. En tegen 1821 had hij — bijgestaan door een ander, den heer Milne — heel de Schrift in het Chineesch vertolkt. En dat was waarlijk een reuzenarbeid! Want men moet niet vergeten, dat zulk eene vertaling in het Chineesch voor het Oude Testament alleen een-en-twintig boekdeelen vulde. En dat was lang niet alles wat hij deed! Hij stelde een Chineesch Woordenboek samen. Verder eene Chineesche Spraakkunst. En nog meer werken van zulken aard. Hierdoor opende hij den weg voor latere zendelingen om met allerlei hulpmiddelen, die Morrison moest ontberen, zich op de studie dezer moeilijke taal toe te leggen.

Taalstudie was echter niet alles, wat Morrison deed. Door persoonlijk arbeid bracht hij enkelen toe. Eerst predikte hij. Voor één, twee of drie Chineezers! Toen dat verboden werd, zaaide hij het Woord als in het verborgen. In 1814 doopte hij zijn eersten bekeerling, Tsai-A-Ko. Wat later een Chinees, die als Evangelist goede diensten heeft verricht. Voorts lezen we weinig van levende vruchten. Morrison was meer grondlegger, pionier, baanbreker. Maar die het fundament legt, diep en breed, heeft zeker niet minder aanspraak op erkentelijkheid dan die er op voortbouwt, zoo niet meer. In 1834 ontsliep Robert Morrison in vrede. Anderen gingen tot zijnen arbeid in en brachten duizenden tot de Kerke Gods. In China ook komt het Rijk Gods, door triumpfen van het Kruis.

HOOFDSTUK XXXV.

JUDSON, DE APOSTEL VAN BURMA.

Een prediker, vier jaren oud. In de armen van het ongelooft. Eene bekeering door een sterfbed. Hoort naar Buchanan's roepstem. „Naar Burma roept de Heere mij." In de handen der Franschen. „Ik ben een Amerikaan!" Met Rice, Newell, Hall

en Nott. Ann Hasseltine. Judson wordt een Baptist. Tractaatjes doen hun werk. „Hoe lang neemt het om den godsdienst van Jezus te leeren?” Een bemoedigende toekomst verwoest door het oorlogszwaard. Judson in een kerkerhol. De zelfopoffering zijner gade. Een slachtoffer van toewijding. In een woud 40 dagen. De Karenen worden in groote getalen toegevoegd. Het lichaam in de golven. Kruistriumfen duren voort.

Oostelijk van de Baai van Bengalen in Azië lag vroeger een machtig rijk — dat van Burma. In barbaarsche heerlijkheid heerschte de vorst er van in Ava. Zijne onderkoningen regeerden met woest geweld. Het Buddhisme was de staatsgodsdienst. En het leven des volks was vol goddeloosheid van allerlei aard. Rooven, stelen, vergiftigen, moorden en het gieriglijk bedrijven van wellust was aan de orde van den dag. Naar dat Burma zonden de Engelsche Baptisten in 1808 Dr. *Felix Carey*, den oudsten zoon van den vader der Nieuwste Zending, *Wiliam Carey*. In Rangoon vestigde de jonge dokter zich. Maar hij had niet veel hart voor de uitbreiding van Gods koninkrijk. Eerlang ging hij geheel op in het wereldsche, toen hij de gunst des Burmeeschen monarchs had verworven door zijne geneeskunde. Inmiddels was de Heere reeds bezig een ander jongeling te vormen om te doen wat *Felix Carey* zoo jammerlijk naliet, ja nog veel meer, zoodat de titel *Apostel van Burma* hem met recht gegeven werd. Die jongeling was *Adoniram Judson*. Op 9 Aug. 1788 was hij geboren te Malden in Massachusetts. Zijn vader was leeraar aldaar bij de Congregationalisten.

Heel anders dan *Morrison*, was *Judson* zeer vlug in 't leeren. Men zegt, dat hij reeds op drie-jarigen ouderdom een kapittel uit den Bijbel kon lezen. Toen hij vier jaar oud was, stond hij vaak op een stoel en predikte voor zijn speelkameraadjes. Toen hij ouder werd, ging hij geheel in boeken op. En hij droomde droomen van toekomstige grootheid als redenaar, dichter of godgeleerde van naam. Hij bezocht hoogere scholen en als zeventienjarig jongeling keerde hij naar zijn tehuis terug — overladen met eere en begiftigd met beurzen. De Godvreezende ouders ontvingen hun talentrijken zoon met vreugde en trots. Helaas, ze merkten, dat zijn voorspoed hem trotsch had gemaakt en — ongeloovig! Openlijk kwam hij er voor uit, dat hij een ongeloovige was. Vader *Judson* gebruikte allerlei argumenten om *Adoniram* te overreden, maar deze wist ze alle te

ontzenuwen. De tranen van moeder echter maken meer indruk, hoewel niet genoeg. Op reis, in theaters en vroolijk gezelschap echter trachtte hij ook deze impressie uit te wisschen. Maar plotseling verdiepte de Heere dezen indruk. De jonge Judson klopte eens 's avonds aan eene dorpsheerberg aan om nachtverblijf. De herbergier vertelde hem, dat hij slechts één kamer over had, en die was vlak naast het vertrek, waar een man op sterven lag. Mijnheer zou zeker zulk eene verblijfplaats niet willen hebben? „Och wat,” spotte Judson, „daar geef ik niet om. Dood is dood!” Daar hoorde hij des nachts het kermen des stervenden. Herhaald, luid, angstig gekerm. 's Morgens vertelde de kastelein, dat de kranke dood was. „Wie was die man?” vroeg Judson. „De heer E., Student van Providence College” was het antwoord. Dat schokte Judson. E. was zijn klasgenoot, vriend, een ongeloofige als hij. En die zóó sterven? „Dood! verloren, verloren!”, dat waren woorden, die hem telkens over de lippen kwamen. Het angstig gekerm des stervenden had de kracht zijner ongeloofs-theorieën verbroken. Adoniram begon de waarheid weer te zoeken en te onderzoeken. Dit zoeken bracht hem naar Andover Seminarie. In het eerste jaar zijner studie daar werd hij bekeerd. Nu gaf hij zich over tot den dienst des Woords. Hij las toen het bekende werk *Star in the East* van den veldprediker Buchanan — een roepstem tot zendingswerk in het Oosten. Boeken over Burma kwamen hem ter hand.

En naar dat verre land werd langzamerhand zijn oog gericht vol verlangen om dáár te arbeiden in het Evangelie. En hij meende: God riep hem tot dit werk. Er was plan, hem te beroepen in Boston. Zijne ouders verlustigden zich reeds in het vooruitzicht, hun zoon dicht bij zich te hebben en in een voornamen predikstoel. Daar ontlastte Adoniram zijn hart. „Niet in Boston, niet in Amerika — in Burma roept de Heere mij.” Zoo sprak hij. En de ouders zwegen. De pas gevormde „American Board” (Zendings-Commissie) zag zich echter niet in staat, om hem en anderen alleen uit te zenden. Judson voer toen naar Londen om daar onderstand te erlangen. Dat was in 1811, toen Engeland met Frankrijk krijg voerde. Schip en al viel in de handen der Franschen. Met al de ruwe Engelsche matrozen werd Judson opgesloten in het ruim. De jonge zendeling werd krank. Maar zelfs in zijne ziekte studeerde hij nog bij twijfelachtig licht in zijn Hebreeuwschen Bijbel. De scheeps-

dokter, die hem werd toegezonden, merkte hieraan, dat hij een beschaafd man voor zich had en Judson werd nu beter behandeld. Te Bayonne, in Frankrijk, aangekomen, werd hij, met de Engelschen, naar de gevangenis gebracht. Luide riep hij, dat hij een Amerikaan was en dat men hem onrecht deed. Niemand verstond hem echter. Doch ja, bij geval was er een Amerikaan onder de toeschouwers. Des nachts drong deze de gevangenis binnen en door middel van omkoopning wist hij Judson te ontvoeren onder zijn ruimen mantel. Nu ging deze naar Londen. Met vreugde nam het Zendeling-genootschap aan, hem te ondersteunen. Toen Judson echter kort daarop in Amerika terug kwam was het Amerikaansch Genootschap in staat, hem en zijne medebroeders zelf te onderhouden en zoo begaf hij zich in 1812 op reis naar Indië. Met hem waren de broeders Rice, Newell, Hall en Nott. En Judson's jonge gade, Ann Hasseltine, eene godvruchtige vrouw vol moed en ijver.

Judson was een Congregationalist, toen hij Amerika verliet. Ook zijn gade. Op weg naar Indië werden zij Doopsgezind. Zoodra zij in Indie aankwamen sloten ze zich aan bij de Baptistische zendingsgemeente in Serampore. Natuurlijk schokte deze overgang den Amerikaanschen Board ten hoogste. Waarom, werd er gevraagd, deden ze niet eerder onderzoek? En we moeten toestemmen, dat hier veel waars in ligt. Hoewel het loffelijk was van Judson, dat hij zijne overtuiging volgde zelfs ten koste van de ondersteuning des Boards. Doch in 1814 werd in Amerika de „Baptist Zendelings Unie” opgericht, die hem voortaan onderhield. Judson en vrouw begaven zich kort na hunnen overgang tot de Baptisten naar de stad Rangoon in Burma. Carey's woning werd voorloopig de hunne. Zij wierpen zich met de borst op de studie van het Burmeesch. En moeilijk ging het door gebrek aan spraakkunst en woordenboek. Maar het ging toch en weldra werden zooveel vorderingen gemaakt, dat ze iets in het Burmeesch konden uitgeven. In 1817 konden reeds twee tractaatjes worden in 't licht gezonden. Zij behelsden eene korte voorstelling der Christelijke leer. En de Heere zegende deze eenvoudige blaadjes. Zekeren morgen zat Judson op zijne waranda te studeeren, toen een Burmees binnen kwam. „Hoe lang,” vroeg deze, „duurt het om den godsdienst van Jezus te leeren?” Judson's hart werd vervuld met vreugde. Het was de eerste maal, dat hij een zoeker naar de waarheid gewaar werd in Burma. „Indien God licht en wijsheid geeft,” was zijn

antwoord, „dan kan de godsdienst van Jezus spoedig geleerd worden. Maar zonder God kan een mensch heel zijn leven studeeren en geen voortgang maken. Maar hoe weet gij iets omtrent Jezus?” „Ik heb twee boekjes gezien.” „Wie is Jezus?” vroeg Judson. „Hij is de Zoon Gods,” antwoordde de Burmees. De man ging heen met meer geschriften over Jezus. Andere onderzoekers volgden.

Judson begon eerlang in de taal des lands te prediken. Na zesjarigen arbeid werd de eerste bekeerling gedoopt. Mounng Nau heette hij, een arm man. Na korten tijd ontving een viertal anderen den doop. Het uitzicht scheen bemoedigend. Maar toen kwam de ure der beproeving, die over iedere zending schijnt te komen. De barensweeën eener nieuwe gemeente uit de heidenen. Van 1824 tot 1826 was Burma in oorlog met Engeland. De heer Judson werd — geheel ten onrechte — als een spion beschouwd en gearresteerd door soldaten, van den beul vergezeld, om hem schrik aan te jagen. Hij werd in een vreeselijk kerkerhol geworpen en zeventien lange bange maanden werd hij daarin gehouden meestal gebonden met drie paar ketenen en twee maanden lang met vijf. Vreeselijke folteringen onderging de zwakke man door koorts, hitte, honger, angst en noodelooze wreedheid der gevangenenbewaarders. Zijne arme vrouw leed evenzeer onbeschrijfelijke smart. Wel werd zij niet opgesloten maar toch van het noodige beroofd. Zij volgde haar man van gevangenis tot gevangenis om hem zijn ellende te verlichten door voedsel en deksel tot hem te brengen en woorden van troost. Gedurende die ellende werd haar een dochterke geboren en met het arme schaap in de armen liep zij dag na dag mijlen door de brandende zon om haar man te bezoeken en te helpen. Bewonderenswaardig was haar moed en volharding. Zij drong door tot vorsten en vorstinnen om de bevrijding haars mans te bewerkstelligen. Maar eerst toen de Engelsche generaal Campbell zegevierend Burma binnentrok, mocht haar pogen gelukken. Helaas, nauwelijks was Judson vrij, of zijne moedige maar overspannen gade stierf in October 1826. Diep, zeer diep wondde hem dit verlies. Veertig dagen lang trok hij zich terug in de diepten van een woud. Hij zat er, als verslonden in gebed en overdenking. Toen ging hij weer aan den Evangeliearbeid. En de Heere zegende zijn werk en dat zijner medearbeiders, de broeders Boardman en Mason en hunne vrouwen. Velen werden tot de gemeente toegevoegd. Uit verre

oorden kwamen belangstellenden opdagen. Van 1831 tot 1832 ondernam Judson drie zendingsreizen onder de Karenen of Wilde menschen.

Dit is een volk van jagers, visschers en handwerklieden, dat de bergachtige streken van zuidelijk Burma bewoont. De Karenen waren zeer onkundig. Zij hadden geene afgoden, maar geloofden, dat er allerlei geesten woonden in stroomen en wouden. Zij hadden een overlevering, dat hunne voorouders vroeger een goeden en grooten God gediend hadden en dat die een boek hadden, dat kennis omtrent dat Opperwezen bevatte. Men kan licht begrijpen, dat dit den weg opende voor den Bijbel. Niet lange jaren na Judson's reizen onder hen werden duizenden dezer „wilde menschen” van Burma tot den Heere toegevoegd. In 1880 waren er reeds 451 gemeenten onder hen, gemeenten, die zelve haar kerk en christelijke school onderhielden! Judson echter ondernam na deze tochten onder de Karenen niet veel persoonlijken Evangelisatiearbeid meer. Men droeg hem op, zich vooral toe te leggen op het overzetten der Heilige Schrift. In 1834 mocht hem het voorrecht te beurt vallen, de vertaling des Bijbels in het Burmeesch te voltooien. Daarenboven zette hij andere belangrijke werken over. Later werd hem opgelegd, een Burmeesch woordenboek samen te stellen. Hij mocht het echter niet voltooien. Zijn lichaam, altijd zwak, was door al de ontbering en ellende uitgeput. Meer dan eens was hij aan den oever des doods. Telkens echter herstelde hij weder eenigszins, totdat het voorjaar van 1850 in 't land kwam. Toen werd hij gedwongen eene lange zeereis te ondernemen voor zijne gezondheid. Hij begon den tocht. Maar het duurde niet lang. Slechts drie dagen was de kust van Burma uit het gezicht, of Judson ontsliep in den Heere. Dat was op 12 April 1850. Zijn lichaam werd aan de golven overgegeven. Een veelszins groot man was Adoniram Judson. Zijne liefde tot zielen, zijn ijver voor het Rijk Gods, zijn onvoorwaardelijk buigen voor de uitspraak der Heilige Schrift, zijn volharding te midden van allerlei ontmoediging en gevaar en de heerlijke vrucht op zijn arbeid geven hem inderdaad recht op den kostelijken naam — *Apostel van Burma*.

HOOFDSTUK XXXVI.

EEN TUINMANSJONGEN DIE EEN APOSTEL WERD.

Robert Moffat. De kleine Catechismus. Ondertuinman. Methodist of Calvinist? Een aanplakbiljet, dat tot nadenken brengt. Geen weg open naar Namaqua-land. Moffat leert het Hollandsch te Stellenbosch. „Gij zoudt even goed de honden kunnen roepen!” Tijgt naar de kraal van „Afrikaner.” „Mijn hoofd zou barsten.” De leeuw wordt een lam. „Wat kan genade niet doen!” Huwt met Mary Smith. Naar de Beetsjoeanen. Een volk zonder godsdienst. Verandering ten goede in 1828. Nieuw Testament in het Beetsjoeaansch. Geen letters. Geen drukker. Naar Engeland en terug. Zijn naam blijft in herinnering.

Ja, hij was maar een tuinmansjongen en zeer arm. Maar hij werd toch een apostel en dat een rijkgezegd apostel ook. *Apostel der Beetsjoeanen*. Zijn naam was *Robert Moffat*. Op den kortsten dag van het jaar 1795 aanschouwde hij het eerste levenslicht te Ormiston, in East Lothian, Schotland. Veel opvoeding heeft hij nooit genoten. Zijn eerste schoolboekje was de „Kortere Catechismus” der Presbyterianen, waaraan men een A. B. C. boekje had vastgemaakt. Zoo-dra hij de letters had geleerd, kwam hij al dadelijk voor de gewichtige vraag, waarmede de Catechismus begint: „What is the Chief End of Man?” Dat was zeker geen geheel opvoedkundige overgang. En het schijnt, dat de jonge Moffat niet veel goeds uit den Catechismus trok. Hij las liever reisverhalen en andere boeken vol avonturen. Van jongs af aan was hij vol reislust. Toen hij elf jaar oud was, liep hij van zijne ouders weg, maar naderhand bezocht hij de school nog twee jaren. Toen werd hij tuinmansleerling. En hard moest hij werken. Zelfs des winters moest hij 's morgens om 4 uur opstaan. En zijn voedsel was lang niet overvloedig. Toch — in spijt van dit alles bezocht de knaap eene avondschool en leerde er meetkunde en wat Latijn. En andere vrije oogenblikken gebruikte hij om wat smeden te leeren en op de viool te spelen. Wie bewondert niet den geest van energie en volharding in den tuinmansjongen? Toen hij zijn vak verstond, werd hij ondertuinman te High Leigh.

Hier maakte hij kennis met eene vrome Methodistenfamilie en met deze bezocht hij van tijd tot tijd Methodistische godsdienstoefeningen. De prediking, die hij daar hoorde, maakte gedurig indruk op hem. Den Bijbel begon hij heel anders te beschouwen dan vroeger.

Maar hij trachtte de indrukken uit te wisschen. Hij wilde niet tot God gaan. En zijne eigen ongewilligheid was niet de eenige hinderpaal. Zijne meesteres bezwoer hem, zich toch niet met die Methodisten in te laten; zulks zou hem hare gunst kosten. En zijn vader, zelf een stoer Calvinist, wekte hem gedurig op, toch niet de Methodistische leer aan te nemen. Het een en ander veroorzaakte een lange bange worsteling in Moffat's gemoed. Maar ten slotte greep er eene groote verandering in hem plaats en Moffat kwam tot blijde belijdenis. Omtrent dezen tijd kwam er onverwacht en ongedacht een heerlijk levensideaal voor zijn bewustzijn oprijzen. Ja, waarlijk onverwacht en ongedacht. En zeer eigenaardig, aantoonend hoe God zelfs van het meest ongewone somtijds gebruik maakt om zijnen raad uit te voeren. Op zekeren zomeravond Warrington binnenwandeland, viel zijn oog op een aanplakbiljet. Het vermeldde, dat zekere Ds. Roby te Manchester eenige zendingsvergaderingen zou houden. De datum was alreeds voorbij. Maar de inhoud bracht den jongen Moffat tot nadenken over den heiden en de heidenzending. De lust kwam in hem op om daaraan zijn leven te wijden. Hij zocht den heer Roby op en deze werd voor hem een middel om hem den weg te banen tot het ambt. Na veel vreeze en beven en gebed en na wat verdere studie, terwijl hij terzelfdertijd bij den heer Smith te Dukinfield als tuinman arbeidde, werd hij door het (thans Congregationalistisch) Londensch Zendelinggenootschap in dienst genomen om in Zuid-Afrika als zending te dienen. Op 30 Sept. 1816 werd hij in de Surrey-Kapel geordend, gelijktijdig met *John Williams*, die later apostel werd der Stille Zuidzee en gemarteld op Erromanga (Hoofdstuk 38). In 't begin van 1817 kwam Moffat te Kaapstad aan. Maar helaas, hem werd permissie geweigerd, zich naar Namaqualand, werwaarts hij gaan wilde, te begeven. Moffat begaf zich nu naar Stellenbosch en leerde er het Hollandsch zoo vloeiend, dat hij er herhaaldelijk in predikte. Tegen den tijd, dat hij zoover was gevorderd met die taal, kreeg hij de begeerde toestemming. Nu ging het naar Namaqualand, ver, zeer ver naar het Noorden in die dagen. Het nam weken, er te komen. Velen schudden het hoofd over zijn onderneming. Schier iedereen

van de Boeren, bij wien hij 's avonds of des Zondags vertoefde, ried hem ten sterkste af zijn leven te wagen onder de wilden. Op deze reize gebeurde een welbekend voorval, dat herhaling waardig is. Bij een Boer overnachtend zou hij de godsdienstoefening leiden. „Waar zijn uwe dienstbaren?” vroeg Moffat. „Bedoelt ge de Hottentotten?” vroeg de verbaasde Boer. „Ge zoudt evengoed de honden kunnen inroepen.” Moffat zeide hier geen woord op, maar opende den Statenbijbel. En hij las de geschiedenis der Kananeeische vrouwe en hoe ze tot den Heiland sprak: „Ja Heere, doch ook de hondekens eten onder de tafel van de kruimkens der kinderen.” De Boer had genoeg. Hij liet de zwarte bedienden binnen roepen. Voor het eerst hoorden zij het Evangelie! En aan het einde der godsdienstoefening sprak de man tot Moffat: „Mijn vriend, gij hebt een harden hamer genomen en gij hebt een harden kop verbroken.” Moffat's bestemming was de kraal van een Afrikaner, een opperhoofd in Namaqualand. Deze was oorspronkelijk een Hottentotsch bediende van een boer te Tulbach, niet ver van Kaapstad. Maar hij had zijn heer vermoord en was noordwaarts gevloeden. Daar had hij zich als opperhoofd opgeworpen en leefde er als een Ismaël met zijn hand tegen allen, een roover en vrijbuiters en moordenaar. Een hooge prijs was er op gezet, hem levend of dood aan de regering over te leveren, maar niemand durfde dit doen. Naar de kraal van zulk een man begaf Moffat zich. Daar zou hij moeten leven — zoo men hem in 't leven liet — in een woest en droog land, zonder koren en gewoon brood en zonder geregelde verbinding met de Kaapkolonie. Inderdaad, moed en liefde nam het, om zoo iets zelfs te willen ondernemen, laat staan uit te voeren. Het doet ons Moffat bewonderen. En de Heere zegende dit voor-

nemen. Waarlijk, Moffat verrichtte een heldendaad, toen hij den Afrikaner opzocht in Groot Namaqualand. De Boeren stonden verwonderd over zijn moed, maar nog veel meer verwonderden zij zich later over het heerlijk resultaat met den woesteling. Van den beginne af voelde de Afrikaner zich tot Moffat aangetrokken. Hij luisterde vaak ernstig. Op zekeren dag, toen Moffat tot hem sprak, riep hij eensklaps uit: „Ik heb genoeg! Ik gevoel, alsof mijn hoofd te klein was, alsof het zou barsten van deze groote zaken.” Toen de zendeling krank werd, verzorgde hij hem zeer getrouw. Er kwam een ommekeer in des Afrikaner's leven, ja in zijn aangezicht en heel zijn voorkomen. Na

eenigen tijd nam Moffat den vroegeren woestaard mede naar de Kaap. Men geloofde, dat men Moffat's geest voor zich had en niet hemzelven, want men meende vast, dat hij vermoord was geworden. En toen men den veranderden Afrikaner aanschouwde, was er nog meer verbazing. „O God,” riep een Boer uit, wiens oom door den Afrikaner was vermoord geworden, „o God, wat een wonder van Uwe macht! Wat kan genade niet doen!” In 1819 huwde Moffat met Mary Smith, de dochter van zijn vroegeren meester te Dukinsfield. Vijftig jaren stond zij hem trouw ter zijde en werd de moeder van Mary Moffat, de vrouw van Livingstone (Hoofdstuk 37). In 1820 ging Moffat naar de Beetsjoeanen, om aan hen zijn leven te wijden. Met moeite leerde hij hunne taal. Maar nog meer kostte het hem ingang en vertrouwen bij hen te verkrijgen. Zij hadden geen afgoden, geen tempels en altaren en schier geheel geene idee van een Opperwezen. Hunne „regenmakers” hadden hen geheel in hunne macht.

Eens gebeurde het, dat al hunne toovenarijen niet hielpen om regen te krijgen. Nu kreeg de zendeling de schuld natuurlijk en men beval hem te vertrekken. En wat was Moffats antwoord? Echt heldhaftig: „Wij willen u niet verlaten — zelfs al zoudt gij mijn bloed vergieten.” Dit dappere zeggen maakte veel indruk. Met dat al bestalen en benauwden de Beetsjoeanen hem gedurig. Gedurende een seizoen moesten hij en de zijnen elken nacht waken om nog enkele levensmiddelen in hun tuintje te houden en niet van gebrek om te komen. Zes jaren lang woonde Moffat te Lattakoo onder dit ruwe, daarenboven zeer vuile volk, met groote opoffering en gevaren en nog altijd zonder vrucht. In 1828 bewerkte de Heere eene verandering ten goede. Moffat werd het middel, om de Beetsjoeanen te vrijwaren tegen uitdelging door den woesten stam der Matatees. Na dien werd er voor het eerst belangstelling openbaar in zijne woorden. Men had vertrouwen in hem gekregen. Velen van het volk gingen met hem mede om zich te Kuruman, een beter gelegen plaats, ten Westen van de Transvaal, neder te zetten. Hier bouwde Moffat eene kapel en een paar huizen voor hem en Hamilton, zijn medehelper. Hoe werden de zendingen verblijd, toen zij die wilden voor het eerst zagen zitten in de nieuwe kapel, en zitten met belangstelling. Het zaad des Woords scheen nu in goede aarde te vallen. Velen leerden hunne zonden zien. En nalaten! En men begon om den doop te vragen. Van degenen, die

zich aanboden, werden er zes aangenomen, na zeer nauwgezet onderzoek. De eerstelingen der diepgezonken Beetsjoeanen!

Sinds jaren was Moffat bezig geweest om gedeelten van het Nieuwe Testament in hunne taal over te zetten. Maar het viel hem zeer moeilijk, daar vele woorden ontbraken om christelijke denkbeelden te vertolken. Ook had hij niet genoeg kennis van het Grieksch. Maar zijne bekendheid met de Nederlandsche vertaling hielp hem zeer in dezen arbeid. Toen hij het Evangelie van Lukas gereed had, begaf hij zich naar Kaapstad om het te laten drukken. Maar nu kwam er een andere moeilijkheid. Hij kon niemand vinden om voor hem te drukken. Moffat wist echter raad, kort en goed: hij leerde zelf het letterzetten en bracht het zoover, daar de regeering hem de letters leende, om zelf het gezette af te drukken. Toen hij het geheele Nieuwe Testament had vertaald, werd hij wederom in Kaapstad teleurgesteld op dezelfde wijze. Nu begaf hij zich naar Engeland met zijn handschrift. Vier-en-twintig jaren geleden was hij weggetogen. Meer dan eenmaal was hij dood verklaard. Welk eene ongewone beweging verwekte het dus in Engeland in 1840, toen hij daar overal toespraken hield in het belang zijns arbeids. Drie jaren bleef hij in zijn geboorteland, ijverig bezig om nu ook de Psalmen en andere deelen van het Oude Testament over te zetten. Toen ging het weer terug naar Kuruman. Het voltooide en afgedrukte Nieuwe Testament was er alreeds. Nog zeven-en-twintig jaren arbeidde hij in Zuid-Afrika. In 1857 had hij geheel den Bijbel vertaald in het Beetsjoeaansch. Uitsluitend eigen arbeid!

Wie bewondert niet den ijver van dezen man Gods? Daarenboven reisde hij heinde en verre om zendingsstations te planten. Hij bezocht bijv. den stam der Bawains zoowel als Mosilikatse, het opperhoofd der Matabelen, zoo wélbekend in de geschiedenis der Transvalers. Het Zendingswerk te Kuruman zelf werd gedurig uitgebreid, iets, dat mogelijk werd door de overkomst van andere missionarissen. Velen werden van tijd tot tijd toegebracht. Scholen voor hooger en lager onderwijs werden geopend. De woestijn begon aanvankelijk te bloeien als eene roos. In 1903 waren er te Kuruman 14 zendelingen, 666 leden in volle gemeenschap en 14 scholen met 600 scholieren. Vanuit deze plaats worden niet minder dan 37 zendingsposten bearbeid! Waarlijk een groot werk!

Moffat's krachten namen echter gestadig af. Geen wonder, na

vijftig-jarigen arbeid in zulke omgeving! Met smart vertrok Moffat met zijne gade uit Kuruman in 1871. Twee hunner kinderen bleven er achter tot voortzetting van hun werk. Niet lang daarna stierf mevrouw Moffat. Eerst in 1883 ging Moffat zelf de ruste in, die er overblijft voor de moegestreden soldaten des kruises. Een Engelsch blad verklaarde naar waarheid: „Zijn naam zal in herinnering blijven zoolang de Zuid-Afrikaansche Kerk bestaat, en zijn voorbeeld blijft onder ons een aansporing voor anderen en een blijvend bewijs van wat een christen-zending kan zijn en kan doen.” Waarlijk, de voormalige tuinmansjongen was een groot zending geworden.

HOOFDSTUK XXXVII.

'T WAS MAAR EEN WEVERSJONGEN.

David Livingstone. Al vroeg in de spinnerij. Koopt zijn Latijnsche grammatica. Tot middernacht studeert hij. Bekeering, 20 jaren oud. De prediker blijft steken in de predikatie en vlucht als een haas. Livingstone wordt dokter. Naar Kuruman, Moffat ter hulpe. Naar Mobatse. Een leeuw met den linkerarm in de kaken. Met Mary Moffat naar de Bakwain-wilden. Sebituaan, opperhoofd der Makolo's. Bittere teleurstelling. Vergood in Engeland. „Zendingsreizen en Onderzoekingen in Zuid-Afrika” gepubliceerd. Naar oostelijk Afrika. Ontdekt het Nyassa Meer. De gruwelen van den slavenhandel geteekend. Verlies zijner gade. „De Zambesi en hare vertakkingen.” Aardrijkskundig werk als eene bijzaak. Aanschouwt het Tanganyika Meer. Vijf jaren rondzalkend in het woeste binnenland. Stanley ontmoet hem. Sterft op de knieën in Afrika en voor Afrika. Susi en Chuma de getrouwen. In Westminster Abdij.

Ja, 't was maar een weversjongen, hij, van wien wij thans wat hopen te verhalen. Toch werd hij een der meest beroemde en geverde mannen der negentiende eeuw, en zijn gebeente rust thans te midden van kostelijke grafgesteenten van vorsten, staatslieden en

dichters in de beroemde Westminster Abdij te Londen. *David Livingstone* was zijn naam. Blantyre in Schotland zijne geboorteplaats. Negentien Maart 1813 zijn geboortedatum. Zijn vader Niel Livingstone was een eerlijk en ijverig christen, en een werkzaam lid van de zendingsvereeniging te Blantyre. Ook de moeder vreesde den Heere.

Maar heel ruim hadden ze het niet, gansch niet. Dat was oorzaak, dat David, hun tweede zoon, reeds vroeg — nog maar tien jaar oud — naar de spinfabriek moest. Hij werd daar „piecer,” d.i. iemand, die de gebroken draden samenknoopt. 't Was anders heel jammerlijk, dat de knaap zoo vroeg aan den arbeid moest. Want hij had een hoofd voor studie! Als negenjarig jongentje kon hij reeds geheel den 119den Psalm opzeggen, met slechts vijf vergissingen. En boeken lezen uit de bibliotheek der zendingsvereeniging, dat was iets, dat telkens zijne vrije uurtjes bezette. Doch meer dan dat. Toen David het loon voor de eerste week in de spinnerij in den zak had, besteedde hij 't gedeeltelijk voor — een Latijnsche spraakkunst! Men zou zeggen, voor de taalstudie met al de inspanning, die ze vordert, had de knaap zeker toch wel geen tijd? Niet als hij een gewoon mensch ware geweest, maar dat was hij niet. David Livingstone was een buitengewoon jongeling. Van 's morgens zes tot 's avonds acht was hij in de spinnerij, alleen met uitzondering van wat tijd voor ontbijt en middagmaal. En dan, van acht tot tien zat hij op de banken der avondschool! En na tien, tot middernacht of later, tot zoolang moeder het toeliet, zat hij bij een vetkaarsje te lezen in het woonvertrek.

Zoo ging het jaren aaneen! Geen wonder, dat hij als zestienjarige knaap goed bekend was met Virgilius en Horatius en andere groote Latijnsche schrijvers. Maar ook in boeken over vreemde landen en wetenschappelijke werken. En had hij eens een halven dag vrijaf, dan ging David naar buiten, naar de steengroeven om er aardkunde te bestudeeren of naar het veld tot studie van bloem en plant. Wie merkt niet, hoe God van den beginne af begeerten en bekwaamheden in den jongeling had gelegd, die Hij later wilde doen gebruiken op het zendingsveld? Toen Livingstone twintig jaar oud was, werd hij tot den Heere bekeerd. Hij vond vollen vrede in het bloed van Christus. Nu kreeg hij lust tot zendingswerk. Des zomers werkte hij hard en leefde zuinig, opdat hij des winters te Glasgow zou kunnen studeeren. Vooral in de medi-

cijnen, want medisch-zending te worden was zijn ideaal. Hij bood zich aan het Londensch Zendings-Genootschap aan. Zoals men weet, is dit de zendingsvereniging der Congregationalisten van Engeland. Hunne kerk had Livingstone reeds als de zijne gekozen omdat hij meende, dat zij strikter tucht uitoefende dan de andere kerkengroepen in Schotland destijds. 't Genootschap nam Livingstone aan — op proef. Eerst moest hij nog wat studeeren onder Rev. Sichard Cecil. Die stuurde hem, zooals zijne gewoonte was, des Zondags uit om in de omliggende dorpen voor te gaan in de kerk. De preeken werden van buiten geleerd. Maar dit werd een struikelblok voor Livingstone. Eens trad hij voor eene dorpsgemeente op. Hij las zijnen tekst langzaam af. Maar, zijn van buiten geleerde preek wilde hem niet te binnen schieten. „Vrienden,” zei hij, „ik ben vergeten, wat ik had te zeggen!” en voort snelde hij uit predikstoel en kerk.

Livingstone werd ongeschikt verklaard, ook omdat hij niet al te vloeïend kon bidden. Maar zeker iemand drong er op aan, dat hij nog wat langer proeftijd zou hebben. En nu werd Livingstone formeel aangenomen. In Nov. 1840 gradueerde hij als dokter in de medicijnen. Enkele dagen daarna nam hij afscheid van zijne beminde familie. Voort ging hij nu naar Afrika; Moffat, de Apostel der Beetsjoeanen, had hem daartoe overreed, daar Livingstone eerst naar China had willen gaan. Kuruman in Zuid-Afrika, de hoofdzetel van Moffats arbeid, werd zijne woonplaats voor de eerste maand of wat. Daar leerde Dr. Livingstone de zeden en gewoonten der Zwarten kennen. Vooral op taalkennis legde hij zich toe. Eenmaal woonde hij enkele maanden moederziel alleen als blanke tusschen de wilden, juist om hunne taal te sneller aan te leeren. Eerlang begaf hij zich op reis om verder noordwaarts zendingsstations op te richten. In 1843 koos hij Mabotsa als de meest geschikte plaats. Doch hier verloor hij bijna zijn leven. Een leeuw viel op hem aan en had reeds zijn linkerarm met zijn vreeselijk gebit vermorzeld, toen de aandacht van het woeste dier gelukkig op een ander viel die hem trachtte te doden. Zodoende werd Livingstone's leven gered. Maar zijn verbrijzelde arm werd niet goed gezet en deed hem heel zijn leven zeer. In 1844 huwde Dr. Livingstone met Mary Moffat, de edele dochter des grooten zendelings. Hij had te Mabotsa een zendingshuis gebouwd en meende er lang te blijven. Maar de jaloerschheid van een broederzending deed hem een an-

dere plaats kiezen. Hij ging nu naar Chonuane, de hoofdstad van den Bakwain-stam. Hij had het voorrecht, het opperhoofd Sechele te mogen toebrengen.

Droogte deed den zendeling en heel den stam eerlang verhuizen naar Kolobeng. Ook hier, evenals te Chonuane en Mabotsa, had Livingstone allerlei gebouwen op te richten. Zelfs den baksteen-er-voor moest hij vervaardigen. Ook schier al het metselwerk, smids-
werk en timmerwerk. Ook zijne gade moest hard arbeiden. Behalve de zorg voor haar aangroeiend gezin moest zij kaarsen maken, zeep bereiden en voor het maken van alle kleederen zorgen. En het in-
komen was maar zeer karig. Maar beiden werkten zij voort en de Heere bracht enkelen der Bakwains tot bekeering. Wat een teleur-
stelling, toen ook Kolobeng weer moest verlaten worden, omdat de rivier, waaraan 't gebouwd was, geheel opdroogde en alles er rondom een dorre woestijn werd. Nu ging Livingstone weer verder noord-
waarts. Hij had gehoord, dat daar ergens een groot meer was en ook een krachtige volksstam, de Makolo's, wier opperhoofd, Sebituaan, een zendeling begeerde. Het meer, waarvan gesproken werd, werd bereikt. 't Was het meer Ngami, in 1849 ontdekt. Maar tweemaal poogde hij tevergeefs Sebituaan te ontmoeten. Gebrek aan water, uitputtende koorts, gevaarlijke slangen en de vreeselijke tsetsevlies, aan wier beet de ossen bezweken, noopte hem telkens onverrichter zake terug te keeren. Eerst op de derde reize ontmoette hij het opperhoofd. Sebituaan verwelkomde hem hartelijk. Hij beloofde hem in alles bij te staan. Livingstone meende daar een heerlijken zendingsarbeid te beginnen. Helaas . . . hoe donker zijn Gods wegen soms!

Sebituaan stierf een maand na de komst van den zendeling aan longontsteking. Ook het klimaat viel niet mede. Livingstone zond nu zijn huisgezin, dat hem op zijn vreeselijken zwerftocht vergezeld had, naar Engeland tot herstel van geknakte gezondheid en voor opvoeding der kinderen. Zelf wierp hij zich in het midden der Afrikaansche woestijnen en wildernissen om het land te verkennen met het oog op de te planten zendingsstations. Onwillekeurig maakte hem dit den grootsten ontdekker der negentiende eeuw. Hij ontdekte nu den oorsprong der Zambesi-rivier en trok van daar dwars door Afrika, eerst naar het Westen en toen naar het Oosten. Onderwijl predikte hij en genas krankheden. Vreeselijk leed hij en zijn gezelschap soms door honger, dorst, koude, naantheid, koorts,

wilde dieren en woeste stammen. Meer dood dan levend bereikte hij in Mei 1856 de oostkust van Afrika, te Quillimane. Te voet, let wel, te voet, had hij elfduizend mijlen afgelegd door ongebaande streken en worstelend met schier ongelooftelijke hindernissen. En niet alleen Christus predikend, maar allerlei nieuwe ontdekkingen makend op het gebied van artseneij en plantkunde zoowel als aardrijkskunde. Geen wonder, dat Engeland hem zoo vergoedde, toen hij aan 't einde van 1856 weer tot zijn vaderland terugkeerde.

Wat werd die voormalige weversjongen de held van den dag, toen hij in Engeland terugkeerde. De groote universiteiten van Groot-Brittanië huldigden hem openlijk. Overal sprak hij onder grooten toeloop. Spoedig publiceerde hij zijn: „Zendingsreizen en Onderzoekingen in Zuid-Afrika”. Daarin beschreef hij alles, wat hij voor nieuws gezien had in plantenrijk en dierenrijk, zoowel als wat betrekking heeft op volkenkunde en zending. Vooral stelde hij er de gruwelen des Afrikaanschen slavenhandels in 't daglicht. Europa rilde van verontwaardiging over de drama's van bloed en tranen, telkens in Afrika afgespeeld door de Arabische slavenhandelaars. De gedachte, deze goddeloosheid allereerst uit te roeien, werd meer en meer heerschend in 't hoofd en 't hart van Livingstone. Hij meende, eerst wanneer dit euvel eenigermate onderdrukt was, kon men recht met zending beginnen. Dit leidde hem er toe, zich van het Londensch Zendingsgenootschap los te maken. In 1858 keerde hij weer naar Afrika terug. Ditmaal als Britsch consul voor Oostelijk Afrika en hoofd eener expeditie om de binnenlanden verder te onderzoeken. Nu ontdekte Livingstone het meer Shirwa en het meer Nyassa. Bij dit laatste ondervond hij nog vreeselijker verwoestingen, door den slavenhandel teweeg gebracht, dan hij ooit te voren had aanschouwd. Zoovele lijken van arme vermoorde slaven dreven er soms in 't water, dat de schepraderen van de stoomboot iederen morgen er van ontdaan moesten worden! Waar men ook wandelde, vond men lijken op den grond. Menige hut bevatte half verteerde lichamen van mannen, vrouwen en kinderen. Alles was akelig woest en afgrijselijk als een reusachtig omgewoeld kerkhof.

En toch was de streek bij 't Nyassa-meer anderhalf jaar te voren nog bloeiend en volkrijk geweest! Soms ontmoetten Livingstone en de zijnen karavanen van slaven. Elke man had een vorkachtigen stok van 6 of 7 voet om den nek heen. Vooraan, bij de kin,

was de vork bevestigd met een ijzeren stang. Vrouwen, die haar mannen hier soms van trachtten te bevrijden, werden meedoogenloos neergeschoten. Livingstone zag een klein kind de hersenpan ingehakt, omdat zijn moeder het niet langer kon torsen. Zij, die uitgeput nedervielen, werden of met een bijl afgemaakt, of aan den hongerdood, of 't wild gedierte overgelaten als prooi. En zoo werden er jaarlijks tienduizenden bij tienduizenden behandeld! Livingstone's ziel werd vervuld, nog veel meer dan te voren, met heiligen ijver om dezen gruwel te bestrijden. Een aanzienlijk getal slaven bevrijdde hij met eigen hand. Gedurende deze onderzoekstochten trof onzen zendeling-onderzoeker wat hem inderdaad de gevoeligste slag zijns levens was. Zijne trouwe gade stierf namelijk plotseling in 't voorjaar van 1862 aan een der oevers van de Zambesi-rivier, nabij Shupanga. „O mijn Mary, o mijn Mary!” schreef hij, „hoe vaak hebben we een rustig tehuis verlangd sinds we te Kolobeng begonnen rond te zwalken!” Livingstone zou nimmer een rustig tehuis bezitten aan deze zijde van het graf. Na de teraardebestelling zijner gade ging hij weer voort op zijnen zwerftocht, hoewel met een gebroken hart. Twee dingen echter begaven hem niet: vertrouwen op God, zelfs in de donkerste dagen, en eene begeerte om nuttig te mogen zijn voor de komst van Christus' koninkrijk. In 1864 werd Livingstone's expeditie terug geroepen. In de „Lady Nyassa,” een stoomboot, door hem zelf betaald uit de opbrengst zijner geschriften, reisde hij eerst naar Bombay in Indië, waar hij zijn vaartuig voor een spotprijis moest verkoopen en toen vertrok hij nogmaals naar Engeland, waar hij een boek uitgaf over „De Zambesi en hare vertakkingen.”

Een beroemd man drong er bij hem op aan, om zijn zendingsarbeid geheel op te geven en alleen ontdekker te worden. Hierop antwoordde hij: „ik zou 't nooit willen toestemmen om eenvoudig als aardrijkskundige uit te gaan, maar wensch dit te doen als zendeling met aardrijkskundig werk „als eene bijzaak.” In dezen geest nam hij eene benoeming aan van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap om naar Afrika terug te keeren om de bronnen der Nijlrvier te bepalen en de betrekking der verschillende meren in 't hartje van het donker werelddeel tot elkander. In Maart 1866 bereikte hij Afrika wederom, dicht bij Zanzibar. Hij toog het binnenland in met een sterk voorgevoel, dat hij er ditmaal het leven zou laten. Van het begin af had hij met allerlei onaangenaamheden te

worstelen. Overstromingen, vijandige slavenhandelaars en verraderlijke bedienden maakten hem het leven moeilijk en het voortgaan zeer bezwaarlijk. In April 1867 zag hij in de verte het lange Tanganyika meer. Maar hij aanschouwde het als een krank mensch. En juist in dien toestand stalen twee zijner bedienden zijn medicijnkast, zoodat hij zijn koorts en bloedloop niet kon stuiten in hunne uitputtende werking. Geruimen tijd leed hij daar in 't woeste binnenland. Slechts gedeeltelijk hersteld, ging hij voort om de bronnen van den Nijl, zoo het mocht wezen, te ontdekken. Maar nu moest hij, voor het eerst in dertig jaren, in een draagbaar worden medegevoerd. Ook nu echter ontdekte hij nog verschillende meren en maakte verschillende, later als volkomen waar bevonden gissingen, omtrent den loop der groote Congo-rivier, nu menigmaal naar zijnen naam genoemd. De begeerte zijner ziel, de bronnen van den Nijl te ontdekken, werd nooit vervuld. Vijf jaren zwierf hij nu reeds in 't woeste binnenland rond. Menigmaal zeer krank en in al die jaren geen enkelen blanke ontmoetend. De Bijbel was hem echter tot opbeurend gezelschap. In 't najaar van 1869 zag Livingstone zich gedwongen, om naar het plaatsje Ujiji te gaan. Hij meende daar een voorraad goederen, door Engeland gestuurd, te zullen aantreffen. Hij kwam er aan als een geraamte. Geen wonder, sinds maanden had hij niets gegeten van het gewone voedsel der blanken. Maar wie schetst zijne bittere teleurstelling, toen hij merkte, dat de Arabier, die met het opzicht dier goederen belast was, alles had verkwanseld onder voorgeven, dat Livingstone dood was? Het was om wanhopig te worden! Gelukkig echter, de Heere had den schreienden nood van zijnen knecht gezien en hulp gezonden. Vijf dagen, nadat de zendeling te Ujiji was aangekomen, kwam *Henry M. Stanley* er met een vollen voorraad van goederen. Hij was door de „*New York Herald*” gezonden om Livingstone in 't hart van Afrika op te zoeken. De oude ontdekker leefde weer geheel op, gedurende Stanley's vertoeven bij hem, een maand of vier. Samen onderzochten zij heel wat. In Maart 1872 vertrok Stanley. Te vergeefs had hij Livingstone gebeden om mede terug te gaan naar Engeland. Maar neen, deze wilde van geen terugkeer hooren, zoolang hij zijne opdracht niet had vervuld — het vinden van den oorsprong van den Nijl. Zooals straks reeds gezegd, gelukte hem dit niet. Maar eerlang aanschouwde hij een veel heerlijker rivier — de rivier des levens, die in den hemel is.

In Augustus 1872 begaf hij zich weer op reis. Spoedig echter werd hij zóó uitgeput door koorts en bloedloop, dat hij wederom gedragen moest worden en uren lang bewusteloos was. Te Ilala, aan den zuidelijken oever van het meer Banguelo, kwam men ten slotte aan op den laatsten dag van April 1873. Daar had men een hut voor hem gebouwd — een hut van gras en hem een bed gespreid van 't zelfde materiaal. Meer dood dan levend er aangekomen, nam hij 's nachts nog wat medicijn. Niet lang daarna vond zijn bediende hem voor zijn bed geknield, het hoofd in zijne handen, op de peluw. Zijne ziel was ontvloden. Hij stierf zooals hij leefde — een bidder. En hij, die Afrika op 't hart droeg, overleed in 't hart van Afrika. Plechtig begroef men zijn hart en ingewand te Ilala. Het lijk zelf werd in de zon gedroogd en door Livingstone's getrouwe zwarte bedienden, Susi en Chuma, met al zijne papieren en instrumenten naar Zanzibar gedragen, een tocht van bijna een jaar lang, van ontelbare hindernissen en allerlei gevaren vergezeld. Half April 1874 kwamen zij met hun kostelijke vracht in Engeland aan. Geheel de beschaafde wereld treurde. En ieder achtte het hoogst betamelijk, dat het stoffelijk overschot met groote plechtigheid in de Westminster Abdij werd bijgezet. Beide, vriend en vijand van het werk der zending prees Livingstone. Vooral Gods kinderen treurden om zijn verscheiden. En velen in Afrika onder de vroegere wilden, die hem hadden leeren beminnen om zijne nederigheid, recht-schapeheid en christenzin. Livingstone was een recht pionier der zending geweest — een baanbreker, zooals het schoone Nederlandsche woord luidt. Sommigen hebben hem er wel eens over berispt, dat hij meer ontdekker dan zendeling was. Maar — Livingstone achtte zich als baanbreker door God geroepen en ook zulken zijn onontbeerlijk. En hij heeft inderdaad een baan gebroken in 't hartje van Afrika, een baan voor den handel, een baan voor het Evangelie. Afrika kan, mag en zal Livingstone nooit vergeten. Ook wij niet.

HOOFDSTUK XXXVIII.

DE APOSTEL DER ZUIDZEE.

Polynesia en Mikronesia vol goddeloosheid. De „taboe”. John Williams. Eene vrouw, die een dienstbare medeneemt ter kerk, wordt rijkelijk beloond. De „Duff”. De Gezelschapseilanden. Koning Pomare. Reiatea en koning Tamatoa. Met open armen ontvangen. Doch oppervlakkigheid in de zinsverandering. Verrassingen op Raratonga. Kon hij een zeeschip bouwen?

Ten zuidwesten van ons werelddeel is de Stille Zuidzee, (Pacific Ocean) als bezaaid met eene ontelbare massa van allerlei kleine eilanden en eilanden-groepen.

Polynesia (veel eilanden) en Micronesia (kleine eilanden) heeft men die streken des oceaans genaamd. Enkele dezer eilanden zijn van vulcanischen oorsprong, d.i. zijn opgerezen uit de wateren als kraters of monden van vuurspuwende bergen. Verreweg de meeste echter zijn ontstaan door den arbeid der bekende koraaldieren, die langzamerhand gesteenten vormden, die uit de diepten der Zuidzee verreesen. Door de schurende werking des waters werden die langzamerhand overdekt met kiezel. De golven wierpen slijk op, zaden van allerlei aard spoelden aan en ontkiemden, en zoo ontstond er langzamerhand plantengroei.

De meeste dezer koraal-eilanden zijn bewoond door menschen, op eene of andere manier daar gekomen, zeker meest door kustvaart en schipbreuk.

En toen de blanken het eerst kennis met hen maakten, vond men ze ontzettend diep gezonken. De idee van een Opperwezen was bijkans geheel uitgewischt. De broederschap der menschen was een onbekende leer.

Menscheneters en menschenoffers waren aan de orde van den dag. Zulke godonteerende gruwelen werden er dagelijks bedreven, dat het onwelvoeglijk zou wezen er zelfs iets van te noemen. Kuisheid was eene geheel onbekende deugd. Overspel was een gewoon iets, openlijk bedreven. Vrouwelijke krijgsgevangenen werden gemeenlijk alle ter dood gebracht, opdat zij geene moeders van krijgslieden

zouden worden. Mannelijken gevangenen sloeg men den schedel in en men droeg hunne hersens op bladeren van den broodpalm om ze den goden als offers voor te zetten. De vrouw was in vreeselijke slavernij. Zij ontving de kruimkens, vallende van de tafel haars heeren en die alleen van het meest gewone voedsel. Het lekkerste was „taboe” voor haar — verboden spijs. En de mannen waren veelszins slaven hunner opperhoofden. Ongehinderd konden dezen of hunne lijfwacht de woning der gewone lieden binnendringen en met vrouw en kind, met have en goed, naar willekeur handelen. Zelf een woord van protest was ongeoorloofd. Natuurlijk, dat stelen en rooven en moorden zeer alledaagsch was. Waarlijk een diep gezonken volkenras dus op de eilanden der Stille Zuidzee.

En toch — o wonder van genade — heeft het Woord Gods juist onder deze zoo verdierlijkte stammen de schitterendste en snelste triomfen behaald! Overwinningen, zoo heerlijk en vlug, dat men zijne oogen haast niet gelooven kan, als men de geschiedenis der zending in die streken leest. En toch is dit ten volle waar.

Deze wonderlijke ommekeer is teweeggebracht door verschillende knechten des Heeren. Mannen zooals Henry Nott, een metselaar, de zendelingen Cross en Cargill, Hunt en Galvert, Coan en Paton. Vooral echter is één man gebruikt door den Heere om heerlijke overwinningen te behalen, een man, daarom bij uitnemendheid *de Apostel der Zuidzee* genaamd. Deze man was *John Williams*, wiens geschiedenis we hier kortelijk willen verhalen.

In Tottenham nabij Londen werd John Williams op 29 Juni 1796 geboren. In zijn jeugd diende hij als leerling bij een ijzersmid. Hij was destijds tamelijk onverschillig aangaande zijne eeuwige belangen. De vrouw zijns meesters echter nam hem eenmaal mede naar een kerk — op hare dringende uitnoodiging ging hij mede — en ziedaar, de preek, toen gehoord, trof hem zoo sterk, dat hij van dien tijd af een ander mensch begon te worden. Wat les voor andere meesters en meesteressen tegenover hunne dienstbaren! Destijds werd er veel gesproken over de zending in de Zuidzee. Opgewekt door de reisverhalen van kapitein Cook, had het Londensch Zendingsgenootschap in 1796 een schip met zendelingen (de „*Duff*”) naar het eiland Tahiti gezonden. Dit behoort tot de Gezelschaps-Eilanden. Eerst werden er vele teleurstellingen ervaren, maar ten slotte was er een zeer groote verandering gekomen. De koning, Pomare genaamd, was gedoopt, afgodsbeelden werden weggeworpen; zelfs de

priesters begeerden den doop. En een algeheele ommekeer van zeden en gewoonten had plaats gegrepen. Enkele der bekeerde inboorlingen gingen reeds hier en daar op naburige eilanden om er Christus bekend te maken. Natuurlijk verwekte dit veel geestdrift om den arbeid in de Zuidzee voort te zetten. En ziet, ook John Williams, kort voor de uitzending van de „Duff”, geboren, kreeg liefde voor dit werk. Als twintig-jarig jongeling bood hij zich bij 't Londensch genootschap aan. Na eenige weinige voorbereidende studiën werd hij geordend. Terzelfder tijd als Robert Moffat, de latere apostel der Beetsjoeanen (Hoofdstuk XXXVI). In November 1817 ging John Williams met zijne jonge gade op reis naar het verre, verre Eimeo, een der Gezelschapseilanden. Williams' opvoeding was zeer gebrekkig en onvolledig geweest. Maar hij bezat voortreffelijke persoonlijke eigenschappen. Hij had een scherp blik, een vlug verstand. Daarenboven was hij zeer innemend van manieren, zich overal vrienden makend. En hij was sterk als een reus en kerngezond. Te Eimeo zou hij de taal der inboorlingen aanleeren. Hij meende er wilden aan te treffen. Tot zijne verrassing vond hij er reeds een kapel met 800 bezoekers — vrucht van het werk van inboorlingen van Tahiti. Na eenigen tijd verliet hij het eiland. Koning Tamatoa van het naburig eiland Raiatea, had van de nieuwe zendelingen gehoord en smeekte Williams, tot hem over te komen. Raiatea was het grootste eiland der groep, was het middelpunt der vereering van Oro, den Zuidzee-god van den krijg en der menschenoffers — dat alles lokte een karakter als Williams zeer aan. En hij toog er heen. De inboorlingen, reeds eenigszins onder christelijke beademing, door middel van Tamatoa en de geloovigen van Tahiti, ontvingen Williams en de zijnen met open armen. In groepen kwamen ze zijne prediking bijwonen. Van stonden aan beloofden ze, den Zondag af te zonderen. En zij verklaarden, christen te willen worden. Dat alles was een zeer aangename ervaring voor Williams. Hoe klaar zag hij hier en trouwens meer dan eens, de opmerkelijke en letterlijke vervulling der bijbelprofetie: „de heidenen zullen op zijn leer wachten” (Jes. 42 : 4).

Williams zag echter spoedig in, dat er veel oppervlakkigs was in deze zinsverandering der eilanders. Hun leven stemde nog lang niet met hunne woorden overeen. Hij gordde zich aan om daar, zoo het kon, verandering in te brengen. Hij onderwees ze in tuinbouw, in timmerwerk, in smeden, enz. Hij legde nadruk op de

huiselijke en persoonlijke godsdienstoefening; op haten en vlieden van alle ongerechtigheid. En door Gods zegen werd zijn arbeid in beiderlei opzicht gezegend. De vroegere menscheneters en kindermoorders werden veranderd in vreedzame en beschaafde en veelszins Godvruchtige christenen! Op verzoek der eilanders ontwierp Williams een stelsel van wetten voor hen — gebaseerd op de Tien Geboden. Raiatea was na vijf-jarigen arbeid een christelijk eiland geworden — en dat in veel hooger beteekenis dan menig beschaafd land alzo genoemd. Een waarlijk apostolische triomf was alreede behaald door 's Heeren goedheid. Een heel eiland onder den band des koninkrijks gebracht! Maar — het was nog maar het voorspel. Veel heerlijker overwinningen stonden te komen. Van uit Raiatea had Williams reeds vroeger eene reis gemaakt naar de z.g.n. Hervey-eilanden, ook wel Cook's eilanden genaamd. Daar had hij het grootste eiland der groep ontdekt, Raratonga, en er een paar inboorling-onderwijzers geïnstalleerd. Toen onze zendeling nu zijn werk op Raiatea voorloopig als beëindigd beschouwde, verhuisde hij met de zijnen naar Raratonga. De arbeid zijner inboorling-onderwijzers was er reeds aanvankelijk gezegend. Zij hadden als 't ware den grond beploegd voor 't zaaien des Woords door Williams. En toen deze eindelijk kwam om te zaaien — hoe verrassend snel schoot het zaad op! Groote scharen kwamen de prediking bijwonen. Men had een soort kerkgebouw opgericht, dat over 600 voet lang was. Allerlei afgodsbeelden kwam men aandragen en voor Williams' voeten neêrleggen. Op één samenkomst bracht men er veertien! De kleinste was vijf ellen lang!

Gereedelijk luisterde men naar de voorstellen des zendelings om het leven te beteren, den Sabbath te gedenken en tot den God des hemels te roepen om zijne almachtige genade. De Sabbath werd onderhouden op voor ons veelszins beschamende wijze. Met zonsopgang hielden de inboorlingen eene voorbereidenden bidstond. Roerend werd er soms gebeden. Een uur vóór de gewone godsdienstoefening kwamen zij samen in klassen van 10 tot 12 huisgezinnen om met elkander te spreken over het woord Gods. Om negen uur begon de morgensamenkomst, door den zendeling geleid. En tot driemaal toe vergaderde men onder zijne leiding. Ten behoeve der Raratongers stelde Williams een soort leerboek van Bijbelsche grondwaarheden op en vertaalde het Evangelie van Johannes en den Zendbrief aan de Galaten. Uitwendig zoowel als

inwendig greep er eene wonderlijke verandering plaats, zoowel onder mannen als vrouwen. Williams kon soms zijne oogen schier niet gelooven bij het zien van den ommekeer.

Toen hij ook hier zijn arbeid voorloopig beëindigd achtte, zon hij op middelen om ook andere eilanden te bezoeken. Om zulks te doen, was een eigen schip een vereischte. Maar hoe er een te krijgen? Hij besloot er zelf een te bouwen zoo goed en zoo kwaad als dat ging. Want ge moet begrijpen, dat er, behalve hout, gebrek was aan schier alles wat men voor een schip behoefde. Er was bijna geen ijzer op Raratonga, geen touw en geen zeildoek. Evenmin was er teer of pek. En dan een zeeschip te bouwen! Hoe kon men er aan denken! Zou Williams een wonder kunnen doen?

HOOFDSTUK XXXIX.

VERVOLG.

Een schip gebouwd van vreemde materialen. Ratten, die den blaasbalg verslonden. De „Boodschapper des Vredes” vaart naar Savaii. Groote zegen op arbeid. Varkens, die „het merkteeken des Heeren” ontvangen. Groote verandering op Samoa. Naar de Nieuwe Hebriden. Door menscheneters verslagen te Erromanga. „Gewroken.”

Wij verlieten Williams met het plan in 't hoofd om een vaartuig te bouwen om Evangelie-reizen te maken. Wij zagen, hoe er veelzijds gebrek was aan materialen. Laten we er bijvoegen, dat er bijna geen enkel gereedschap was voor scheepstimmerwerk. Maar Williams was voor geen kleintje vervaard! Met behulp van inboorlingen begon de zendeling eerst allerlei gereedschappen te maken. Zijn vroeger handwerk als smidsleerling kwam hem daarbij zeer goed te stude. Toch was het veelszins moeilijk. Vooral had hij er moeite mee om een blaasbalg te maken voor zijn smidse. Hij had daartoe vellen noodig en er waren maar vier dieren op 't eiland, wier huid hij daartoe gebruiken kon — vier geiten. Wel, hij slachtte er drie van en maakte den blaasbalg. Met veel moeite

was het instrument klaar, zoo hij meende. Maar helaas, het zoog evenzooveel wind in naar binnen als het uitblies. De samenstelling was niet goed. Ten slotte echter was alles in orde. Doch, den volgenden nacht kwamen er ratten, waarvan het op Raratonga wemelde, en aten den blaasbalg op! Dat was toch wel om iemand dol te maken! Maar Williams werd niet dol, doch peinsde zoolang, totdat hij een blaasbalg had, die geen leder behoefde. Nu begon men eerlang met het kappen en behouwen van boomen voor balken en planken van het schip. Wanneer men een gebogen plank noodig had, voor de stevens bijv., zocht men zulke boomen op, die eenigszins krom gegroeid waren. Insteede van spijkers gebruikte men houten pinnen. Om de gaten en naden dicht te stoppen bezigde men gedroogde banana-stompen, stukken katoen en kokosnotenbast. Touwen moest men zelf weven uit den z.g.n. hibiscus-bast, die daar groeide. Matten dienden voor zeilen. En het roer werd aan de boot bevestigd met stukken ijzer, gemaakt van een paar oude bijlen en een groot wiedijzer! Zoo werd er een boot gebouwd, 60 voet lang en 18 voet breed — lang geen schuitje dus! En alles gereed te maken — werktuigen, boot en takelwerk — had slechts zestien weken genomen!

Williams noemde zijn vaartuig „De Boodschapper des Vredes,” voorwaar een schoone naam! Het eerste, wat hij met zijn schip deed, was naar een naburig eiland te gaan om er een hoeveelheid varkens en katten van daan te halen. Wat moet een zendeling soms niet doen! Maar het was noodig voor Raratonga. Want het land wemelde, zoo wij zeiden, van ratten, zoowat de eenige dieren er op. Zij liepen den zendelingen over de beenen als zij nederknielden om te bidden. Zij kropen in hun bed. Zij vernielden kisten en kasten. Daar was ééne goede zijde aan deze plaag: de Raratongers werden daardoor gestadig van vleesch voorzien. En zij aten alle dagen ratten! Williams meende, dat paste niet voor een beschaafd volk, en om nu de ratten te verdelgen bracht hij katten. En om de plaats van het rattenvleesch in te nemen, bracht hij varkens. Toen in dezen nood voorzien was, begon de wakkere man zijn zendingsreizen met zijn „Boodschapper des Vredes”. Allerlei eilanden bezocht hij. Meermalen liep zijn zwak vaartuig gevaar van te vergaan. Tot zes malen toe ontsnapte Williams den dood des verdrinkens door het omslaan van kleine bootjes, die hem aan land zetten. Maar onvermoeid reisde hij maar rond, jaar na jaar. Veel zegen zag hij op zijn arbeid. Vooral op het eiland Savaii, tot de Samoa-eilanden-

groep behoorend. Toen Williams daar aanlandde, weenden de bewoners — ten teeken van blijdschap. Want dat is de manier, waarop de Zuidzee-eilanders hunne vreugde uitdrukken. De zendeling vernam, dat koning Malietoa en de voornaamste opperhoofden, zoowel als bijna al de bewoners des eilands hun leven hadden trachten te verbeteren en hunne goden weggeworpen en eene kapel gebouwd, die 700 hoorders kon bevatten. Met vreugde, groote vreugde, verklaarde Williams aan de wachtende scharen, wat de weg des behouds was in Christus Jezus. En velen verklaarden Christen te willen worden.

Williams zag echter in, dat het hem alleen geheel onmogelijk zou zijn om Savaii met de naburige eilanden, die verschillende dorpen bevatten, recht te bewerken. Hij nam zich voor, naar Engeland terug te keeren om er arbeiders vandaan te halen. In 1833 begaf hij zich met de zijnen op reis. Zeventien jaren aaneen had hij gearbeid. Zijne gezondheid was eenigszins geknakt. In Engeland was hij natuurlijk de held van den dag. Hij schreef er een paar boeken en collecteerde geld voor een grooter en sterker schip dan zijn eigen-gemaakte boot. Ook gelukte het hem, een tiental zendingen te overreden, met hem mede te gaan. In 1838 werd er weder koers gezet naar de Zuidzee. Natuurlijk, dat men hem en zijne metgezellen met groote vreugde verwelkomde. Met zijn nieuw schip, „Camden”, bezocht Williams nu weer verschillende eilanden, er overal inboorling-onderwijzers en hier en daar een der nieuwe zendingen achterlatend. Hij was een rechte bisschop, aan wien de zorg voor heel het zendingsveld stilzwijgend was toevertrouwd. Tot zijn vreugde bemerkte Williams, dat het hart des volks in Raiatea nog niet koud was geworden en dat in Raratonga veel vordering was gemaakt in godsdienst en beschaving. Ze begonnen zelfs reeds voor de zending bij te dragen, door van hunne varkens daartoe af te zonderen. Vóór zijn vertrek naar Engeland had Williams hun eens verhaald, hoe de Christenen in zijn geboorteland van het hunne offerden voor de zending. Op de vraag der inboorlingen, hoe zij ook iets konden doen, wees de zendeling op hunne varkens. En den volgenden morgen had heel het eiland weergalmd van het geschreeuw van varkens die „het merkteeken des Heeren” op het oor ontvingen! Toen Williams terug kwam, gaf de inboorling-penningmeester hem de som van driehonderd-en-vijftien dollars als opbrengst der inmiddels wél-gevoederde dieren. Met vreugde werd het geld afgestaan.

Op *Samoa* kwam even groote verandering. Van de 60.000 inwoners gingen er bij de terugkomst van onzen held niet minder dan 50.000 naar school — oud en jong!

Nu dit alles zoo gezegend ging, richtte Williams zijn oog ook op andere eilanden. Vooral wilde hij de *Nieuwe Hebriden* bezoeken. Dit is eene eilandengroep ten Oosten van Australië. De bewoners waren bekend als ontzettend woest en bloeddorstig en menscheneters. Maar Williams werd gedrongen om er heen te gaan. Was hij niet jong nog en krachtig? Nauwelijks 42 jaren oud. En de Heere die hem zooveel had doen gelukken — wie weet of Hij ook hem op die woeste groep geen heerlijke overwinning had weggelegd. Hij besloot er heen te gaan. Juist voor zijn vertrek van *Samoa*, waar hij den laatsten tijd was, predikte hij over den tekst: „Zeer bedroefd zijnde, allermeeft over het woord dat hij gezegd had, dat ze zijn aangezicht niet meer zien zouden” (Hand. 20 : 38). Zijne toehoorders barstten in tranen uit onder de prediking, evenals de Efeziërs vroeger met Paulus, en smeekten hem toch niet heen te gaan. Mevrouw Williams bad hem evenzeer toch niet weg te zeilen. Maar Williams was niet van zijn plan af te brengen. In den geest zag hij ook de groep der *Nieuwe Hebriden* als wingewesten van zijn Heiland en Koning. Hij voer weg met de „*Camden*.” Op 30 November 1839 liet hij het anker vallen in *Dillon-Baai* van het eiland *Erromanga*. In een bootje ging men landwaarts en trachtte tot de inboorlingen te spreken. Maar men verstond elkander niet. Men gaf de wilden nu wat spiegeltjes en stukken katoen, om ze te lokken. Het scheen of ze vriendelijker werden. Men ging wat verder het bosch in! Plotseling echter — daar kwamen krachtige wilden opdagen en met dreigend opgeheven knotsen en woest geschreeuw snelden ze toe op Williams en zijn metgezellen. Williams trachtte te ontvluchten door strandwaarts te snellen. Hij meende naar zijn schip te zwemmen. Maar helaas. Op het rotsachtig strand struikelde hij. Hij viel, een opperhoofd greep hem en, met vreeselijk gehuil verbrijzelde de bloeddorstige wilde den schedel van den man Gods! Zijn lichaam werd daarenboven doorboord met vele pijlen. Zonder dat de schepelingen het verhinderen konden, werd William's lijk langs het strand gesleurd en daarna landwaarts, waar de woeste kannibalen het verslonden. Alleen den schedel en de beenderen vond men later. Hij die zijn leven had toegewijd aan de arme Zuidzee-eilanders, liet er ook zijn

lichaam voor. Groot was de droefheid die de eilanders der zee zoowel als de beschaafde wereld vervulde bij het hooren van Williams' heldendood op Erromanga. Algemeen zegende men zijne nagedachtenis als van den Apostel der Zuidzee, wiens arbeid waarlijk in apostolische mate gezegend is geworden. Zelfs op de Nieuwe Hebriden begon het te dagen. In 1889, den vijftigsten gedenkdag van William's marteldood, werd er te zijner gedachtenis te Erromanga een monument onthuld. En de man die den hoeksteen had gelegd, was de zoon van het opperhoofd, dat den Apostel had vermoord! En terzelfder tijd predikte een ander zoon van den moordenaar in Australië. Williams was inderdaad „gewroken!”

HOOFDSTUK XL.

HET WERK GODS OP HAWAII.

De Sandwich-Eilanden. Groote onkunde toen Cook ze ontdekte. Vreeselijke afgoderij en andere zonden. Kinderen worden levend begraven. Oboekia te New Haven gebracht. Op de trappen van Yale College; opgeleid tot zendeling, maar gestorven voor hij gereed was. Hiram Bingham en Asa Thurston naar Hawaii; vinden een volk dat zijn goden wegwerpt. Eene koningin de eersteling: Keopoeolani. Zendingen aangesteld tot ministers. Als een Pinksterfeest te Hilo. Ds. Titus Coan het groote instrument ter kerstening. Zijn ijver in reizen en prediken. Te eeniger tijd komen er van 3000 tot 6000 in de kerk. Gezegende prediking. „Onzinnigheden zijn in hun hart.” In een jaar over 5000 gedoopt te Hilo. Een missionair dienaar des Woords die er twaalf-duizend doopt. Hawaii gekerstend.

Ten Westen der Ver. Staten, in den Stillen Oceaan, omtrent 2000 mijlen van San Francisco, ligt een eilandengroep die vroeger meestal de Sandwich-eilanden genoemd werd. De inboorlingen noemden hunne groep echter altijd Hawaii. Eigenlijk was dat alleen de naam van het grootste dezer eilanden. Langzamerhand echter werd hij heel de groep gegeven. Op de manier waarop de naam „Holland”

vaak wordt gebezigd voor heel het koninkrijk der Nederlanden. Die eilanden werden in 1788 door Cook, den bekenden kapitein en reiziger, ontdekt. Destijds waren de bewoners ervan, tot het Maleische ras behoorend, zeer onwetend. Toen zij Cook's schip voor het eerst zagen, meenden ze dat het een drijvend bosch was. De schepelingen, dachten ze, hadden nog eene huid over hun vel aangetrokken (hunne kleeding); zij meenden dat het allen goden waren, omdat zij een kleinen brandenden vulkaan in hunnen mond hadden (hunne pijpen); en wat hen ook verwonderde was dat zij deuren aan de zijden van hun lichaam hadden waardoor zij met hunne handen in hun binnenste konden komen om er messen, spijkers enz. uit te voorschijn te halen. Zoo beschouwden zij de zakken der matrozen! Dus wel heel onkundig. Maar — wat veel erger was — ze waren zeer goddeloos. Ze waren kannibalen of menscheneters, zooals Cook helaas zelf later ervoer. En de leugen heerschte er, benevens schaamteloos bedrog, geweld, schandelijke dronkenschap en onbeteugelde en allergrofst onkuishheid. Kindermoord was een der vreeselijkste gruwelen, telkens op Hawaii bedreven. Men wil dat minstens tweederde der kleine kinderen door de ouders werden omgebracht.

Gedurende 40 jaren, van 1778 tot 1818 was de bevolking door deze gruwelen zóó verminderd, dat er in-stede van 400.000 zooals in 1778, in 1818 slechts 150.000 inboorlingen waren. De toestand der vrouw zelve was ook zeer treurig. Zij was vóór haar huwelijk menigmaal een handelsartikel, soms voor de schandelijkste doeleinden afgestaan door hare eigen ouders. Na haar trouwen werd zij de slavin en het lastdier van haren man. Het was haar strikt verboden om met hem te eten. Vele spijsen en wel de lekkerste, waren voor haar *taboe*, dat is verboden. Van dat taboe had men een geheel stelsel gemaakt, dat als een ijzeren juk op de schouders van bijna heel het volk drukte.

De goden der Sandwich-eilanders waren enkele monsterachtige poppen. Vooral voor ééne godheid vreesde men zeer, de godin Pélé. Zij werd gezegd verblijf te houden in den vulkaan Kilauea, die van tijd tot tijd vreeselijke dampen uitspoet. Dat beschouwde men als teeken van Pélé's toorn en men haastte zich dien te stillen door menschen als offers neer te stooten in de ziedende lavamassa in den krater van den vuurspuwenden berg.

Het zag er dus allertreurigst uit op *zedelijk* gebied, om niet eens

te spreken van het armoedige van hun bestaan op natuurlijk terrein. En toch zou deze woestijn binnen zeer korten tijd veranderd worden in eene bloeiende gaarde! Dat was inderdaad een werk Gods! De aanleiding tot het zendingswerk op Hawaii werd gegeven door een jongen inboorling, die in 1808 werd medegenomen naar de Vereenigde Staten. Die jonge man heette *Oboekia*, en werd door een schipper uit New-Haven medegenomen en door christen-vrienden opgevoed. Toen Oboekia tot den Heer was toegebracht ontstond eene begeerte in zijn ziel om als zending tot zijn volk terug te keeren. Te Cornwall, Conn., ging hij ter school met het doel om voor zulk een heerlijk werk te worden opgeleid. De hoop van velen was op hem gevestigd. Men koesterde de hoogste verwachtingen van het succes dat een schrandere en toegewijde jonge man als Oboekia zekerlijk op Hawaii zou hebben. Helaas — vóór hij gereed was ter uitzending, overleed hij, in 1818, slechts 26 jaren oud. De vrienden der missie stonden versteld en waren ontmoedigd door dezen slag! Geen wonder. En toch — hoe wonderlijk zijn niet Gods wegen! — toch werd de dood van dezen jongen man juist de aanleiding tot heerlijken zendingsarbeid! Hoe kon dat?

Op de manier waarop Brainerd zulk een machtigen stoot gaf aan de nieuwere zending. Door een verhaal van zijn leven en streven! Toen het bekend gemaakt werd, hoe Oboekia had geleefd en gestorven was, gevoelde zich een student te Andover daardoor gedrongen zijne plaats in te nemen. Deze student heette *Hiram Bingham*. In *Asa Thurston* vond hij een gewillig klasgenoot. Dit tweetal werd toen in October 1819 te Boston geordend en zette weldra koers naar de Sandwich-eilanden. Edoch, niet alleen dit tweetal. Ook een geneesheer ging mede, twee onderwijzers, een boekdrukker en een landbouwer, benevens hunne vrouwen. Zeker een zendingsmacht, die voor effectief werk op allerlei terrein was berekend.

De uitgezonden broeders meenden, dat zij een vreeselijke worsteling zouden moeten doorstaan met het heidendom. Het heidendom met zijn bloedige offeranden, bloedige en zedeloze ceremoniën en ingewortelde vooroordeelen. Maar wat viel hen dát boven mate, verre boven bidden en denken, mede! Het werk Gods was reeds op Hawaii begonnen. Het werk van Gods algemeene genade! In het begin der vorige eeuw was de koning *Kamehameha* in aanraking gekomen met een Engelsch kapitein, Van Couver genaamd. Deze had hem iets geleerd van den christelijken godsdienst. Toen Kame-

hameha zag, dat Van Couver's matrozen de vreeselijke *taboewetten* overtraden, zonder dat de door de priesters voorspelde uitbarsting van den toorn der goden plaats greep, kreeg de koning de gedachte, dat heel de voorvaderlijke godsdienst niets anders was dan dwaasheid en inbeelding. Hij en zijne bloedverwanten overtraden nu zelve de *taboewetten* straffeloos. Het gevolg was, dat eerlang de geheele afgoderij werd afgeschaft. 't Was misschien de eerste maal in de geschiedenis der volken dat eene natie ongezocht hare afgoden weg wierp. De Sandwich-eilanders waren een volk geworden zonder uitwendige religie!

Juist op dit tijdstip nu kwamen de Amerikaansche zendelingen. Dat was zekerlijk eene wonderbare beschikking Gods! Na enkele dagen van oponthoud kregen ze allen toestemming om zich op verschillende plaatsen neer te zetten en het volk te onderwijzen. De toenmalige koning, diens broeder en andere voorname personen, werden nu leerlingen van de zendelingen. Oboekia had vroeger een soort grammatiek en woordenboek der Hawaii-taal gemaakt. Deze kwamen der missie natuurlijk zeer goed te stade. En daar de Hawaii-taal maar 15 letters gebruikt, was het tamelijk gemakkelijk voor de inboorlingen om lezen en schrijven te leeren. Natuurlijk was dit tot zooverre een geheel onbekende kunst voor hen. Spoedig bracht men nu gedeelten des Bijbels in de taal des volks over en onderwees hen in de waarheden ervan. Ook werden er enkele liederen gemaakt en aan het volk geleerd. En door Gods goedheid kwamen er alras bekeerlingen. De eerste die gedoopt werd was *Keopoeolani*, de moeder des konings!

Heel de regeering der eilandengroep beleed het christendom binnen 5 jaren nadat de zendelingen voet aan wal hadden gezet! Was dat geen duidelijk werk Gods? De regeering der Sandwich-eilanden toonde alras, dat het haar ernst was met hare belijdenis. Men stelde pogingen in 't werk om moord en ontucht te voorkomen. De Sabbatviering werd geboden. Zendelingen werden aangesteld als ministers van onderwijs en financiën. Heel het goevernement was weldra op de leest der beschaafde wereld geschoeid. Europa en Amerika stonden er verbaasd over, dat eene barbaarsche regeering binnen zóó korten tijd geheel van karakter was veranderd.

Maar nog meer zou de Kerk Gods zich verbazen over de verandering van het volk zelve der Sandwich-eilanden! Hoe diep gezonken het was, zagen wij reeds vroeger. Hopeloos diep gezonken in

ongerechtigheid, zou men zeggen. Maar de zendelingen uit Amerika begonnen moedig ook het volk te onderwijzen. De steun der regeering kwam hun natuurlijk zeer goed daarbij te stade. En vooral werd hun arbeid voorspoedig gemaakt, doordat de Geest Gods op wonderlijke manier begon te werken. In 1825 begon de Heere zijn werk reeds zichtbaar onder het gewone volk. In dat jaar waren er te *Lahaina* reeds een vijftigtal huisgezinnen, waar men geregeld zich boog voor den troon der genade in huiselijke godsdienstoefening. De zending, de heer *Richards*, kreeg elk uur menschen bij zich, die bekommerd waren over hunne zonden en den weg ten leven wilden leeren. Wanneer hij 's morgens vroeg ontwaakte, stonden er reeds zoekers naar de waarheid voor de deur, en tot middernacht hield men hem soms bezig. Ook op andere plaatsen begon het werk Gods openbaar te worden. Soms op zulk een groote schaal als bijna nergens elders gezien was, na den heerlijken Pinkstertijd der Kerke Gods. Vooral de talrijke bekeeringen, die plaats grepen te *Hilo*, zijn overal bekend.

Het instrument om vooral te *Hilo*, op het eiland Hawaii, een werk Gods te voorschijn te doen brengen was Ds. *Titus Coan* uit Connecticut. Hij was een man vol des Geestes en vervuld met vurigen ijver om het Evangelie te prediken aan alle creaturen. In 1836 zette hij zich neder te *Hilo*, als zending van den „American Board” (Congregational). Reeds waren daar enkele bekeerlingen — 36 in getal. Niet tevreden met hen alleen te bearbeiten, ging Ds. Coan overal in den omtrek om de Blijde Boodschap te brengen. Het reizen was zeer moeilijk, omdat het land van vulkanischen oorsprong is, doorsneden met diepe kloven en afgronden, en verdeeld door spitse berggruggen. Maar Coan trok overal heen, onvermoeid en onvervaard. Reeds in het eerste jaar zijner bediening had hij 300 mijlen afgereisd, en 43 malen gepredikt. Wonderlijk snel wist hij zich de Hawaii-taal eigen te maken. In 1836 begon hij overal zeer duidelijke teekenen van belangstelling te zien. Wáár hij ook predikte, het volk stroomde toe in groote getale en volgde hem soms mijlen ver.

Ds. Coan predikte telkens en telkens over het onderwerp: „de groote zaligheid in Christus”. Hij legde nadruk op kennis van zonde en ellende. Vol vuur en bezieling sprak hij. En heerlijk paste de Heilige Geest het toe. Menigmaal braken de hoorders uit in luide kreten om Gods ontfermende genade. Soms was hij

gedwongen stil te houden van wege het gekerm der verslagen zondaren. Tientallen vielen soms in zwijm. Eenmaal sprak Coan over den tekst: „onzinnigheden zijn in hun hart” (Pred. 7 : 3). Eene vrouw riep uit: „O ik ben zulk eene; onzinnigheid is in mijn hart!” Een man barstte uit: „Er is een tweesnijdend zwaard dat mij in stukken hakt!” Een wilde uit een achterhoek, die gekomen was om den spot te drijven, viel neder op den grond, betuigende: „God heeft mij geslagen!” Zulke voorbeelden kwamen gedurig voor.

Het Woord Gods oefende niet alleen invloed uit op het gemoed. Ook op het leven. Oude veeten werden bijgelegd, dronkaards verlieten hun zondigen weg, dieven brachten het gestolen goed terug, hoereerders beleden hunne ongerechtigheid en lieten ze na. Moord werd beleden met diep berouw en biddend gemeded. Zelfs de hoogepriester der godin Pélé, een grijsaard van 70 jaren, een man des bloeds en des gewelds, werd grondig bekeerd tot den hoogen God. In 1838, na scherp en langdurig onderzoek en gadeslaan der doop-candidaten, begon Ds. Coan met de bediening van de Sacramenten. Tegen Juni 1841 waren er in de kerk van Hilo 7500 personen op belijdenis en doop aangenomen; bijna drie-vierde van al de volwassenen in het district! Toen Ds. Coan in 1870 Hilo verliet, had hij persoonlijk bijna twaalf-duizend menschen gedoopt! Waarlijk, God had groote dingen gewrocht! En niet alleen te Hilo. Op verschillende andere plaatsen greep een wonderlijke verandering van hart en leven bij duizenden plaats. In 1842 waren er op de eilanden reeds 19.210 bekeerlingen. In één jaar werden er 23 gemeenten gesticht, enkele met over de duizend leden! In 1863 ontrok de American Board zich feitelijk aan het werk der Sandwich-eilanden. Het waren niet langer *zendings*-velden, maar *gemeenten* Gods, die in eigen onderhoud voorzagen. Ja, zij hadden in dien tijd reeds *achtien* hunner als zendelingen uitgezonden naar de Markiezen-eilanden. Waarlijk, wij kunnen spreken over het *werk* Gods op Hawaii! Geloofd zij zijn Naam er voor!

HOOFDSTUK XLI.

JOHN G. PATON EN ZIJN ARBEID OP DE NIEUWE HEBRIDEN.

Plaatsvervanger van Williams en andere martelaars der zending. Stadsmissionaris in Glasgow. Op het eiland Tanna. Vijftig maal in doodsgevaar. Verlies van have, huis en echtgenoot. Op Aniwa. De put, die den ruggegraat van 't heidendom brak. Groote kruistriumfen. Inlijving in de Synode van N. Z. Wales.

Eer wij afscheid nemen van de nieuwste zending in de eilanden der groote Zuidzee, moeten wij een hoofdstuk wijden aan den man, wiens naam wij hier boven schreven, omdat zijne historie *triumfen van het Kruis* geeft te aanschouwen die te heerlijk zijn om niet te worden geschetst. Het arbeidsveld van Paton vormde de *Nieuwe Hebriden-eilanden* waarover wij reeds spraken in hoofdstuk XXXVIII in de geschiedenis van *John Williams*. Deze eilanden liggen in het zuidelijk deel der Stille Zuidzee, in wat men Melanesia noemt, omtrent 1000 Engelsche mijlen ten Noorden van Nieuw Zeeland. Er zijn dertig eilanden in deze groep. De inwoners ervan spreken ongeveer twintig talen en dialecten welke zeer uit elkander loopen, hoewel de 50.000 inwoners allen behooren tot het Papoea-ras. Deze inwoners waren oorspronkelijk wreede, zeer goddelooze en afgodische heidenen. Zij waren bloeddorstig en verraderlijk in de hoogste mate.

Hoe Williams door hen als kannibalen werd verslonden op het eiland Erromanga zagen wij reeds. Dat geschiedde op 30 November 1839. Ook *James Harris*, zijn metgezel, werd op dien dag gedood. In 1861 werden er nog twee andere zendelingen vermoord, *George N. Gordon* en *Ellen C. Gordon*.

Toch liet de Heere die gruwelijke heidenen niet los, maar bereidde, reeds toen Williams viel, andere instrumenten om zijn werk voort te zetten. De meest beroemde dezer middelen in des Heeren hand was *John G. Paton*. Op 24 Mei 1824 werd hij geboren in Kirkmahoe, in hetzelfde Schotland, dat zooveel kruisgezanten onder de heidenen heeft verschaft. Zijne ouders waren arm, doch Godvreezend.

Hij had van der jeugd aan te worstelen met ontbering en van 's morgens vroeg tot 's avonds laat hielp hij zijn vader in het vervaardigen van kousen. Hoogere scholen kon hij wegens armoede niet doorloopen, maar van al zijn vrijen tijd maakte hij gebruik, om zich de beginselen van het Latijn en Grieksch eigen te maken. Tien jaren lang deed hij zedings-arbeid in Glasgow. Eerst toen hij 33 jaren oud geworden was, kon de begeerte zijns harten vervuld worden om zending onder de heidenen te worden.

Op 23 Maart 1858 werd hij geordend tot missionair Dienaar des Woords onder de heidenen.

Paton sleet de eerste vier jaren van zijn verblijf op het kleine eiland *Tanna* van de Nieuwe Hebriden, vanaf 5 Nov. 1858.

Daar ging het in het eerst allerruwst toe, bloeddorstig en goddeloos gelijk de Tannieten waren. Niet minder dan *vijftig* malen was het leven van Gods knecht in klaarblijkelijk gevaar. Maar telkens werd hij door des Heeren zorgen bewaard.

Slechts eenmaal werd hij genoodzaakt om den schijn van geweld te gebruiken. Hij hield den kannibalen een leeg pistool voor om hen af te schrikken.

Vaak werden er geladen geweren op hem gericht, en zóó nabij zijn hoofd, dat hij de loopen kon vatten met de handen, en aldus het moordend lood afwenden. En terwijl hij zulks deed ter zelfbescherming, rezen er vurige gebeden op tot den Heer. Deze liet zich niet vergeefs aanroepen in den nood. Paton vond Zijn hulp oneindig groot, en meer dan eens, zoo getuigde hij later in zijne schoone Biografie, was het hem alsof de Heere Jezus aan zijne zijde stond in zichtbare gedaante. Ten slotte, in 1862 noopten krankheid en dood onder arbeiders, (ook Patons gade viel als slachtoffer), en vooral de vijandelijkheden der inboorlingen, tot het verlaten van *Tanna*. Paton verloor letterlijk alles bij dat vertrek, behalve zijn Bijbel en eene vertaling der Heilige Schrift in de spraak der eilanders. De arme heidenen wisten niet wat zij deden, toen zij hun weldoeners verdreven.

Paton liet zijne vertolking van Markus te Auckland drukken. Dat, en de arbeid van anderen, leidde ten slotte tot de kerstening van heel het eiland.

Het eiland *Aniwa*, één der Nieuwe Hebriden, werd vooral het veld waar Paton de triumpfen zijns levens voor zijn Heiland won.

Hij arriveerde aldaar in 1866.

Anderen hadden er reeds eenigszins den grond ontgonnen, vooral inboorling-onderwijzers van Samoa, maar met bitter weinig zichtbaar gevolg.

Een vreemd en toch zeer natuurlijk middel gebruikte de Heer der Zending om Zijn Woord ingang te doen vinden in de harten der Aniwaner-wilden.

Het eiland was een vlak veld, op koraal gebouwd in den loop der eeuwen. Het regende daar zeer weinig, behalve in het natte seizoen, maar dan verdween het spoedig in den dichten grond en stroomde in de zee.

Nu gebruikten de inboorlingen wel weinig water. Voor het wasschen der kleederen was er geen behoefte aan, omdat de wilden zoo goed als naakt rondliepen. En hun dorst werd meest verzadigd door de melk der kokosnoten. Maar toch, er was behoefte aan water, vooral voor den zendeling en zijn gezin.

Doch daar gebeurde het, in het begin van den arbeid van Paton, dat er gedurende twee jaren aaneen zoo goed als geen regen viel.

Toen kwam Paton op de gedachte een put te graven, iets ongehoords en ongeziens op Aniwa.

Toen hij er over sprak om zulks te doen, meende een oud opperhoofd, die den zendeling eenigszins genegen was, dat de blanke man krankzinnig werd. „Zult gij het uit den grond doen regenen?” vroeg hij vol verbazing. Paton toog aan het werk maar was spoedig door het graven onder de tropische zon uitgeput.

Hij overreedde enkele wilden om hem te helpen, door hen vischhaken te laten verdienen.

Twaalf voet diep was het gat geworden, toen de eene der zijden ervan des nachts inviel. Nu was het met de hulp der inboorlingen gedaan. Zij spraken luide hunne vreeze uit, dat als de blanke in den grond zou wezen, als zulks wederom gebeurde, koningin „Toria” een harer oorlogsschepen zou sturen om Paton's dood te wreken en heel het eiland plat te schieten, omdat de Engelschen de wilden zouden beschuldigen van den zendeling levend te hebben begraven.

De dienstknecht des Heeren gevoelde de kracht van dit argument, maar hij liet zich niet van zijn stuk afbrengen.

Dagen aaneen groef hij met eigen hand. En met een biddend hart, dat zijn Zender het werk mocht zegenen. Soms vreesde hij, dat hij geen water zou aantreffen, en wat zouden de wilden dan

wel zeggen? Zouden zij niet spotten met hem en zijn boodschap?

Dan wederom vreesde hij, dat het water ondrinkbaar zou wezen, daar het zeker wel zeewater zou zijn.

Toen hij dertig voet diep had gegraven, bemerkte hij, dat de grond vochtig werd. Dat gaf hem nieuwen moed. Maar nog steeds kwelde hem de vrees dat het water zout zou zijn.

In vast geloof op den Heere echter vertelde hij op een avond aan het oude opperhoofd: „Ik denk, dat Jehova God ons morgen water zal geven uit dat gat.”

Paton zegt zelf daarvan: „Ik gevoelde op dat oogenblik, dat ik zeer veel op het spel zette en dat het treurig zou afloopen, indien ik hen teleur stelde. Maar ik geloofde dat de Heere mij leidde, en ik wist dat ik Zijne eere zocht en niet de mijne.”

En de Heere stelde Zijn knecht niet teleur.

Den volgenden dag vond hij water op den bodem van het gat, zoet water. Zijne ziel jubelde in blijden dank aan zijn God.

Hij vulde een kruik met water en liet het den wilden zien en proeven.

„Jehova God gaf het uit Zijn eigen aarde in antwoord op mijn arbeid en gebed!” riep hij uit. Het opperhoofd en de zijnen moesten het wel gelooven.

Den volgenden Zondag hield het opperhoofd Namakei zelf eene „preek.”

„Zooiets hebben de goden van Aniwa nooit voor ons gedaan!” was zijn uitroep. „Van dezen dag af geloof ik alles wat Nissi ons verhaalt van dezen God. Voortaan ben ik een volgeling van Jehova God!”

Het opperhoofd hield woord. In de dagen daarop volgend brachten honderden van de heidenen hunne goden van hout en van steen en legden ze aan de voeten van den zendeling.

„Deze toespraak, en het graven van de wel,” schreef Paton later, „braken den ruggegraat van het heidendom op Aniwa.”

Het Kruis had getriumfeerd door een ongewoon, hoewel heel natuurlijk, middel.

Het is niet ons doel om uit te weiden over het leven van dezen vromen heils-heraut.

Het volsta dat wij zeggen dat Paton lang genoeg leefde om met eigen oogen te aanschouwen hoe op de Nieuwe Hebriden honderden, ja duizenden werden gekerstend.

Veler leven bewees hartveranderende genade.

„Apostel der Hebriden” noemt men John G. Paton in de zendingsliteratuur. Die titel is wel verdiend.

Op 28 Januari 1907 ging hij in in de vreugde zijns Heeren.

En het Januarinumner van de „World’s Missionary Review” van 1914 kon melden dat de evangelisatie der Nieuwe Hebriden *voltooid* is.

Voortaan zullen de Nieuwe Hebriden worden gerekend als geïnstitueerde kerken, behorende tot de Synode van New South Wales. Wat heeft God gewrocht!

HOOFDSTUK XLII.

JONGSTE KRUIS-TRIUMFEN IN AZIË.

De zending in Britsch-Indië. Het werk van een ingenieur gezegend. Belijders in 1912 en vroeger. „’t Licht komt!” Ceylon, Burma en Siam, Laos. Groei der kerk in China. Federatie. Belangstelling. Confucianisme godsdienst der Republiek. Nog 2000 steden onbezet! Tibet — de deur op een kier. Japan. Verbeck, Brown en Simmons. Licht en schaduw. Korea — triumpfen en vervolging. 40.000 getrouw tot den dood. Zending op de Philippijnen sinds 1898. Verdeeling van arbeidsvelden. „Evangelische Unie.”

Azië is het grootste van al de werelddeelen der aarde, eene oppervlakte beslaande van over zeventien millioen vierkante mijlen, en dus een zevende deel grooter dan de beide Amerika’s, tweemaal grooter dan Afrika, en viermalen het grondgebied van heel Europa overtreffend in uitgestrektheid!

Ook in Azië, waar het Kruis van Golgotha werd opgericht, heeft het Kruis triumpfen behaald.

In de vroegste eeuwen der Kerkgeschiedenis geschiedde zulks reeds.

Helaas, daar heeft een vervallen christendom ook verschrikkelijke nederlagen geleden, inzonderheid door middel van het kromzwaard der Turken.

Maar vooral in den jongsten tijd begint er zich wederom een kentering ten goede te openbaren.

Bijzonder door den zendingsarbeid van christenen van Engelsche en Amerikaansche afkomst.

Wat onze *Vaderen* vroeger, in de dagen der Oost Indische Compagnie, deden op *Formosa* en *Ceylon* werd verhaald in Hoofdstukken XIX en XX. De Zending der *Nederlandsche Zendingsgenootschappen* van hun eerste optreden af tot op heden wordt behandeld in Hoofdstukken XLIII en XLIV, en de arbeid der *Ge-reformeerde Kerken* in Hoofdstuk XLV, terwijl het werk der *Ge-reformeerde Kerk in Amerika* in Azië verricht in Hoofdstuk XLVI eene plaats vindt.

Het tegenwoordige zij gewijd aan de *jongste Kruis-triumfen* op het vasteland van Azië, in *Japan* en op de *Philippijnen*.

Wij vestigen allereerst de aandacht op wat genoemd wordt *Britsch-Indië*.

Het „Gibraltar van het heidendom” wordt het genaamd, een land met driehonderd vijftien millioenen zielen, waarvan ruim 200 miljoen Hindoes zijn, 60 millioen Mohammedanen en voorts een mengelmoes van allerlei godsdiensten.

Xavier arbeidde onder dit volk. De Deensche zending. De Moraviërs. Carey begon het groote werk der nieuwste missie-historie aldaar. De Schot, Alexander Duff, heeft er gestreden voor de uitbreiding van het Koninkrijk.

Overall hebben de Engelsche christenen scholen opgericht in Indië voor meisjes zoowel als jongens.

Het werk onder de vrouwen, het *Zenana-werk* zoogenaamd, wierp er schoone en rijke vruchten af.

De *medische dienst* werd ruimschoots gezegend.

J. E. Clough, een voormalig ingenieur, uit drang des harten een zendeling, bleek juist de man van Gods raad te zijn in *Ongole*, toen in de eerste zeventiger jaren eene vreeselijke hongersnood het werk Gods dreigde te vernietigen.

De zendeling werd wederom ingenieur.

Hij liet kanalen graven. Hij gaf brood des lichaams aan de hongerenden.

Hij predikte Christus als het Brood des levens.

En toen de hongersnood ten einde was en de doopcandidaten eerst op de proef waren gesteld of zij het christendom zochten om den broode, toen werd het hart van Clough en die hem zonden, en de harten van al het volk des Heeren, verblijd met groote blijdschap.

Tusschen 15 Juni en 31 Juli van het jaar 1878 werden er door Clough en zijne helpers niet minder dan 8.691 gedoopt, waarvan op één dag over de twee duizend het sacrament der opneming in Gods Gemeente ontvingen!

Zoo zegende de Heere de Evangelieverkondiging in Indië, dat er een zeer bemoedigende toename is in het getal Protestantsche belijders.

In 1851 waren er in Britsch-Indië	15.129	lidmaten.
In 1871	52.816	„
In 1881	113.325	„
In 1890	182.722	„
In 1901	1.019.904	„

De laatste census van Britsch-Indië deelde als verrassend resultaat mede dat er in 1912 in Britsch-Indië 3.574.000 belijders van den Christus waren. Daaronder werden gerekend 1.394.000 Roomschen. In de laatste tien jaren hadden de Protestantsche zendingen een *half millioen* als Avondmaalgangers mogen inschrijven, terwijl de Roomsche Missie in datzelfde tijdvak ten getale van 272.000 toenam.

Eén persoon uit elke 80 menschen in dat groote gebied van 315 millioen zielen reeds voor het Christendom gewonnen! Waarlijk, „het daghet in het Oosten!” Kalm geschiedt dat, schier onopgemerkt door de groote massa, maar het LICHT der wereld *komt!* Geene kerk heeft Indië overwonnen; geen boven allen uitstekend zendeling heeft het merkteeken van een Livingstone op haar gezet; geen groot theoloog heeft haar met menschelijke logika bewezen dat het Christendom beter is dan het Hindoeïsme, het Mohammedanisme, of het Boedhisme. Maar de Geest des Heeren beweegt zich boven de donkere stilstaande wateren, en de arbeid der christelijke barmhartigheid heeft de ziel van Indië beroerd als een nieuw wonderwerk. Sinds eeuwen heeft Indië gezocht onder een verhardend despotisme van priesters en vorsten. De liefde van Christus en zijn heil zal het harte troosten en heelen!

Op het eiland *Ceylon*, (Hoofdstuk XX), is gestadige vooruitgang van het christendom, zoodat het getal belijders de 400.000 nadert. Drie moeilijkheden zijn hier vooral in den weg der zending: de gruwelen van het Hindoeïsme in het noorden, het Boedhistisch fatalisme in het zuiden, en de verkeerde indruk vroeger gemaakt door wat men een „gouvernements christendom” noemde. Leden

der Zuid-Afrikaansche Nederduitsche Geref. kerk, vroeger als bannelingen op dit eiland, onderhouden er een evangelist.

In *Burma*, vroeger zoo donker, (Hoofdstuk XXXV), werden in 1913 niet minder dan 900 gemeenten gerapporteerd, met 70.000 avondmaalgangers.

In *Siam* begonnen de Amerikaansche Baptisten en Congregationisten te arbeiden op uitnoodiging van Dr. Karl Gützlaff van het Ned. Zending-Genootschap die in 1828 Bangkok bezocht. De eerste bekeerling werd in 1859 gedoopt. Het bijgeloof maakte de strijd van het kruis in het eerst zeer moeilijk. De vrees voor booze geesten, vooral ten dage van krankheid, was een groote hinderpaal in het werk der zending. Doch vooral door middel van de medische zending wordt de tegenstand gestadig gebroken. Onder de bevolking van *Laos* en van *Siam* werden er in één jaar in de Presbyterische zending (van Oct. 1912 tot Sept. 1913) 1397 als leden in volle gemeenschap ontvangen!

China is het groote zendingsveld van den nieuwen dag! En geen wonder, want het is een land met meer dan vierhonderd millioen inwoners. Van elke drie menschen, die op de wereld leven, is er één 'n Chinees. Ook daar wordt op allerlei plaatsen gearbeid. Hoe Morrison het werk begon, meldde hoofdstuk XXXIV. Vooral de *China Inland Mission*, in 1865 door Ds. J. Hudson Taylor in het geloof begonnen, heeft er met zegen gewrocht. De Roomschen rapporteerden in 1912 niet minder dan 1.200.000 bekeerlingen. Hoe het getal Protestantsche arbeiderposten en bekeerlingen is toegenomen toont de volgende vergelijkende tabel:

	1842	1890	1909	1912
Zendingsposten	4	174	660	2.340
Bekeerlingen	6	37.287	250.000	280.000
Zendelingen	20	1296	4.100	4.600

Er is in den laatsten tijd in China verblijdende vooruitgang wat aangaat het leidend optreden op pölitiek terrein van belijders van den Christus. Toch is er ook hier en daar wreede vervolging.

In westelijk China is groote belangstelling in den godsdienst der christenen. Vooral op het gebied van het onderwijs is eene opmerkelijke vraag naar de beschaving van het Westen en het groote „Boek” der Westerlingen.

De christenen openbaren eene begeerte om *samen te arbeiden* in federatief verband tot de komst van Gods koninkrijk, zoodat de jammerlijke kerkelijke verdeeldheid, die elders zooveel onheil aanricht en met machteloosheid slaat, meer en meer wordt opgeheven. Toch is er helaas, ook eene bedenkelijke zijde aan dezen vooruitgang. Er bestaat groote en gegronde vreeze dat het bij velen, die om het licht der Christenheid vragen, meer te doen is om verstandslicht dan om de kennis Gods in het aangezicht van Christus die ten leven leidt.

Dat de Republiek vooral door het toedoen van Yuan Shi Kai in 1914 het Confucianisme heeft uitgeroepen als de officieele godsdienst van den Staat, heeft velen verrast en bedroefd. Maar deze daad is in elk geval een bewijs dat het Boedhisme in China begint te flikkeren als eene kaars, der uitdooving nabij. En al moge het kunstlicht van het Confucianisme het pad van menselijke deugd voor een wijle bestralen, het zal verzwakken en uitsterven voor het volle middaglicht van de Zonne der Gerechtigheid met genezing onder hare vleugelen.

De Heere verhaaste zulks! Want immers hoe ontzettend is het, zelfs van het standpunt van menselijke sympathie, te vernemen dat er in China elke maand *één millioen* zielen de eeuwigheid ingaan. En bijna allen zonder Christus.

Er zouden tienduizend zendelingen in China moeten zijn, om te maken dat er één op de 25.000 Chineezzen gevonden werd.

Van de 2.033 ommuurde steden in China hebben 1557 nog geen zending in haar midden. Tienduizenden steden en dorpen hebben geen centrum, waaruit het licht des Evangelies straalt.

Na den arbeid van een eeuw hebben van de 1000 Chineezzen 999 geen Bijbel, ook wanneer elk gedrukt exemplaar nog in gebruik was.

Twee landen in het hart van Azië zijn tot op heden gesloten voor het Evangelie. Het zijn *Beloedsjistan (Beloechistan)*, en *Afghanistan*. Doch *Tibet*, dat men zoolang verzegeld vond, begint de deur ten minste op een kier te zetten voor de zending.

Niet te vergeefs stond de „China Inland Mission” en de Moravische Missie biddende aan de frontieren.

De vlucht van den hoogsten priester der Tibetanen, de Dalai Lama, in 1905, en zijne latere terugkeer met Engelschen steun, heeft den weg gebaad tot een veel belovend werk. Genesis, Exodus,

de Psalmen en geheel het Nieuwe Testament zijn reeds vertaald in de taal der lieden die „het Dak van de Wereld” bewonen, gelijk Tibet wel genoemd wordt, en verschillende kerkengroepen staan gereed om in het land door te dringen van de eene tot de andere zijde. De God van den Hemel doe het werk gelukken !

Ten oosten van China licht de eilandengroep, die vooral in het laatste tiental jaren van zich heeft laten spreken in de groote pers en in de kabinetten der volkeren, — het Japanneesche Keizerrijk. *Japan*, of zooals de Japanneezen zelven hun land noemen: *Dai Nippon*, omvat vier groote en vier duizend kleine eilanden. Dit „Engeland van Azië”, was reeds eeuwen geleden door Xavier en zijne Roomsche medearbeiders en volgelingen bewerkt, zoodat er dertig jaren na 1549, toen de arbeid begonnen was, niet minder dan 100.000 volgelingen werden gerapporteerd en na enkele tientallen van jaren zelfs twee millioen.

Toen kwam er wreede, bittere vervolging.

Slechts weinigen echter werden van hun Roomsch geloof afvallig, zelfs niet op straffe des doods.

En zij werden ten doode toe vervolgd ! In 1637, gedurende de laatste vervolging, werden er *zeven-en-dertigduizend* gemarteld ! En een steen werd opgericht met het dreigend opschrift: „Zoo lang de zon de aarde verwarmt, zij geen christen zoo boud om Japan binnen te treden.”

Maar Hij die in den hemel zit, lachte over dit hoogmoedig opschrift en te Zijner tijd zond Hij commandeur Perry, die in 1853 met zijn vier „vulkanen”, zoo noemden de Japanneezen de oorlogschepen, de deur opende van het land der Opgaande Zon.

Ds. *J. M. Liggins* en *C. M. Williams*, zendelingen der Protestantsche Episcopaaalsche kerk, betraden het land ongehinderd in 1859, nog in dat zelfde jaar gevolgd door Dr. *J. C. Hepburn* van de Presbyteriaansche kerk en *Verbeek* en *Brown* en *Simmons*, een waardig drietal door de Hollandsche Gereformeerde kerk in Amerika gezonden als heilsherauten.

Dankbaar voor haar volbracht werk in Japan kan de Hollandsche Geref. kerk zijn, en trotsch op hare edele zonen en dochteren die haar dienden of nog dienen in de „kerk van Christus” in Japan. Hoofdstuk XLV spreekt daar meer in bijzonderheden over.

Aan het einde van 1913 waren er in Japan 1690 christelijke kerkgebouwen en 830 gemeenten, met 84.000 avondmaalgangers en 665

inboorling-predikanten. In de 1850 Zondagscholen zijn 100.000 scholieren, terwijl reeds 174 gemeenten zich zelf geheel onderhouden. In de laatste jaren gingen er heel wat stemmen op in de Japansche kerken om niet langer aan den leiband der blanke zendelingen te loopen. Dat in dat groep ontmoedigende ondankbaarheid was, valt niet te ontkennen. Maar evenzeer is het duidelijk dat het een christelijke zelfstandigheid aan den dag legt die bemoedigt. Erger was een aantal jaren eene overhelling naar het Unitarisme, onder sommige voorname bekeerlingen. Tegenwoordig echter is er een kentering ten goede openbaar in dat opzicht.

Japan is nog verre van gekerstend. Er zijn nog een groot aantal zendelingen noodig om heel de eilandengroep te evangeliseeren. De Zuidelijke Presbyterianen alleen riepen in 1913 om 65 nieuwe geordende missionarissen en 69 vrouwelijke zendelingen om hun grondgebied op gepaste wijze te bearbeiten! De oogst is groot!

Korea. Ziedaar een naam die in den jongsten tijd gedurig werd genoemd in de zendingsliteratuur. En geen wonder. Want het is onder het volk dat men eens het afgesloten volk noemde, dat het kruis *sneller* triumfeerde dan ergens elders in de laatste vijf en twintig jaren.

Het eerste Protestantsche werk voor Korea werd verricht door Ds. *John Ross* van de Vereenigde Presbyteriaansche kerk van Schotland.

In 1875 kwam hij in aanraking met Koreanen aan de grenzen van China en Korea. Hij leerde hun taal en hoewel hij zelf nimmer den voet zette op Koreaanschen bodem, het uitsluitend „Hermieten Koninkrijk” liet zulks niet toe, vertaalde Ross toch het Nieuwe Testament in het Koreaansch. Hij zond het Woord Gods in gedrukten vorm over de grenzen en het bleek ook hier een levend woord te zijn.

Toen jaren daarna Protestantsche zendelingen Korea binnen togen, vonden zij in noordelijke streken van dat land geheele groepen van menschen, die den Bijbel onderzocht hadden, en verlangend uitzagen naar een Philippus. Philippus kwam. En wel in den persoon van Dr. *H. N. Allen*, een medisch zending der Amerikaansche Presbyteriaansche kerk.

In December 1884 brak er in Seoul een opstand uit. De prins *Min Yong* werd ernstig gewond. Dr. *Allen* kreeg gelegenheid om den vorstelijken gewonde te behandelen. De Heere zegende dezen arbeid en.... hoe wonderlijk zijn de wegen Godes! door dezen

weg kwam er eerlang vrijheid om het evangelie in Seoul, de hoofdstad, te verkondigen. Bijna onmiddellijk daarop kwamen de zendingen van de Vereenigde Schotsche kerk van Monkton, — en later anderen — over de grenzen van het land, welks poorten te voren voor zendingen nooit opengestaan hadden.

Vijf en twintig jaren nadat 't Evangelie 't eerst in Korea verkondigd was geworden, waren er reeds in dat Kluizenaarsrijk 700 inboorlinghelpers en predikers. De zendingen uit Europa en Amerika bemerkten met groote vreugde, dat 't werk onder 't bestuur was van eene Hoogere Hand, die de Kerk zóó zichtbaar leidde, dat de werkzaamheden der buitenlandsche missionarissen meer en meer overgingen en over konden gaan in de handen der Koreaansche christenen. In 1908 rapporteerde men 40.000 belijders wier aantal gestadig toenam, zoodat men voorspelde dat Korea na 20 jaren een christelijk land zou zijn. Doch, de mensch wikt, maar God beschikt! Heeft de eerste christen-Gemeente een bloeddooop ondergaan en evenzeer de Kerk der Reformatie, om het snoode af te scheiden van het goede, en het kaf van het koren, — ook in Korea leidde de Heer zijn volk langs dienzelfden weg van beproeving en loutering.

Japan annexeerde het land na den oorlog met Rusland en onderdrukte het gansche volk. Met name de christenen, die langzamerhand de leiders des volks werden, moesten het ontgelden. Zij toch gevoelden het meeste en zuiverste wat echt patriotisme was, en onomkoopbaar stonden zij, waar vele heidensche Koreanen zich lieten vervoeren tot landverraad.

Gevangenis en verbanning, ja gruwelijk martelen zelfs, greep plaats, ook trots het protest der blanke zendingen. Maar ook in dezen bangen tijd blonk de genade Gods op heerlijke wijze uit. In 1914 kon er worden betuigd dat er nog *veertig duizend* belijders van den Christus tot de Kerk behoorden en zóó pal stonden voor hun geloof dat zelfs geen geeseloede hen zou kunnen uitdrijven. Getrouw tot den dood!

En niet alleen komt hun trouw aan den Koning Zijner Kerk uit in het moedig getuigen, maar ook in het milde geven. Het loon van vele Koreaansche christenen is zóó gering dat de zendingen er zich over verwonderen dat zij het leven er bij kunnen houden. En toch weten zij van hunne geringe middelen genoegzaam te sparen om eenigen hunner als herauten van het kruis uit te zenden naar het naburige China!

Men heeft gezegd dat de Koreaansche Kerk meer overeenkomst heeft met de Apostolische Kerk dan eenige andere Kerkengroep uit de nieuwste Kerkgeschiedenis. God zij geloofd voor dit *triumfeeren des Kruises* in Azië!

Wij kunnen dit hoofdstuk niet besluiten zonder nog enkele regelen te wijden aan een eilandengroep ten zuiden van Japan, waarin vooral ons Amerikaansch volk belangstelt. Wij bedoelen de *Philippijnen*.

In 1898 kwamen de 3141 eilanden, die deze groep vormen, in het bezit der Vereenigde Staten. Vier millioen der inwoners zijn Roomsch Katholiek, en drie millioen Onafhankelijk Katholiek. De Presbyterianen besloten, twee weken na den slag bij Manilla, (1 Mei 1899), om er zendingswerk te beginnen. Hun zending, Ds. J. B. Rodgers, was de eerste Protestantsche predikant, die te Manilla zich vestigde. Zijn eerste predikatie hield hij op 6 Mei, 1899. In 1913 had de (Noordelijke) Presbyterische Kerk er reeds 44 blanke zendelingen, met 400 Philippijnsche helpers, en 12.000 avondmaalgangers. Van de 63 kerkgebouwen waren er vele door de inboorling-christenen uit eigene middelen opgericht. Ook de Methodisten, Baptisten, Episcopalen, Vereenigde Broederen, en Congregationalisten hebben er missionarissen op het veld. Wat tevoren bijna nergens was gezien greep hier plaats: op broederlijke en christelijke wijze werd het zendingsterrein *verdeeld* onder verschillende zendingscorporaties, om onnoodige mededinging te voorkomen. Zelfs gelukte het aan de meerderheid der Kerkgroepen om zich in 1901 federatief te vereenigen onder den naam „Evangelische Unie der Philippijnsche Eilanden.”

Ook op opvoedkundig gebied is eene samenwerking, die effectief is om krachtsversnippering te voorkomen. De toekomst is veel belovend voor de Protestantsche Missie op de Phillippijnen.

HOOFDSTUK XLIII.

HET NEDERLANDSCH ZENDELING-GENOOTSCHAP.

Het genootschap van Petrus Hofstede en van Jacob van Nuys Klinkenberg in 1770. „De Propaganda Fidei”. Van der Kemp richt het Ned. Zend. Genoot-

schap op in 1797. Joseph Kam, Hellendoorn en Jellesma. Riedel en Schwartz in de Minahassa. Dr. Alb. C. Kruyt onder de Toradjas. Schepping door den god Samoa. Jammer dat zij de pisang kozen. Arbeid op Oost-Java en te Deli op Sumatra. Savoe.

Van het vaste land van Azië begeven wij ons thans naar de eilandengroep ten zuidoosten, die zich slingert om den evenaar als een gordel van smaragd — *Nederlandsch Insulinde*, met eene inlandsche bevolking van ruim zeven en dertig millioen, waarvan er 35 millioen Mohammedanen zijn en 2 millioen heidenen.

Aldaar arbeiden enkele Hollandsche en Duitsche zendings-vereeningingen, alsook de Gereformeerde kerken van Nederland. (Over de Zending in Suriname zie Hoofdstuk XLIX over *Zuid-Amerika*.)

Beschouwen wij in dit hoofdstuk, wat het oudste Hollandsche genootschap deed en doet voor de Missie: het *Nederlandsch Zending-genootschap*.

Nederland heeft in de Zendingseeuw, de negentiende, betrekkelijk weinig aan de Missie gedaan. Hare bijdrage voor de Zendingsarmee vormt maar eene kleine afdeeling ervan, lang niet zooveel als ze, in verhouding tot de bijdragen van Engeland en Amerika, had moeten leveren. Toch begon de Nederlandsche christenheid reeds aan het begin der nieuwste geschiedenis der zending met dit heerlijk werk. Het was namelijk reeds in het jaar 1770, dat er in Nederland een genootschap werd opgericht tot voorplanting van het geloof, *De Propaganda Fidei*, met het schoone motto: „*Dei gloriae et hominum saluti*,” d.i. ter eere Gods en der menschen heil. Dit genootschap besprak een ontwerp om zes zendelingen te onderhouden, twee in Oost-Indië, twee aan de Kaap en twee in West-Indië. Om dit ontwerp op de beste wijze uit te voeren, schreef men in 1774 een prijsvraag uit, luidende: „Welke zijn de beste middelen om de ware en zuivere leer van het Evangelie onder de bewoners van de koloniën van den staat meer te bevestigen en in die landstrecken voort te planten?” Op deze prijsvraag kwamen drie antwoorden in, die allen als voortreffelijk werden beschouwd. Ze waren van Prof. Petrus Hofstede, van Dr. J. van Nuys Klinkenberg, door zijne bijbelverklaring wel bekend, en van een koopman Cornelis van Vollenhove. Door de groote staatkundige woelingen, die kort daarop in Nederland voorvielen, werd echter geen dezer voorstellen ten uitvoer gebracht. De stoot tot actief optreden kwam van een andere zijde.

In 1797 zond het Londensche Zendingsgenootschap Dr. *J. van der Kemp*, die zich aan hetzelfde verbonden had, naar Nederland om daar een soortgelijke vereeniging in 't leven te roepen. Dit gelukte aan den wonderlijk begaafden, eigenaardigen man. Op 19 December 1797, stichtte men ten huize van Ds. L. J. Verster het *Nederlandsch Zendelinggenootschap*. Men nam daarbij het schoone motto aan: „Vrede door het Bloed des Kruises,” Col. 1 : 20. De leerstellige grondslag was even breed als die van het Londensch genootschap. Het wenschte een christendom boven geloofsverdeeldheid in de harten der inlanders te planten. Wegens deze ruimheid van leer weigerden de Nederlandsche Gereformeerde kerken zich officieel met de zaak in te laten. Los van de Kerk begon dus het genootschap zijn arbeid. Tot 1814 echter niet zelfstandig, maar door bemiddeling van de Londensche vereeniging. Twee mannen gedurende dit Nederlandsche-Engelsche tijdperk uitgezonden, zijn welbekend: de genoemde Dr. J. T. Van der Kemp en de predikant *J. J. Kicherer*. (Over Van der Kemp, zie Hoofdstuk XXXIII.)

Men had in dat tijdvak de Kaap en Ceylon tot arbeidsveld. Toen die beide echter Engelsch werden, werd Oost-Indië terrein van werkzaamheid. Ook hier arbeidden welbekende mannen als *Joseph Kam* op de Ambonsche eilanden, *J. J. Hellendoorn* in de Minahassa en *J. E. Jellesma* op Oost-Java.

Op noordelijk *Celebes*, de *Minahassa* genaamd, oogstte het Nederlandsch Zendeling-genootschap zeer heerlijke en ruime vruchten, waarover zelfs de wereld zich verbaasde. „Kroon der zending in den Indischen Archipel” wordt de *Minahassa* genoemd. De namen van *J. F. Riedel* en *J. G. Schwartz* zijn onafscheidelijk aan deze missie verbonden.

Riedel begon zijn arbeid op 25 Oct. 1831, te Tondano. Hij was in het ambt gesteld door *Hellendoorn*, die zich vijf jaren te voren had gevestigd te Menado, de hoofdplaats der *Minahassa*, gelijk dit deel van *Celebes* heet. Eerst ging het werk zeer moeilijk. Hoewel er te Tondano eene gemeente van een paar honderd menschen heette te zijn, kwamen er op den eersten Zondag slechts een tiental van de Alfoeren, zoo heeten de inwoners, ter kerk. De overigen waren aan hun dagelijkschen arbeid. Doch *Riedel* hield moed en door onderwijs en geneeskunde werd de weg gebaad tot het vergaderen van eene groote schare belijders in dit deel van *Celebes*.

Ook de zendeling *Schwartz* zag zegen op zijn arbeid. Hij stierf op 12 Oct. 1859. Zijn vriendelijke omgang had vele harten ge-

wonnen. Riedel ging op 1 Febr. 1860 de eeuwige rust in. Hij was meer boetprediker dan Evangelieprediker. Toch was hij zeer bemind. „Vader Riedel” noemde men hem gaarne.

Onder de *Boegineezen* van *Noord-Celebes* heeft de zending met veel meer moeite ingang gevonden dan op Zuid-Celebes. De zending *Dr. A. C. Kruyt* die zich daar in 1892 onder de *Toradjas* in het rijk Posso vestigde, heeft er met vele moeilijkheden moeten worstelen. Deze Toradjas meenden, precies als de Zuni Indianen zulks beweren, dat hun land de oorspronkelijke woonplaats was van de eerste menschen. Hun god Lamo maakte de eerste menschen uit steen. Zij weten verder te verhalen dat Lamo eerst een steen aan een touw van uit den hemel nederliet en het eerste menschenpaar aanbood. Doch het begeerde den steen niet te ontvangen. Toen liet hij een pisang of banaan aan een touw neer. Die werd met gretigheid aangenomen. Toen sprak Lamo: „Ha, menschenkinderen, omdat gij de pisang hebt gekozen, zal het u gaan als deze plant: gij zult sterven evenals de pisangboom sterft nadat hij zijn vrucht heeft gedragen. Als gij den steen hadt genomen waart gij onsterfelijk geworden!” Dat had Lamo wel eerder mogen mededeelen!

Van de *Alfoeren* bovengenoemd, hebben verreweg de meesten het christendom aanvaard en hun oord is als herschappen wat orde en welvaart aangaat. Ook in het *Posso* gebied is bemoedigende vooruitgang.

In 1913 werden verschillende gemeenten georganiseerd. Op ééne plaats, *Malitoe*, waren toen nog slechts 67 menschen die niet tot het christendom waren overgegaan. Ook op *Oost-Celebes* is de arbeid aangevangen.

Te *Bolaëng-Mongodow* en *Posso* op Celebes zijn een *zestig* zendingsposten met 2300 christenen. Op de eerstgenoemde plaats alleen werden er in 1913 niet minder dan 718 personen gedoopt. Het genootschap werkt voorts op Oost-Java in de werkkringen Modjo-Warna, Segaran, Swaroe, en Paree-Redja, benevens te Kediri en Madioen, samen 40 gemeenten, met 11.000 leden.

In *Deli*, Sumatra, zijn 36 posten met 900 christenen. De kosten dezer zending worden grootendeels gedragen door de tabaksplanters van Deli.

De gemeenten op *Savoe* zijn overgedragen aan de Protestantsche Kerk in Ned. Oost-Indië.

Ruim 130.000 gulden per jaar wordt opgebracht voor den arbeid van het Ned. Zending-genootschap.

HOOFDSTUK XLIV.

DE NEDERLANDSCHE EN UTRECHTSCH E ZENDINGS-VEREENIGINGEN EN ANDERE ZENDINGS-CORPORATIES IN NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

De Nederlandsche of Rotterdamsche Vereeniging in 1858. Statistiek. De Utrechtsche Zendingsvereeniging op Nieuw Guinea, Halmahera en Boeroe. De Rijnsche Zending steeds voorwaarts. De Doopsgezinde Vereeniging. Salatiga-zending. Het Java-comité. Sangi- en Talaud-comité. De Luthersche Zending. Geref. Zendingsbond. De Chr. Geref. Kerk naar Celebes? M. E. Kerk. Heilsleger. Statistiek. Zendingsstudie kringen in Ned. „Zendingsstudie Raad.” Chr. Studenten Beweging. Boedi-Oetama en Sarekat-Islam. Vergelijkende statistiek.

Toen in het midden der vorige eeuw het Nederlandsche Zendelinggenootschap schijnbaar te toegevend werd tegenover het modernisme maakten welbekende orthodoxe leiders zich van hetzelfde los en organiseerden in 1858 de *Nederlandsche Zendingsvereeniging*, naar hare zetelstad wel eens de *Nieuwe Rotterdamsche Zendingvereeniging* genaamd. Zij legt allen nadruk op de belijdenis van Jezus Christus als Gods Zoon en *mijn* Heiland.

De tabel op blz. 199 geeft aan den staat van de posten dezer Vereeniging op haar arbeidsveld op het einde van 1913.

In 1859 werd de *Utrechtsche Zendingsvereeniging* gesticht. Deze was minder democratisch ingericht dan de Ned. Zend. Ver., maar verschilde overigens zeer weinig van richting.

In de laatste jaren is er eene groote toenadering van de Utrechtsche Ver. en het Ned. Zend. Genootschap. Ze hebben zelfs ten deele hetzelfde bestuur.

Deze Utr. Ver. heeft haar zendingsterrein op Nieuw-Guinea, Halmahera en Boeroe. Van haar 20 Zendingen zijn er 3 in 't Vaderland; 5 op N. Guinea op 4 posten met ruim 1100 christenen; 9 op Halmahera op 8 posten met ruim 9000 christenen; 2 op Boeroe met 2 posten en ruim 2300 christenen. Vooral op de beide eerstgenoemde eilanden maakt de zaak der kerstening goeden voortgang.

In 1914 vroegen de zendingen op *Nieuw-Guinea* om de spoedige uitzending van 5 nieuwe zendingen: drie daarvan voor Oostelijk Nieuw-Guinea (de Humboldtsbaai, Tarfia en de eilanden

TABEL VAN DEN STAAT DER NED. ZENDINGSVEREENIGING.

NAMEN DER ZENDINGSPOSTEN.	Arbeidend Personeel.		3. Ziektal der Gemeente.	4. Aantal avond- maalsgangers.	Scholieren.	
	1. Zendingen.	2. Hulp- personeel.			7. Jongens.	8. Meisjes.
Meestercornelis	1	2	58	39	37	14
Kampoengsawah	—	3	217	118	35	16
met Pekajon	—	1	—	—	20	5
Tjakoeng	—	2	44	18	?	?
Tjikarang en Omsteken	—	1	16	6	8	—
Krawang en Omstreken	—	2	33	17	30	10
Buitenzorg	1	6	196	102	95	82
Batavia (Patekoan)	—	1	97	62	—	—
Tjikoeja	—	1	40	26	—	—
Rangkasbetoeng	—	1	47	29	26	6
Tjigelam met Klein-						
Kampoengsawah	1	3	232	92	23	24
Goenoengpoetri	—	2	123	51	8	11
met Tjiteureup	—	1	—	—	19	10
en Krandji	—	1	—	—	2	8
Pangharepan	1	5	374	153	27	30
met Tjibarengkok	—	—	—	—	9	—
Soekaboemi	—	4	143	75	40	43
Tjandjoer	2	3	62	35	31	44
Palalangan	—	3	146	75	20	12
Bandoeng	3	21	182	120	306	115
Garoet	1	7	18	10	150	30
Tasikmalaja	—	1	25	17	5	5
Tjideres	1	2	263	128	55	30
Tjibolang	—	—	30	13	—	—
Indramajoe	1	4	158	82	61	24
Djoentikebon	1	2	72	49	24	7
Cheribon	—	2	85	60	42	5
Djatibarang	—	2	20	14	27	14
Rehobôth	—	1	31	17	—	—
	13	84	2766	1408	1100	545

daartegenover; één voor de Mc. Cluergolf landstreek en één voor de Geelvinck's baai. Het werk breidt zich bemoedigend uit.

De inkomsten bedragen ongeveer één ton per jaar (40.000 dollars).

Het Duitsche *Rheinische Missions Gesellschaft*, gewoonlijk de *Rijnsche Zending* genoemd, heeft het bestaan, evenals het Ned. Zendelinggenootschap, te danken aan de agitatie door Carey en de zijnen verwekt. In Nederlandsch-Indië verricht deze Zending een heerlijk werk, met name op de groote eilanden *Borneo* en *Sumatra*, en op het kleine eiland *Nias*.

In *Borneo* waren in 1908 2.280 gemeenteleden, maar in 1913 3.500, op 10 posten, met 12 zendelingen. Op *Sumatra* zijn 40 posten met ruim 150.000 belijders. Op *Nias* zijn 15 zendingsstations met ruim 15.000 christenen terwijl ook op *Mentawai* en *Enggano* de arbeid begonnen werd, zoodat daar reeds twee gemeenten zijn met 300 leden.

In Borneo wordt het binnenland steeds verder ingetogen en reeds ongeveer 125.000 Dajaks kwamen onder den invloed van het christendom. Aan de boven-Barito en aan den bovenloop van de Kahajan, nog pas geleden ruwe streken, vol moordzucht en geweld, ontstaan gemeenten. Ook op Sumatra trekt men gestadig voorwaarts.

Schoolonderwijs is een voorname factor in het werk der Rijnsche Missie. In het geheel had zij in 1913 in Ned. Indië niet minder dan 647 scholen met bij de 40.000 leerlingen en dicht bij 900 onderwijzers, benevens vier kweekscholen voor zending-helpers, n.l. één op Borneo, één op Nias en twee op Sumatra.

Helaas dat op het laatstgenoemd arbeidsveld de Roomschen en Sabbattisten indringen in de bestaande arbeidsvelden!

De *Nederlandsche Doopsgezinden* organiseerden in 1847 hunne Vereeniging tot bevordering der Evangelie-uitbreiding in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen. De bekende zendelingen *Jansz*, vader en zoon, arbeidden voor haar. In de bosschen ten noorden van *Japara* stichtten deze mannen in 1881 een landbouwkolonie *Margaredja* d. i. „weg tot geluk.” Eene tweede kolonie *Mergakerta* werd in 1900 begonnen. In den werkkring *Margaredja* waren in 1908 2 gemeenten met 408 lidmaten; in 1912 4 posten, met 9 zendelingen en 2600 leden. Op Sumatra zijn 3 posten met 4 zendelingen en 150 leden.

De medische dienst heeft schoone vruchten afgeworpen, op het terrein dezer zending. Te *Davo-Radja* is eene kolonie voor meelaatschen.

De *Salatiga Zending* heeft te Utrecht een comité dat ongeveer f 30.000 voor deze missie opbrengt per jaar. Zij staat in verband met de Duitse *Neukirchner Mission* gesticht door wijlen Pastor Ludwig Doll te Neukirchen bij Duisburg.

De Salatiga zending ontleent haar naam aan een plaatsje op Java, op welk eiland, nader bepaald op Midden Java, gearbeid wordt door 27 zendelingen op 13 posten. Er worden 1700 leden gerapporteerd.

Het *Java Comité* heeft te Angkola, Sumatra, 3 posten met 3 arbeiders en ruim 550 leden; op Oost-Java 2 posten met 2 zendelingen en ruim 1800 leden.

Het *Sangi- en Talaud-Comité* heeft 10 arbeiders in het veld, n.l. 7 op de Sangi-Eilanden, 3 op de Talauer Eilanden. Van zegen op den arbeid kan deze vereeniging op bijzondere wijze getuigen daar het aantal leden op dit missieveld op 80.000 wordt geschat.

De *Luthersche Zending* rapporteert 2 zendelingen. In 1880 werd het besluit genomen de uitwendige missie ter hand te nemen. Het arbeidsveld is de Batoe-eilanden. Reeds zijn er 2 gemeenten met 500 leden.

De *Gereformeerde Zendingsbond*, bestaande uit Gereformeerde belijders uit de Hervormde Kerk, ontwikkelt aanvankelijk een krachtige actie. Hij zond zijn eerste zending „Dienaar des Woords” Ds. A. A. van Loosdrecht naar Rante Pao op Celebes. De ontvangsten bedroegen in 1912 de som van f 11.000.

De *Christelijke Gereformeerde Kerk* heeft als haar toekomstig zendingsterrein het oog gericht op den Z. O. hoek van Celebes als het meest geschikt, aangezien de Islam zich aldaar nog niet gevestigd heeft.

De *Methodist Episcopalsche Kerk* heeft zich ook Java aangetrokken en er 8 arbeiders heen gezonden.

Het *Leger des Heils* had in 1913 op deze „Parel” van Ned.-Indië 76 officieren, 19 korpsen en 5 scholen.

In 1912 rapporteerde het „*Nederlandsch Zendings Jaarboekje*” een totaal, in Ned. Oost-Indië, van 268 Europeesche arbeiders en arbeiders, 171 posten, met 1266 filialen, 732 helpers, en 396.235 gemeenteleden. Daarenboven arbeiden er 36 Roomsche geestelijken op 16 staties.

Steeds grooter wordt de belangstelling in de zending onder de *Nederlandsche christenen*. Met de degelijkheid, het Hollandsch volk eigen, legt men zich veel op de *studie* der zending toe. In 1913 rapporteerde men het bestaan van 70 *Zendings-studie-kringen* met 700 deelnemers. Met name de ontwikkelde jongere belijders betoonen belangstelling in het werk des Heeren.

Een krachtig middel is daartoe de arbeid van den „*Zendingsstudie Raad*” in 1911 opgericht, die uitnemende literatuur over de missie publiceert.

De *Boekhandel* daarvan is in Den Haag Javastraat 78 gevestigd.

Zendings conferenties op verschillende plaatsen, met name te Lunteren, gehouden, dragen veel bij tot het kweeken en in goede banen leiden van de kennis der Missie. Ook het verband dat er bestaat tusschen de Nederlandsche geloovige studentenwereld en de „Student Volunteer Movement”, (Christen Studenten Beweging), kan niet nalaten goede vruchten af te werpen. Men voelt in die wereld-federatie den hartklop van het levend Protestantendom onzer dagen, dat het oor leent aan des Meesters woord om „al den volke” het Evangelie te doen hooren.

Het is wel noodig dat het volk van Nederland aan wiens zorge het schoone Insulinde werd toevertrouwd, meer en meer wakker wordt om de reuzentaak der kerstening van deze heerlijke eilanden met ernst ter hand te vatten. Ook hier zoowel als in Afrika (hoofdstuk XLVII) wint de Islam steeds meer veld. En wat de bewegingen op Java, — de *Boedi-Oetama* en de *Sarekat-Islam* aangaat — er bestaat vreeze dat zij zich wel naar zelfstandigheid maar niet naar het Kruis zullen uitstrekken.

Toch is er, bij al het ontmoedigende van de groote macht en het gestadig veldwinnen van den Islam, en het betrekkelijk klein getal der Protestantsche arbeiders in Nederlandsch Indië, ook heel wat dat opbeurt en inspireert. Met name het bestendig toenemen van arbeidskrachten en bekeerlingen. Dat toont ons de volgende vergelijkende statistiek ontleend aan het *Nederlandsche Zendingsjaarboekje* van verschillende genoemde jaargangen.

	1904	1912	1913	1914
Posten	126	171	170	168
Zendelingen	176	268	265	280
Scholieren		71.594	78.791	85.428
Inl. Chr. (Prot.)	397.491	396.235	426.546	456.470

HOOFDSTUK XLV.

HET ZENDINGSWERK VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN VAN
NEDERLAND IN OOST-INDIË.

Kerkelijke zending. Ontstaan uit de Ned. Geref. Zendingen-Ver. Sadrach en zijn kring. De vroegste zending der Chr. Geref. Kerk op Soemba en Java. Beginzending aangenomen door de Gen. Synode van Middelburg. Zendingmethode. Organisatie. Zendingveld. Wijze van arbeiden. Instituering van kerken. Opleidingsscholen te Djokja. Hospitelen. Moeilijkheden. Hollandsch-Javaansche scholen. Statistiek.

Wat wij tot hiertoe mededeelden van het zendingswerk in de Nederlandsche Oost, wordt bijna uitsluitend verricht door *Vereenigingen*, bestaande uit groepen van geloovigen, meest uit de Nederlandsche Hervormde Kerk, die zich geroepen achten om dezen arbeid des Heeren ter hand te nemen. Dat ging tot hiertoe onofficieel, dat is buiten het gewone kerkelijk bestuur om. Dat moest wel geschieden omdat in het begin der negentiende eeuw de officieele machten weinig oog en hart hadden voor de zending. Dat was niet alleen in Nederland het geval maar ook in Schotland. In Noord-Amerika waren de *mannen* kerkleden een geruimen tijd onverschillig tegenover het Zendingbevel. Daar waren het de *vrouwen* die zich het eerst voor de zaak warm maakten, zoodat het gezegd kon worden :

„In the battle of the Kingdom
In the missionary strife
We find the American soldier
Represented by his wife.”

Nu, het was maar beter dat vrouwen en vereenigingen het deden dan dat er geheel niets werd gedaan om te triumpfen voor het Kruis te behalen onder de heidenen.

Meer en meer ontwaakte echter, én in de Nieuwe én in de Oude wereld het besef, dat het zendingswerk de taak is der zichtbare,

georganiseerde Kerk, door hare gewone organen. Reeds worden er in Nederland, door groepen in de Ned. Hervormde Kerk, pogingen aangewend, om het daartoe te leiden.

De zending van de *Gereformeerde Kerken in Nederland* is reeds sinds lang officieel kerkelijk. Dat was van meet af het geval met den missie-arbeid der *Christelijke Gereformeerde Kerk*. De tegenwoordige zendingsactiviteit der Gereformeerde Kerken ontwikkelt zich ter eener zijde daaruit, en ter anderzijde uit wat de *Ned. Gereformeerde Zendings-Vereeniging* had ondernomen.

De Nederlandsche Gereformeerde Zendings-Vereeniging dateert van 19 Oct. 1859. Van Ds. C. Schwartz te Amsterdam ging hare stichting uit.

Haar eerste zendeling was A. Vermeer, vertrokken in 1861 naar *Tegal*, op Java. Later werd Banjoemas, Bagelen, Kedoe en Djocjakarta opgenomen — een veel te uitgebreid zendingsveld, met 5 à 6 millioen inwoners en soms maar één arbeider op het veld. Het waren de „leerjaren” der Vereeniging!

Eene schijnbaar rijke vrucht oogstte deze Vereeniging toen hare zendelingen in aanraking kwamen met een zekere Mevr. Phillips.

Deze godzalige dame, die zelf ook predikte, had in haar dienst eenige Javanen, die zich christenen noemden. Onder hen was vooral *Sadrach* een man van grooten invloed. Zijne vele volgelingen stelden zich schijnbaar onder leiding van de zendelingen, maar gingen intusschen hun eigen gang. Toen bleek dat hun christendom sterk vermengd was met Javaansch-Animistische voorstellingen, meende de Ned. Geref. Zendings Ver. in 1891 met *Sadrach* te moeten breken. Later ging hij, met vele duizenden zijner volgelingen over tot de „Hersteld Apostolische Zendingsgemeente in de eenheid der Apostelen.” Hij ontving toen bevoegdheid om te doopen en is tot op dezen dag een geducht tegenstander van den arbeid der Gereformeerde Kerken.

De Christelijke Gereformeerde Kerk arbeidde op *Soemba*, waar twee zendingsposten waren van het Nederl. Zendel. Genootschap, te Melolo en Kambaniroe. De Christenen, die aldaar woonden, waren indertijd overgekomen van Savoe. De Nederl. Ger. Zend. Ver. had in 1881 derwaarts gezonden zendel. J. J. v. Alphen om te arbeiden onder de oorspronkelijke bewoners van het eiland, en deze zendeling was overgegaan in dienst van de Chr. Ger. Kerk. Toen het Genootschap later ook de zendingsposten onder de Savoeneezen overgedragen had, werd de arbeidskracht versterkt door uitzending van W. Pos, (overleden in 1914), en C. de Bruyn. Intusschen werd

J. J. v. Alphen eervol ontslagen en ging als hulpprediker over naar de Protestantische Kerk in Nederl. Indië.

Te *Batavia* en *Soerabaia* had de Chr. Ger. Kerk ook gemeenten. Zend. E. Haan werd uitgezonden voor de zending onder de heidenen op Egano (1873) maar de omstandigheden hielden hem te Batavia vast en de Europeesche bevolking in die stad kreeg een aanzienlijk deel van zijn arbeidskracht. Zoo stichtte hij een gemeente, bestaande voor een groot deel uit Europeanen en voor een ander deel uit Maleisch sprekende inlanders. Deze kerk heeft slechts één kerke- raad, maar het Woord wordt bediend in twee talen, Nederlandsch en Maleisch.

Te *Soerabaia* ontstond eenigen tijd later, onder leiding van zendel. A. Delfos, uitgezonden in 1880, een dergelijke gemeente.

Bij de vereeniging van de Nederduitsch Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde Kerken Juni 1892 werd deze zending het eigendom der gemeenschappelijke kerken.

De Nederlandsche Gereformeerde Zendingsvereeniging droeg heel haar zending op Midden-Java aan de Gereformeerde Kerken over en vergenoegde zich met voortaan een hulpvereeniging te zijn, die gelden verzamelt en in de Generale Zendingkas der kerken stort.

De Generale Synode van 1896, te Middelburg gehouden, stelde een aantal *beginselen* omtrent missionairen arbeid vast, die sinds dien tijd het zendingswerk der Geref. kerken beheerschen, zooals wij ze ontleenen aan het breede rapport, ingediend bij de Generale Synode te Middelburg en door haar aangenomen. Men vindt het in de *acta* van 1896, artikel 116:

Beginselen. 1. Het doel der zending, evenals alle dingen, ligt in God. Ook de Zending is een arbeid, die om Hem te dienen en te verheerlijken, verricht wordt.

2. De zending is de taak der kerk (Matth. 28 : 19, Hand. 13 : 1 v.v.), overmits aan de kerk de dienst des Woords en der Sacramenten is toevertrouwd. Daar nu één der grondzuilen van het Gereformeerde Kerkrecht is de zelfstandigheid der plaatselijke kerk, volgt hieruit, dat ook alleen een plaatselijke kerk kan uitzenden.

3. En dat voor bediening des Woords en der Sacramenten, ook op het Zendingsterrein, slechts in aanmerking kunnen komen personen, die langs wettigen weg tot de bediening des Woords en der Sacramenten zijn beroepen en dat deze beroeping niet anders dan door een plaatselijke kerk kan worden uitgebracht.

4. De zending richt zich tot de geheele wereld. Maar onder Gods bestel heeft Nederland bijzondere verplichtingen tegenover zijn koloniën. Daarheen richt het zich dus allereerst. En dan zich op de centra richtend, vanwaar de krachtigste invloed uitgaat. Zich wenden tot het volk, tot de enkele personen in hun volksverband, naar het voorbeeld van Christus en de Apostelen.

5. De *zendingsmethode* richt zich op het *overtuigen*, om daardoor tot het geloof te brengen. Daarbij neme men het volgende in acht:

a. men rekene met Gods *voorbereidende genade*, die Hij aan sommige volken in meerdere mate schenkt;

b. men taste de valsche religie aan in zijn grondbeginselen en hoofdstellingen;

c. men neme zijn uitgangspunt bij het ware element, dat in elken godsdienst ligt en waarvan b.v. de Islam een vervalsching is;

d. men bedoele op Java het stichten van een Javaansche kerk, met oosterschen vorm voor lied, gebed en belijdenis;

e. men bewijze zoo weinig mogelijk diensten voor niets;

f. men zorge voor een zuivere openbaring van Christus kerk onder de Europeanen, die *wonen* in de nabijheid van het zendingsterrein.

g. men verlate een terrein waarop na volhardenden arbeid het woord geen ingang vindt;

h. men ga zoo spoedig mogelijk over tot kerkstichting en tot opleiding van leeraren uit inlandsche geloovigen;

i. men houde in het oog dat onderwijs en ziekenverpleging van hoog belang is als *voorbereiding*, maar dat dit alles *geen zending* is.

6. De Kerk komt in haar zendingsarbeid in aanraking met de overheid en heeft daar te gehoorzamen aan de voor dat verband bestaande regelen, voor zoover ze met de roeping der Kerk niet strijden. Zij komt in aanraking met anderer zendingsarbeid en heeft te handhaven de eenheid van het lichaam van Christus ook bij afzonderlijke groepeerings. Tegenover den Islam moet er zijn duidelijk uitgesproken solidariteit van allen, die den Christus als Zone Gods en Zaligmaker belijden.

Organisatie. Volgens bovenstaande beginselen is door de Generale Synode te Arnhem in 1902 een *Zendingsorde* vastgesteld. In hoofdzaak is hierdoor de arbeid aldus geregeld:

Het zendingsveld der Gereformeerde Kerken is in verschillende terreinen gesplitst. Elk dier terreinen wordt verzorgd door een

plaatselijke Kerk in het vaderland, bijgestaan door andere Kerken in hare classe of provincie. De missionaire predikant, die op zulk een zendingspost werkt, is verbonden als predikant aan een bepaalde plaatselijke kerk, terwijl de kosten van den arbeid door die Kerk, al of niet gesteund door andere, gedragen worden. De bijdragen der medewerkende Kerken, zoowel als haar medezeggenschap in zaken, den zendingsarbeid betreffende, worden bij contract geregeld. De leiding van den arbeid op den zendingspost berust bij de zendende kerk.

De verhouding tusschen de zendende en de medewerkende Kerken is meestal zoo geregeld dat de laatsten recht van advies hebben, welk advies in den regel wordt opgevolgd. In deze regeling is echter eene zeer groote vrijheid aan de Kerken overgelaten; elke samenwerkende Kerkengroep richt dit naar welgevallen in.

Ter regeling van *algemeene zaken*, die niet door de Generale Synode kunnen worden afgedaan, benoemt deze telken male twaalf „*deputaten der Gen. Synode voor de Zending*”, uit het gebied van elke Particuliere Synode één.

Aan hen is o.a. opgedragen de leiding van de Opleidingscholen te Djocja op Java; 1. De Kweekschool tot opleiding van Inlandsche onderwijzers, de Keuchenius-School genaamd; 2. De Opleidings-school tot vorming van helpers in den dienst des Woords; 3. De School tot vorming van helpers bij den Medischen dienst.

Zij hebben ook in sommige spoedeisende gevallen de beslissing in geschillen, die tusschen de zendende kerken zouden kunnen rijzen en over het arbeidsveld, dat een bepaalde kerk zou willen kiezen, terwijl zij door de zendende kerken in bepaalde gevallen, in de zendingssorde genoemd, moeten geraadpleegd worden. Zij hebben de zorg voor de uitgave der zendingsorganen en beheeren de Generale zendingskas. Om hen in staat te stellen aan hunne geldelijke verplichtingen te voldoen, storten de zendende kerken $\frac{1}{10}$ van hunne inkomsten in de Generale kas, terwijl de kerken, die zelf nog geen eigen zendingsterrein hebben te verzorgen, hunne geheele collecte voor de zending aan deze kas moeten overmaken. Bij dreigend tekort zijn bovendien de deputaten gemachtigd om een extra collecte in alle kerken uit te schrijven.

Opleiding. De zendingsarbeiders, zoowel missionaire predikanten als artsen en onderwijzers, hebben allereerst de gewone opleiding voor hun ambt en beroep gehad. Daarna worden de missionaire

predikanten voor hunne uitzending nog geëxamineerd in de missionaire vakken, n.l. I. kennis van het land, het volk en de religie in betrekking tot het hun aangewezen terrein; II. zendingsgeschiedenis, bijzonder van Ned.-Indië; III. Theorie der zending naar de Gereformeerde beginselen; IV. Elenctiek. Dit examen wordt afgenomen door de Classis, waaronder de roepende Kerk ressorteert, bijgestaan door minstens twee deputaten van de daartoe door de Gen. Synode aangewezen deputaten. De suppletoire opleiding der Dienaren, die voor den zendingsdienst beroepen werden, is nog niet voldoende geregeld.

Het Zendingsveld. Behalve Soemba, Batavia en Soerabaia, alreeds genoemd, bestaat het zendingsveld der Geref. Kerken uit zeven posten op Midden-Java ten zuiden. Deze zijn: *Poerworedjo*, verzorgd door de Kerk van Utrecht in samenwerking met de Kerken der Provinciën Utrecht en Gelderland; *Djocjakarta* en *Solo* verzorgd door Amsterdam in samenwerking met de Kerken in Noord-Holland; *Keboemen*, verzorgd door Heeg en de Friesche Kerken; *Poerbolinggo* verzorgd door Rotterdam met Zuid-Holland ten Zuiden; *Wonosobo*, verzorgd door Delft met Zuid-Holland ten Noorden; *Magelang*, verzorgd door Middelburg, met de Zeeuwsche Kerken.

De zending op het eiland *Soemba* wordt thans verzorgd door de Kerken der drie provinciën: Groningen, Drente en Overijsel.

Wijze van arbeiden. Op Midden-Java is het zeer moeilijk om met de prediking van het Evangelie werkelijk het volk te bereiken. De zendeling heeft daar dan ook al zeer spoedig gebruik gemaakt van de school, later ook van de medische zending, als hulpmiddelen, om met de bevolking in aanraking te komen.

Op Midden-Java vinden we geen christen-nederzettingen of christen-dessa's. De Javaan, die christen wordt, blijft in zijne eigen omgeving, wordt daar trouw bezocht en komt zooveel mogelijk des Zondags in de naastbijzijnde godsdienstoefening. Hij tracht bij zijne dorpsgenooten en bureu belangstelling te wekken; zijn er eenmaal eenige belangstellenden, dan ontstaat vanzelf behoefte aan een school, een helper vestigt zich in de dessa en houdt daar 's Zondags ook de samenkomsten, onderwijst de belangstellenden en is ook belast met de ziekenbehandeling. Al de helpers uit een ressort komen geregeld bij hun missionairen predikant om verslag over den arbeid te doen en zelf nog verder door hem onderwezen te worden. Op twee posten, Poerworedjo en Keboemen, is in 1908

een begin gemaakt met samenkomsten op de hoofdplaats van al de christenen uit de verschillende dessa's, een soort opwekkingsbijeenkomsten, die wel aan de verwachting beantwoord hebben.

Institueering. Kerken zijn geïnstitueerd te Temon, te Poerworedjo, te Glonggong en te Djokja.

Opleidingsscholen te Djokja. Sedert de Gen. Synode van 1911 is de opleiding der Javanen alzo geregeld dat er *drie scholen* zijn :

1. *De Keucheniuschool*; een kweekschool tot opleiding van Inlandsche onderwijzers. Zij die deze school met goed gevolg doorloopen hebben, kunnen aan het hoofd staan van een gewone Javaansche Zendingsschool.

2. *De Opleidingsschool* tot vorming van helpers bij den dienst des Woords. Deze heeft als leerlingen diegenen uit de onderwijzers, die door de missionaire predikanten, in wier ressort zij werken, geschikt geacht worden om voor helpers te worden opgeleid. De cursus duurt 2 jaar en is zoowel theoretisch als practisch (evangelisatie in het Petronella-hospitaal, huisbezoek, voorgaan in de gemeente, catechiseeren). De leerlingen krijgen tevens in het Petronella-hospitaal eenig onderricht in de ziekenbehandeling. Aan het einde van dezen cursus kunnen zij als voorganger in een dessa geplaatst worden.

3. De school voor *voortgezet onderwijs tot vorming van helpers bij den Medischen Dienst.*

De zorg voor deze scholen en ook het finantieel beheer is in de handen van de twaalf Deputaten der Gen. Synode.

In 1914 werd besloten een man te zoeken van wetenschappelijken zin, die zich op Midden-Java wijde aan de principieele bestrijding van de pseudo-religie (den Islam) en als taalgeleerde de leiding der taalstudie van de Missionaire Dienaren op zich neme.

Medische dienst der Zending. Er zijn op verschillende zendings-terreinen *hospitalen*.

1. Te *Djokja*. Het Petronella-hospitaal, onder leiding van de Kerk van Amsterdam. Hiertoe behooren drie hulphospitalen te Toengkak, Wates en Randoe-Goenting. Hier worden ook de Inl. verplegers opgeleid.

2. Te *Solo*. Ook Amsterdam.

3. Te *Poerbolinggo* Rotterdam.

Te Wonosobo, Poerworedjo en Keboemen zullen spoedig hospitalen verrijzen; de doctoren zijn er reeds voor benoemd. Op

alle drie plaatsen zijn nu hulp-hospitalen, waar alleen lichtere gevallen werden behandeld. Ernstige kranken zendt men op naar een hospitaal.

Ook op *Soemba* is een hulphospitaal.

Deze hospitalen en hulphospitalen ontvangen ruime subsidie van de Ned. regeering.

Aan de patienten dezer inrichtingen van den medischen dienst wordt geregeld het Evangelie verkondigd door den Zendingeling en zijne helpers.

Volgens de Zendingssorde worden door de gezamenlijke *Zendingssarbeiders* (predikanten, onderwijzers en doctoren) *vergaderingen* gehouden om te adviseeren in zaken, die door de gezamenlijke Kerken moeten beslist worden, en in zaken die een zending kerk heeft te regelen en om te beslissen in ondergeschikte huishoudelijke zaken, wanneer de practijk op het zendingsterrein hiertoe noodzaakt.

Moeilijkheden. In de grootere plaatsen hebben zich ook Chineezzen bij de gemeente gevoegd, zonder dat tot nog toe onder de Chineesche bevolking gearbeid is. Of zij op den duur met de Javaansche gemeenten vereenigd kunnen blijven, dan wel een afzonderlijke gemeente moeten vormen; en of op den duur arbeid onder Javanen en Chineezzen door één persoon te vereenigen is?

De Generale Synode van 1914 gaf op deze vragen een ontkenkend antwoord, en besloot in beginsel tot het uitzenden van een predikant voor de Chineezzen.

Een andere moeilijkheid leveren de gemeenten van Sadrach op, die voor de zending meestal niet toegankelijk zijn en zelfs trachten anderen van het christendom terug te houden. Vooral in de buurt van Keboemen en Poerworedjo zijn zij talrijk. Slechts zeer zelden wordt bericht van aanhangers van Sadrach, die zich bij den missionairen predikant of zijn helper aansluiten.

De Prijajis, de hoogere standen, die vooral in de Vorstenlanden. (Djokja en Solo) zeer talrijk vertegenwoordigd zijn, laten zich nog moeilijk naderen met het Evangelie. Velen hunner zijn fanatieke Mohammedanen, anderen zijn uitwendig vereuropeaaniseerd, in dien zin, dat zij geen godsdienst meer schijnen te hebben, of op het standpunt staan, dat alle godsdiensten in den grond hetzelfde zijn en dat men langs elken weg zalig kan worden. De missionaire predikant heeft in die kringen weinig toegang; de missionaire arts wordt er soms geroepen.

Hollandsch-Javaansche Christelijke Scholen. Sedert eenige jaren vindt men op Java een nieuw soort scholen, bepaaldelijk bestemd voor de aanzienlijken (Priaijis). Het onderwijs wordt hier in de Nederlandsche taal gegeven en dit is het punt van attractie. De heer Horstman te Temanggoeng is er mee begonnen, mej. Wellensiek te Djokja volgde met een meisjesschool. Later kwamen de jongensschool te Djokja en de scholen te Keboemen, te Gombong, te Bandoeng enz. Deze scholen gaan uit van vereenigingen, die in meer of minder verband staan met de Zending. Door heffing van schoolgeld en Gouvernements-subsidie kunnen ze in de kosten ongeveer voorzien. Ze verheugen zich in een goed bezoek. Als voorbeeld diene de school te Gombong, geopend 28 Oct. 1913 met 10 leerlingen, welk getal in één maand klom tot 75. Men hoopt door deze scholen ingang te vinden bij de hoogere standen. Van ongelooovige zijde werden ook reeds zulke scholen opgericht, de Kartini-scholen te Salatiga en te Batavia.

De Zending van de „Drie provinciën” (Groningen, Drente en Overijsel) verheugt zich in toenemende ontwikkeling. Ze bepaalt zich niet meer tot de Savoeneezen, maar zoekt ingang bij de Soembaneezen, Ds. D. K. Wielenga is daarvoor baanbreker. Te Pajeti is een hulphospitaal met een Europeesche verpleegster en een school voor onderwijzers en zonen van hoofden. In het Westen is Ds. Krijger en in het Oosten Ds. Colenbrander. Wanneer nog één predikant voor het Westen is gevonden, zal het geheele eiland behoorlijk bezet zijn. Het Gouvernement droeg heel de zaak van het onderwijs aan de Gereformeerde Kerken op, met ruime ondersteuning.

De *Statistiek* der Zending der Geref. toont bemoedigenden hoewel langzamen groei gelijk het volgende uitwijst.

In 1908 waren er op :

Midden-Java	6 posten,	23 buitenposten,	1041 leden
Soemba	3 „	1 „	621 „
Batavia	1 „	— —	748 „
Soerabaia	1 „	— —	114 „

In de Scholen waren destijds 1300 leerlingen.

Op 1 Jan. 1914 werden er gerapporteerd :

Midden-Java	7	posten,	38	buitenposten,	1692	zielen
Soemba	4	„	6	„	753	„
Batavia (Inl. deel)	2	„	—	—	259	„
Soerabaia	1	„	—	—	114	„
					2818	„

Gewone lagere scholen op Midden-Java en Soemba 38, met 1938 leerlingen.

De gezamenlijke ontvangsten bedroegen f 173.761, waarvan f 63.000 aan subsidie van de regeering. De Zending kost de Geref. Kerken ruim één ton gulden per jaar, dat is, dooreengenomen, minder dan één Ned. cent per lidmaat, per week. In Amerikaansch geld ongeveer tien cent per jaar. ¹⁾

HOOFDSTUK XLVI.

HET BUITENLANDSCH ZENDINGSWERK DER GEREFORMEERDE KERK IN AMERIKA

door Dr. M. KOLYN.

Zendingswerk vóór de organisatie van den missieboard in 1822. Bijdragen in vroeger jaren. De „Woman's Board" in 1875 geformeerd. Young People's Work. Naar Borneo, 1836. Naar Amoy, 1844. De Amoy-zending in China. Dr. Abeel en anderen. Worstelingen. Dr. J. A. Otte. Neerbosch'-, Hope- en Wilhelmina-hospitalen. De Arcot zending in Indië. Volks-kasten. Drieërlei arbeid. De Scudders en Chamberlains. Nijverheidsschool te Katpadi en Ranipettai. Voorhees-College. Medisch werk. De zending in Noord- en Zuid-Japan. Guido Verbeck. Eigenaardige toestanden. Statistiek. Pro-

¹⁾ Ds. H. Dijkstra te Smilde, Dr., die op het gebied der Zending reeds zoo lang geleden zijne sporen verdiende, heeft de drie hoofdstukken gewijd aan de zending der Nederlandsche Vereenigingen en Kerken nagezien, uitgebreid en „up to date" gebracht. Daardoor heeft hij ons en onze lezers ten hoogsten aan zich verplicht.

paganda door de couranten. De zending in Arabië. Rev. Cantine. Dr. S. M. Zwemer. Verkenningstochten. Rev. P. J. Zwemer. Busrah, Bahrein, Muscat, Matrah en Kuweit. Dankbaar, maar niet voldaan.

Hoewel de Zendings-Board der Gereformeerde Kerk in Amerika eerst in 1832 werd georganiseerd door de Algemeene Synode dier Kerk, destijds bekend als de „Reformed Protestant Dutch Church in America”, zoo was deze actie toch niet het begin van zendings-arbeid, maar veel meer de uitkomst en vrucht van zending-streven dat de kerk sinds jaren had gekenmerkt. Zooals in hoofdstuk XXIII medegedeeld is, werd er reeds vroeg, nadat de Hollanders zich hadden nedergezet in Nieuw-Nederland, zendingswerk begonnen onder de Indianen.

In 1816 verbond zich de Kerk met de Presbyteriaansche en Associate Reformed Kerken in Amerika tot het formeeren van een Vereenigde Zendingsgemeenschap (United Missionary Society), die zich ten doel stelde zendelingen naar de Indianen uit te zenden. Deze gemeenschap arbeidde hierin met vrucht tot 1826 toen de vereeniging zich oploste in de „American Board of Commissioners for Foreign Missions.” nu bekend als de „American Board,” gewoonlijk aangeduid door de letters A. B. C. F. M.

In 1832 aanvaardde de Gereformeerde Kerk als zoodanig het werk, toen de Algemeene Synode den „Board of Foreign Missions of the Reformed Protestant Dutch Church” in het leven riep.

Deze Board bleef echter arbeiden in verband met den American Board, maar met dien verstande, dat hij het beheer had over de zendingen der eigen (Gereformeerde) Kerk. Dit verband en deze samenwerking bleven voortbestaan tot 1857, toen men op vriendschappelijke en broederlijke wijze uiteenging, omdat men van beide zijden overtuigd was, dat meer kon gedaan voor het heil van zielen en de eer van Christus, wanneer de twee Boards onafhankelijk van elkander hun werk zouden drijven, dan wanneer zij samen zouden blijven arbeiden. In hetzelfde jaar droeg de American Board de zendingen en zendelingen in Amoy, China en in Arcot, Indië, aan den Board der Gereformeerde Kerk over. Het wijze en voordeelige van deze verandering bleek aanstonds in den vermeerderden ijver en de toenemende bijdragen in onze kerk. Waar de bijdragen in 1857 slechts 10.000 dollar waren, stegen die in het volgende jaar tot 25.000 dollar en klommen steeds zoodat ze in den tijd van 25

jaren tot 150.000 dollar stegen en in 1909—10 de som van meer dan 200.000 dollar bereikten. In 1912—13 werden er 225.000 dollars opgebracht. Pogingen worden aangewend om de gaven in de naaste vijf jaren tot een half millioen dollars per jaar op te voeren.

Een krachtig hulpmiddel is geweest „The Woman's Board of Foreign Mission” in 1875 door de Algemeene Synode georganiseerd met het doel om de belangstelling in het zendingswerk onder de vrouwen der kerk op te wekken en om als hulpmiddel den Board te dienen. In 1880 nam deze Vrouwen-Board al het werk onder vrouwen op al de verschillende zendingsposten in China, Indië en Japan voor zijne rekening, met inbegrip ook van het onderhoud der meisjes-scholen op deze velden. Dit werk heeft zich in bestendigen bloei en verrassende uitbreiding mogen verheugen; in 1875 ontving deze Vrouwen-Board 2.891 dollar; in 1889 17.437 dollar. In 1912—1913 werd de kapitale som van c.a. \$ 75.000 ontvangen. Veel, zeer veel, heeft de Kerk aan dit Vrouwen-Comité te danken.

Over het werk dat gedaan wordt door het „Department of Young People's work,” kan in dit beknopt verhaal niet gesproken. Ook kan niet afzonderlijk melding worden gemaakt van het nut, gesticht door de verspreiding van leesstof door maandschriften, brochures enz.

Hoe de arbeid zich heeft ontwikkeld in het Buitenland.

Het eerste zendingswerk, door de Gereformeerde Kerk ondernomen, werd begonnen op het eiland Borneo in 1836, toen vier zendelingen met hunne vrouwen en eene ongehuwde vrouw de reis naar Borneo ondernamen, na een jaar in Batavia doorgebracht te hebben, op last van de regeering. Twee zendingsposten werden gesticht te Sambas en Pontianak met scholen en predikdiensten in drie talen. Hierbij sloten zich later vijf zendelingen aan, en de arbeid onder de Chineezers werd begonnen. In 1844 werden de zendelingen, *Pohlman* en *Doty*, naar Amoy, China, een meerbelovend arbeidsveld, overgeplaatst; anderen moesten wegens geknakte gezondheid terugkeeren, en zodoende moest deze zending opgegeven worden.

Tegenwoordige zendingsvelden.

I. DE AMOY-ZENDING IN CHINA.

Het oudste zendingsveld der Gereformeerde Kerk in Amerika is

het zuidelijk gedeelte van de provincie Fukien, in het zuid-oostelijk gedeelte van het groote China, beslaande een oppervlakte van 6000 vierkante mijlen en een bevolking bevattende van ongeveer drie millioen zielen. Dit distrikt wordt behoorlijk gekend en bearbeid. De zendelingen en inboorling-arbeiders hebben niet slechts dit geheele land doorreisd, maar elke stad en elk aanzienlijk dorp werd bezocht en alle plaatsen, centraal gelegen voor het werk dat nog te doen staat, zijn reeds uitgekozen. Dit veld is in zooverre bezet, dat zendelingen thans woonachtig zijn te Amoy, Tong-an, Amoy, Chiang-chiu en Sio-khe en het is waarschijnlijk, dat weinige of geen andere plaatsen meer behoeven geopend te worden om het Evangelie behoorlijk aan elk deel van dit distrikt te brengen, indien slechts al de thans ingenomen zendingsposten behoorlijk met arbeiders worden bezet.

De eerste zending in China was de godzalige Dr. *David Abeel*, die in 1842, toen na den Opium-Oorlog Amoy voor buitenlanders werd opengesteld, zijn werk begon, hetwelk in 1844 door de komst van *Pohlman* en *Doty*, als boven gemeld, werd versterkt. Met veel en velerlei heeft het zendingswerk in het eeuwen-oude en rots-harde China te worstelen gehad, maar heerlijke overwinningen werden ook behaald en thans geniet het eene heerlijke uitbreiding en meer dan gewonen voorspoed. Vooral werd aan het werk een krachtige stoot gegeven door de komst van Ds. J. V. N. Talmage, (1847). Eenige jaren later kwamen Dss. *D. Rapalje* en *L. W. Kip*. Deze allen waren mannen, die voor allen alles werden. Van hen wordt gezegd: „In geloof en gebed bleven zij zwoegen en verdrukkingen lijden. Thans staat er als een heerlijk gedenkteeken van hunnen arbeid eene zelfstandige, zichzelve uitbreidende, en zelfregeerende gemeente.”

Het begin was klein. In gehuurde kamers te Amoy werd in 1844 voor het eerst het Woord Gods geregeld verkondigd. De eerste vrucht werd ingeogst in 1846, toen twee mannen, beide over de vijftig jaren oud, werden bekeerd. Zóó werden 's Heeren knechten bemoedigd, dat reeds in het volgende jaar, toen er nog maar drie inboorlingen Christenen waren, de eerste Protestantsche Kerk in China werd gebouwd, die nog den naam draagt van „de Eerste Kerk in Amoy.”

In 1856 werden de eerste ouderlingen en diakenen gekozen, en de eerste gemeente georganiseerd, waaruit later twee andere ge-

meenten zijn ontstaan. Het vormen van een theologische klas, het openen van eene christelijke school, het aanstellen van inboorling-hulppredikers, en het aanvaarden van Medisch Zendingswerk in vereeniging met andere zendings-vereenigingen, kwam alles in 1857 tot stand, en hiermede waren de drie hoofd-afdeelingen van het werk begonnen.

Langs drie lijnen, die van *evangelisatie* van *opvoeding* en van *medischen arbeid*, ontwikkelde zich het werk in het Amoy-distrikt. De Amoy-zending rapporteerde in 1913 een vijftiental gemeenten, met 48 posten, en 1845 leden in volle gemeenschap, waarvan er dat jaar 121 belijdenis hadden gedaan. In 1901 was het getal avondmaalgangers slechts 1345 en in 1879 slechts 657 zoodat het blijkt dat er een gestadige hoewel niet snelle vooruitgang is waar te nemen.

Een dertig-tal zendelingen, mannen en vrouwen, behartigen met getrouwheid het werk hun toevertrouwd. De toestand in China op het oogenblik is kritiek: groote en ongedachte veranderingen traden er in de laatste jaren in; vooral moet in de zaak der opvoeding krachtig worden gewerkt, opdat aan de opvoeding, die nu door de Chineezzen wordt begeerd, eene christelijke richting worde gegeven.

Geene afdeeling van het werk in China heeft meer voorspoed genoten dan dat der *Medische Zending*; niet een gering deel van dit welslagen moet worden toegeschreven aan een ijvervol en krachtig optreden van den zendeling-dokter *J. A. Otte*, die niet slechts in Amerika voor zijn werk vele vrienden wist te werven, en in China algemeen werd geroemd en bemind, maar ook in Nederland vele warme vrienden mocht vinden, die aan dit gedeelte van het werk door middel van een Vereeniging voor dit doel krachtigen geldelijken steun hebben gegeven.

Zijn heengaan op 14 April 1910 was een zware slag voor de Geref. Zending. Hij stierf aan de pest in zelfvergetende behartiging van zijn werk opgedaan.

Het *Medisch werk* der Amoy-zending begon reeds in hetzelfde jaar dat de poorten van Amoy open gingen voor de vreemdelingen, 1842.

De doctoren Cummings, Hepburn, Young, en Macleish waren in dit heerlijk werk bezig in private woningen en burgerlijke hospitalen. *Neerbosch hospitaal* was het eerste *zendings-hospitaal* onzer Missie. Het is in Sio-khe en werd in 1889 geopend door Dr. J. A. Otte. Met behulp van vrienden in Nederland kwam het tot stand.

Het heeft bewezen een krachtig middel te zijn tot het afbreken van vooroordeel en het openen van den weg tot vele huisgezinnen en dorpen voor de prediking van het Evangelie. Tot op het einde van 1894 waren in dit hospitaal bijna 61.000 patienten behandeld en 1.326 geopereerd. Daarna was het hospitaal, vanwege gebrek aan arbeiders, bijna zes jaren gesloten, waarna het voor drie jaren onder toezicht stond van Dr. Stumpf. Gedurende twaalf jaren was het hospitaal minder dan vijf jaren open. De eerste drie medische studenten gradueerden in 1893.

HOPE-HOSPITAAL. In 1887 werd „Hope-Hospitaal” gebouwd op het eiland Kolongsu, tegenover de stad Amoy. Het is recht doelmatig ingericht. Met uitzondering van vier maanden in 1906, toen het werk tijdelijk stil moest liggen vanwege vergrooting en verbetering aan het gebouw, zijn de deuren van het hospitaal nimmer gesloten geweest.

Reeds werden er vele duizenden patienten behandeld en een belangrijk getal studenten ontving er hunne medische opleiding.

Hoeveel zegen er ontvangen werd door de verpleegden zal de eeuwigheid openbaren.

Het is *nu* reeds duidelijk — dit werk was niet ijdel in den Heere !

WILHELMINA-HOSPITAAL. De hoeksteen van het Nederlandsch Vrouwen-Hospitaal werd gelegd 27 October 1898 en de inrichting geheel en al opgericht en in stand gehouden door vrienden in Nederland. Uit erkenning van de toegenegenheid van H. M. de Koningin, en van de milddadigheid van Hollandsche vrienden, werd het na zijne vergrooting in 1906 „Wilhelmina-Hospitaal” genaamd. Miss Kranenberg, de verpleegster, uitgezonden en onderhouden door vrienden in Nederland, veranderde het geheele voorkomen van het hospitaal. Het is thans zoo rein als Hollandsche zindelijkheid het kan maken. Dit verwekt grootere blijdschap, dan iemand zich kan voorstellen, die nimmer met Chineesch vuil in aanraking is gekomen.

Hospitaal-predikers, bijbelvrouwen en zendelingen houden geregeld godsdienstoefeningen. Menige man en vrouw leert in het hospitaal den bijbel lezen, en niet weinigen zien daar het Licht verrijzen in hunne ziel. Niemand weet hoe veel van de waarheid verspreid wordt door de patienten van het hospitaal, doch wij weten dat veel van den tegenstand tegen het christendom, en van de blinde gehechtheid aan bijgeloof, uit den weg is geruimd door middel van het medisch werk. Ook hebben deze hospitalen invloed op men-

schen, die anders door de kerk niet worden bereikt. Dikwijls behooren zij tot de invloedrijke klasse. Hunne waardeering van het werk wordt niet slechts openbaar in de fondsen, waardoor „Hope-Hospitaal” voor jaren zelf-onderhoudend is geweest, maar wij hebben ook reden te gelooven, dat hunne harten meer geneigd zijn tot de christelijke waarheid, al hebben zij ook nog niet hun trouw aan Christus beleden.

Thans staat het medisch zendingswerk onder opzicht van de zendeling-dokters *E. J. Strick* en *A. Bonthuis*, die, onder Gods kennelijken zegen, met veel succes mogen arbeiden. In 1913 kwamen 17.600 patienten onder behandeling, zijnde 5.270 meer dan in eenig vorig jaar. Dit moet deels worden toegeschreven aan de voltooiing en heropening van het Nieuw Neerbosch-Hospitaal. Dit hospitaal wordt onderhouden door de ruime bijdragen van de West End Collegiate Church, in de stad New-York.

De vrienden in Nederland hebben niet alleen het geheele werk van het Wilhelmina Hospitaal onderhouden maar hebben bovendien ook een gepromoveerde ziekenverpleger uitgezonden, en houden zich voor haar salaris verantwoordelijk.

Hope-Hospitaal ontving genoeg ter plaatse om alle onkosten te dekken, en mocht het jaar zonder schuld sluiten. En boven dit alles werd van Chineezers op de Filippijnsche eilanden de aanzienlijke som van meer dan 6000 dollar ontvangen ter vergroting en verbetering van dit hospitaal. Een gouvernement-beambte, die het Neerbosch-hospitaal bezocht, liet eene gift van 1000 dollar, als blijk van zijne waardeering en vertrouwen, achter.

De familie-betrekkingen van wijlen Dr. Elizabeth H. Blauvelt hebben zich bereid verklaard om te Tong-An een hospitaal, ter harer gedachtenis, op te richten.

II. DE ARCOT-ZENDING IN INDIË.

Deze werd georganiseerd in 1853, door de zendeling-leeraren *Henry M. William* en *W. Joseph Scudder*, drie zonen van den zendeling-leeraar en dokter *John Scudder*, één der pionier-zendingen onder de Tamils, die als lid der Gereformeerde Kerk door den American Board was uitgezonden. Deze Scudder-familie heeft een opmerkelijke en zonderlinge geschiedenis in verband met het zendingswerk. Van de acht zonen van Ds. John Scudder zijn zeven,

behalve eene dochter, verbonden geweest aan de Arcot-zending en tot in het derde en vierde geslacht zijn ze met dezen arbeid verbonden gebleven, zoodat ze te zamen onderscheidene eeuwen levens zich aan het werk hebben gegeven. Voorwaar, een zeldzame familie! Niet minder roemrijk, maar niet zoo uitgebreid, was het aandeel van de familie Chamberlain in deze Zending.

De Arcot-zending beslaat voornamelijk het Arcotdistrict van de Madras Presidency, met een oppervlakte van 10.000 vierkante mijlen en een bevolking van pl.m. drie millioen zielen, ongeveer gelijkelijk tusschen de Tamils en de Telegus verdeeld. Hier, als overal in Indië, heerscht het Kaste-stelsel; drie komen er voornamelijk voor:

1. De *Brahmins* die slechts vier procent van de bevolking uitmaken, maar verreweg het invloedrijkste deel, waar toch de priester-orden en de wetenschappelijke bekwaamheden zich tot deze kaste beperken.

2. De *Sudras*, die 75 procent van de bevolking uitmaken en daarom als het eigenlijke „volk” aan te merken zijn; vroeger ruw en onbeschaafd, zijn ze door het voorbeeld der *Brahmins* tot een behoorlijke ontwikkeling gekomen en leggen zich op vakkennis en wetenschap toe; zij zijn echter zeer behoudensgezind in betrekking tot het Kaste-stelsel.

3. De *Pariahs* of verschoppelingen, die weinig beter zijn dan slaven, maken ongeveer 20 procent van de bevolking uit; tot hiertoe kwamen de meeste bekeerlingen uit dezen geringen stand.

Ook in Indië verdeelt zich het werk in drieërlei; namelijk: *Evangelisatie*, *opvoeding* en *medisch werk*. In elk opzicht heeft deze zending grooten voorspoed genoten. Het ideaal van hare stichters was, „om eene inboorling-kerk te stichten, die uit haar eigen wortel zou opgroeien, die een levende getuige voor Christus zou zijn en die op een waardige wijze het christelijk ideaal voor de wereld zou vertegenwoordigen.” Gedurende de eerste jaren kon weinig meer gedaan dan alleen gepredikt worden; maar later kwam het tot het stichten van gemeenten, bouwen van scholen en kerken en vestiging van hospitalen. Dikwijls waren de beproevingen groot, vooral ook wanneer ten gevolge van droogte de oogst mislukte en het volk tot hongersnood kwam en dan duizenden ter oorzaak van broodgebrek omkwamen. Hoe veel wijsheid en volharding er noodig is om in zulke tijden het werk in stand te houden, laat zich begrijpen.

Maar de Heere hielp uit en door, en thans mag zich de Arcot-zending in een heerlijken bloei verblijden. Het jaarverslag van 1913 meldt dat er twintig (20) gemeenten zijn met een ledental in volle gemeenschap van 2,982, verdeeld over 2,646 huisgezinnen, te zamen eene christelijke samenleving van meer dan 10,000 zielen uitmakende. Er zijn 185 Zondagsscholen met bijna 7,000 leerlingen. Deze arbeid wordt verricht door een veertigtal zendelingen, met behulp van zeventien geordende inboorling-leeraren, en andere helpers, namelijk 218 mannen en 165 vrouwen.

De Arcot-zending heeft zich altijd bijzonder toegelegd op de opvoeding, en heeft daarom verscheidene scholen voor hooger en lager onderwijs opgericht; o.a. drie kostscholen voor meisjes, acht kostscholen voor jongens.

Bijzondere melding verdienen :

DE NIJVERHEIDS-SCHOOL TE KATPADI, vroeger te Arni. — Het doel van deze Nijverheidsschool is om zonen van bekeerlingen uit den dienstbaren stand op te leiden, zoodat zij hunne plaatsen zullen kunnen innemen als onafhankelijke en zelf-respecteerende handwerkmannen, die langs dezen weg niet alleen des te beter de dorpsgemeenten zullen kunnen voorthelpen, maar ook door daden zullen aanwijzen, dat het christendom den geheelen mensch verheft. Deze Nijverheidsschool heeft veel te danken aan Rev. Dr. *L. Hekhuis* haren stichter, en aan Ds. *E. C. Scudder*, die haar zeer vergrootte, doch zij heeft voor jaren geleden, van wege gebrek aan fondsen.

Sedert ettelijke jaren stond deze inrichting onder het opzicht van zendeling W. H. Farrar, wien het mocht gelukken om haar tot eene vrij hooge ontwikkeling op te voeren, zoodat zij thans eene voorname plaats bekleedt in Indië's zendingswerk.

De voornaamste handwerken, die onderwezen worden, zijn timmeren, kleermaken, drukken en weven. Verscheidene kweekelingen der school verdienen thans een eerlijk bestaan in handwerken, die niet meer uitsluitend tot ééne kaste behooren.

EEN NIJVERHEIDS-SCHOOL VOOR VROUWEN wordt onderhouden te Ranipettai. De school bepaalt zich tot het maken van kant. Het getal vrouwen wordt beperkt tot 25, vanwege de kleine geldelijke toelage, die zij ontvangt.

Eene school voor de *opleiding van onderwijzers* is een practisch resultaat van de vereeniging met de Schotsche Zending. De school is thans gevestigd te Ranipettai. De aanraking met het godsdienstig

leven van het volk bracht teweeg, dat van de studenten zich een bemoedigend aantal bij de gemeente aansloot op belijdenis des geloofs.

Te *Chittoor* wordt een school onderhouden voor de opleiding van onderwijzeressen.

„*VOORHEES-COLLEGE*,” gevestigd te Villore, het geographisch middelpunt van de Arcot-Zending, is de grootste en invloedrijkste van onze opvoedings-inrichtingen, en kan een machtig middel zijn voor evangelie-uitbreiding. In elke klas wordt geregeld bijbelsch onderwijs gegeven, en dat onderwijs heeft een gedurigen invloed op de ontwikkeling van het karakter, en zal invloed hebben, op Gods eigen tijd, tot de bekeering van zielen. Er is nog behoefte aan meer christelijke onderwijzers. Nimmer is de gelegenheid zoo schoon geweest, want er is een toenemende waardeering van de heerlijkheid van het christendom, en een openhartigheid (aan de zijde zelfs van de Hindoe-studenten, die verre het meerendeel uitmaken), die aantoont de innerlijke werking van Gods Geest.

HET MEDISCH WERK heeft in de Arcot-Zending ook breede afmetingen aangenomen. De Scudders en de Chamberlains hebben in dezen ook heerlijke diensten bewezen. Zelf waren ze kundige artsen zoowel als ernstige predikers, en de mannen door God bekwaamd om een veelomvattend en rijkgezegend werk tot stand te brengen. In de tien hospitalen werden in 1902-–1912 niet minder dan 71,695 patienten behandeld. Het bouwen van een hospitaal voor teringlijders, dat ongeveer \$ 25,000 kostte, werd in 1914 ondernomen.

III. DE ZENDING IN NOORD- EN ZUID-JAPAN.

Deze werd gesticht in 1859 door drie zendelingen, *Verbeek*, *Brown* en *Ballagh*. Vooraf moet er echter even aan herinnerd worden, dat de Roomsche Kerk gedurende bijna een eeuw, van 1554 tot 1637, zendings-werk had gedaan. Terecht of ten onrechte verdacht en beschuldigd van hare positie en invloed misbruikt te hebben ten nadeele van de regeering, werden ze uit het land verdreven. De herinnering daaraan had in het gemoed der Japannezen een diep-gewortelde vrees en haat in betrekking tot het christendom verwekt, die het wederkomen er van in de negentiende eeuw zoo moeilijk, ja bijna onmogelijk maakten. Het was op het eiland Kyushu, dat de Christen-Japannezen, tot uitersten gedreven door vervolgingen,

eindelijk in opstand zich verzetten tegen het Gouvernement, waarvan de uitslag scheen te zijn, dat de christelijke godsdienst uit Japan geheel en voor altijd zou verbannen worden.

Het was hier, in de haven van Nagasaki, dat onze voorvaderen, de Nederlanders, gedurende meer dan twee eeuwen lang (1637—1845), terwijl aan alle andere Westersche natiën toegang tot Japan werd verboden, handelsverkeer hadden met de Japanneezen.

Onder de baanbrekers in Japan neemt de beroemde *Guido F. Verbeck*, een Hollander van geboorte, maar die, hoewel bestempeld als „a man without a country,” eigenlijk in den volsten zin des woords een wereldburger was, de eerste plaats in. Dr. Verbeck was een waarlijk groot man, die aan beide, den regeeringsvorm en de opvoedkunde van Japan, den toon heeft helpen geven. Door het Japanneesche volk werd hij geschat en bemind. Hij was een man van kinderlijken eenvoud, grooten ootmoed en teedere godsvrucht. Hij achtte het grooter eer dat hij verwaardigd was om de eerste christelijke gemeente in Japan, uit elf leden bestaande, mee te hebben mogen organiseeren, dan van de Regeering de hoogste onderscheiding te hebben ontvangen.

In het werk der kerstening van Japan (vergelijk Hoofdstuk XLII), heeft de Gereformeerde Kerk in Amerika een voornaam aandeel gehad, maar het in bijzonderheden te beschrijven, ligt niet op onzen weg. Slechts zij gezegd, dat we gemakshalve spreken van de zending in Noord- en in Zuid-Japan, want men moet zich herinneren, dat de Japansche Eilanden wel 'n duizend mijlen uit elkander liggen en dat er tusschen sommige toestanden in het Noorden, vergeleken met die in het Zuiden, nogal verschil is. In Japan behoeft de zending zich niet op medisch werk toe te leggen, aangezien de geneeskunde en de ziekenverpleging tot een zeer hoogen trap van ontwikkeling kwamen onder de Japanneezen zelf, vooral ook door de oorlogs-ervaringen van de laatste jaren.

Alzoo bepaalt zich het zendingswerk tot *Evangelisatie* en *opvoeding*. Zoo werden er dan ook door „The Church of Christ in Japan,” waarbij ook het werk en de gemeenten der gereformeerden zijn ingelijfd, alom scholen voor lager en hooger onderwijs gesticht, en door middel daarvan worden zendeling-helpers gekweekt, en verspreidt zich de invloed van het christendom in het volksleven.

In 1909 heeft men allerwegen het vijftig-jarig jubileum van zendings-arbeid in Japan feestelijk herdacht. Dr. Ballagh, één der

eerste zendelingen in Japan, het werk van een halve eeuw overziende kon terecht Ps. 126 : 6 en Ps. 127 : 1 aanhalen : „Die het zaad draagt, dat men zaaien zal, gaat al gaande en weenende; maar voorzeker zal hij met gejuich wederkomen, dragende zijne schoven;” „Zoo de Heere het huis niet bouwt, tevergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden daaraan.”

Enkele jaren geleden drongen Japanneezen sterk aan op onafhankelijkheid en lieten zich de leiding en besturing van buitenlanders niet welgevallen. Doch allengs kwam men toch tot een betere verstandhouding en men ging met moed en geloofsvertrouwen de tweede halve eeuw in.

Waar de Geref. Kerk als zoodanig geene aparte organisatie er op na houdt, valt het niet gemakkelijk om met nauwkeurigheid het leden-tal enz. aan te geven. Genoeg zij het te berichten, dat de Geref. Kerk in 1914 in de Noord-Japan-zending 22, en in de Zuid-Japan-zending 15 zendelingen ondersteunt, maar hoopt en verwacht dat eerstdaags dit getal zal vermeerderd worden.

Iets wat bijzondere melding verdient, is de eigenaardige wijze waarop de zending *Ds. A. Pieters* in de laatste jaren heeft beproefd om de aandacht van het algemeene volk te bepalen bij het evangelie en het christendom. Hij laat namelijk korte bijdragen over de voornaamste stukken van de heils-leer in de voornaamste *dagbladen* drukken, waar ze door de duizenden kunnen gelezen worden. Natuurlijk moet voor de plaatsruimte betaald worden, maar de belangstelling, die zich reeds openbaarde, levert het bewijs dat de uitkomsten de onkosten rechtvaardigen.

IV. DE ZENDING IN ARABIË.

De Arabische Zending is de jongste Missie der Geref. Kerk in het buitenland. In 1889 werd zij ondernomen. Onafscheidelijk aan dit werk verbonden zijn de namen van *Ds. James Cantine* en *Dr. S. M. Zwemer*. In het Theologisch Seminarie te New Brunswick N. J. had zich, onder de inspiratie van een hunner hoogleeraren, *Ds. Lansing*, later in Egypte, de idee van eene zending onder de volgelingen van den valschen profeet van hen meester gemaakt. Het ging in het eerst zeer moeielijk om de Kerk voor deze nieuwe onderneming te winnen.

Doch er werd een ander middel gevonden. Hier en daar vormden vereenigingen, zoogenaamde syndicates, die de noodige fondsen

opbrachten. Ten gevolge hiervan wordt de Arabische Zending tot op heden door eene afzonderlijke Commissie (Board) beheerd.

Wel gaan er tusschenbeiden stemmen op om deze zending als Kerk te aanvaarden en op gelijken voet met de andere missies te plaatsen, maar de tijd is er nog niet rijp voor.

Allerinteressantst is het verhaal van de verkenningstochten die moesten ondernomen worden eer men tot een besluit kon komen, waar men den eersten zendingspost zou plaatsen; maar we kunnen hier slechts de uitkomst melden, namelijk, om te Busrah te beginnen. In bevolking, genaakbaarheid en belangrijke ligging had deze plaats veel voor bij andere plaatsen in Oostelijk Arabië. Veel hulp hadden zij van den getrouwen helper *Kamil*, een bekeerling dien zij uit Syrië medegenomen hadden. Met recht noemde men hem Abd-El-Messiah (dienstknecht van Christus). Maar ze genoten dien dienst slechts voor een korten tijd, daar hij hun spoedig door den dood ontviel. Men meent reden te hebben om te vermoeden, dat hem vergif was toegediend.

In December 1892 arriveerde Dr. *Pieter J. Zwemer*, broeder van Samuel, die echter slechts zes jaren mocht arbeiden en toen naar Amerika moest terugkeeren; zoo weinig had hij zich gespaard, dat hij bijna uitgeput was eer hij vertrok, op reis doodelijk zwak was en enkele dagen na zijn aankomst in New-York overleed. Ook Ds. *Geo Stone* en Ds. *Harry Wiersum* en Mrs. *Bennett* en Mrs. en Dr. *Thoms*, moesten achtereenvolgens hun leven na weinige jaren arbeids in Arabië afleggen. Zware offers werden gevraagd; maar telkens stonden anderen gereed om de ledig gevallen plaatsen aan te vullen en het werk van bijbelverspreiding en genezing der zieken breidde zich steeds uit. Thans zijn er reeds vijf zendingsposten; namelijk: Busrah, Bahrein, Muscat, Matrah (1909), en Kuweit, (1910).

Het is verblijdend te merken dat de belangstelling in deze zending steeds toeneemt, zelfs in kringen die buiten de Gereformeerde Kerk in Amerika staan. Daarvoor is zeker veel te danken aan het optreden van den energieken Dr. S. M. Zwemer, reeds genoemd. (Vergelijk Hoofdstuk XVII, Afrika).

Evenzeer is het aangenaam te zien dat de tegenkanting van wege de Regeering in Arabië vermindert en in sympathie begint om te slaan, gelijk o.a. bij de toewijding van het Busrah hospitaal in 1909 bleek.

Het getal zendelingen, in 1909 27 bedragend, is in 1914 tot 35 gestegen. Daarvan zijn tien medische zendelingen.

Hoewel er nog niet veel te roemen valt wat het getal bekeerlingen aangaat, blijkt het toch zoo nu en dan dat Gods Woord niet ledig wederkeert.

Ter zijner tijd zullen wij maaien, zoo we niet verslappen.

Zendingsarbeid, die het moeilijkst is in het begin, wordt vaak op het verrassendst gekroond en beloond aan het einde.

Er is *grote behoefte* om den arbeid in Arabië niet alleen voort te zetten maar ook allerwege *uit te breiden*. Want behalve een weinig zendingswerk in de nabijheid van *Aden* is wat de Geref. Kerk verricht het eenige wat er gedaan wordt om voor en door het Evangelie te winnen het Arabisch volk, zoo nauw aan 't oude bondsvolk Israël verwant. Abraham was ook hunlieder vader; en zeer gepast is des aartsvaders bede als de leus der Arabische zending aangenomen: „Ach dat Ismaël voor *uw aangezicht* mocht leven.”

In deze vier landen dus: China, Indië, Japan en Arabië, heeft de Gereformeerde Kerk in Amerika ruim 140 zendelingen. Voor eene Kerk van \pm 118.000 leden is dit meer dan één op elke 1000 leden. De gemiddelde bijdragen per jaar van elk lid beloopen \$ 1.90 voor de zaak der Buitenlandsche zending. En, hoewel verre er van daan dat de Kerk zich mag verheffen, mag zij toch dankbaar zijn dat de Heere haar voor Zijn heerlijk werk heeft willen gebruiken, en op haar gebrekkig streven Zijn zegen heeft believen te gebieden. Worde die zegen nog steeds vermenigvuldigd. Ga er veel gebed op tot God dat Hij zelf arbeiders in Zijnen oogst uitstoote. Nog is het waar. „De arbeiders zijn weinige.” Nog worden de stemmen gehoord: „Kom over in Macedonië en help ons!” Nog is 's Heilands laatste woord aan Zijne jongeren van kracht: „Gaat uit in de geheele wereld, en predikt het evangelie aan alle creaturen!”

HOOFDSTUK XLVII.

DE HEDENDAAGSCHE ZENDING IN AFRIKA.

Een groot veld. Algiers, Marokko en Tripoli. Het groote werk der Ver. Presbyterianen in Egypte. „Nile Mission Press.” Scholen in Cairo. Holl.

Zending te Calioeb. De Soedan verdeeld. Abyssinië. Madagascar. Koningin Ranavalona. De Jezuïeten trachten het werk te vernietigen. Triumfen in Uganda. Fraser in Centraal Afrika. Groote verbetering. Dan Crawford. Het Kongo gebied. Sierra Leone. Liberia. West Afrika. Kamerun. Nigeria. Een vreemde sabbat-kalender. Crowther de negerbisschop. Statistiek. Snelle uitbreiding van den Islam.

Afrika is zoo groot als Europa en Noord-Amerika te zamen, eene oppervlakte hebbend van 12 millioen vierkante mijlen (Eng.).

Het telt ongeveer 180 millioen menschen, waarvan 50 millioen Mohammedanen, en 118 millioen heidenen zijn.

Afrika heeft 523 talen en 320 dialecten — bijna 850 verschillende spraken, maar „de tale Kanaäns” wordt er door slechts weinigen verstaan.

Het ontvangt meer van het zonnelicht der natuur dan eenig ander werelddeel en toch heet het met recht het „*donker werelddeel*,” vanwege de geestelijke duisternis die er heerscht sinds vele eeuwen in het hart van dat groote vasteland.

Afrika bezit groote rivieren: de Nijl, de Niger, de Congo, de Zambezi, en van de zeven grootste meren der aarde zijn er drie in Afrika: het Victoria Nyanza-, het Nyasa- en het Tanganyika-meer, maar er is maar weinig van het „Water des Levens.”

In de eerste eeuwen was dat anders. Toen bloeide er de Christelijke Kerk! Met name Noord-Afrika was als eene gaarde des Heeren. Helaas tegenwoordig is daar een Mohammedaansche woestenij! Slechts hier en daar in Algiers en Marocco en Tunis treft men belijders aan van den Christus.

In *Algiers* trachten de Roomschen het kruis te planten. Ook arbeiden er twee Fransche Protestantsche vereenigen; de Plymouth-Broeders hebben er tien zendelingen, een Zweedsche vereeniging heeft er een missie-post en de Noord-Afrika-zending heeft er vier posten en enkele schooltjes. Maar wat zijn deze onder de ruim vier millioen Mohammedanen?

Marokko met 6.500.000 inwoners, wordt bearbeid door zendingsposten te Mogador, Tangier, Rabat, Tetuan, Fez, Casa Blanca en een paar andere plaatsen door een zestal Zendingsgenootschappen. (Engelsch). De medische zending bereikt er per jaar 100.000 menschen met het Evangelie. Sinds 1899 wordt er iets gedaan om de jeugd te bereiken. Doch slechts betrekkelijk weinig.

Tripoli is nog minder bedeed met arbeiders. De millioen inwoners van dit Italiaansch wingewest zouden een schoon zendingsgebied kunnen zijn van de Waldenzen. Mocht het dit volk gelukken om het land ook op godsdienstig gebied op de Halve Maan te veroveren voor het Kruis!

Egypte, het oude land der Pharaos is ruimer bedeed met getuigen den Christus. Van de tien millioen inwoners zijn er ruim negen millioen, die den Valschen profeet als leider erkennen. Er zijn ruim 700.000 Kopten, die zich christenen noemen, hoewel hunne religie weinig meer is dan versteende vormendienst. In *Egypte* werken de Engelschen en Duitschers voor de zending, doch vooral de *Vereenigde Presbyterische Kerk van Noord-Amerika*. In 1854 begon laatstgenoemde Kerk den arbeid en heerlijke resultaten werden en worden er gezien.

De statistiek voor 1913 vermeldt dat er 138 blanke zendelingen zijn met 703 inboorling-helpers. Er zijn 277 zendingsposten en 81 georganiseerde Kerken. Het ledental is ruim 12.000.

Vijf en twintig dezer gemeenten onderhouden zichzelve finantieel. Bij de 25.000 wonen de godsdienstoefeningen geregeld bij.

In de Scholen aan de Missie verbonden ontvangen er meer dan 17.000 christelijk onderwijs.

Aan colportage wordt heel wat gedaan en in de hospitalen werden gedurende 1913 ruim 63.000 patienten behandeld.

De inboorlingen gaven een dollar en 49 cents voor elken dollar door de Amerikaansche Kerk ten hunnen behoefte opgebracht.

De toekomst is veelbelovend, maar er is groote behoefte aan meer arbeiders, niet alleen voor de 277 posten alreeds bewerkt, maar voor de 3921 steden en dorpen van Egypteland nog steeds verstoken van Evangelielicht!

De „*Nile Mission Press*” is eene inter-denominatieve publicatie-vereeninging in *Cairo* gevestigd, met hoofdkantoor in Londen, die zich toelegt op het drukken, en verspreiden van evangelische geschriften, vooral in de Arabische taal, om door middel van de pers de Mohammedanen te bereiken. Aan het hoofd der „*Nile Press*” staat de bekwame en welbekende kampioen voor de kerstening der Mohammedanen, Dr. S. M. Zwemer, zoon der Gereformeerde Kerk en nog steeds officieel verbonden aan hare Zending in Arabie. (Hoofdstuk XLVI.

In *Cairo* en omgeving waar reeds een 200-tal christelijke scholen

zijn met 17.000 leerlingen, zal eerlang eene Christelijke *Universiteit* worden geopend, eene dringende behoefte, daar deze stad met hare Mohammedaansche Universiteit *Al-Azhar*, met 16.000 studenten, het brandpunt is van den Islam.

Te *Calioeb*, nabij Cairo, is sinds 1874 aan den arbeid de *Nederlandsche Vereeniging ter uitbreiding van het Evangelie in Egypte*. De naam van den zendeling *Spillenaar* is onafscheidelijk aan deze missie verbonden. De tegenwoordige zendeling ter plaatse is P. J. Bijl. De heer P. J. Penning, vroeger te Calioeb, is thans in dienst der Ver. Presb. Kerk, doch een weeshuis dat hij bestuurt, wordt onderhouden door giften uit Egypte en het buitenland. Er zijn 50 verpleegden.

De *Soedan*, zuid van Egypte, en zoo groot als een derde der Ver. Staten, is sinds 1900 onder drie zendingscorporaties verdeeld wat geestelijke bearbeiding betreft. De Roomschen moeten zich beperken tot het gebied west van de Witte *Nijl*, de Episcopalen tot het gebied ten *zuiden*, aan Uganda grenzend, terwijl de Ver. Presbyterische Kerk de streek bezetten mag tusschen de Witte en de Blauwe Nijl in, tot Abyssinia toe.

Laatst genoemde Kerk werkt er met veel ijver door een twintigtal zendingen en een twaalfstal onderwijzers. Ook aan de medische zending wordt er heel wat gedaan. Aan de *Sobat*-rivier wordt het meeste werk verricht.

Ook de Zuid-Afrikaansche Gereformeerden zijn in Soedan vertegenwoordigd. (Hoofdstuk XLVIII).

In *Abyssinia*, in naam „christelijk,” hebben Engelsche en Zweedsche zendingen getracht voet aan wal te krijgen voor een zuiverder Evangelie; maar de resultaten zijn uiterst gering. Een versteend christendom is moeilijker te bearbeiten dan het heidendom zelf.

Madagaskar heeft een der schoonste bladzijden der nieuwste Zendingsgeschiedenis geleverd. Dit eiland, ten oosten van Afrika, telt drie millioen inwoners, waarvan de *Howa's* het aanzienlijkst ras zijn.

In 1818 vestigde zich het eerste Protestantsche Zendingsgenootschap, het Londensche, in de hoofdstad. In 1828 kwam koningin Ranavalona I op den troon en tot 1835 breidde het christendom zich uit en liet zij het vrij. Toen kwamen vijf en twintig jaren van vervolging, bitter en wreed. Van 1836 tot 1861 was er een waar „schrikbewind.” Duizenden werden om hun geloof in afgronden gestooten, levend verbrand, en op allerlei duivelsche manieren gemarteld. Maar

velen gingen blijmoedig den dood te gemoet, en het bloed der martelaren bleek ook hier het zaad der Kerk te zijn.

Rasalama, eene vrouw, was de eerste martelares. Al zingende en getuigende werd zij met vele speren doorboord. Vanuit de vlammen der op houtmijten stervenden werd er luide geroepen: „Heer Jezus, ontvang onze zielen: Reken hun hunne zonden niet toe!” Een ooggetuige schreef: „Zij baden zoolang er leven in hen was. Zacht en kalm stierven zij.”

Het kon niet anders of zoo iets moest indruk maken op de ruwste zielen en hardste harten.

De wreede koningin stierf in 1861.

Aan koningin Ranavalona II die van 1868-1883 regeerde komt de onvergankelijke eere toe van eene ware Beschermvrouwe van het christendom te zijn geweest. Zij verklaarde de christelijke Religie den godsdienst van den staat te zijn en duizenden na duizenden lieten zich doopen.

Door dien snellen groei liep de Kerk des Heeren op Madagaskar gevaar zich te veruitwendigen, hoeveel moeite zich de zendelingen ook getroostten om een goeden grondslag te leggen voor een krachtige Volkskerk.

Toen louterde de Heer zijn volk door een ander middel dan vervolging van de zijde der heidenen. In 1895 kwamen de Franschen en eigenden zich het schoone eiland toe. Als sprinkhanen begonnen de Jezuïeten het land te bedekken. Zij verkondigden de leer dat men, om een goed onderdaan van Frankrijk te zijn, Roomsch moest worden. Dat bracht velen tot besliste keuze en zij die ernst maakten met het geloof werden daardoor aangespoord tot grooten ijver, met name enkele inlandsche predikanten. Thans zijn er over de honderd mannelijke zendelingen aan den arbeid, gesteund door een zevental Protestantsche zendings-corporaties. Het *Parijsche Zendingsgenootschap*, dat gezegend op Madagaskar heeft gearbeid, heeft zich op dit zendingsveld federatief verbonden met het Londensche Genootschap en de zending der Kwakers of Vrienden. Een groot gedeelte van Madagaskar is nog zonder christelijke bearbeiding, zoodat samenwerking dringend noodig is, ook voor extensief werk.

Hoe Livingstone doordrong in het hart van Afrika meldde hoofdstuk XXXVII.

In *Uganda* of *Oeganda*, tusschen de groote meren, heeft A. M. Mackay met zooveel zegen gearbeid dat men hem den „apostel van

Uganda" noemde? Maar het maaien met vreugde was vooraf gegaan door zaaien met tranen en storten van kostbaar bloed; onder anderen van den Engelschen bisschop Hannington. Uganda is thans zoo goed als gekerstend, een bloeiende oase in een woestijn. Ook de Zending openbaart genade die *soeverein* is.

In den jongsten tijd heeft de zendeling *Donald Fraser* in zijn boek „Among a Primitive People" de aandacht gevestigd op den ommekeer, die het Evangelie des kruises wrocht in andere deelen van *Centraal Afrika*, onder de *Ngoni*-, *Senga*- en *Tamboeka*-volkstammen. Naast dorpen, waarin de drankduivel triumfeerde en de nachten waren gevuld met het getier van vuile liederen, kwamen dorpen, waarin bij het ondergaan van de zon alles stil werd doordat de huisvaders met hun gezin zich bogen op de knieën om hun avondgebed te doen, na het eerbiedig lezen van een deel der Heilige Schrift. Waar weduwen vroeger werden opgesloten in daklooze hutten zonder voedsel en gevuld met vuilnis, zag hij christen-jongelingen zich opmaken om arme hulpeloze vrouwen goede woningen te bouwen. Waar vroeger menig kindeke in het water werd geworpen en als een hond verdronken, omdat de boventanden van het wicht zich eerder vertoonden dan de benedentanden, volgens hun bijgeloof een vreeselijk voorteeken, — daar zag de missionaris een tal van christenmoeders, die zelfs hare zwakke en misvormde zuigelingen met teederheid ontvingen en verzorgden als eene gave van den hemelschen Vader. De vreeze voor den dood, die vroeger het leven ondragelijk maakte en telkens onschuldigen betichtte van hekserij, week voor een blijmoedig heenzien over het graf naar een geopenden hemel.

Menschen als door den duivel bezeten zich gedragend, werden veranderd in zachtzinnige mededeelzame christenen. Wel mocht de heer Fraser, die al die transformaties met oogen zag, gedurende de zestien jaren die hij in Centraal Afrika doorbracht, met opgewektheid in zijn boek schrijven: „er is geen kracht in de wereld die de menschen verandert gelijk de openbaring der liefde Gods in Jezus Christus!"

Niet minder opmerkelijk is wat de zendeling *Dan Crawford* mededeelt over de heerlijke resultaten der missie in het hartje van Afrika, gedurende een onafgebroken arbeidstijd van drie en twintig jaren. Zijn boek „Thinking Black" bewijst zulks overvloediglijk.

In het *Kongo*-grondgebied, tusschen de 40 en 50 millioen zielen

omvattend, ontmoette *Stanley* de groote reiziger, op een reize van 7000 mijlen geen enkelen christen, en de laatste statistiek, van 1913, deelt mede dat er in *Belgisch Kongo* 52 Protestantische zendingsstations waren, met bijna 1000 zendingsposten, 227 blanke zendingen, 2275 inboorlinghelpers en over de 22.000 bekeerlingen. In *Portugeesch Kongo* arbeiden de Engelsche en Amerikaansche Baptisten met zegen. In *Fransch Kongo* waren reeds in 1908 1200 Protestantische en 5000 Roomsche aanhangers van het christendom!

Aan de Westkust van Afrika heeft in *Sierra Leone*, eene Britsche bezitting, het kruis schoone overwinningen behaald, met name door een schoolmeester *W. A. B. Johnson*.

In *Liberia*, een neger-republiek, begon *Melville Cox* het werk des Heeren in 1832 en voor hij stierf, kort daarop, meldde hij dat hij als zijn grafschrift begeerde: „Laat er duizend vallen eer Afrika wordt opgegeven.”

Er zijn duizenden van zendingen, beide mannen en vrouwen, gevallen in het moordend klimaat van Afrika's Westkust. Maar niet te vergeefs! Op heden zijn er in *West Afrika* reeds 175.000 christenen, bearbeid door 20 zendingsverenigingen.

Ook wordt er nog steeds voortgearbeid aan de *Goudkust*, in *Oud Kalabar*, en in *Cameronia* of Kameroen. In het laatst genoemde land werden er te Botanga in 1913 op één dag 150 lieden op belijdenis des geloofs aangenomen en meer dan eens waren er in dat jaar bij Avondmaals-gelegenheden niet minder dan 7000 lidmaten aanwezig.

Nigeria, ziedaar een andere welbekende naam in de geschiedenis der zending. In één plaatsje in de delta aldaar werden er in 1913 een aantal inboorlingen gevonden, die op de eene of andere manier gehoord hadden van den christelijken sabbat. Twee jaren lang hadden ze dien dag waargenomen op godsdienstige wijze en om hun geheugen te helpen, hadden zij in hunne woningen heel eigenaardige kalenders geplaatst. Het waren plankjes met zeven gaten er in. Elken dag deden ze een plug in een der gaten en wisten dus nauwkeurig, wanneer de gaten vol waren dat er weer een sabbat was aangebroken. Nu, het is trouwens geen wonder dat de Geest des Heeren werkt in die landstreek. Veel gebeds was er zeker reeds voor opgezonden door een man als den bekenden *Samuel Adjai Crowther*. Deze was geboren in Yoruba-land. Door slaven handelaars geroofd, werd hij door Engelschen bevrijd van een Portugeesch

slavenschip. In Sierra Leone bedelde hij een paar centen op en kocht daarvoor een kaartje, dat de letters van het A. B. C. bevatte. Binnen een half jaar kon hij het Nieuwe Testament lezen en gaf zich aan den dienst des Heeren over, met het gelukkig en ongehoord gevolgd, dat hij in 1864 door de Engelsche Kerk werd gewijd als de eerste bisschop van het Niger-grondgebied.

Er arbeiden thans in Afrika ongeveer 4500 blanke zendelingen op 1000 hoofdstaties, en de vrucht der zending wordt berekend op twee millioen bekeerde heidenen. Helaas echter — één ding is ontmoedigend en zelfs ontzettend wat het Donker Werelddeel aangaat.

Veel sneller dan het Christendom breidt de Islam zich in Afrika uit. In Duitsch-Oost Afrika waren voor ongeveer 20 jaren een 150.000 Mohammedanen onder de Suaheli aan de kust, thans zijn, van de ongeveer 7 millioen inwoners in de kolonie, 2 millioen tot den Islam overgegaan. Tot diep in het binnenland reiken de nederzettingen der Mohammedanen; in Togo was de Islam voor 16 jaar zoo goed als onbekend; thans bestaat er door de werkzaamheid der Mohammedaansche Haussa, die in de steden een belangrijk deel der bevolking uitmaken, het gevaar, dat zij, als reizende kooplieden zending drijvende, de bevolking islamiseeren; reeds zijn geheele stammen tot den Islam overgegaan. In Kameroen, waar de Islam heden de overhand heeft, heeft zich deze ontwikkeling al voltrokken.

Zoo gaat de stroom van het Mohammedanisme door geheel Afrika.

Moge, als de vijand alzoo nadert als een stroom, de Geest des Heeren de Banier tegen hem oprichten. Alleen dan, als God aan het hoofd is van de slagorden Israëls, zal Afrika voor den Christus worden gewonnen!

HOOFDSTUK XLVIII.

HET ZENDINGSWERK DER ZUID-AFRIKAANSCH GEREFORMEERDEN.

Waarom vroeger niet zoo missionair-gezind. De Ned. Geref. Kerk in Transvaal, Binnenland, Mashona-land, Nyasa-land, Soedan. Statistiek en gaven. Werk der Geref. Kerk van Z. A. De vloed van den Islam. Dringende behoeften. Nationale Kerk?

Waar ons werkje bedoeld is voor het christenvolk van Hollandschen stam is het niet buiten proportie dat een apart hoofdstuk gewijd wordt aan wat de stam- en geloofsgenooten doen in het Donker Werelddeel, opdat het Koninkrijk kome met al zijn heerlijk Licht. Dit is te meer noodig omdat het volk van Nederlandschen bloede, dat Afrika's Zuidpunt bewoont, meer dan eens, met name in de Engelsche pers, is voorgesteld als der Missie vijandig. Men vergat echter twee dingen. Het eerste is dat in de achttiende eeuw, ja zelfs nog later, vele christenmensen dachten als sommige leden der Schotsche Assembly van 1796, die beweerden dat men eerst al de „heidenen” in eigen land tot de kennis van het Evangelie moest brengen. Om vóór dien tijd naar het buitenland te gaan zou „improper and absurd” zijn. Ook moest „philosophie en wetenschap naar de natuur der zaak aan het Evangelie vooraf gaan!” Waar prominente leeraren en doctoren eener Calvinistische Kerk dergelijke beginselen aankleefden en voorstonden, moet men zich niet al te zeer verwonderen dat de eenvoudige Boeren in het hartje van Zuid-Afrika niet dadelijk met open armen elken zendeling ontvingen, vooral niet wanneer hij niet wettig geordend of zuiver Gereformeerd was! In de tweede plaats bedenke men dat velen der nieuwe zendingen, uit onbekendheid met den aard der inboorlingen, en dweepend met de „onbedorven kinderen der natuur,” eene gelijkstelling met de blanken predikten en beoefenden, die èn in Amerika èn in Afrika slechte vruchten heeft afgeworpen. Het heidendom werd daardoor te „parmantig,” en van de blanken werden er tot het niveau van de keurlingen neergetrokken.

Een derde zaak vergeet men wel eens: dat het moeilijker gaat om een Hollander voor een nieuwe zaak te winnen dan vele andere naties. Zijn conservatief karakter is niet zoo licht om te zetten. Het is echter een karaktertrek van ons volk dat, wanneer het eenmaal voor eene zaak of een beginsel gewonnen is, het er aan getrouw blijft en het tracht door te voeren, met allen ijver. Dat blijkt ook uit de historie der Missie van onze broederen in Zuid Afrika.

De Heiden-zending der *Nederduitsch Gereformeerde Kerk* in Zuid Afrika vonden wij uitnemend, wat korthed en volledigheid in klein bestek aangaat, geteekend in de „Kerkbode” van 30 October 1913 van de pen van Ds. G. B. Gerdener:

„Hoewel er in de vroegste tijden niet geregeld zendingswerk gedaan werd door de kolonisten, waren zij toch niet heelemaal onverschillig tegenover de heidenen. Sedert den tijd van Jan van Riebeeck werd vooral aan de slaven gearbeid, zoodat er tot op 1731 elf honderd-en-twintig slaven kinderen en 46 volwassenen gedoopt werden. In het begin van de vorige eeuw gaven de godzalige predikanten, H. R. van Lier en M. C. Vos, de zendingstaak een grooten stoot vooruit. Onder hun toezicht werden te Kaapstad, Stellenbosch, Wagenmakersvallei en Tulbagh scholen geopend en het Z.A. Zendinggenootschap gesticht. Dit laatste werkte jaren lang mee met de „London Missionary Society”, onder de inboorlingen van het binnenland. Doch onze Kerk had gedurende de eerste helft van de vorige eeuw de handen zeer vol met zichzelf, en na „De Groote Trek”, ook met de Voortrekkers. Eerst de Synode van 1857 stelde een Commissie aan van vier mannen (Di. P. K. Albertyn, J. H. Neethling, N. J. Hofmeyr en Andrew Murray) om bepaald buiten de grenzen van de Kaap-Provincie te arbeiden. Daar de Kweekschool eerst twee jaar later geopend werd, ging men naar Europa om werkers. Zoo kwamen hier aan de twee baanbrekers van onze zending, Henri Gonin en Alexander MacKidd, stichters van het werk.

I. In de Transvaal.

„MacKidd werkte slechts eenige jaren in de Zoutpansbergen, waar hij opgevolgd werd door Stefanus Hofmeyr, de eerste Afrikaansche zendeling in het buitenland. Deze stierf in 1905, en nu wordt zijn werk door zijn zoon Hendrik, Ds. J. W. Daneel e.a. voortgezet. Ds. Gonin arbeidde tot onlangs onvermoeid te Saulspoor, in het

Rustenburg-distrikt, waar de Eerw. G. P. Stegmann nu zijn werk voortzet. Van dit werk lezen wij in „De Reddende Hand”: „Men wil zeer gaarne het Christendom aannemen en in de Kerk opgenomen worden; maar men wil met zijn heidendom en al christen worden.” Tegen dit gevaar moeten al onze zendelingen gedurig waken. Tusschen Saulspoort en de Zoutpansbergen ligt de Waterberg-kring, strekkende tot aan de Limpopo, en bearbeid door de Eerww. J. N. Murray en J. J. Fourie. Toen het grootste deel van de Bakhatlatastam omtrent veertig jaar geleden uit het Rustenburg-distrikt over de westergrens van de Transvaal trok, werd het werk te Mochudi geboren. Linchwe, de kapitein aan die plaats, is lid van onze Kerk. De zendingen te Mochudi zijn de Eerww. J. C. Knobel en D. J. Joubert en Mej. D. Retief. Nog nader aan de Transvaalsche grens werkt Thomas Phiri, onze eenige geordende inboorling, te Sekwani. Intusschen is in ons midden gevormd:

II. De Binnenlandsche zending.

„Deze bestaat in de Kaap-Provincie uit 44 gemeenten, onder 'n Zending Synode en 24 die er nog niet aan behooren; in de Vrijstaat 2 onder 'n Synode en 15 nog niet; in de Transvaal, 20 gemeenten, onder toezicht van de moederkerk. Tezamen 132 gemeenten, met ruim 30,000 leden. In Natal heeft onze Kerk 'n enkele gemeente te Emandhleni; en in het noorden van den Vrijstaat is de *Stofberg-Gedenkschool*, waar inboorling-onderwijzers en evangelisten worden opgeleid. Hier ligt vooral de kern van onze zending, daar toch eigenlijk de evangelisatie van Afrika van inboorlingen-werkers afhangt. Deze school bestaat uit drie afdelingen: een *Bijbelschool* voor de opleiding van Evangelisten; eene *Normaalschool* voor onderwijzers, en eene *Opleidingschool* voor hen die trouw dienden als onderwijzer of evangelist om opgeleid te worden tot naturellen-leeraars.

De Binnenlandsche Zending heeft eigenaardige moeilijkheden en weinig van het romantische van het buitenland. De dronkenschap werkt verwoestend, en de onstandvastigheid van de kleurlingen is overbekend.

III. Mashonaland.

„Dit veld ligt aan het oosten van de lijn tusschen Bulawayo en

Salisbury. Daar werd in het jaar 1891 onder de laaggezonkene Vakaranga het werk door den Eerw. A. A. Louw te Morgenster begonnen. Weldra volgde Dr. John Helm, de eerste zendeling-dokter van onze Kerk, en de mede-stichter van de zending aldaar. In 1906 werden drie staties van de Berlijnsche Zending overgenomen, zoodat er negen staties zijn, bearbeid door 27 blanke (echtgenooten ingesloten), en 22 inboorling-werkers. Er zijn over de 300 lidmaten. Mede in Rhodesia, doch eigenlijk de vrucht van de Nyasa Zending, arbeidt te Salisbury de Eerw. T. C. B. Vlok, vooral onder de vele inboorlingen die herwaarts uit Nyasaland getrokken zijn om werk te zoeken."

IV. Nyasaland.

Van dit land lezen wij : „Het bestaat meestal uit boschveld met hoog gras. De inboorlingen, leven meestal van mielies en kafferkorn, met verscheiden soorten groenten en, langs de oevers van het meer, van rijst en visch. Het volk is betrekkelijk gemakkelijk om er mede te werken, niet zoo parmantig en wraakzuchtig als andere naties. Daar, ten westen, van het Nyasa-Meer, omtrent 200 mijl noord van de Zambesie, heeft de Kerk een bloeiend werk. De eerste statie, Mvera (gehoorzamen), werd in 1889 door Ds. A. C. Murray en den Eerw. T. Vlok geopend. Heden is het Nyssa werk uitgebreid over de westergrens van N. O. Rhodesia, waar er vijf staties onder de veugelen van de Vrijstaatsche Kerk zijn, en zuidwaarts naar Portugeesch Oost-Afrika, waar Ds. A. G. Murray de baanbreker is, en er nu twee staties zijn voor rekening der Transvaalsche Kerk. Hier vooral zijn de velden wit en de arbeiders weinigen. In Nyasa-land zelf zijn 8 staties en in het geheele veld, (Vrijstaatsche en Transvaalsche ingesloten), ruim 60 blanke werkers.

Er zijn over de veertien honderd inboorling-evangelisten en onderwijzers en 3.560 leden. Reeds hebben de inboorling-christenen in het afgelopen jaar 350 pond sterling tot het werk bijgedragen.

De macht van het heidendom, (bijgeloof en tooverij), en het wan-geloof van Roomschen en Mohammedanen werken hier belemmerend.

V. De Soedan.

In deze groote landstreek arbeiden een zestal arbeiders onder den Munchi-stam.

Wat *finantieele* gegevens aangaat, die vaak als een thermometer van zendingsliefde gelden, deze toonen dat er heel wat missie-enthousiasme bestaat onder de stamgenooten in Zuid-Afrika. In één jaar 1912—1913, brachten de Nederduitsch Gereformeerden op voor hunne „*binnenlandsche* zending” 2,654 pond sterling, en voor de „*buitenlandsche*” 9,776 pond, en daarenboven voor de *Nyasa*-missie bijna *een en twintig duizend pond!* En dat voor een volk dat men vroeger doodverfde als tegen de zending gekant!

De *Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika* telt 59 gemeenten en ruim 17.000 leden in volle gemeenschap, en is dus veel kleiner dan de Ned. Geref. Kerk boven genoemd. Vooral in haar gebied woedde de jongste oorlog.

Toch ontwaakt ook in haar meer en meer liefde en lust in betrekking tot de Heiden-zending. Nov. 1910 werd Ds. P. Bos geordend speciaal voor het werk onder de kleurlingen. Zijn arbeids-terrein, behalve de gemeente Middelbult in het district Pretoria, strekt zich uit van Pietersburg tot Zoutpansberg, een afstand van 75 mijlen. De kaffers, die men in het Zoutpansbergsche bereikt, behooren meestal tot de Metabelen en Bawenda's. Bijgeloovigheid, veelwijverij, ruilhandel bij het uithuwen van kinderen, spel en dans en kafferbier leggen veel hindernissen aan het zendingswerk in den weg.

Behalve te *Middelbult* wordt er geregeld gearbeid te *Dundee*, en op de plaats *Gelukfontein* bij Rapiri, zoowel als te *Molietsieskop* waar in Juni 1913 eene gemeente werd georganiseerd met 25 lidmaten.

Het totaal lidmaten, als vrucht dezer zending, bedroeg in 1913 een 58-tal. De zendingsgemeente te *Venterstad*, Kaap-Provincie, werd vele jaren met zegen bediend door den blinden broeder Frans Kruger.

Het is verblijdend te vernemen dat het Gereformeerde volk in Zuid-Afrika de zending onder de inboorlingen van 't Donker Werelddeel meer en meer ter hand neemt. Moge het ook met ernst letten op het wassend *Mohammedaansch gevaar!* Want niet alleen in *Midden-Afrika* maar ook in *Zuid-Afrika* dringt de Islam met kracht voorwaarts. Zelfs in *Kaapstad* wordt propaganda gemaakt door de Mohammedaansche Maleiers, die op verschillende werkplaatsen nieuwe aanhangers voor den Islam trachten te winnen. Onder de *Bantoes* aan de Zambesie wordt evenzeer ijverig gewerkt.

De Nederduitsche Gereformeerde Kerk heeft zooals het bovenstaande toont 't middelpunt van haar zendingswerk juist in de streek geplaatst waar 't gevaar op heden 't grootste is, n.l. langs de

Zambesie. Om met gunstig gevolg te arbeiden, is evenwel onderlinge samenwerking der actieve Christelijke zendingsfactoren wenschelijk en noodig. Alleen vereende krachten zullen kans van slagen hebben. Zuid-Afrika kan alleen weerstand bieden tegen den Islam, wanneer alle beschikbare Christelijke energie zich tot één enkele strijdorganisatie weet te combineeren.

Te Kaapstaad is de arbeid onder de Mohammedanen reeds aangevangen door de *Moravische broeders*. In een desbetreffend bericht wordt gezegd, dat deze arbeid van de grootste beteekenis is en de gemeenten ten goede komt, die in gevaar verkeerden, door het Mohammedanisme beïnvloed te worden.

Ook de z.g.n. „Ethiopische Beweging,” dateerend van 1892, heeft er veel schade gewrocht, doordat (meestal Amerikaansche) kleurling-predikers afbreuk deden aan het werk der blanke zendingen onder wier volgelingen zij voornamelijk hunne aanhangers trachtten te verkrijgen.

Ds. J. Du Plessis in zijn monumentaal werk „*History of Chr. Missions in South Africa*” (1911), beweert op grond van voldoende onderzoek, dat er thans in Zuid-Afrika genoeg zendingslichamen aan het werk zijn, zoodat het te betreuren zou zijn indien nog meer Kerken er arbeid aanvingen.

Indien het werk slechts goed verdeeld wordt en op verstandige wijze bezet met onderling goedvinden, kan al den volke van Zuid-Afrika het Evangelie worden verkondigd binnen betrekkelijk korten tijd.

Er is dringende behoefte aan wel-opgeleide inboorling-predikers en helpers, om onder toezicht van blanken te arbeiden. Want ook hier zal *het* werk der zending wel moeten worden verricht door stamgenooten in de eigen taal der stamgenooten.

Het organiseeren eener algemeene, nationale Kerk erkent hij als onafwijsbare behoefte om een eind te maken aan alle innerlijke verdeeldheid en onchristelijke concurrentie.

Dat zal voorloopig nog wel een onverwerkelijk ideaal blijven.

Hoewel er veel voor te zeggen is, er is toch ook wel het een en ander tegen in te brengen in onze dagen. Met name zou ineensmelting beteekenen verflauwing der grenzen en verwatering van beginselen.

Gelukkig dat de HEER aan het hoofd Zijner legermachten is, ook in Zuid-Afrika, Hij die Zelf bad dat al Zijn volk één mocht zijn. Eéne kudde, onder éenen Herder.

HOOFDSTUK XLIX.

ZUID-AMERIKA, HET VERWAARLOOSD WERELDDEEL

door DR. L. S. HUIZENGA.

Het land en zijne rivieren. Rome's zwaar juk. De Broedergemeente in Suriname. Joh. King. „Bethesda." Allen Gardiners mislukte expeditie naar Vuurland. James Hay in Paraguay. Zendingdrijvende kerken in Z.-A. Weinig bekeerlingen. Getal Indianen. Kruis-triumfen gewenscht.

Zuid-Amerika, een van de zes werelddeelen, is bijna zoo groot als Noord-Amerika en tweemaal zoo groot als het werelddeel Australië. Brazilië, een van de landen van Zuid-Amerika, is zoo groot als geheel Europa. Zuid-Amerika heeft eene oppervlakte van niet minder dan zeven millioen vierkante mijlen, zijnde ongeveer een achtste van de oppervlakte der aarde.

Het schijnt alsof Zuid-Amerika het laatste werelddeel zal zijn dat „vervuld zal worden met de kennis des Heeren," en dat de Heere zelf reeds van den beginne met het oog daarop dit werelddeel zoo heeft voorbereid, dat, wanneer de tijd rijp zal zijn, Hij Zijn koninkrijk aldaar met spoed zal doen komen. Waar andere landen haast niet doorkruist konden worden door de Evangeliebeden, daar ligt Zuid-Amerika als land geheel open, doorsneden met rivieren. Vanuit de lange en hooge bergketenen, die Zuid-Amerika in zijn lengte doorkruisen, vloeien een groot aantal rivieren, die breeder en dieper worden, al naardat zij zich, kronkelend door de binnenlanden van dit groote land, met elkander vereenigen om zich van hunne groote watermassa's te ontlasten in de zee. De machtige Orinoco, Amazone, Parana, La Platarivieren met hare vele takken, die zich als een net uitspreiden over het land, geven aan Zuid-Amerika niet minder dan 40.000 mijlen binnenwater, bevaarbaar voor groote schepen, tot ver in het hart van Brazilië. Geheel omringd door zeeën, heeft Zuid-Amerika een zeekust met vele schoone havens van ongeveer 16.000 mijlen.

Het milde klimaat en de vruchtbare bodem, over het geheel genomen, maken bijna het geheele land bewoonbaar. Het koude

klimaat van Labrador en Siberië wordt in Z.-Amerika niet gekend en de dorre zandwoestijn van Afrika zoekt men er tevergeefs, ofschoon een groot deel van dit groote land direct onder de linie wordt gevonden.

De bevolking van Zuid-Amerika kan gevoegelijk verdeeld worden in de Roomsch-Katholieke kustbewoners en de diepgezonken heidenen in de onbekende binnenlanden.

De bevolking van de grootere steden en de kleinere omliggende dorpen aan de kust telt ongeveer dertig millioen, waarvan ongeveer acht millioen blanken zijn en de overigen een vermenging van Indiaan, neger en blanke. De taal is Spaansch of Portugeesch. Sedert niet minder dan vierhonderd jaar gaat dit volk gebukt onder Rome's juk, een juk zoo zwaar, dat er geene mogelijkheid bestaat om zich op eenig gebied te ontwikkelen, zoolang de toestanden alzo voortduren. Kennis van den waren God is er niet. Beelden-dienst gaat gepaard met schandelijke goddeloosheid. De aflaathandel is in vollen bloei. Recht en gerechtigheid worden er niet gevonden. Ontucht en brasserie, vooral onder de geestelijken, vreet in als de kanker. Zoo verschrikkelijk is de godsdienstige toestand, dat Paus Leo, geschokt door de berichten tot hem komende in het Vatikaan, in 1897 in een open brief tot de geestelijken van Chili gericht schreef: „Waar armoede en ellende is, wordt gij niet gevonden, maar in de huizen der rijken, waar gij u in wellust kunt baden, waar de beste wijn gevonden wordt, daar zijt gij.” Onkunde en bijgeloof heeft zich meester gemaakt van het volk. Slechts veertig percent der bevolking kan lezen en schrijven en aan allerlei fabelen der priesters geeft men gehoor. Is het een wonder, dat men telkens onder hen van opstand en revolutie hoort!

De heidensche bevolking of de oorspronkelijke bewoners van Z.-Amerika, die bijzonder onze aandacht verdienen, bestaan uit vele Indianen-stammen, die zich meestal in donkere en totnogtoe onbekende gewesten bevinden, op honderden mijlen afstands van eenig punt van beschaving verwijderd. Nog velen hunner zijn op dit oogenblik even onafhankelijk als ten tijde toen Amerika ontdekt werd. Vooral is dit het geval met de stammen in Noordelijk- en Midden-Brazilië. Deze volken zijn woest en oorlogszuchtig, sommigen zelfs kanibalen naar men zegt. Hunne wapenen zijn slechts pijl en boog en spies. Zij leven vooral van de jacht en de vischvangst. Hun voedsel wordt gegeten zonder zout. De visschen wikkelt men in een bananablad en overdekt ze dan met zand, waarna men

er een vuur over aanlegt totdat zij gekookt zijn. Van hun godsdienst weet men weinig. Een reiziger verhaalt, hoe hij bij zekere gelegenheid een honderdvijftig-tal inboorlingen op zijn reis aantrof, die op den oever eener rivier geknield, de hemellichamen aanbaden. Een aandoenlijk gezicht! Dat de tijd zich haaste, waarin zij mogen knielen voor Jehovah God, Schepper van hemel en aarde, en al hun heil en zaligheid alleen zoeken in het Kruis van Golgotha.

Voor dit werelddeel met zijn veertig millioen bewoners heeft de Kerk des Heeren tot dusver slechts zeer weinig gedaan. De poging van Coligny en Calvijn mislukte (Hoofdstuk XV). Wat de Hollanders trachtten uit te richten in Brazilië, vermeldt hoofdstuk XXI.

In *Nederlandsch Guyana*, gemeenlijk *Suriname* genoemd, hebben de Labadisten vergeefs gearbeid of bijna te vergeefs, zoodat de lieden in het laatst der zeventiende eeuw naar Nieuw-Nederland togen. Onder de Boschnegers arbeidden de Hernhutters reeds in 1735, maar tegenspoed overviel ook hen. Toch werd er ook in den loop der tijden voortgang openbaar, zoodat er in 1902 kon gerapporteerd worden dat de Moravische kerk 28,000 leden telde. Natuurlijk zijn daaronder gerekend blanke belijders zoowel als leden van Indiaansche afkomst en Boschnegers.

Zeer verdienstelijk als evangelist maakte zich de neger *Johannes King*, in 1830 te Paramaribo geboren.

De zending der Broedergemeente omvat tegenwoordig ruim dertig posten n.l. te Paramaribo, en in de districten in het Boschland, en onder de Javanen en Britsch-Indiërs. Er zijn ongeveer 30.000 belijders. De Protestansche Melaatschen-inrichting *Bethesda*, aan de Boven-Suriname, 3 uur van Paramaribo, in 1899 begonnen en sinds dien krachtig ontwikkeld, heeft ook van de zijde van 't Hollandsch volk in Amerika verdienden steun ontvangen.

Treurig in groote mate is de geschiedenis van het zelfopofferend zendingswerk in *Vuurland* door kapitein *Allen Gardiner* van de Engelsche marine. Na een aantal vergeefsche pogingen, zette deze man Gods zich in 1850 met zes metgezellen zich neder nabij Kaap Hoorn. Reeds dadelijk begonnen hunne onheilen. Door storm en door inboorlingen van hunne booten beroofd, en zonder kruid en lood, bij het inschepen vergeten — werden de zendelingen te *Spaansche Haven* overvallen door den barren Vuurlandschen winter. Zij moesten hunne toevlucht nemen tot hollen in rotsen! Hunne pogingen om visch te vangen en wild te verstrikken, leverden niet

genoegzaam voedsel op. Zij werden eerlang krank. Hunne krachten namen snel af. En ten slotte, tegen September 1851, begon de dood den een na den ander weg te rapen. Men stierf er den akeligen dood des hongers! Hoe vreemd dat de Heere Zijne knechten alzo liet omkomen! Hoe treurig zulk een einde van een hoopvol begonnen zendingstocht. Hoe diep zijn de wegen Gods! Maar er zijn bewijzen, dat de broeders niet stierven als der wanhoop ten prooi. Op een rots te Spaansche Haven vond men later de woorden uit Psalm 42 geschilderd: „Wat buigt gij u neder om mijne ziel . . . hoop op God” enz. En op bijna de laatste bladzijde van Gardiner's dagboek — hij stierf het laatst — vond men een gebed voor arm Vuurland en de hope, dat men het werk onder hen met kracht zou hervatten. Dat was de echte martelaarsgeest! En dat gebed werd verhoord! Het *Zuid-Amerikaansche Zendingsgenootschap* zond andere en beter uitgeruste mannen uit, de taal werd geleerd, zendingsposten bezet en nu en dan werden er van de woestelingen toegebracht. Zelfs Darwin stond in 1870 verwonderd over de resultaten der zending in vuurland en Patagonië! Het bovengenoemd genootschap werkt ook in Uruguay, in Brazilië en aan de Westkust van Zuid-Amerika.

Ook *James Hay*, die de „Inland South American Missionary Union” organiseerde in 1913, heeft wonderen van zendingsvruchten aanschouwd gedurende zijn arbeid van meer dan 20 jaren onder de wilde Indianen de chaco of moerassen van Paraguay, hoewel de blanken te Asuncion hem krankzinnig achtten toen hij zich onder hen begaf. Onder inboorlingen van Argentinië, Bolivia en Brazilië heeft hij thans verschillende medearbeiders.

Ofschoon Kerken en genootschappen bezig zijn met het Evangelie in Zuid-Amerika te verbreiden, blijft het aantal bekeerlingen betrekkelijk gering. Wel begint men hoe langer hoe meer Rome's dwaling in te zien, maar Rome's macht wordt nog steeds door de massas gevreesd en geëerbiedigd. Rome tracht alles in het werk te stellen om het werk der zendelingen te keer te gaan en ongeloof en bijgeloof te verbreiden. Vandaar ook het groot aantal godsdienstige feesten om het volk slechts genot te geven en hen voor de kerk te bewaren.

Onder de bevolking van de groote *steden* van Zuid-Amerika werkt de *Evangelical Union* of South America met vijf en twintig zendelingen en wel vooral in Argentinië, Brazilië en Peru. De Presbyterische kerk heeft twee en dertig geordende zendelingen in het

veld, benevens een groot aantal zendelinghelpers, evangelisten, en inboorling predikers. Verder arbeiden nog in het zuidelijk werelddeel de Methodisten, Baptisten, Adventisten, Christian and Missionary Alliance, Brethren, Gospel Union, Moraviers, zoowel Engelsche als Amerikaansche Bijbelgenootschappen, het Leger des Heils, en andere kleinere genootschappen. Thans arbeiden er tezamen ongeveer 250 zendingen op ongeveer 300 verschillende zendingstations. Het aantal bekeerlingen klimt slechts op tot ruim 50.000.

Ook is er groote behoefte aan *medisch zendingswerk* in Zuid-Amerika. Ofschoon er flinke en welonderwezen geneesheeren zijn, treft men deze slechts aan in de groote steden en zelfs hier zijn er niet vele. In Chili, b.v. is er voor elke 3.226 menschen slechts één geneesheer, terwijl men in de Vereenigde Staten één geneesheer telt tegen elke 600. Er zijn slechts een zestal medische zendingen in geheel Zuid-Amerika.

Ook is het werk der Christelijke vrouwen onder de vrouwen van dit verwaarloosde werelddeel verwaarloosd. Waar de Presbyterische kerk in Indië 46 vrouwelijke zendingen heeft voor het vrouwenwerk aldaar, heeft diezelfde kerk slechts een tweetal vrouwen bezig in het groote werelddeel van Zuid-Amerika.

Schier al het zendingswerk wordt verricht onder de gemengde bevolking in de grootere steden en dorpen. Voor de *Indianen* in de binnenlanden wordt er bijna niets gedaan. Moeielijk, zeer moeielijk is het om onder hen ingang te vinden. Zij bewonen dikwijls schier ongenaakbare streken. Men moet zich bloot stellen aan afmattende reizen, verpestende moerassen, wild gedierte, hitte der tropische zon, ongezond voedsel en vele andere ontberingen. Onderscheidene pogingen om hen te bereiken, schijnen mislukt te zijn. En toch zijn het menschen gelijk als wij, in zonden ontvangen en geboren, hebben zij gelijk als wij behoefte aan den Heiland, en ook van hen geldt het gebod, „Gaet predikt alle creaturen.”

Met een stemme van millioenen komt Zuid-Amerika's noodkreet tot onze ooren: „Kom over . . . Help ons!” Dringende behoefte is er aan het evangelie met de hulpdiensten van school en medische zorg. Hoeveel Indianen meent men wel dat er nog in Zuid-Amerika zijn, zonder het Woord des Heeren? Hoeveel weet niemand. Velen bewonen de groote onontdekte streken van dit groote werelddeel.

De volgende tabel geeft eenigszins aan in ronde cijfers wat men meent een vrij nauwkeurige berekening te zijn :

Brazilië	1.200.000
Argentinië	30.000
Paraguay	50.000
Chili	101.000
Bolivia	550.000
Peru	1.700.000
Ecuador	1.000.000
Columbia	250.000
	4.881.000

Voeg daar nog bij de tien- en nogmaals tien-duizenden van Centraal-Amerika en Mexico ; waarlijk, welk een enorm zendingsveld ligt nog open alleen onder de Indianen van het verwaarloosd Werelddeel !

Welke gelegenheid om overal, met Gods zegen, triumfen van het Kruis te behalen ! Zuid-Amerika, zoo mogen wij wel zeggen, was zoo goed als vergeten ! Men stelde zich tevreden met te zeggen dat het Roomsch was. Velen gevoelden zich aangetrokken tot China's millioenen, anderen tot het donkere Afrika, tot de kannibalen der Zuidzee-eilanden, maar niemand scheen zich te bekommeren over den toestand dezer ellendigen. De behoefte van Zuid-Amerika is op dit oogenblik grooter dan van eenig ander land en wel daarom, omdat het tot dusver de sympathie van de Kerk des Heeren niet heeft genoten. Zij zijn even reddeloos verloren als andere heidenen. Buiten Christus geene zaligheid. Welaan dan, tot den arbeid, 's Heilands bevel gehoorzaam ! Want ziet, Hij komt !

Zij die nooit van Jezus hoorden,
 Heid'nen woest en blind van aard,
 Ver in 't Zuiden, ver in 't Noorden,
 Worden tot Gods Kerk vergaard.
 Neger, Moor en Indiaan,
 Bidden ook den Heiland aan.

HOOFDSTUK L.

DE HEDENDAAGSCHE ZENDING ONDER DE INDIANEN IN DE
VEREENIGDE-STATEN MET NAME DIE DER GEREFORMEERDE
EN CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN.

Vanwaar zijn de Roodhuiden gekomen? Getal, vroeger en nu. Stammen. Roomsche en Episco-paalsche het meest succes. De bisschoppen Whipple, Hare en Baraga, den man van keizerlijken bloede. Williams, Riggs, Whitman, Spalding, Sheldon Jackson. Dr. Cook, en de Opleidings-school te Phoenix. Getal arbeiders. Getal gekers-tenden. In Alaska. William Duncan. De Geref. Kerk in de Colony, Apache, Comanche, Mescalero, Winnebago en Jicarille. Missies. De Chr. Geref. Kerk. Vereenigingsleven doet zending's liefde ontwaken. De mislukking van 1890. Fort Defiance bezet... en opgegeven. De Navaho Indianen. De Zunies en het zending'swerk onder hen in vroeger eeuwen. Black Rock. Toekomst. Tohatchi. Be-keerlingen. Rehoboth. Two Grey Hills. Crown Point. Terrein verre van bezet. Niet verslappen.

Lang, lang geleden is het dat de Amerikaansche Indianen, menig-maal de „Roodhuiden” genaamd, zich het eerste neder zetten in wat thans de Nieuwe Wereld heet. Meer en meer blijkt het dat hun bakermat in Azië was, het oude tehuis van heel ons Adams geslacht. Met name met de Chineezzen is er overeenkomst in gelaatsstrekken, gelaatskleur en in het haar. Oude kronieken van China verhalen hoe er reeds vele eeuwen geleden handelsbetrekkingen bestonden met de Amerikaansche volkeren. Bij de zoogenaamde „Pueblo” Indianen herinnert de bouwstijl sterk aan het Oosten. Wat thans de Behring-Staat is, was vroeger ongetwijfeld eene landengte, die zeker als brug diende van de Oude naar de Nieuwe Wereld.

In elk geval is het eigenaardig dat b.v. de Navaho-Indianen be-weren dat hun voorgeslacht uit het hooge Noorden kwam, gelijk er een Indianenstam aan hen verwant in taal zich tot heden in de Poolstreken bevindt.

Toen Columbus Amerika „ontdekte” waren er naar benadering ongeveer 864.000 Indianen binnen de grenzen van het grondgebied,

dat thans de Vereenigde Staten van Noord-Amerika heet. Anderen meenen echter dat hun aantal in den tijd van Columbus ongeveer gelijk was aan hun tegenwoordig getal, volgens de regeeringscensus van 1913 330.603 bedragend.

De voornaamste der stammen thans in de Ver. Staten zijn de volgende: Apache, Arapaho, Blackfeet, Cherokee, Cheyenne, Chippewa, Comanche, Crow, Chickesaw, Choctaw, Creeck, Flathead, Kiowa, Menominee, Mohave, Moqui, (of Hopi), Navaho, Nez-Percè, Omaha, Oneida, Osage, Paiute, Papago, Pima, Pottawotamie, Pueblo, Seneca, Shoshoni, Sioux, Ute, Winnebago, Yakima en Zuni-stammen. Velen dezer zijn in afdeelingen gesplitst o.a. de Apaches waartoe de Mescalero en Jicarillo-stammen behooren.

Wat in vroegere dagen gedaan werd ten bate van het zielenheil der Roodhuiden verhaalden de hoofdstukken XXII tot XXVII.

Deze afdeeling bedoelt een kort overzicht te geven van den tegenwoordigen staat der zending onder de Indianen der Ver. Staten, en met name te melden wat de Kerken van Hollandschen oorsprong in Noord-Amerika aan deze missie doen.

De *Roomschen* zijn zeer ijverig in het bearbeiten dezer inboorlingen en hebben vaak heel wat succes inge oogst, ten minste wat het uiterlijke aangaat, daar de ceremoniën der Roomsche Kerk diepen indruk op de Roodhuiden maken. Zij herinneren aan hun eigen godsdienstig ritueel, en daarenboven grijpt het geheimzinnige der vormen hen aan. De geschiedenis heeft echter getoond dat dit soort bekeering vaak geen stand houdt, o.a. de Jicarollo- en Zuni-zending bewees dat.

Maakten wij vroeger gewag van wat *Roomsche* missionarissen in het Oosten deden voor de inboorlingen, en wat „Père Marquette” deed voor sommige Indianen-stammen in Michigan en Illinois, wij kunnen niet nalaten om nog den naam te noemen van een anderen Roomschen zendeling, *Bisschop Frederik Baraga*. Hij behoorde tot het keizerlijk huis der Habsburgers maar gaf goed en titel prijs om in 1830 zijn leven te wijden aan het heil der Roodhuiden. Zes en dertig jaren aaneen arbeide hij met zegen onder de Ottawas en Chippewas in Michigan. Hij schreef verschillende werken ten bate zijner bekeerlingen, en zelfs toen hij meer dan 60 jaren oud was, reisde deze man van keizerlijken bloede soms 40 mijlen per dag om zijn volk te bezoeken.

Ook de *Episcopalen*, wier eeredienst zoo veelszins met die van

Rome overeenkomt, hebben heel wat bekeerlingen gemaakt. Zij beweren dat een hunner leeraars den eersten Indiaanschen bekeerling heeft gedoopt. Dat was in 1587. Tot grooten steun der Episcopalen in het evangeliseeren der *Mohawks* was *Ds. B. Freeman*, een Hollandsch leeraar te Schenectady, en zijn tolk *L. Claesse*. De bisschoppen *Whipple* en *Hare* hebben zich grooten naam verworven door langen en onvermoeiden arbeid onder de inboorlingen van Noord-Amerika.

De *Moraviers*, van wier zendelingen *Rauch* en *Zeisberger* Hoofdstuk XXX meldde, zijn nog steeds bezig in het zendingswerk ten bate der Roodhuiden.

De *Congregationalisten* hadden in 1852 alreeds 21 zendelingen in het noordwesten der Unie en telden in 1913 22 gemeenten onder de Indianen met ruim 1200 lidmaten. Hunne missionarissen *Williams* en *Riggs* met hunne zonen worden met lof genoemd in verband met het werk onder de *Sioux* en *Chippewas*.

De *Methodisten* hebben vooral in *Kansas* gearbeid, alsook de *Baptisten* onder welken *Ds. I McCoy* zich naam maakte.

De *Lutherschen* (Missouri) werken onder de *Apaches* in *Arizona* met 4 zendelingen, terwijl andere *Lutherschen* in *Wisconsin* arbeiden op twee plaatsen.

De *Duitsch Gereformeerden* hebben een zendingstation te *Black River Falls*, eveneens in *Wisconsin*.

De *Mennonieten* arbeiden onder de *Arapahoes* in *Oklahoma* en zijn sinds 1893 bezig aan het kerstenen der *Hopi-Indianen*, die naburen der *Navahoes* zijn, in *Arizona*.

De *Zuidelijke Presbyterianen* tellen een Classis in *Oklahoma*, die uit Indiaansche bekeerlingen bestaat, terwijl de *Noordelijke Presbyterianen* nog veel overvloediger gearbeid hebben voor het heil der Indianen.

Wat *David Brainerd* deed (Hoofdstuk XXIII), werd heerlijk voortgezet door Presbyterische mannen als *Marcus Whitman*, die *Cregon* voor de Unie redde, *H. H. Spalding*, en *Sheldon Jackson*, welke laatste zooveel voor *Alaska* deed.

Onder de *Pima* Indianen heeft zich de Presbyteriaan *Dr. Chas. H. Cook* verdienstelijk gemaakt gedurende een arbeidsperiode van ruim een halve eeuw. In 1913 opende deze veteraan een *Opleidings-school* voor inboorling-helpers te *Phoenix*, *Arizona*, die wellicht van groote beteekenis zal blijken voor de oplossing van het zendings-

probleem onder de Indianen van het Zuidwesten der V. S. ten welker behoefte deze inrichting geopend werd. In 1914 hadden de (Noordelijke) Presbyterianen niet minder dan 57 verschillende Indianen stammen-afdeelingen onder hunne bearbeiding en telden reeds 234 gemeenten en buitenposten. Er zijn thans ongeveer 400 georganiseerde Protestantsche gemeenten onder de Indianen, waaronder bij de 175 blanke zendelingen arbeiden met 211 inboorling-predikanten en 300 helpers.

Men zou zeggen dat met zulk een groot getal het veld onder de ruim 330.000 Roodhuiden reeds wélbezet is. Toch is zulks helaas niet het geval wegens de enorme uitgestrektheid van het gebied dat zij beslaan.

En evenmin is hunne kerstening voltooid. Feit is dat er nog slechts 70.000 zijn die het christendom belijden, de Roomschen ingesloten.

Hoewel er per jaar meer dan een kwart millioen dollars wordt besteed voor de Indianenzending, waren er in 1913 nog 54.000 Roodhuiden zonder eenige christelijke bearbeiding! Daarenboven zijn er in *Alaska* ongeveer 50.000 inboorlingen, tegenover welke de Amerikaansche christenen speciale zendingsverplichtingen hebben. Tot nog toe is het getal arbeiders onder deze lieden in het „barre Noorden” nog niet talrijk, ofschoon de Presbyterianen er reeds in 1877, onder Dr. Sheldon Jackson, begonnen te arbeiden, en ook andere Kerken er iets doen ten bate van het Koninkrijk. Deze arbeid is zeer moeilijk, maar dat er ook in het verre en koude Noordwesten „triumfen van het Kruis” kunnen worden gezien, is ruimschoots bewezen in de geschiedenis van *William Duncan* onder de Tsimshian-Indianen van Oud- en Nieuw-Metlakatlah, zoodat hij terecht „Apostel van Alaska” is genoemd. Van 1856 tot het begin van 1914 was deze zendingsheld actief voor zijn voorheen zoo woest volkje, dat nu een voorbeeldige Gemeente des Heeren is.

Naar het bestek van dit werk moeten wij nog in bijzonderheden gewag maken van wat de *Gereformeerde Kerk in Amerika* en de *Christelijke Gereformeerde Kerk* hebben ondernomen ten bate van de missie onder de oorspronkelijke inwoners van hun land.

De *Gereformeerde Kerk* arbeidt op zes posten.

1. De *Colony Mission*. Deze is in Oklahoma. In 1913 rapporteerde zij 273 leden. De Indianen binnen haar bereik zijn allen geëvangéliseerd, hoewel er nog heel wat arbeid noodig is, zullen

zij werkelijk „gekerstend” zijn. Toch is er bemoedigende vooruitgang waar te nemen. Er wordt onder deze lieden heel wat onheil aangericht door het kauwen van „peyote,” vervaardigd van den *mescalero cactus*, en dat bedwelmenden invloed uitoefent. Dit is te moeilijker te overwinnen omdat de Indianen het gebruiken als een deel hunner afgodische ceremoniën en vergoelijken door het te vergelijken met der christenen gebruik van brood en wijn bij het Avondmaal! Dr. W. C. Roe, gestorven in 1913, was een zeer bekend zendeling dezer missie.

2. De *Apache-Mission*. Deze werd in 1899 begonnen onder de Apache-Indianen, die sinds 1886 op Fort Sill, Oklahoma, krijgsgevangen gehouden werden. Hun leider was Geronimo. Dit vroeger zoo woest opperhoofd werd tot de belijdenis van het Christendom gebracht, als een der vruchten dezer missie. In 1913 werden niet minder dan 31 dezer voormaals zoo ruwe roodhuiden als lidmaten der Geref. Kerk opgenomen. Ds. Frank Hall Wright, zelf van Indiaanschen bloede, is de meest bekende missionaris dezer zending.

Gedurende April 1913 verhuisden de meesten dezer Apaches (175), naar de *Mescalero-Indianen* in New Mexico, daar de regeering hen uit hun krijgsgevangenschap ontsloeg. Meer dan tachtig dezer lieden konden als avondmaalgangers worden geattesteerd. De arbeid was niet ijdel geweest in den Heere. „De naam „Apache” beteekent zoo men zegt „vijand.” Doch het Evangelie is eene kracht Gods zóó groot dat het vijanden van God en van menschen transformeert tot vrienden van beiden.

3. De *Comanche Mission*. In deze zending, evenzeer in Oklahoma, werden er in 1913 18 personen op belijdenis aangenomen. Er wordt gearbeid in verband met de Regeeringsschool, die bij de 200 leerlingen telt. In 1903 werd het werk begonnen, en in 1905 behoorden er reeds 56 Comanche Indianen als belijdende leden tot de Kerk. Sindsdien is hun getal gestadig toegenomen, met name in 1913, doordat een tachtigtal der Apaches van Fort Sill zich onder de Comanches heeft begeven. Er zijn 1200 zielen onder het bereik dezer missie, een veelbelovend arbeidsveld.

4. De *Mescalero-Mission*. Vóór de komst der Apaches bovengemeld, bevatte het Mescalero gebied, in New Mexico, ongeveer 450 Indianen. Deze roodhuiden vormen een tak van den Apache stam. Sinds 1873 heeft de V. S. Regeering een agentschap onder hen gevestigd. De Mescaleros worden zoo genaamd naar hun

voedsel, het mescal, van de agave plant verkregen, en niet hetzelfde als de mescal cactus. Deze Indianen, spreken twee talen: het Apache en het Spaansch-Mexikaansch.

Gedurende November 1907 werd hier de arbeid begonnen door den Vrouwen Zendings Board der Geref. Kerk. Ds. E. B. Fincher was de eerste Zending. Reeds op 3 Januari 1909 werd er eene gemeente gesticht, bestaande uit 19 leden. In 1913 traden er 13 op belijdenis toe, behalve 89 der Apaches.

De Mescaleros wonen meest in tenten, „tepees” genaamd. Een hunner gewoonten is dat een schoonmoeder haar schoonzoon nimmer mag aanzien! Zulks wordt hoogst gevaarlijk geacht. Zij verkrijgen hun bestaan door het houden van enkele kudden, het verbouwen van wat graan en het verhuren van weidelanden aan de blanken of Mexicanen. De vrouwen verdienen iets met het vervaardigen van mandjes. De toring maait ook onder deze roodhuiden velen weg in het beste deel des levens.

De Regeering onderhoudt er een school. Sterke drank en dobbelspel doet ook hier veel kwaad. De Roomschen houden soms diensten onder deze Indianen.

5. De *Winnebago-Mission*. De Winnebago-Indianen wonen sinds 1864 in Nebraska, 20 mijlen zuid van Sioux City Ia. Zij tellen ongeveer 1200 zielen. Op den eersten Juli 1908 werd hier de arbeid ter hand genomen door den reeds genoemden Dr. W. C. Roe. Het volgend jaar reeds rapporteerde men het organiseeren eener gemeente bestaande uit 23 Indiaansche leden. Sinds dien is het werk geregeld voortgegaan. In 1912 werden 28 als volle leden aangenomen. Dat het zoo blijve voortgaan! De naam Winnebago beteekent zoo men wil: „volk van het vuile water.” Maar Christus' bloed en Geest kan ook hen reinigen van zonden in het „bad der wedergeboorte.”

Ds. G. W. Watermulder, de tegenwoordige zending, meldt dat er groote behoefte is aan vier dingen voor de Winnebago-zending:

1. Elk Indiaansch gezin wone op eigen land, zooals de Regeering denkt te doen tegen 1917.

2. Strikte handhaving der wetten tegen sterken drank.

3. Een wet den Indianen verbiedende om hypotheeken op land en vruchten af te geven.

4. Meer geestelijke arbeid onder hen.

Ongeveer 200 hebben in de laatste jaren zich aan de gemeente

des Heeren aangesloten, maar er is ook hier dringende behoefte aan meer arbeid, en daartoe aan meer arbeiders om de Indianen te kweeken in alles wat behoort tot een christelijk *leven* zoowel als tot de christelijke *leer*. Ook eene christelijke school is noodig. In 1911 behoorden er alreeds 679 leden tot de vijf tot hiertoe genoemde missies der Geref. Kerk.

6. De *Jicarilla-Mission*. Gedurende een zijner zendingsreizen vond Dr. Roe een achthonderdtal Jicarilla-Indianen te Dulce in de bergen in het noorden van New-Mexico. De naam beteekent „kleine mand,” (little basket). Zij zijn verwant aan de Mescaleros. In 1733 begonnen de Spanjaarden zendingswerk onder hen, maar 't liep op een mislukking uit. Zij worden geschilderd als roofzuchtig en verslaafd aan sterken drank. Toen Dr. Roe hen vond, leefden zij in groote lichamelijke en geestelijke ellende. En geheel zonder Evangelie. Dr. Roe verzamelde tweeduizend dollars voor hen. In 1914 beloofden twee leden der Geref. Kerk twee jaren salaris voor een zending voor deze verwaarloosde roodhuiden en men ging over tot het openen van dezen jongsten zendingspost, de „Walter C. Roe Memorial Mission” genaamd. Dat God haar zegene!

De *Christelijke Gereformeerde Kerk* in Noord-Amerika heeft evenzeer den arbeid onder de Indianen ter hand genomen. Reeds op de tweede classicale vergadering, na het zelfstandig optreden dezer Kerkengroep, 7 Oct. 1857, werd er besloten tot het houden van een biduur voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk. Elke eerste Maandag van de maand werd daarvoor bestemd en de collecten bij die gelegenheden in te zamelen, zouden voor Bijbelverspreiding gegeven worden. Gedurende de eerste twintig jaren van het bestaan der kleine Kerk werd er echter weinig gedaan om dit besluit uit te voeren. Trouwens, men had de handen vol om eigen terrein te bezetten en uit te breiden in deze periode, die terecht de „Worstel Periode” is genoemd. In de zeventigen der vorige eeuw echter werd dat beter, vooral door het ontwakend *Vereenigingsleven* op 19 Jan. 1870 werd te Grand Rapids, Mich. de eerste Christelijke Vereeniging, „Koopt de Waarheid en Verkoopt ze niet,” gesticht met het doel om de zendingszaak te bevorderen. In 1876 kwam er eene tot stand in de gemeente Holland, onder den naam: „Onderzoekt de Schriften.” „De Wachter,” het blad der Kerkengroep, begon openlijk voor de zendingszaak te ijveren, hoewel (geen ongevoon iets in die dagen!), de Chr. Geref. Kerk daarvoor beschuldigd

werd van „nieuwigheden” in te voeren! De Algemeene Vergadering van 1878 besloot tot het houden van *Pinkstercollecten* voor de Heidenzending, iets wat sinds dien vaste usantie is geworden.

Reeds in 1878 spraken sommige leden der algemeene Vergadering ten gunste van een „eigene Zending,” maar hier kwam in jaren niets van. Men zond de ingekomen gelden naar de Chr. Geref. Kerk in Nederland.

In 1888 echter werd er definitief besloten om zelf een zendingsveld uit te kiezen, en wel onder de Indianen, aan welken men als de oorspronkelijke inwoners des lands zich allereerst schuldenaars achtte in betrekking tot het Evangelie. Groot was de belangstelling in de geheele Kerk toen de eerste missionaire Dienaar des Woords als zoodanig werd bevestigd op 23 October 1889 in de eerste Chr. Geref. Kerk aan Springstraat in Grand Rapids. Maar groot was ook de teleurstelling toen deze zending, Ds. T. M. van den Bosch, reeds in September van het volgend jaar moedeloos het werk nederlegde. Hij had onder de Sioux-Indianen van de Upper Brulé Reservatie, vanuit de Rosebud Agency, S. D., getracht voet aan wal te krijgen. met onderwijs beginnend, maar meende dat er geene toekomst was onder dit volk. Evenmin had hij het verkieselijk gevonden om zich onder de *Winnebagoes* te vestigen. New-Mexico achtte hij een „meer belovend veld,” „hoewel de Indianen daar nog woest waren.”

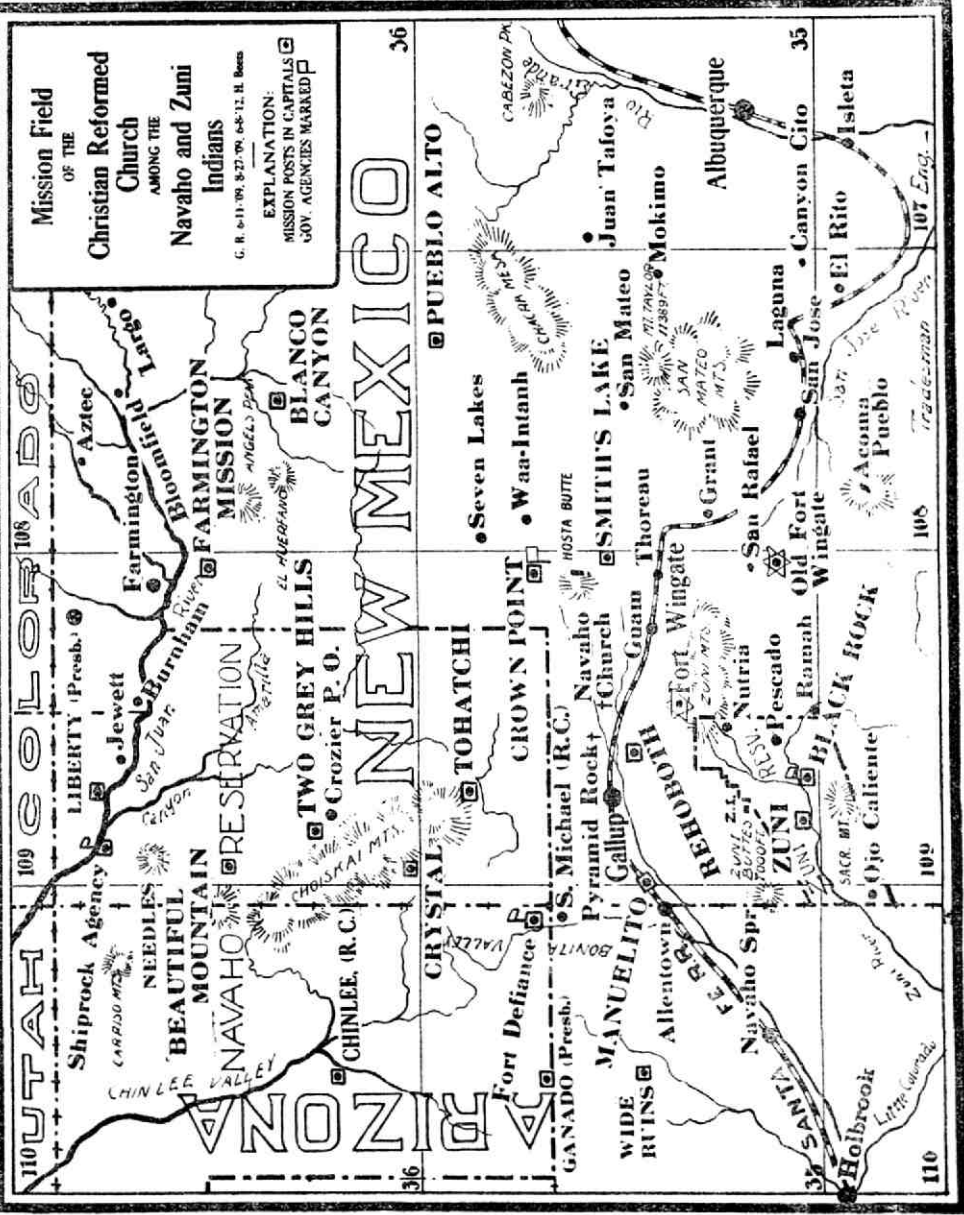
Het was op dát laatstgenoemde veld, in het verre zuidwesten van de Ver. Staten, dat het oog der Chr. Geref. Kerk meer en meer gericht werd, met name op de *Navaho-Indianen*, die eene groote reservatie bewoonden in het noordwestelijk deel van New-Mexico en het noordoostelijk deel van Arizona.

Op 30 Sept. 1896 werd *Ds. H. Fryling* geordend om zich onder de Navahoes te vestigen. Met hem ging br. A. van der Wagen als zending-helper. In October van hetzelfde jaar begonnen zij den arbeid in verband met de regeeringsschool te Fort Defiance, in Arizona.

De Indianen onder welken zij hun arbeid begonnen, de Navahoes of Navajoes, werden alzoo genoemd naar „grootte velden” die zij bezaten toen de Spanjaarden het eerst met hen in aanraking kwamen. Zelfen noemen zij zich „Dineh,” wat „volk” beteekent. Zij zijn op één na de talrijkste roodhuiden-stam in de V. S. Hunne reservatie omvat bijna tien millioen „acres.” Daarenboven hebben zij heel wat land *rondom* hun grondgebied in beslag genomen, vooral ten oosten der reservatie, zoodat men berekent dat zij eene oppervlakte

Mission Field
OF THE
Christian Reformed
Church
AMONG THE
Navaho and Zuni
Indians

G. R. 6-11-19, 8-27-19, 6-6-11, H. Reed
EXPLANATION:
MISSION POSTS IN CAPITALS □
GOV. AGENCIES MARKED P

UTAH 109 108 COLORADO

Shiprock Agency P
LIBERTY (Presb.)
Jewett
Farmingington
TARGO
BLANCO CANYON
FARMINGTON MISSION
BLANCO CANYON
TWO GREY HILLS
CROZIER P. O.
CHINLEE (R.C.)
CRYSTAL
TOHATCHI
CROWN POINT
S. Michael (R.C.)
Pyramid Rock
Church
GALLUP
REBOROTH
ALLTOWN
WIDE RUTINS
MANUELITO
ALLTOWN
Navaho Spr.
SANTA
HOLBROOK
LUNA
SANTA

NEW MEXICO

Seven Lakes
Waa-Intanh
SMITH'S LAKE
San Mateo
Thoreau
Guam
Fort Wingate
San Rafael
Old Fort
Wingate
Pescado
Ramah
ZUNI
Ojo Caliente
Albuquerque
Juan Tafoya
Mokimo
Laguna
San Jose
Canyon Cito
El Rito
Isleta

ARIZONA
110
109
36
35

van twaalf millioen „acres” beslaan. Hun land is grootendeels een dorre bergstreek. Slechts hier en daar zijn vruchtbare valleien. Water is zeer schaarsch.

Reeds in 1749 trachtte de Roomsche priester Menchero zendingsposten onder hen te vestigen, te Gebolleta en Encival, maar hij moest al spoedig zijn poging als een mislukking opgeven. De Navahoes wilden zich niet onderwerpen aan een geregeld bestaan in dorpen; zij gaven de voorkeur aan een zwervend herdersleven gelijk zij dat tot op heden volgen. Zij hebben heel wat kudden. De vrouwen hebben zich naam verworven met hare „Navaho blankets.”

De tovenaars-dokters (medicine-men), oefenen grooten invloed uit op het bijgeloovig volk dat vele godheden vereert, waaronder vooral ééne: „*Etsánatlehi*,” beteekenende „de vrouw die verandert,” eene vergoding der steeds wisselende Natuur. De *Presbyterianen* hebben zendingsposten onder hen te Ganado, Tuba, Tolchaco, Leup, Indian Wells, Teisnasbans en Marsh Pass in Arizona, en te Liberty in New-Mexico. De *Roomschen* arbeiden te St. Michaels en Lukachukai, Arizona. De *Methodisten* hadden zich ongeveer 1890 te Fort Defiance gevestigd, maar hadden geen moed om het werk voort te zetten.

In het eerst werd de arbeid der broederen Fryling en van der Wagen op het Fort eenigszins gezegend, maar vooral door de concurrentie der genabuurde Roomsche zending te St. Michaels, besloot men in 1904 om Fort Defiance op te geven. De *Presbyterianen*, die er sindsdien arbeiden, oogstten tot zooverre nog slechts twijfelachtig succes aldaar.

Inmiddels was men in het begin van 1897 bekend geworden met den stam der *Zuni-Indianen*, die dorpsgewijze wonen en daarom „Pueblo”-Indianen worden genoemd. Het tehuis dezer ongeveer 1600 zielen tellende stam is de *Zuni-Pueblo* in New Mexico, ten zuiden van de Navaho-reservatie. (Zie het kaartje). Vroeger bewoonden zij zeven dorpen. In 1629 begonnen de Franciskanen hier geregeld zendingswerk. Maar herhaaldelijk werden de priesters verdreven, meer dan eens vermoord, met name in 1632 en 1670, en de kerk, omtrent 1699 in het midden van het dorp gebouwd, geraakte langzamerhand in hopeloos verval.

In de zeventigen der vorige eeuw werden meer dan eens pogingen aangewend om deze heidenen te kerstenen, het laatst door de *Presbyterianen*. (1877). Doch dezen meenden hun eigendom aan

de regeering te moeten overdoen in 1896. Zij waren moedeloos geworden.

In den zomer van het volgend jaar begon de Chr. Geref. Kerk haar arbeid in het Zunidorp. Br. A. Van der Wagen werd er heengezonden. Op 16 Nov. 1906 volgde Ds. H. Fryling hem.

In het in 1906 gebouwde kerkje werd in Oct. 1908 een dagschooltje begonnen. Dit werk wordt nog gestadig voortgezet en langzamerhand uitgebreid. De zendeling werkt niet alleen te Zuni maar ook in de drie mijlen verwijderde regeeringsschool *Black Rock*.

Het gouvernement heeft een reusachtige dam in de Zunirivier aangebracht nabij Black Rock om de Zunivallei te bewateren en langzamerhand beginnen de Zunies, die iets aan den landbouw doen, zich te vestigen op gronden, hun door de regeering aangewezen als hun particulier eigendom. Hunne verwijdering uit het dorp zal middelijkerwijze der Zending ten goede komen daar de dicht bevolkte „pueblo" veelzins een troon des Satans is. De Zuni is verzonken in onzedelijkheid, en gekluisterd door bijgeloof.

Zijne afgoden zijn hoofdzakelijk twee oorlogsgoden, zonen der zon, Ah-ai-u-ta en Ma-a-se-wa die hen uit het hart der aarde opvoerden in lang vervlogen dagen. Ook de zon wordt vereerd.

De zonnepriester, met zijne helpers en geheime afgodische vereenigingen met allerlei geheimzinnige ceremoniën en dansen, vormen eene groote macht in Zuni, en er behoort veel moed toe voor een Indiaan om openlijk en geheel met zoo iets te breken.

Moge de Chr. Geref. Kerk met de volharding, aan het Hollandsch karakter eigen, voortarbeiten in stil vertrouwen op de belofte van Hem die gezegd heeft dat Zijn Woord niet ledig wederkeert!

Hoewel de Fort Defiance post, zooals wij mededeelden, in 1904 werd verkocht, hield het werk onder de Navahoes daardoor niet op. Want reeds was er, in 1898, besloten om te *Little Water of Tohatchi*, een zendingsstation te vestigen. Mr. J. G. De Groot was er de eerste zendeling-helper, in 1897 benoemd. In 1900 begon Ds. L. P. Brink er een gezegende arbeidsperiode van twaalf en een half jaar, op 1 April 1913 beëindigd.

Hij bestudeerde ijverig de moeilijke taal der Navahoes in welke hij Genesis, Markus en andere Schriftgedeelten overzette.

Negen en zestig Indianen, bijna uitsluitend jeugdigen, werden als bekeerlingen gedoopt en een net kerkje werd er gebouwd.

Dr. L. S. Huizenga volgde Ds. L. P. Brink in het begin van 1914

als zendeling op. De Heere zegene den arbeid en geve te Tohatchi, (Weinig Water), veel Water des Levens!

Rehoboth. Deze naam beteekent zooals men weet „de Heere gaf ruimte”. De naam werd gekozen omdat men eene plaats zocht buiten de reservatie en vrij van regeerings-schoolinvloeden. De post ligt 6 mijlen oost van Gallup in N. Mexico. In Dec. 1903 kwamen de eerste zes Indiaantjes daar aan en werden door Mej. Noordhoff, (Mrs. D. van der Wagen), met opoffering en loffelijken ijver opgevoed, op eene christelijke wijze. In 1910 werd er een hospitaal geopend. De School werd langzamerhand uitgebreid zoodat zij in 1913 ongeveer zestig Navaho-kostscholieren bevatte. In Jan. 1912 nam Ds. J. W. Brink de leiding dezer zendingspost op zich. Hij werkt er met overgegevenheid, ondersteund door een dozijn zendeling-helpers voor hospitaaldienst, onderwijs en nijverheid.

Te Rehoboth is gevestigd eene *Opleidingsschool* voor inboorling-evangelisten waarmede Ds. L. P. Brink te Tohatchi begonnen was. (1911.)

Two Grey Hills, 45 mijlen noord van Tohatchi, werd in 1910 aangekocht van de Baptisten. Mrs. C. E. Sipe heeft er een half jaar gearbeid.

In Dec. 1913 werd Mr. Wm. Mierop derwaarts gezonden. Hij werkt in verband met een naburige regeeringsschool, *Tohadle*.

Crown Point werd in den nazomer van 1913 bezet als een nieuwe zendingspost in verband met de regeeringsschool aldaar. Ds. D. H. Muyskens, heeft er den arbeid des Heeren aanvaard. God doe het gelukken wat daar en op de overige posten werd ondernomen in afhankelijkheid van Hem, zonder wien wij niets kunnen doen tot de uitbreiding van zijn Rijk!

Het zendingsterrein onder de Navahoes is nog verre van bezet en nog veel minder is de groote stam, die bij de 30.000 zielen telt, gekerstend. Nog niet één uit de honderd heeft het christendom aangenomen. Er zijn nog een zes duizend Navaho-kinderen zonder eenig schoolonderwijs.

Dat de Chr. Geref. Kerk niet verslappe noch vertrage, totdat dit zoo verwaarloosd en zwervend maar begaafd volk Hem leere kennen die de groote Herder Israëls is, die Zijne schapen voert in beter weiden dan de dorre dalen en kale heuvelen van het groote Navaho grondgebied!

INHOUD.

	Bldz.
EEN WOORD VOORAF	5
DE ZENDING IN DE H. SCHRIFT door Dr. H. BAVINCK	7

Hoofdstuk

I. De apostolische zending in hare eigenaardigheden . .	31
---	----

UIT DE OUDE GESCHIEDENIS DER ZENDING (100-800).

II. De zending tot op Constantijn	35
III. De bekeering van een keizer	38
IV. St. Patrick, de apostel van Ierland	40
V. De vechtersbaas, die apostel van Schotland werd . . .	43
VI. Hoe de Franken Christenen werden	46
VII. De goudsmid, die Nederland's eerste groote zendeling werd	49
VIII. De arbeid van Wilfrid en Wigbert „als eene morgenwolk”	53
IX. Willebrord, de apostel der Friezen	55
X. Willebrord's medearbeiders	58
XI. Bonifacius	61
XII. De eerste Fries, die een groot zendeling werd	64

UIT DE MIDDELEEUWSCHE ZENDING (800-1507).

XIII. Ansgar de Droomer, de apostel van het Noorden . . .	68
XIV. Eene groep uit de Middeleeuwen	72

UIT DE NIEUWE GESCHIEDENIS DER ZENDING
(1517-1793).

XV.	Coligny en Calvijn's zendingsonderneming	76
XVI.	Xavier, de groote Roomsche zendeling	79
XVII.	Onze vaders en de zending in Oost-Indië	83
XVIII.	Licht- en schaduwzijden der oude Nederl. Zending in O.-I.	87
XIX.	De oud-Hollandsche zending op Formosa	91
XX.	Wat onze vaders op Ceylon aan de zending deden	94
XXI.	De oude Gereformeerde kerken in Brazilië en hare heidenzending	98
XXII.	Wat men in Nieuw-Engeland aan de Indianen-zen- ding deed	100
XXIII.	Een Hollander en een Amerikaan, die gezegend arbeidden in Nieuw-Nederland	104
XXIV.	Eene bekeering uit Virginië, prinses Pokahontas	107
XXV.	Een Jezuiet-martelaar der zending in Fransch-Amerika	110
XXVI.	Père Marquette, de reiziger-zendeling	114
XXVII.	De vroegere Roomsche zending in Spaansch Amerika	117
XXVIII.	Von Welz en de Deensche zending in Indië	121
XXIX.	Hans Egede, Groenland's apostel	123
XXX.	De Hernhutters in hun gezegend zendingswerk	127
XXXI.	Karakter en methode der vroegere zending	132

UIT DE NIEUWSTE GESCHIEDENIS DER HEIDENZENDING
(1793 tot heden).

XXXII.	Een schoenmaker, die niet bij zijn leest bleef en toch een groot man werd	136
XXXIII.	Een vuurbrand die een fakkel werd	144
XXXIV.	De pionier der Chineesche zending	147
XXXV.	Judson, de apostel van Burma	149
XXXVI.	Een tuilmansjongen die een apostel werd	155
XXXVII.	't Was maar een weversjongen	160
XXXVIII.	De apostel der Zuidzee	168
XXXIX.	„ „ „ „ (Vervolg)	172
XL.	Het werk Gods op Hawaii	176

XLI.	John G. Paton en zijn arbeid op de nieuwe Hebriden	182
XLII.	Jongste Kruis-triumfen in Azie	186
XLIII.	Het Nederlandsch Zendeling-genootschap	194
XLIV.	De Nederlandsche en Utrechtsche Zending-vereening- gingen en andere Zending-corporaties in Nederl. O.-I.	198
XLV.	Het zendingswerk van de Gereformeerde Kerken van Nederland in O.-I.	203
XLVI.	Het Buitenlandsch zendingswerk der Gereformeerde Kerk in Amerika (door Dr. M. KOLYN)	212
XLVII.	De hedendaagsche zending in Afrika	225
XLVIII.	Het zendingswerk der Z.-Afrik. Gereformeerden	232
XLIX.	Zuid-Amerika, het verwaarloosd werelddeel (door Dr. L. S. HUIZENGA)	239
L.	De hedendaagsche zending onder de Indianen in de Vereenigde Staten, met name die der Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde Kerken	245
